

A MAGYAR KIRÁLYVÁLASZTÁSOK TÖRTÉNETE

ÍRTA

FRAKNÓI VILMOS

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

1921

276844

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

Hatvan évre terjedő történetírói pályámon, eszményi célok és véletlen esetek váltakozó vonzó erejét követve, önálló művek és értekezések hosszú sorozatában a királyválasztó országgyűlésekkel kellett foglalkoznom; a legbehatóbban éppen azokkal, melyek a nemzet életének válságos napjaiban, a nemzeti uralkodóház kihalta, a várnai katasztrófa és a mohácsi vész után a legnehezebb problémák megoldására voltak hivatva.

Most tehát, mikor nemzetünk még félelmesebb körülmények között fog a trón betöltéséről határozni, természetyszerűen fölébredt lelkemben azon óhajtás, hogy tanulmányaim eredményeit összefüggésbe hozva és kiegészítve, a közönség elé bocsássam. Erre azon tény is készítetett, hogy miután éppen egy század előtt gróf Cziráky Antalnak »Disquisitia historica de modo consequendi summum imperium in Hungaria« című latin könyve megjelent, a magyar trón betöltésének történetét önálló műben egyedül Salamon Ferenc tárgyalta »A magyar királyi trón betöltése és a *pragmatica sanctio* története« cím alatt; de a *pragmatica sanctio*t megelőző királyválasztásokat csak bevezetés-

képen röviden ismertette. Ugyanilyen szempont alá esik azon monumentális jelentőségű »jogtörténelmi és közjogi« tanulmány, mellyel Csekey István 1917-ben »A magyar trónöröklési jog« cím alatt gazdagította a magyar tudományos irodalmat.

Nem szorítkozom nyomtatva megjelent dolgozataim fölhasználására. A legutolsó években osztrák, német és olasz levéltárakban folytatott kutatásaim több jelentékeny eredményét most fogom első ízben értékesíteni. Sajnálatomra, az utolsó két királyválasztás történetét hézagosan nyújtom, mert a felsőmagyarországi városok és megyék levéltárai, melyeknek követi jelentéseire szorultam volna, ezidőszerint megközelíthetetlenek.

Tanulságos feladatul kínálkozott a magyarországi trón betöltésénél érvényesült jogelveknek és követett gyakorlatnak a szomszéd országokban megfigyelhető helyzettel való összehasonlítása, mely a rokon és az eltérő mozzanatok feltüntetését lehetővé tenné. Azonban a külföldön elismerésre méltó alapossággal megindított kutatások és tanulmányok nem nyújtanak olyan eredményeket, melyekre biztosan támaszkodni lehetne.¹ Leküzdhetetlen nehézségeket támaszt a hivatalos természetű források hiánya.

Ugyanis a fejedelmválasztás jogának gyakorlását szabályozó vagy azt korlátozó és megszüntető elhatározások nem foglaltattak írásba; aminthogy a legfontosabb köz- és magánjogi intézmények a középkorban a szokásjog gondjaira voltak bízva. Nem kevésbé feltűnő, hogy a jogtudósok, kik hazájuk szokás-

¹ Tanuskodik erről Theodor Lindner »Die deutschen Königswahlen« című (Leipzig, 1913) nagybecsű könyve, mely megjelenésekor éles polémikát idézett föl.

jogát rendszeres munkákban földolgozták, azokba a fejedelmi szék betöltésénél érvényes elveket és szabályokat föl nem vettek. Így történhetett meg, hogy Franciaországban a XIV. század első negyedének folyamán, szenvedélyes pártküzdelmeket támasztott azon kérdés: vajjon a Valois-uralkodóház egyenes férfiágának kihalta után az öröklési jog átszáll-e a leányágra? A francia parlament, tagadó feleletének támogatására, nem bírt súlyosabb érvet felhozni, mint a szász szokásjogi törvénykönyv (Lex Salica) magánjogi örökösödési tételét, illetőleg az abból vont következtetést, amelynek tekintélye előtt az ellenpárt meg nem hajolván, egy századot betöltő háborút idézett föl.

Magyarországban is a jogi helyzet ugyanilyen bizonytalansága hasonló katasztrófákat vont maga után. Mivel a trón betöltéséről törvény nem rendelkezett, a XIII. század végén a leányági örökösödés ügye, a XV. század közepe táján pedig azon kérdés, vajjon a nemzet, mielőtt választási jogával élne, az áldott állapotban levő özvegy királyné szülését köteles-e bevárni? válságos bonyodalmak szülője lett. Ennek ellenére a XVI. század elején Werbőczy István, ki a király és az országgyűlés megbízásából a magyar szokásjogot rendszeres munkába foglalta, a királyválasztás jogelveit és alkalmazásuk módját abba fölvenni elmulasztotta.

A történetíró, eszerint a régibb korszakok tekintetében krónikákra, évkönyvekre, legendákra van utalva, melyek az elbeszélte eseményekkel nem egykorúak, a jogi kifejezések használatában önkényt és ingadozást mutatnak föl, az előadásban a szabatosságot nélkülözik; még a »választás« és »öröklés« látszólag össze

nem téveszthető fogalmának meghatározásában is úgyszólván megoldhatatlan rejtélyeket tartalmaznak.¹

Ily körülmények között az egyes királyválasztások lefolyásának és az azokat megelőző tárgyalásoknak hiteles kútforrásokból merített ismertetése kettős jelentőséggel bír; mert a homályban lappangó régibb fejleményekre szintén világosságot derít. Vajha az abban foglalt tanulságok megjelölhetnék az utat is, melyen jövődő fönnmaradásának biztosítékait megtalálhatja a nemzet!

---

¹ Jellemző, hogy Loserth a csehországi fejedelmi választások történetét tárgyaló tanulmányában egy fejezet élére ilyen címet kénytelen helyezni: »Das böhmische Herzogtum als erbliches Wahlreich.« (»Das angebliche Senioratsgesetz des Herzog Bretislav I. und die böhmische Succession in der Zeit des nationalen Herzogtums.« Az Archiv für österreichische Geschichte 64-ik kötetében.)

**A MAGYAR KIRÁLYVÁLASZTÁSOK
TÖRTÉNETE.**

I. A királyi trón betöltése a nemzeti uralkodóház korszakában.

1000—1290.

A magyarországi nemzeti hagyomány, melyet legrégibb történetírónk, Béla király névtelen jegyzője, a XII. században írásba foglalt, főnntartotta annak emlékeztétét, hogy a magyar faj hét törzsének főnökei, mielőtt új haza hódítására megindulnának, szoros szövetséget kötöttek egymással, közös vezért és fejedelmet választottak Álmos személyében, és kötelezték magukat, hogy utódait mindvégig az ő nemzetségéből fogják választani.¹

A kritikai módszer alkalmazása a Névtelen Jegyző tekintélyét és megbízhatóságát sok tekintetben megingatta ugyan, de ezen előadás lényegére nézve hitelességét kímélte, minélfogva az mind a tudományos művekben, mind a tankönyvekben előkelő helyét megtartotta. Pedig ettől a nemzeti hagyomány többi letéteményesei, a legrégibb magyar krónikák elbeszélései eltérnek. Ezek Álmos megválasztatásáról, a hét törzsnek egy fejedeleme alatt egyesüléséről semmit sem tudnak; ellenkezőleg azt jelentik, hogy a honfoglaló magyarok Erdélyben tartózkodásuk alatt hét seregben szervezkedtek, melyeknek vezérei között a leggazdagabb és leghatalmasabb Árpád volt, Álmos fia.

A honfoglalás eseményeinek kortársa, bíborban született Konstantin görög császár, ki 948 és 952 között udvaránál megfordult magyar követek jelentései alapján, történeti és politikai tartalmú könyvet szerkesztett, ebben följegyezte, hogy a kazárok fejedelme a szomszéd magyarok fejedelmi székére ezeknek egyik vezérét Lebediást óhajtotta emelni; ez azonban Álmost ajánlotta, akinek érdekében fölszólítást intézett a magyarokhoz; akik azonban Árpádot választották meg. Amihez azon megjegyzést fűzi: »A mai napig Árpád nemzetségéből lesz mindig Turkia fejedelme.«²

¹ Elegerunt sibi ducem et principem in filios filiorum suorum usque ad ultimam generationem Almu et qui de eius genimine descenderent.

² V. ö. Domanovszky Sándor: A trónöröklés kérdéséhez az Árpádok korában (Budapesti Szemle 1913. évfolyamában).

Ezzel az örökösödési elvnek a magyar fejedelmi szék betöltésénél uralomra jutását bizonyossá teszi, aminthogy, mint tőle tudjuk, a magyaroknál a főbírói méltóság szintén apáról fiúra szállott.

A kereszténység meghonosítása a magyarországi trónöröklés tekintetében a nemzet jogi fölfogásának megváltoztatására nem szolgáltatott okot. Azonban magával hozta azon természetes korlátozást, amely szerint a fejedelmi család azon tagjait, kik a kath. egyházhoz nem tartoztak, az örökösödésből kizárta. Ismeretes, hogy VII. Gergely pápa és utódai a német császárokkal viselt küzdelmeikben következetesen azon álláspontot foglalták el, hogy az egyházból kiközösített uralkodó a korona viselésére jogát elveszti. Hogy ezen fölfogás Magyarországon is közjogi elv jelentőségével bírt, erre nézve jellemző bizonyítékot nyújt III. Ince pápának Endre herceghez intézett levele, amelyben keresztes hadjárat vezetésére vonatkozó fogadalmának teljesítését sürgetvén, őt figyelmezteti, hogy mulasztásával az egyházból való kiközösítése és ennek következtében trónöröklési jogának elvesztése járna.

Kétségtől eltekintve a nemzet vallásos érzelmei okozták azt, hogy az uralkodó család nem a pogány Árpádtól, hanem István királytól tekintette és hirdette magát leszármazottnak. Egy magyar nádor 1303-ban kiállított oklevelében írja, hogy mikor III. Endre király halálával »az utolsó arany gyalacska szent István törzs-fájából lehullott, a nemzet gondosan keresett szent István »nemzet-ségéből, törzséből és véréből« (progenie, stirpe et sanguine) származó új királyt«. Egy XV. századbeli krónika pedig följegyzi, hogy Nagy Lajos leányában, Mária királynéban, »a szent királyoknak mindkét ágon magva szakadt«.¹

Azon ténnyel, hogy a trónöröklés elve az ősvallás híveihez tartozó fejedelmekről szállott át a keresztény királyokra, ellentétben áll II. Szilveszter pápának István királyhoz intézett levele, amely ugyanis a szentszék részére fönntartja a megerősítés jogát a király utódaival szemben, kiket — úgy mond — »a főrendek választani fognak« (qui per optimates electi fuerint). Azonban a történeti kritika ezen oklevelet XVII. századbeli koholt műnek minősítette, minélfogva arra következtetéseket alapítani nem szabad.

Ellenben kétségtelen hitelességű szent Istvánnak a XII. századbeli és így közel egykorú Hartvik regensburgi püspöktől írt legendája, amelyben olvasható, hogy Gejza fejedelem utódaul fiát állította a nép élére, ez ügyben Magyarország főrendeivel (primates) és a következő renddel tanácskozott volt és mindegyiktől külön hűségesküt vett át. Alább pedig ismételi a szerző, hogy »István, atyja halála után, a fejedelmek és a nép kedvezésétől (favore principum et plebis) emeltetett atyja trónjára«.

¹ Cornides-codex, Mátyás Flórián Fontes Domestici IV. kötetében.

Azonban az életíró gondolkodására és kifejezéseire nagy súlyt fektetni nem szabad; nem is szabad föltennünk, hogy a rendes fejedelemválasztás esetéről Hartvik az emlékekben vagy a hagyományban biztos támpontot talált. Ezt jelezi az, amit Imre hercegről ír, hogy atyja őt »utódául, uralkodóul a nép élére állította (populo prefecit) és mindegyiktől (a singulis) hűségesküt követelt«, anélkül, hogy megjelölné, kiknek kellett ezen hűségi esküt letenni. Ebből azt lehet következtetnünk, hogy Hartvik frázissal élt, melyet szószerinti értelmében nem magyarázhatunk.

Míg kétségtelen, hogy Imre herceg hivatta volt a trónt elfoglalni: arra nézve, hogy atyja a trónöröklés biztosítása végett milyen intézkedéseket tett, támpontot nélkülözünk.

Halála után a trónöröklés ügyében válságos fordulat állott be. Mind a nemzeti, mind a keresztény jogi fölfogás szerint Árpád utódjaira, vagyis »István vérére kellett tekintettel lenni«. A krónikákban fönntartott hagyomány tanúsága szerint István négy unokatestvére volt életben, akik közül egyik nagybátyjának rendelkezése alapján börtönbe került és hárman száműzettek vagy külföldre menekültek. Az okra, amely eltávolításukat és az örökösödésből kizárásukat vonta maga után, világot vet a XIII. századbeli Kézai Simon krónikája, amely szerint »nagy volt István fájdalma, mivel az ő véréből senki sem volt méltó, hogy a királyi trónra fölmagasztaltatván, halála után népét a katolika hitben megtartsa«. A krónikaíró ezzel azt jelezte, hogy az életben levő hercegek az ősi valláshoz ragaszkodtak és így az örökösödési jogtól elestek.

A dubnici és budai krónikák szerkesztői úgy tudták, hogy István soká habozott, míg ezen megállapodásra jutott és hogy élete végefelé Nyitrára követet küldött, aki az egyik herceget börtönéből az udvarhoz visszahívja, mert »őt akarta utódjául rendelni«; csakhogy megelőzték a cselszövők, kik a herceget megvakították és az uralkodásra képtelenné tették.

Ellenben a magyarországi krónikákkal összhangzásban két egykorú külföldi feljegyzés úgy tünteti föl a bekövetkezett eseményeket, hogy István volt az, aki egyik nőtestvére és Urseolo Ottó, az előzőtt velencei doge, fiát, az udvaránál tartózkodó Péter herceget rendelte utódjául. A XIV. századbeli Képes Krónika ezt azzal is magyarázza meg, hogy előbb »fiául fogadta«, amely eljárás (adoptio) a római császárság korában gyakran nyitotta meg a trónhoz vezető utat távoli rokonok és idegenek előtt. Azon körülmény, hogy Péter anyja a magyar uralkodóház sarja volt, trónigényekre jogalapot nem nyújthatott. A Képes Krónika elbeszélése, amely szerint István »magához hivatván a püspököket és udvarának előkelőit, utódjául Pétert ajánlá nekik«, a valószínűséget nem nélkülözi. Ellenben egy XV. századbeli olasz

krónika-író, Udinei János följegyzésére, hogy »Péter királlyá megválasztatott« súlyt nem lehet fektetni.

Bizonyos csak az, hogy a nemzet az ő trónrajutásába bele-nyugodott és önkényes uralmával ő idézte föl maga a nemzeti ellenzék támadását, mely az ország elhagyására kényszerítette. Ekkor, a pozsonyi krónika elbeszélése szerint, »a püspökök tanácsára, a magyar fejedelmek összegyültek és gondosan fontolóra vették, találhatnának-e az országban a királyi nemzetségből (de regali progenie) valakit, aki alkalmas volna Péter kegyetlenségével szemben az ország kormányzására. Mivel pedig ilyen nem találtak, maguk közül Abát, István sógorát választották meg«. A Képes Krónika és a Dubnici Krónika ugyanezt tartalmazza.

A hagyomány szerint tehát a sürgető szükségesség kényszerítő hatása alatt, nem pedig Abának sógorsági viszonyára való tekintettel, emelte őt a királyi trónra a nemzet.

Mikor pedig benne is csalódott és az ő uralkodása még súlyosabb válságba sodorta az országot, a legitimitás elvében keresett menedéket. A pozsonyi krónika följegyzése szerint »a magyar *nemesek* (nobiles) Csanádon összegyülvén, az egész ország megállapodásából (consilio totius Hungarie) Oroszországba követet küldöttek Endréhez és Leventéhez azon izenettel, hogy »az egész ország nekik, mint királyi sarjagnak (regali semini), szívesen engedelmeskedik, csak a németek dühe ellen nyújtsanak nekik oltalmat«.

Azon fölfogást, hogy Péter és Aba a legitimitás elvének sérelmével jutottak a magyar trónra, érdekesen megvilágítja a a XII. századbeli esztergomi krónika, mely azokat mint bitorlókat a magyar királyok névsorából kihagyta.

Endre herceg erélyével és ügyes politikájával képes volt nemzetét és az országot Pétertől megszabadítani, a német császár támadását elhárítani és egyúttal az ősi vallás visszaállítására célzó mozgalmakat elfojtván, a kereszténységet ismét uralomra juttatni. Ilymódon eltűntek azon akadályok, amelyek vallási szempontból a trónöröklési jog érvényesítésének útjába gördülhettek. A nemzet egyhangú óhaját szentesítette az egyház, melynek három főpapja Endrét megkoronázta.

Endre a legitimitás elvének diadalát állandóvá kívánván tenni, visszahívta az országba ifjabb testvérét, Béla herceget. A krónikák szerint azt izente neki: »Nincs más testvérem, nincs más örökösöm mint te«, és a visszatérőnek az ország egy részét azonnal kormányzására bízta. Még ha kétség is férne ahhoz, hogy a trónöröklést csakugyan biztosította-e öccse számára, az elbeszélés arról tanuskodik, hogy akkor, amikor az írásba foglaltatott, a közfelfogás szerint a király, kinek fia nem volt, följogosítottnak tekinthette magát a trónöröklés tekintetében ígérettel kötelezni le magát testvére irányában.

A két testvér egymáshoz való viszonyában akkor sem állott be fordulat, mikor Endrének két fia született, és ő az idősebbiket, Salamont, már ötéves korában királlyá megkoronáztatni tervezte, mert Béla herceg ehhez beleegyezését adta.

Azon törekvés, hogy a király még életében kiskorú elsőszülött fiát megkoronáztassa, kétségtelenné teszi, hogy a trónöröklés joga a nagykorúság bekövetkezése előtt teljes érvényességben volt; úgyszintén azt is, hogy az ifjabb király koronázása a választást a királyi család tagjai között kizárja. Ellenben az ifjabb király megkoronázásának gyakorlata kétféle magyarázatot enged meg azon kérdés fölvetésekor, vajjon az elsőszülöttség joga a magyar trónöröklésben biztosítva volt-e vagy sem? Ugyanis az első esetben a király nyugodtan halaszthatta a koronázást halála bekövetkezésének időpontjára. Azon aggodalom, hogy akkor a koronázás kieszközlése nehézségekbe ütközhetik, arra látszik utalni, hogy az elsőszülöttségi jog bizonyos esetekben, például amikor a király kiskorú fiával nagykorú testvéröccse állott szemben, meg volt támadható.

Salamon megkoronáztatása nem hátráltatta el ilyen aggodalmak keletkezését. E tekintetben krónikáink elbeszélése föltűnően magán viseli a mese jellemvonásait, amelyeknek fölismerése elől legkomolyabb történetírók is elzárkóztak. Egyikük ilyen formában veszi át, mint minden tekintetben hiteleset, a Képes Krónika elbeszélését: »Béla nem örömet látta Salamon fölmagasztalását. Már mikor a gyermek koronázásánál az írás szavait énekeltek: »Légy ura testvéreidnek«, és a tolmács megmagyarázta neki a szavak értelmét, nagyon megharagudott. A morvamezei békekötésnél sem ő, sem serdülő 14—15 éves fia, Géza, keresztény nevén Magnus, nem voltak jelen, s ezt a németek legalább rosszakaratra, rossz jelnek magyarázták. Endre király szemét ez el nem kerülte. Érezte, hogy Béla akarata ellen a gyermek Salamon nem lehet királlyá és kell valamit tennie a biztosítására. Ő maga nem volt még öreg, de öreg ember benyomását tette. Ereje időnek előtt megtört. Kevéssel a morvamezei béke után, köszvény vagy szélütés következtében, már járni nem tudott s úgy kellett télen-nyáron szánkón szállítani. Voltak emberei, kik egyre emlékeztették, hogy Salamon nem lehet király, ha Béla él; Béla körül sem hiányoztak, kik bujtogatták: most van az ideje, hogy elfoglalja az országot, mikor Salamon még gyermek, és Endre beteg és tehetetlen. Endre, kit apai szíve rávett, hogy adott szava ellen cselekedjék, anélkül, hogy fiának a koronát biztosította volna; öccsét megsértse, anélkül, hogy ártalmatlanná tudta volna tenni, most 1059-ben éppoly vad, erőszakos, mint naiv lépésre határozta el magát, mely inkább mutatta kínos vergődését, mint államférfiúi belátását. Epp együtt voltak a testvérek Várkonyban, a Tisza mellett, mely birtokuk határán feküdt,

mikor Endre két meghitt emberével tanácsot ült és mondá nekik: »Próbát teszek a herceggel. Megkérdezem, a koronát akarja-e vagy a hercegséget?« Behozták a koronát és a kardot, mint a hercegség jelvényét, és vörös szőnyegre eléje tették. »Ha a herceg, folytatta, nyugton a hercegséget akarja: bírja! De ha a koronát választja, akkor, urak, keljetek föl és e karddal vágjátok le!« Az urak megígérték, hogy így fognak cselekedni, és Endre hívatta Bélát. Miklós, a börtön-ispán, künn őrt állt az ajtóban és hallotta a tanácskozást. Nem akarta a gyilkosságot, de csak annyi ideje volt, hogy mikor Béla jött, gyorsan mondhatta neki: »Ha élete kedves, a kardot válassza!« Béla belépett, csodálkozott, mikor a kardot és koronát látta, de leült. Endre felült betegágyában és elmondá, hogy fiát megkoronáztatta, nem azért, mert királlyá akarná tenni mindenáron, hanem hogy a veszedelmet elhárítsa, mely az országot a németek részéről fenyegeti. A korona igazsággal Bélát illeti. Szabadon választhat, de válasszon! Ha király akar lenni, válassza a koronát, ha herceg akar maradni, válassza a kardot, és Salamonnak jusson az, ami neki nem kell! Bélának eszébe jutott, amit Miklós ispán mondott. De leküzdte felindulását. A kardot választá; legyen Salamoné a korona, kit már úgys királlyá fölcentek, add nekem a hercegséget, és azonnal megfogta a kardot. Endre el volt ragadtatva. Mélyen, egészen a földig hajtá meg magát, ami ritkán történt.

Itt végződik Pauler elbeszélése.¹ Egyébiránt az események gyorsan katasztrófává fejlődtek. Béla Lengyelországba menekült, ahonnan hadsereg élén tért vissza, ütközetet vívott Endrével, ezt foglyul ejtette, Székesfehérvárra vonult, hol a püspökök által megkoronáztatott; amit a Képes Krónika magyarázat nélkül röviden följegyez.² Azonban uralkodása rövid ideig tartott. IV. Henrik császár, az időközben elhunyt Endre fiának, Salamonnak érdekében sereget vezetett Magyarországra és megütközött Bélával, ki a csataterén elesett. A császár Székesfehérvárra vitte védencét, akit ott másodízben megkoronáztak. Visszahelyeztetésébe Béla fiai is belenyugodtak; de csakhamar viszályok keletkeztek, polgárháború tört ki, a mogyoródi csatában Salamon hadai súlyos vereséget szenvedtek. A krónikák jelezik, hogy Béla király diadalmas fia, Gejza, kit hívei a királyi trón elfoglalására készítettek, Salamonnak az elsőszülöttségén alapuló és a két koronázás által szentesített jogát tiszteletben kívánta tartani és mintegy kényszerítve fogadta el a koronát.³

Három év multával bekövetkezett halála után sem volt

¹ A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. Második kiadás. Budapest, 1899. I. 106.

² »Bela . . . inungentibus eum episcopis felicitas coronatur est.«

³ Compellentibus Hungaris coronam regni suscepit.

hajlandó a nemzet a Németországba menekült Salamont visszafogadni és Gejza nemes testvérét, Lászlót óhajtotta királyul; mivel pedig ez erkölcsi és jogi aggályok hatása alatt vonakodott a trónt elfoglalni, súlyos nyomást gyakorolt rá. A krónikák feltűnő határozottsággal és bőbeszédűséggel írják, hogy »Magyarország nemeseinek sokasága összegyűlvén, őt közös meg egyezéssel, egyértelmű szavazattal, összhangzó akarattal az ország kormányzására megválasztották«.¹

A nemzeti hagyomány ilymódon igazolni igyekszik az ő elhatározását, mely szerint a jogosan mást megillető koronát mégis elfogadta. Ugyanazon szándék látszik a legenda szerzőjének lelke előtt lebegni, mikor hangoztatja, hogy László a királyi hatalmat nem azért kereste, hogy »első legyen, hanem azért, hogy többet használjon«. Jellemző egyébiránt a legenda elbeszélése a szentté avatott István király teteme felemelésénél történt csodás eseményről, mikor a követ, mely a koporsót takarta, bármint erőlködtek, nem bírták megmozdítani, míg egy szentség hírében álló apácától üzenet érkezett, hogy mennyei jelenése volt, amely szerint előbb a fogságban tartott Salamon királyt szabadon kell bocsátani. Figyelemreméltó, hogy a mennyei jelenés és az apáca üzenete nem a koronázott király visszahelyezését a trónra követelte!

László, fiúgyermek hátrahagyása nélkül bekövetkezett halála (1095) után az uralkodócsaládnak csak két férfitagja volt életben: Kálmán és öccse, Almos. Nagybátyjuk az idősebbiket testi fogyatkozásai miatt az uralkodásra alkalmatlannak, tudományos hajlamainál fogva az egyházi pályára hivatottnak tartotta, ezért papnak szánta; ellenben az ifjabbat, a daliás Almos herceget óhajtotta utódjául. Ezzel, ha Kálmán az egyházi rendeket szabad elhatározásból fölveszi és így a trónöröklési jogról lemond, a törvényes örökösödési rend csorbát nem szenved. Azonban Kálmán a hatalom birtokára vágyott, Lengyelországba menekült és nagybátyja haláláról értesülvén visszatért, hogy igényeit érvényesítse.

A nemzet, noha mélyen érzett kegyeletet táplált László emlékezte iránt, a trónöröklés kérdésében túltette magát az ő szándékán, amely a törvényesség követeléseivel összeütközésbe jutott. Kálmán lett utódja. A Képes Krónika egyszerűen följegyzi: »Kálmán visszatért a lengyel földről és megkoronáztatott.«

Azonban két más történeti emlék többet tud mondani. Egy középkori hazai följegyzésben az áll, hogy László királyt és testvérét, Lampert herceget »Kálmán és Almos követték az

¹ Communi consensu, parili voto et consona voluntate . . . elegerunt.

országban.«¹ Ezen mondat úgy magyarázható, hogy Kálmán az ország trónját, Almos pedig a Lampert által kormányzott területet örökölte. Azonban egy régebbi külföldi krónika kétértelműséget kizáró világossággal írja, hogy Kálmán és Almos »együtt uralkodtak, mert mindketten, népük jogrendszere értelmében a királyi méltóságra igényt támasztottak.«² Magyarázatot keresve, hogy milyen alapra helyezhette az ifjabb testvér az idősebbel szemben igényeit, csak lehetőségeket találunk azon föltevésben, hogy talán az előd rendelkezése, vagy talán az ország rendjeinek megállapodása forgott fönn. Az együtturalkodás kétségkívül rövid ideig tartott és valószínűleg forrása volt a viszályoknak, melyek a két testvér között keletkeztek, Almos menekülését és fia Béla megvakítását vonták maguk után.

Kálmán király fiának, *II. Istvánnak* trónraléptét a Képes Krónika szokatlan formában jegyzi föl: »Az ország hatalmasabbjai (potentiores regni) — úgymond — Istvánt, Kálmán fiát királlyá koronázták.« A koronázás tizenhárom nappal az előd halála után hajtatott végre, így tehát sem a választás, sem a koronázás ügyében országgyűlés tartása nem volt lehetséges. Mivel vetélytárs nélkül foglalta el a trónt, a krónikában a »hatalmasabbakra« való utalás érthetetlen. Valószínűleg azt kívánta a krónikás jelezni, hogy a koronázáshoz, még akkor is, ha elsőszülöttről van szó, a hatalmasabbaknak hozzájárulása szükséges. Figyelemre méltó, hogy *II. István* uralkodásának éveit okleveleiben nem megkoronáztatásától, hanem nagykorúságától, amikor uralkodni kezdett, számítja.³

Mivel házasságának első éveiben fiúgyermeke nem született, nőtestvére Zsófia kísérletet tett, hogy a saját fia, Saul részére biztosítsa a trónöröklést,⁴ Ez azonban meghiúsult, amikor István arról értesült, hogy Almos herceg megvakított fia, Béla a szekszárdi kolostorban él. A király azonnal örökösének ismerte el őt és a szerb király férfiasslelkű leányában uralkodóhoz méltó élettársat biztosított számára.

Huszonnyolc nappal halála után koronáztatott meg a vak király (1131—1141), kinek kimultával már negyednapra helyezték tizenegyéves elsőszülött fia, *II. Gejza* (1162—1172) fejére a koronát. Tőle ismerjük a legrégebbi oklevelet, melyben magyar uralkodó világosan hirdette, hogy »atyja országának a kormánypalcáját örökösödés jogán (jure hereditario) viseli.«⁵ Az országot szintén elsőszülött fiára, *III. Istvánra* (1162—1172) hagyta.

¹ M. Florianus (Mátyás Flórián), *Fontes Domestici*, III. 209.

² *Monumenta Germaniae, Scriptores*, VI. 242.

³ Knauz, Kortan.

⁴ Pauler, I. 237. — Marczali, 266.

⁵ Fejér, II. 129. — Salamon Ferenc (Budapest Története, III. 17.) kétségbevonja hitelességet; de Pauler a kérdést eldöntetlenül hagyja.

Ekkor a bizanci udvar részéről meglepő kísérlet történt Magyarországon, a királyi trón betöltéséről kezdettől fogva uralkodó jogi felfogásnak az elméletben és gyakorlatban megdöntésére. Mánuel görög császár, világbirodalmi ábrándok hatása alatt, hatalmát Magyarországra kiterjeszteni vágyván, felhasználta e célra eszközök gyanánt Vak Béla királynak hozzá menekült két fiát. Előbb László herceget (1162), majd ennek néhány hónap múlva bekövetkezett halála után István herceget léptette föl ellenkirályok gyanánt. Hogy eljárását a törvényesség leplével fődje, magyarországi hívei és udvari jogászai által azon tételt hirdettette, hogy a magyar nemzet körében, mint a besenyőknél, a fejedelmi méltóság nem apáról fiúra, hanem az elhunyt uralkodóról testvéreire száll.¹ Ezen állítás teljesen alaptalan és önkényes volt, mert tizenhárom magyar király sorából csak kettő, I. Béla és I. László foglalta el testvére után a trónt. Noha a görög befolyás szerzett védenecinek párthíveket, Lukács esztergomi érsek tiszteletreméltó határozottsággal vonakodott megkoronázni őket, és a nemzeti hagyomány a krónikákban bitorlók gyanánt bélyegezte meg őket.² Ellenben III. István a trónt haláláig tartotta meg és utána testvére, III. Béla (1172—1196) következett ugyan, de nem a görög elmélet alapján, hanem azért, mert elődje fiúgyermeket nem hagyott hátra. Ez után pedig elsőszülött fia, *Imre* (1196—1204) következett, noha ennek testvéröccse, *Endre* herceg, vetélytárs gyanánt lépett föl, nem a bizanci elméletre hivatkozván, hanem mértéktelen uralomvágytól sarkalva.

A magyar fölfogás, amely szerint a kiskorú elsőszülött fiú a trónöröklésben elsőbbséggel bír atyjának nagykorú testvére fölött, ezidőben erőteljes támaszra talált III. Ince pápában, ki *Imre* kérésére (1198) a magyarországi főpapokat utasította, hogy négyesztendő fiának, kit — úgymond — az isteni gondviselés atya örökösévé (heredem) rendelt, mint jövődő uralkodójuknak már most eleve hódolatukat mutassák be. Mikor pedig ez a gyermek atya halála után III. László király lett (1204), de egy év múlva sírba szállt és *II. Endre* (1205—35) jutott trónra, ugyanazon pápa szintén rendeletet bocsátott a magyarországi főpapokhoz, hogy az áldott állapotban levő királyné szülése után, a születendő gyermek javára, mihelyt a király kívánni fogja, a hűségi esküt tegyék le.³

Figyelemre méltó, hogy a pápai iratban, mely a magyarországi folyamodással összhangzóan fogalmaztatott, a születendő gyermekről, kit a pápa trónörökös gyanánt kíván elfogadtatni, olyan kifejezések (proles, soboles) használatnak, melyek kétséget

¹ Kinnamos bizanci történetíró ezen elméletéről tüzetesen szól Domanovszky idézett tanulmányában.

² Mindkettőről azt jegyzik föl: »Usurpavit sibi coronam«.

³ Fejér, II. 314., 404.

hagynak fönn aziránt, vajjon csak fiúgyermekre, vagy leányra is vonatkozhatnak-e? A szabatosság mellőzése föltűnő; mert három évvel korábban Endre, még mint herceg, a pápánál biztosítékot keresvén aziránt, hogy áldott állapotban levő nejétől várt gyermeke a hercegséget örökölni fogja, ezen kedvezést utólagosan csak azon esetre kérte, ha a szülendő gyermek fiú (masculus heres), lesz.¹

Így tehát nincs kizárva azon eset, hogy Endre fiúgyermek hiányában leánya számára biztosítani kívánta a trónöröklést. Ugyanis ezen időben kivüle Magyarországbán az uralkodócsaládnak egyetlen férfitagja sem élt; ellenben a bizanci udvarnál tartózkodott II. Gejza fiának több gyermeke, kikkel Endre ellenséges viszonyban állott és akiket természetesen a trónöröklésből kizárni törekedett.

Meg kell jegyeznünk, hogy ezen időtájt Európa több államában a nők trónöröklésének kedvező irány emelkedett uralomra. A nápolyi királyságban a normann hódítók harcias uralkodócsaládjának egyik nőtagja, Roger király leánya, Constanza foglalta el (1189) a trónt; Navarra koronáját a XIII. század második felében nő, Johanna királyné viselte.

Mindazáltal Magyarországbán a nőörökösödés kérdése nem került szőnyegre; mert mind II. Endre, mind két utódja: IV. Béla (1235—70), V. István (1270—2) fiára hagyhatta országát. Az utóbbinak fia, a tízesztendő IV. László (1272—90) atyja halála után már egy héttel koronáztatott meg; tehát választás nem előzte meg trónralépését. Egyébiránt tanácsosai szükségesnek látták okmányban is hangoztatni, hogy »Isten jelölte ki őt atyja utódjává azáltal, hogy az elsőszülöttség jogával (prinogeniturae jus concedens) ruházta föl«.²

Az ő megöletése után a nemzeti uralkodóháznak csak egyetlen férfitagja volt még életben: II. Endre király utószülött fiának, Istvánnak, Olaszországban született és neveltetett fia, Endre herceg, ki a trón megüresedésekor Magyarországbán tartózkodott.³

Az atyja törvényes származása tekintetében fölmerült kétség és az ő kalandos multja nem tartotta vissza a magyar főpapokat és világi urakat attól, hogy Endrét a magyar trón jogos örökösének ismerjék el. Alig egy-két nappal azután, hogy Budára a Tisza vidékén bekövetkezett katasztrófa híre elérkezett, Székesfehérvárra vitték és megkoronázták. Azon föltevés tehát, hogy választás nyitott neki utat a trónhoz, ki van zárva. Különben

¹ Ugyanott, 416.

² Fejér, V/2. 361.

³ Az egykorú Herneeki Ottokár rimes krónikájának elbeszélését Endre herceg bécsi tartózkodásáról és meneküléséről, mesének kell minősítenem.

is ez csak több jelölt között gondolható. Több oklevelében megállapítja a királyi kancellária, hogy »a fiági örökösödés rendjén jutott az uralkodásra«, az 1291 februárban tartott országgyűlés végzéseiben pedig az áll, hogy »az ország fölött az uralkodás a születés jogán és rendjén rá szállott,¹ az érsekek, püspökök, bárók, előkelők és nemesek beleegyezésével (consensu) megkoronáztatott.«² Ezen consensus nem magyarázható úgy, hogy azt a koronázást megelőző országgyűlés adta meg; azt a koronázáson egybegyűlt rendek jelenlétükkel és üdvkiáltásaikkal fejezték ki.

Az egész ország meghódolt neki.

II. A Habsburgok kísérlete a hűbéri jog címén Magyarország birtokába lépni.

1290.

A sietség, amellyel III. Endre trónfoglalása végrehajtatott és a készség, mellyel a nemzet őt fölkarolta, a mult idők nagy királyainak emlékei iránt táplált kegyeletről és az idegen földről fenyegető veszélyek fölismeréséből fakadt.

Habsburgi Rudolf német király családja hatalmának megalapítására célzó törekvésében számításaiiba bevonta a magyar nemzetet, amelynek jelentőségét, mióta mint szövetségesével a cseh Ottokár ellen harcolt, kellően értékelte. Miután Ausztriát mint birodalmi hűbért fiának Albertnek adományozta volt, úgy vélekedett, hogy így járhat el Magyarországgal is. Ürügyet keresett és talált.

A tatárok Magyarországra betörése idején IV. Béla követet küldött a császárhoz és kétségbeesésében késznek nyilatkozott, ha a német birodalom serege bizonyos határnápig az ország megmentésére megérkezik, halából Magyarországot a német birodalom hűbéres tartományává fogja alakítani. A császár az ajánlatot elfogadta, ígéretet tett, de azt nem teljesítette, ujját sem mozdította Magyarország megmentésére. Így tehát az ajánlat érvénytelenné vált.

A magyar király tanácsosai mindazáltal attól féltek, hogy idő folyamán az ajánlatra a császárok jogigényeket fognak alapítani. Ezt megelőzendők, IV. Béla a római szentszékhez folyamodott, hogy megfelelő nyilatkozat kiállításával jogorvoslatról gondoskodjék. A pápa eleget tett az óhajtnak és 1245. augusztus 21-ikén kijelentette, hogy mivel a föltételhez kötött eskü a föltétel be nem tartása esetén hatálytalanná válik, a magyar király ajánlata érvényességét elvesztette.³

¹ Theiner, 199.

² Az oklevelekben használt kifejezés »jure proximis vis virilis geniturae« (Fejér. VII/4. 238) homályos.

³ A végzéseket kiadta Endlicher. Monumenta Arpadiana. 615.

Németországban most egy félszázad letelte után senki sem gondolt az ajánlatra. Csak éppen Habsburgi Rudolf, ki mint ifjú ember a császár környezetében volt, mikor előtte IV. Béla király követe megjelent és ajánlatát megtette. Alig hat héttel III. Endre trónralépte után, amelyet tökéletesen ignorált, Erfurtban oklevelet állított ki, amelyben kijelenti, hogy az atyai szeretet sugallatára Magyarországot, mely László király kimúltával a császár és a birodalom javára megüresedett, a birodalom fejedelmeinek és báróinak tanácsára Albert hercegnek adományozta.¹

Fennmaradt emlékeinkben nem találjuk annak nyomát, hogy ezen rendelkezés híre eljutott Magyarországra. Ellenben bizonyos, hogy eljutott Rómába, ahol azt Rudolf bejelentette IV. Miklós pápának, ki azonban a római király eljárásának jogosságát nem ismerte el. Válasziratában így nyilatkozik:

»Nem áll szándékunkban, hogy jogodat, ha ilyen Téged Magyarországra megillet, sértsük; mindazonáltal nem hallgathatjuk el, hogy a nevezett ország köztudomás szerint régtől fogva anyádhoz, a római egyházhoz tartozik, amiért is rá irányoztuk gondoskodásunkat és állapotáról fontolva elmélkedünk. Királyi fenségedet kérjük és intjük tehát, hogy Isten és az apostoli szék iránt tartozó tiszteleted sugallatát meghallgatva, a jogokat, amelyek a nevezett országra minket és a római egyházat megilletnek, meg ne támadd, el ne foglald, ne bitorold; általában a mi sérelmünkre és a római egyház hátrányára semmit se cselekedjél. Illő, hogy ezen jogokat te, mint a római egyház kiváló védnöke és oltalmazója, gondosan, sértetlenül és épségben fönttartani igyekezzél.«²

Ugyanekkor a pápa Magyarországra követet küldött, ki azt az utasítást kapta, hogyha útközben akár a német királlyal, akár a fiával találkozik, szólítsa föl őket arra, hogy a pápát és a római egyházat Magyarországon megillető jogokat megtámadni, elfoglalni és bitorolni ne merészeljék, amely felhívásról azután hiteles okiratot állíttasson ki; egyúttal az ország minden rendű és rangú egyházi és világi személyeit, főképen pedig azokat, kik a nevezett országra bármilyen jogokat támasztanak, értesítse, hogy az ország régtől fogva a római egyházhoz tartozik s ezen egyháznak le van kötve; minélfogva az országot, mely ezen egyház részére jövőben is teljesen és sértetlenül fönttartandó, bárki megtámadni, bitorolni, elfoglalni, ott

¹ Az 1290. augusztus 31-ikén kelt oklevél eredetije a bécsi állami levéltárban. Hasonmása: Marczali Magyarország története az Árpádok korában, 576.

² 1291. január 31-én. Theiner, I. 373.

a mi és a római egyház sérelmére, hátrányára bármit önkényesen cselekedni ne merészellen.¹

Ezen szövegben Endre király megnevezve nincs ugyan, de kétségtelen, hogy őrá és pártfeleire is vonatkozik az utasítás.

Mindezen pápai iratokban a római egyháznak Magyarország irányában támasztott különleges jogigényének természetűe és kiterjedése homályban marad ugyan; azonban bizonyos, hogy a pápa annak alapján egyedül azt követeli, hogy a több oldalról emelt trónigények fölött ő döntsön, nem pedig hogy apostoli vagy főhübéri jog alapján a magyar trónt ő töltsse be.

A pápai követ az 1291-iki év végén érkezett Magyarországra. Ekkor III. Endre már teljesen megszilárdította volt uralmát, névszerint az ország összes főpapjait maga köré csoportosította; az osztrák vetélytársa ellen indított háborút pedig előnyös föltételek alatt kötött békességgel fejezte be.

A jesi püspök, utasítása értelmében, őt az ország törvényes királyának el nem ismerhette; de ellene nem lépett föl. Oda-hatott, hogy az ország rendei III. Endre trónöröklési jogait a pápa elbírálása alá bocsássák. Azonban csak azoknál ért el célt, akik III. Endre megbuktatására törekedtek. Ezek közé tartozott a hatalmas Németujvári Iván gróf, ki a legátus kezeibe tett esküvel fogadta, hogy »a szent római egyház iránt tartozó hűséget és hódolatot köteles tisztelettel meg fogja tartani, minélfogva csak annak fog Magyarország törvényes királya gyanánt hódolni és engedelmeskedni, kit a szentszék kijelöl és megerősít.²

Ellenben Endre hívei, köztük a főpapok is, nem voltak hajlandók megengedni, hogy uralkodójuk jogai fölülvizsgáltassanak. At voltak hatva azon meggyőződéstől, hogy III. Endrének a születésen és a nemzet akaratán alapuló trónöröklési joga minden kétségen fölül áll, s ahhoz a pápa jóváhagyása csakúgy nem szükséges, amint IV. László vagy V. István trónralépéséhez nem követeltetett.

Ezért a főpapok a fentebbi fogadást nemcsak maguk nem tették le, hanem azokat, kik letették, hűtleneknek tekintették. Németujvári Ivánt, mikor kinyilatkoztatta, hogy Endrének, mert »a szentszék részéről történt elismerése felől tudomása nincs«, nem engedelmeskedhetik, az esztergomi érsek és a tartományához tartozó püspökök egyházi átokkal sujtották.³

A pápának a Habsburgi Rudolf és III. Endre irányában követett politikáját egy másik idegen uralkodóház érdeke vezérelte.

¹ Ugyanott, 373.

² Ezt VIII. Bonifác 1299 március 13-ikán, kelt iratából tudjuk. Ugyanott, 385.

³ Iván gróf szükségesnek látta, hogy az egyházi átoktól a föloldozásért a pápához forduljon. Erre vonatkozik a pápai irat, amelyből idézünk.

III. Az Anjou-uralkodóház törekvései a leányági örökösödés jogcímén Magyarország birtokába lépni.

1290—1309.

Amikor IV. László megöletésének híre a magyar királyi udvarhoz eljutott, az özvegygé lett királyné, a nápolyi királyleány azonnal követet indított útnak, ki a gyászhiért testvérének és nejének, Mária magyar királyleánynak megvigye. Ez Nápolyba érkezvén, arról értesült, hogy a királyi család Párisban, rokonai körében időzik. Oda sietett és szeptember közepe-táján érkezett meg.

Mária környezetében azon fölfogás alakult ki, hogy bátyjával az uralkodócsalád férfiága végképen kihalt. Vagy nem volt Endre létezéséről tudomásuk, vagy azt hitték, hogy törvényes származásának kétséges volta és kalandos multja miatt trónörökösnek nem tekinthető. Ezek után azon elhatározásra jutottak, hogy Mária, mint V. István leánya, igényt támasszon a megüresedett trónra; noha a magyarországi közjogban az uralkodóház leányága öröklési jogának alapja nem volt föltalálható és különben is leányágon leszármazó számos családtag volt életben, köztük Erzsébet szerb királyné, Máriának idősebb nőtestvére. Kétséggkívül arra számítottak, hogy a pápa pártfogása, Franciaország és Nápoly-Sicilia támogatása a királyné igényeinek érvényesítését biztosítani fogja.

Mária azonnal fölvette »Magyarország királynője« címét és három nápolyi főúrból álló küldöttséget bocsátott Magyarországra. Férjével együtt állította ki 1290. szeptember 21-én megbízólevelüket. Ebben kinyilatkoztatják, hogy IV. László után, »mint őhozzá legközelebb állók, ők az ország örökösei«. Ezért a követeket utasítják, hogy az ország rendeitől a hűségi esküt vegyék át és az ő nevökben az országot további rendelkezésökig kormányozzák.

Amá föltevésben, hogy az ország rendei hajlandók lesznek az olasz követek kezeihez a hűségi esküt letenni és a kormányt átengedni: naiv tájékoztatlanság nyilvánul, amelyből nem gyógyította ki a nápolyi udvart azon tény sem, hogy Magyarország Endre herceget uralkodójául elfogadta. Ugyanis a következő év tavaszán kibocsátott manifesztumban Károly király csodálkozását fejezi ki afölött, hogy a magyar trónt »bizonyos velencei Endre bitorolja«, akit azzal fenyeget, hogy ha önként nem távozik az országból, fegyveres erővel fogja elűzni.

Mindazáltal a nápolyi követeknek sikerült Horvátországban és Dalmáciában megnyerni néhány főurat, akikhez később a dunántúli országrészben hatalmas Németujvári Iván csatlakozott. Hogy ezeket ragaszkodásukban megerősítse, Mária köny-

nyelmu bőkezűséggel adományozott nekik egész vármegyéket és tartományokat. Mikor pedig hívei azt tanácsolták neki, hogy igényeit elsősülött fiára ruházza át, kívánságuknak habozás nélkül felelt meg. Csakhogy a legszerencsétlenebb eljárást követte. A magyar nemzet jogfogalmaitól teljesen eltérő francia hűbérrendszer álláspontjára helyezkedett és ezáltal fiát már előre népszerűtlenné tette Magyarországon.

Mária 1293. január 6-án egyik franciaországi kastélyában, a Provence tartomány egyházi és világi méltóságaitól körvezeve, fogadta Nápolyban időző fia, Martell Károly herceg küldöttét, Vaudemont Henrik grófot. Hosszú előadásban fejtegette azt, hogy Isten a népek békéjének és jólétének biztosítására rendelte a fejedelmeket, akik nélkül felbomlik a béke és uralomra jut a gyűlölség, amint Magyarországon is a törvényes uralkodó távollétében jog helyett erőszak uralkodik. E bajon segíteni óhajtván, hívei tanácsára elsősülött fiát magyar királlyá »választja«, Magyarországot neki és örököseinek adományozza, anyai áldásában részesíti és inti őt, hogy népét szeretetteljesen oltalmazza és igazságosan kormányozza.

Beszéde végeztével koronát és zászlót nyújtott át a követnek s ezzel a szertartással Martell Károlyt Magyarország birtokába iktatta.

Ezen eseményről Mária férje újabb manifesztumban értesítette Magyarországot rendeit és felhívta őket, hogy új királyuk iránt hűséges ragaszkodást tanúsítsanak.

Mosolyt idézhet ajkainkra az, hogy a nápolyi királyi pár, míg a magyar nemzet önértetét és önrendelkezését mélyen sértette, nem mulasztotta el intézkedni arról, hogy az ifjú trónkövetelő számára »magyar divat szerint« — mint a rendelet mondja — fehér bársony öltöny és drága szőrmével ékesített vörös bársony mente készíttessék.¹

Azonban Martell Károly elutazása késett, mert szüleinek Nápolyba visszatérését be kellett várnia. Ezek időközben oda törekedtek, hogy részére az 1294. utolsó napjaiban megválasztott VIII. Bonifác pápa támogatását megnyerjék. Jelen voltak fiúkkal együtt a koronázás ünnepélyén is. Az egykorú krónikák följegyezték, hogy az ebédén a pápának »Nápoly és Magyarország királyai szolgálták föl az ételeket«.²

¹ Mária magyarországi trónigényeire vonatkozó okmányok között vannak téve: Magyar diplomatai emlékek, I. 75—101. Az 1291-ben Magyarországra küldött követek megbízó levelét Pauler II. 428. félreérti, amikor azt hiszi, hogy három nápolyi püspök küldetett Magyarországra. A megbízólevelél három példányban állíttatott ki, amelyek mindegyikében egy más püspök nevezetett meg mint a követség vezetője. Martell Károly volt hivatva belátása szerint az egyiket felhasználni. — V. ö. Schipa Archivio, XV. 5—34. — Az »ad modum ungaricum« készíttendő díszruhára vonatkozó királyi rendelet: Diplomatai emlékek, I. 93.

² Hefele: Concilien-Geschichte, VI. 284.

Mindazáltal VIII. Bonifác a trón betöltésének ügyébe egyelőre nem avatkozott be akkor sem, mikor Martell Károlynak 1295. nyarán bekövetkezett halála után ennek hétéves fiára, Károly Róbertre ruházta át jogait Mária. Ellenben megerősítette a nápolyi udvar azon rendelkezését, hogy a király halála után nem elsőszülöttének fia, Károly Róbert, hanem a harmadszülött Róbert lesz a nápolyi trónon örököse; ily módon kizárta azon lehetőséget, hogy Magyarország és Nápoly koronája egy főn egyesüljön.

Ezalatt a nápolyi udvar fölismerte Magyarország irányában követett politikája helytelenségét és meggyőződött arról, hogy Károly Róbert választás mellőzésével a trónt el nem foglalhatja. Ezért odahatott, hogy párthívei a trónkövetelő megválasztatását eszközöljék ki. Ezek az óhajtást úgy teljesítették, hogy maguk egybegyűlvén, »az ország érsekei, püspökei, főpapjai, bárói és nemesei« nevében kiállított iratot intéztek Károly Róberthez, kit, »mint született urul-at«, a trón elfoglalására meghívták.¹

Ezzel Mária megelégedett. Az 1300-ik év nyarán fiát fényes kísérettel Dalmáciába küldötte, akit innen hívei Zágrábba kísértek. Itt érte őt az év utolsó napjaiban III. Endre halálának híre és megszaporodott pártjával Esztergomba vonult, ahol megkoronáztatott; de a szent korona nem állván rendelkezésére, újon készült korona használtatott. Ugyanakkor egy tapasztalt magyar diplomatát, Geszthi Benedeket, ki háromszor járt volt Nápolyban, Rómába küldöttek, hogy a pápát nyílt állásfoglalásra készítse.²

Előterjesztései meggyőzték VIII. Bonifácot arról, hogy a nyílt föllépés időpontja elérkezett.³ Most végre, uralkodásának hetedik esztendejében, legátust küldött Magyarországba. Ezen tisztt betöltésére a trevisói származású Boccasini Miklós bíbornokot hívta föl, ki a hatalmas dominikánusrend generálisából néhány év előtt emeltetvén az ostiai bíboros püspökségre, diplomáciai ügyességét a francia és angol királyok kibékítésében bebizonyította.⁴

Mindazáltal óvatos politikájának ösvényéről a pápa most sem tért le. A megbízó bulla a legáltalánosabb kifejezések tág keretében mozog. A legátus arra van hivatva, hogy mint »a béke angyala« »azt cselekedje és tárgyalja, ami Isten dicsőségére,

¹ Fejér: Codex Diplomaticus, VI/1. 17.

² Károly Róbert 1304. május 22-ikén Geszthi javára kiállított adománylevele: Anjoukori oklevéltár, I. 80.

³ Az imént idézett adománylevélben a király kiemeli, hogy küldetésében jó eredménnyel járt el.

⁴ Életrajzát megírta Charles Grandjean: »Benoit XI. avant son pontificat« című értekezésében. (Melanges d'Archéologie et d'histoire, VIII. Roma, 1888.)

az apostoli szék becsületére, a kánoni törvények érvényesítésére, az egyházi szabadság visszaállítására, az ország szerencsés állapotának biztosítására, az egyetértés helyreállítására, a szegények istápolására, a lelkek üdvösségére és az emberek nyugalomára alkalmas«.¹

* * *

Mindazáltal az Anjou-párt a nemzet kisebbségét képviselte.

A nemzet többségét alkotó rendek az 1301-ik év tavaszán országgyűlést tartottak, hogy a trón betöltéséről tanácskozzanak. A leányok öröklési jogának fönnállására, az elhunyt király leányának megválasztására senki sem gondolt. Az e tekintetben uralkodó fölfogást világosan föltünteti III. Endre leányának, Erzsébet hercegnőnek saját nyilatkozata: hogy örökösödési joga nincs ugyan, de képes házasságával leendő férjének megszerezni a koronát.² Egyértelműleg azon óhajtság nyilvánult, hogy a kihalt uralkodóházból leszármazó fejedelmi családok egyik férfitagja, ki az utolsó király leányát venné nőül, nyerje el a szabad választás útján a koronát.

István nádor 1303-ban kiállított oklevelében, melyet lehetetlen meghatottság nélkül olvasni, a benső meggyőződés és mély érzés hangján mondja el, hogy »amikor Szent István törzsfajából az utolsó arany gallyacska lehullott, az egész nemzet Ráchel könnyeit ontva kereste, hol találhatnák föl a szent István nemzetiségéből és véréből származó jövődő királyt«.³

1301-ben IV. Béla és V. István öt leánya volt életben. Ezeknek fiai és unokái sorában egy csehországi és egy majorkai király, hat nápolyi, két bajor, egy-egy cseh, görög és szerb herceg és egy cseh főúr találkozott. Mérlegelve a politikai előnyöket, melyeket az ország részére biztosíthatnak, azon eredményre kellett jutniok, hogy a legjelentékenyebbeket a csehországi király fia ígérte. Ő volt örököse azon hatalmas szomszéd birodalomnak, melyet atyja a lengyel koronát a csehországgal egyesítve alkotott. Anyja Habsburgi Rudolf leánya volt és így a német birodalom fejedelmeinek jóakarátára számíthatott. Emellett három év előtt III. Endre eljegyezte neki leányát.

Így tehát nagy gondolatok és nemes érzések vezették a gyűlést, mikor a leghatalmasabb magyar főúrnak, Trencsényi Csák Máténak indítványára Vencel cseh herceget választotta meg Magyarország királyának; egyúttal pedig abban is megállapodott, hogy a gyermekkirály a népszerű szent László király nevét vegye föl és Magyarországon neveltessék.

¹ 1301. május 13-ikán. Theiner, 385.

² Pór Antal »Agnes királyné« című értekezése a Katholikus Szemle 1888-ik évfolyamában.

³ Anjoukori Oklevéltár, I. 53.

Hogy a választás a nemzet nagy többségének szándékai szerint ment véghez és hogy abban az Erzsébet hercegnőre való tekintetnek lényeges része volt, két egykorú jelentés bizonyítja, melyek Velencéből az 1301-ik év folyamán az aragoniai királyhoz mentek. Az egyikben az áll, hogy Magyarország bárói egyértelműleg követeket küldöttek Csehország királyához, akinek idősebb fiát, az elhunyt Endre király leányának a férjét, uralkodójukká akarják tenni; a cseh király és a fia nagy sereg élén készülnek Magyarországra, ahol napról-napra várják őket; egy bíbornok érkezett Velencébe, onnan Magyarországra megy, hogy a nápolyi királynak Szlavóniában tartózkodó unokáját a magyar királyságba bevezesse; de itt nem hiszik, hogy ez sikerülni fog neki, mert a magyar bárók egyértelműleg a cseh király fiát kívánják uralkodójuknak, Endre királynak pedig nem maradt más örököse, mint az a hölgy, ki a cseh királyfinak neje. A másik jelentésben az mondatik, hogy a nápolyi király unokájának ügye nem jól áll, mert a cseh király az ország nagyobb részét bírja és az ország legelőkelőbbjei hozzá szítanak, míg a »nápolyi párttal a kúnokon kívül kevesen tartanak«.

Az ünnepélyes követség, mely Prágába ment, hogy a cseh királyfít meghívja, sikeresen járt el küldetésében. Ajánlatai és föltételei kedvező fogadtatásban részesültek. A választott királynak már 1301. augusztus 26-ikán Székesfehérvárt a kalocsai érsek, tíz püspök jelenlétében, fejére helyezte a szent István koronáját, ő pedig a nemzet óhajtatásának eleget téve fölvette a László nevet, mellyel okleveleiben élt.¹

VIII. Bonifác pápa, mikor a történetekről értesült, noha követének küldetéséről, a koronázás idején, a cseh királynak és a magyar főpapoknak tudomásuk nem volt, mód nélkül fölháborodott. Ötvenkét nappal a koronázás után a következő levelet intézte a cseh királyhoz:

»Csodálkozunk, miképen engedhetted meg fiadnak, hogy a magyar királyi címet fölvegye, magát a kalocsai érsektől és néhány cinkostársától megkoronáztassa. Vajha fontolóra vetted volna, miféle jogon, miféle örökösödés címén emeltetett fiad amaz ország trónjára? miképen fogadhatta el a koronát attól, kinek a magyar király koronázására joga nincs? Illetlen eljárás az, hogy az apostoli széket, mindenkinek anyját és mesterét megvetetted. Ilyen kétes és nehéz esetben az apostoli székhez kellett volna fordulnod«. Utal Magyarország válságos helyzetére, melyet a kalocsai érsek merénylete, a viszályok új forrását nyitva meg, súlyosbított. A királyt fölhívja, hogy amit fia ügyében mások »oktalanul cselekedni merészeltek«, igyekezzék helyrehozni, s

¹ Vencel választásáról szól a Századok 1913-ik évfolyamában közzétett értekezésem.

mind maga, mind fia és párthívei a legátus »üdvös intelmeit tiszteletteljes megnyugvással fogadják, nézeteihez alkalmazkodjanak«. Végül kijelenti, hogy a cseh király és fia jogait, ha a szentszék előtt törvényes úton igazoltatnak, fönntartani és inkább gyarapítani, mint csorbítani kívánja.¹

Ezen irat tartalma és hangja kétségtelenné teszi, hogy a pápa el volt tökéelve a cseh királyfi trónfoglalását megghiúsítani és Károly Róbert érdekeit fölkarolni.

Ellenben a cseh király nem gondolt rá, hogy a pápa fölhívásának engedelmesséjék. Egy prágai kanonokot küldött Rómába azon izennel, hogy fia, ki egyértelműleg és szabályszerűen választatott meg, ragaszkodik jogaihoz. Arra hivatkozni, hogy az szintén leányágon a kihalt uralkodóházból származik és az utolsó magyar uralkodó leányával van eljegyezve, feleslegesnek tartotta.

VIII. Bonifác egy ideig tétlen szemlélője maradt a két vetélytárs versengésének. Csak a következő (1302.) év második felében tette meg a döntő lépést. Törvényszéke elé idézte a két ellenkirályt, hogy igényeik igazolását meghallgassa, és ítéljen afölött, kit illet meg közülök a magyar korona.

Károly Róbert nagyszámú előkelő egyházi férfiakból álló küldöttséget bocsátott Rómába, a kalocsai érsek vezetése alatt. Ellenben a cseh király, mint fiának gyámja, megelégedett azzal, hogy egy óbudai kanonokot és egy cseh jogászt küldött, akik azután egy római jogászt vettek maguk mellé: Ezek kijelentették, hogy megbízójuk nem szándékozik perre bocsátani az ügyet, ami azt jelentette, hogy a szentszék bírói illetékességét el nem ismeri. Ezért Károly Róbert követei azon nézetben voltak, hogy a peres eljárás megindítása feleslegessé vált és a csehországi király fia »makacsságban elmarasztalandó«.

A pápa nem helyezkedett álláspontjukra. A rendes peres eljárás megindítását határozta el és az ügyet az egyház legfőbb ítélőszéke, a bíbornoki konzisztórium elé terjesztette, mely szabatosan kidolgozott ügyrend szabályai szerint járt el.

Mindkét fél jogcíme a magyar koronára beható tárgyalás alá vétetett. Egyrészt az egyhangúlag történt választás, másrészt az örökösödés joga, amely arra támaszkodott, hogy Mária atyja és testvére Magyarországot bírták, Károly Róbert az országból »nem kis részt« tényleg bír és a régi szokásnak megfelelően az esztergomi egyházban az arra illetékes személy által megkoronáztatott, amihez járul az, hogy mind Károly Róbertet, mind atyját Martell Károlyt a római szentszék máris Magyarország királyának elismerte.

A magyarországi követek okmányokat is mutattak föl,

¹ Theiner, 387.

melyekkel bebizonyítani igyekeztek, hogy »Magyarország az örökösödés jogán száll az uralkodókra és a választás esélyeinek nincs kitéve«.¹

A bíbornoki testület ezen érvek előtt meghajolt. Előterjesztése alapján a pápa 1303. május 31-ikén hozta meg az ítéletet.

Kijelentette, hogy egész Magyarországon és a hozzátartozó részekben Máriát királynénak, unokáját pedig királynak kell címezni; nekik az ország összes egyházi és világi urai és összes lakosai engedelmeskedni, adót fizetni, az ország megszerzésében és megtartásában segítséget nyújtani kötelesek, amit ha tenni elmulasztanak, az egyházi kiközösítést vonják magukra. Ellenben ugyanazon büntetés terhe alatt az ország lakosainak megtiltja, hogy Vencel cseh királyt vagy fiát Magyarország királyának címezzék, nekik engedelmeskedjenek, adót fizessenek, az ország megszerzésében és megtartásában segítséget nyújtsanak; amiért is mindazokat, kik nekik a hűségi esküt már letették, kötelező erejétől feloldják.²

Az ítélet jogtudományi szempontból nem kifogástalan mű. Míg ugyanis csak azon kérdés volt vitás és a per tárgya, vajjon a cseh vagy a nápolyi királyfit illeti meg a magyar trón, a pápa belekeveri amannak atyját és ennek nagyanyját; pedig amaz igényt nem támasztott, ez pedig igényét előbb fiára, azután unokájára átruházta. Tehát az ítéletben foglalt rendelkezéseknek az atyára és a nagyanyára kiterjesztése felesleges és helytelen eljárás volt. Ugyanez áll azon megállapítás tekintetében, hogy Mária fiát és unokáját a szentszék máris elismerte; mert ha ezen elismerés jogi érvényességgel bírt, pernek és új ítéletnek többé helye nem volt. Az ítélet indokolása elég felületes; amennyiben a legnyomatékosabb érvet szolgáltató régi okmányok természete nincs meghatározva; emellett azon érv, hogy Károly Róbert a régi szokás szerint az esztergomi egyházban az arra illetékes személy által koronáztatott meg, alaptalannak volt tekintendő; mivel a királyok koronázásának rendes színhelye a székesfehérvári templom volt, és Bicskey Gergely, ki a koronázást végezte, csak a koronázás után nyerte el a pápai megerősítést; végre a koronázásnál nem az a korona használtatott, amit »a régi szokás« követelt.

A pápa az ítéletet nemcsak Magyarországba küldötte meg, hanem Albert római királlyal és Rudolf osztrák herceggel is közölte, kiket felszólított, hogy végrehajtásában Károly Róbertet támogassák.³

¹ Scripti canonis series aperiat, regnum Ungarie successionis jure provenit, electionis arbitrio non defertur.

² A »Spectator omnium« szavakkal kezdődő bullát kiadta Fejér, VIII/1. 83. — Theiner, I. 303.

³ Theiner közli a pápai iratokat az i. h.

Mindazonáltal további szolgálatokat az Anjou-dinasztiának nem tehetett. Kevéssel utóbb a franciák által szervezett forradalmi mozgalomnak Bicskey Gergellyel együtt áldozata lett.

Szent Péter székére utódául október 22-én XI. Benedek névvel Boccassini Miklós bíbornok emeltetett, ugyanaz, ki Károly Róbert érdekében mint pápai követ járt Magyarországon és elődje politikáját folytatta. Csak néhány hónapig uralkodott és 1304. július 7-én bekövetkezett halála után majdnem egy egész esztendeig tartott a pápai szék üresedése; 1305. június 5-én francia főpap választatott meg, aki természetesen szintén az Anjouk pártján állott.

Időközben Magyarországon is változott a helyzet. A pápai ítélet nem maradt hatástalan. A cseh királyfi hívei közül számosan átpártoltak vetélytársához. Ennek következtében atyja arra határozta el magát, hogy őt Csehországba viszi vissza. Mikor pedig az atya 1305. június 21-én váratlanul meghalt, a csehországi trónra lépő fiú nem volt hajlandó visszatérni Magyarországra és a lemondás gondolatával foglalkozott. Augusztus 20-án kiállított okiratában már nem címezi magát Magyarország királyának; október 9-én pedig ünnepélyes formában kijelentette visszalépését. Ezt Vencel rokona, Ottó bajor herceg, IV. Béla egyik unokája javára tette, átadta neki a szent koronát és felbontva saját eljegyzését, lehetővé tette, hogy III. Endre leányát vegye nőül.

Ilyen körülmények között a cseh királyfi párthívei közül azok, kik a pápa beavatkozását a királyválasztás ügyébe a nemzet jogaira sérelmesnek tekintették, Ottóhoz csatlakoztak¹ és egybegyűlvén, őt magyar királlyá megválasztották.²

Ottó Székesfehérvárra sietett, hol két püspök a szent koronával megkoronázta; azután pedig az országban személyes megjelenésével igyekezett pártját gyarapítani; de utazásai közben a hatalmas erdélyi vajda kezeibe került, ki őt őrizet alá helyezte, a koronát magához vette és új trónjelöltet állított föl: Mária nápolyi királyné idősebb nőtestvére, a szerb királyné fiában, ki szerb sereg élén készült igényeit érvényre emelni.³

Ugyanakkor egy negyedik jelölt is lépett előtérbe. III. Endre

¹ Hogy ezen felfogás Ottó választásában tényező volt, a nemzeti hagyomány hirdeti. A Képes Krónika szerint a magyarok Prágába fordultak »ne regni libertatem amitterent in suscepcione per ecclesiam dati regis«. És a pozsonyi krónika szerint »introducetus fuit contra Carolum per quosdam prelatos et barones... Otto.«

² A választásról magyarországi okirat nem tanuskodik. Egykorú bajor krónikákra és a Turóczy krónikájában fönntartott nemzeti hagyományra kell támaszkodnunk.

³ Magyarországi Vatikáni Okirattár, I. sorozat, II. 369. — Anjoukori Okmánytár I. 196.

özvegye ugyanis a magyar uraknak azt ajánlotta, hogy Henrik osztrák herceget válasszák meg, aki leányát, Erzsébet főhercegnőt nőül venné.¹

* * *

A zavarteljes helyzet közepett Károly Róbert párthívei nem maradtak tétlenek és egy újabb választási ténnyel vélték neki az egész ország meghódolását biztosíthatni. A Rákosra hirdettek országgyűlést. Az egybegyűltek 1307. október 12-én az esztergomi érsek kezeibe letett esküvel és oklevélben kötelezték magukat, hogy »Károly urat és utódait, örök időkre, a királyi örökösödés rendje szerint, királyuknak és Magyarország született urának fogadják el«.

Ezalatt azt értették, hogy az uralkodóház férfiágának kihalta után az új király családjában az örökösödés elvét kívánják érvényre emelni. Kétséggkívül szándékosan használtak ezért határozatlan kifejezéseket, hogy így a kérdések egy részének kikapcsolásával az ellenpártok tagjaira nézve a csatlakozást megkönnyítsék.

Ezalatt Károly király és Mária személyesen felkeresvén V. Kelemen pápát, rábirták, hogy Ottó ellen állást foglaljon.

Az 1307. augusztus 20-án kelt bullájában VIII. Bonifácnak az Anjouk javára hozott ítéletét megerősítvén, előadja, hogy az ítélet kihirdetése után, az abban foglalt egyházi büntetéseket megvetve, számosan az ország főpapjai, egyházi és világi lakói közül, Vencelnek engedelmeskedni meg nem szüntek, eltávozása után pedig Ottó bajor herceget hívták meg a trónra és megkoronázták. Ezért Mária királyné és Károly Róbert folyamodása következtében, a baj orvoslására alkalmas gyógyszerekről gondoskodni köteles lévén, Ottó bajor herceg mindenrendű egyházi és világi híveinek, a kiközösítés és interdictum, az egyháztól nyert javadalmak, hivatalok és kiváltságok elvesztésének terhe alatt megparancsolja, hogy mindaddig, amíg ő az ország birtokáról és jogairól véglegesen rendelkezik, Ottót többé királynak ne címezzék, őt és tisztviselőit az országba be ne bocsássák, az ország elfoglalásában és birtokolásában ne segítsék. Magát Ottót ugyanazon büntetésekkel fenyegetve, fölhívja, hogy az ő döntéséig a magyar király címével ne éljen, az országot el ne foglalja, birtokában ne tartsa, Károly királyt és tisztviselőit ne háborgassa. Nehogy pedig elmondhassa, hogy Magyarországra tartott jogai érvényesítésében akadályozva van, egy év lefolyása alatt a szentszék előtt igazolhatja jogait; a határidő eltelte után jogorvoslatnak helye többé nem lesz.

Eszerint Károly Róbertnek az 1304. május 31-én hozott

¹ Pór Antal idézett tanulmányában.

ítéletben szerzett jogait érintetlenül hagyván, Ottónak megengedte, hogy »birtokon kívül« jogait a szentszék előtt igazolja és új ítéletet eszközöljön ki.

A bulla kihirdetésével a két érseket és velük Nápolyi Máté rheimsi kanonokot, Magyarországra küldött követét bízta meg, fölhatalmazván őket, hogy azok ellen, kik az engedelmességet megtagadják, az egyházi büntetéseket alkalmazzák.¹ Egyszersmind Ottó megkoronázásáért Benedek veszprémi püspököt, javadalomvesztés terhe alatt, a szentszék elé idézte.² Társát, a csanádi püspököt, hasonló megidéztetéstől egy év előtt bekövetkezett halála mentette meg.

V. Kelemen ugyanakkor egyszersmind teljes hatalommal fölruházott bíboros legátust szándékozott Magyarországra küldeni, hogy az egyházi és állami téren a béke és rend helyreállításán fáradozzék.

Bizodalma Gentilis di Montefiori áldozár-bíbornok felé fordult, aki nem tartozott a hivatásos politikusok sorába, hanem mint a szent Ferencrend tagja, az egyházi tudományosság körében tüntette ki magát.

Az 1307. augusztus 8-án kelt megbízó bulla föladatait a legáltalánosabb körvonalakban jelezte; joghatóságát pedig Magyarországon és melléktartományain túl, Lengyelországra és az ezekkel szomszéd területekre kiterjesztette.³

Amíg ő úton volt, Magyarország politikai viszonyaiban Károly Róbertre nézve kedvező fordulat állott be.

Ottó király a fogságból kiszabadult ugyan, de Lengyelországon keresztül Bajorországba sietett és többé a magyar trón elfoglalására kísérletet sem tett.

Károly Róbert ekképen harmadik vetélytársától is szerencsésen megszabadult.

A legátus azon reményben, hogy a szentszék tekintélyével és személyes hatásával képes lesz Károly Róbert ellenfeleit is megnyerni, az ország összes egyházi és világi rendjeinek gyűlést (melyet zsinatnak nevez) hirdetett.⁴ Nem elégedett meg a meghívó iratoknak szétküldésével, a gyűlés sikerének biztosítása érdekében az ellenzék vezérférfiaival érintkezésbe lépett.

Ezalatt urak és nemesek tömegesen gyülekeztek az ország

¹ Theiner, 419.

² Ugyanott, 421. (A szövegben a fogalmazó tévedéséből a csanádi püspök neve áll a veszprémié helyett.)

³ Magyarországi Vatikáni Okirattár, I. sorozat, II. (Gentilis bíbornok követségének iratai), 1.

⁴ Az alább idézendő két okiratban a gyűlést következetesen conciliumnak nevezi. A hazai történetírók mind országgyűlésnek mondják. Azonban ez az elnevezés csakis olyan gyűlésre alkalmazható, melyet a király, a nádor, vagy az országnagyok hívnak egybe.

fővárosába, hová az a vágy vezérelte őket, hogy a tizennyolc esztendő óta dúló testvérharcnak véget vessenek.

Miután előleges értekezletek és megbeszélések a szellemeket kellően előkészítették, november 27-én a Duna pesti partján (a mai Hal-téren) fekvő domonkosi zárdában tartatott meg az ünnepélyes megnyitó tanácskozmány.

A gyülekezet körében Gentilis bíbornok, a daliás Károly királytól kísérve, jelent meg. Az elnöki széket elfoglalván, homilia-szerű beszédet tartott.

A megelőző vasárnap evangéliumában foglalt példabeszédből indulván ki, fejtegetései alapmondatául azon igéket választotta, melyeket a földműves intéz gazdájához: »Nemde, uram, jó magot vetettél szántóföldedbe?« Előadta, hogy Isten, a mennyei gazda, az ő magyarországi szántóföldjébe jó magot vetett, melyből a jeles és szentéletű királyok sarjadtak, kik közül a legelső, szent István a római pápától kapta a koronát. Ezzel összefüggésben áttér azon viszony tárgyalására, mely az ország és a szentszék között kifejlődött, a jogokra, melyek a pápát megilletik, a kötelezettségekre, amelyek a pápa irányában az országra háromlanak.

Beszéde a hallgatókra kedvezőtlen hatást gyakorolt, mely az urak és nemesek tömegéből fölhangzó zúgolódásban talált kifejezést. A bíbornok csodálatot keltő önuralmat tanusított. Abbahagyta beszédét és felszólította az elégedetleneket, hogy kifogásaikat adják elő. Többen szólaltak föl. Azonban ajkaikról nem merész, forradalmi nyilatkozatok hangzottak el, amilyenek a francia parlamentben ekkor, Szép Fülöp uralkodása alatt, napirinden voltak; a szentszék iránt való hódolat tolmácsai voltak mindannyian. A lényegben összhangzó nyilatkozatokat a pápai jegyzőtől szerkesztett jegyzőkönyv így foglalja össze:

»Nem akarjuk és nem engedhetjük, hogy a római egyház, vagy nevében a legátus úr az országnak királyt adjon; hanem helyeseljük, hogy azt, akit mi az ország régi és megerősített szokása szerint királyunkká meghívunk és elfogadunk, a római egyház nevében a legátus úr Magyarország igazi királyává erősítse meg. Jövőben is, örök időkön át, az igazi pápák és a római egyház erősítsék és koronázzák meg Magyarország királyait, akik az igazi királyi nemzetségből származnak és egyértelműleg megválasztatnak.«¹

Erre a tiltakozásra a legátus beszédének félreértése szolgáltatott okot. Gentilis nem lépett föl olyan igényekkel, melyek az ország függetlenségét és a királyválasztási szabadságot fenyegették.

¹ A közjegyzői okirat, mely a gyűlésnek mintegy jegyzőkönyve, a beszéd első részét tüzetesen ismerteti; ellenben a második részéről homályos kifejezésekben röviden tesz csak említést: »Alias eciam thema ipsum ad sue intencionis propositum mirabiliter deducendo«. Így tehát erre nézve kombinációkra vagyunk utalva.

Azt az álláspontot, melyet VIII. Bonifác az egyházi és világi hatalom egymáshoz való viszonyára vonatkozólag érvényesíteni igyekezett, V. Kelemen elhagyta volt. De még VIII. Bonifác sem követelte azt a jogot, hogy »az országnak királyt adhasson«, hanem csak azt, hogy mikor több trónkövetelő között oszlik meg a nemzet, a szentszék döntse el, kit illet meg a korona, és a nemzet azt fogadja el királyának, kit a pápa »kijelöl és megerősít«.¹

Ennél a pesti gyűlésen a nemzeti ellenzék szónokai, az »ország szabadságának« oltalmazói önként sokkal többet biztosítottak a szentszéknek. Az ország számára fönntartották azt a jogot, hogy a királyi nemzetségből, vagyis a Károly Róberttől leszármazó család tagjai közül szabadon választhassa meg királyát; de elismerték, hogy »a királyi ház tagjai közül egyértelműleg megválasztott király« megerősítése és megkoronázása iránt a szentszék rendelkezik. Ebben pedig bennfoglaltatott azon jognak elismerése, hogy a szentszék megvizsgálhatja, vajjon a választás törvényesen ment-e végbe? s vajjon csakugyan a királyi ház egyik tagjára esett-e a választás? Emellett nyílt kérdés maradt az, hogy a királyi ház magvaszakadtával milyen jog illeti meg a szentszékét.

A legátusnak eszerint nem lehetett oka, hogy az ellenzék szónokaival vitatkozásba bocsátkozzék. Megnyugvással vette tudomásul nyilatkozataikat és ünnepélyesen kimondotta a végzést:

»A főpapok, bárók és nemesek folyamodására és kérésére, nyílt hozzájárulásukkal, Károly urat, ki dicső emlékü István magyar király leányának, Mária asszonynak, Sicilia és Magyarország dicső királynéjának fia lévén, a magyar királyok igazi nemzetségből származik s kinek törvényes örökösödési jogát és az ország birtokára való igényét a római egyház elismerte, Magyarország igazi királyának a római egyház nevében elfogadjuk és ünnepélyesen megerősítjük.«²

A végzésnek ilyen fogalmazása a legátus magas értelmiségéről és politikai ügyességéről tanuskodik. Föltűnő módon hangoztatja Károly örökösödési jogát, sőt jelezi Máriaét is, kit Magyarország királynéjának címez. Azonban kijelentve, hogy ő Károlyt az országgyűlés *kérésére* erősíti meg, azt hirdette, hogy Károly örökösödési joga csak a rendek hozzájárulásával lép hatályba; továbbá azon kijelentése, hogy Károly most válik az ország igazi királyává, azt foglalja magában, hogy ekkorig örökösödési joga mellett sem volt az ország igazi királya. Eszerint a bíbornok VIII. Bonifác és V. Kelemen idéző- és ítéletleveleinek lényegét

¹ Nemetujvári Henrik 1298-ik évi (főntebb idézett) fogadásának kifejezései.

² A közjegyzői okirat szavai. — Az a beszéd, melyet Ágoston zágrábi püspök ajkaira ad XVII. századbeli életírója, Marnavios Tomko zágrábi püspök, kétségekivül az életíró műve elejétől végig. (Kiadta Ferrarius: De rebus Hungariae provinciae ordinis praedicatorum. Appendix. 24—32.)

a magyar hallgatóság szájaíze szerint tudta föltálatni. A gyülekezet ugyanis egyértelmű helyesléssel üdvözölte kijelentését.

Az urak és nemesek ezután egyenként a trón elé járultak, és a legátus kezeibe fektetve kezeiket, a szent feszületre tett esküvel fogadták, hogy Károlyt »igazi királynak, Magyarország örökösének elismerik, elfogadják és neki mint természetes uruknak törvényes és hű vazallusok gyanánt engedelmeskedni és szolgálni fognak«.

Majd lelkesedésükben karjaikra emelték a királyt és ujjongva körülhordozták. A »Téged Isten dicsérünk« hálaadó ének fejezte be az ülést, melynek lefolyásáról a jelenlevő két olasz közjegyző hiteles okiratot állított ki.¹

Hogy a legátus országgyűlési nyilatkozatával tudatosan és szándékosan a választás alapjára kívánta helyezni Károly trónfoglalását, későbbi tény is igazolja. Ugyanis a főpapokkal és zászlósurakkal, a nemesség szétoszlása után, tartott értekezlet végzéseinek élén a következő kijelentése áll: »A főpapok, bárók és nemesek általunk összehívott egyetemes gyűlésében a főpapok és bárók Károly urat, ki Magyarország első szent királyától származik, Magyarország törvényes királyának és született uruknak ismerték el, ... mi pedig, kérésükre, a királynak részükről történt elfogadását és elismerését a római egyház nevében helyeseljük és megerősítjük.«²

Noha kétes, vajjon a nemesek fölemlítése ott, ahol a gyűlés összehívásáról, és mellőzése ott, ahol a választásról van szó, célzatosan vagy véletlenül történt-e, bizonyos, hogy a pápai követ a rendek akaratának hármassal megnyilatkozására: az elfogadásra, az elismerésre és a hozzá intézett kérésre fekteti a fősúlyt.

Gentilis ezután azon fáradozott, hogy Károly Róbertnek a szent koronával megkoronáztatását lehetővé tegye. Mivel pedig a szent korona megszerzésére célzó igyekezetei sikertelenek maradtak, rendelkezése alapján 1309. június 15-én Tamás esztergomi érsek egy új koronát helyezett a király fejére. Ezen ténnyel a rendek túlnyomó részének hozzájárulása nélkül 1301-ben foganatósított esztergomi koronázás érvénytelennek nyilvánított.

Hasonlóképen Gentilis politikai bölcseségének bizonyítéka azon tény, hogy a koronázási eskü szövege — melyet az esztergomi érsek magyar nyelven is fölolvastott — azonos maradt azzal, mely a régi királyok ajkairól hangzott el.³

Másfél századdal később a nagy magyarországi krónika szerkesztője, Turóczi, magasztalásokkal halmozza el a XIV.

¹ Ez több példányban állítottatott ki. Csak egy maradt fenn a vatikáni levéltárban. Vatikáni Okirattár, II. 115—119.

² Az értekezlet végzései ugyanott, II. 265.

³ Ugyanott, 304.

század elején élő nemzedék szabadságszeretetét, mely azt arra készítette, hogy inkább az enyészet veszélyének tette ki magát, mintsem hogy a királyválasztás jogát föladjá. Ma pedig a történetíró tisztelettel adózik az önmehtagadásért, melyet a nemzet a személyes és pártérdekek elkeseredett küzdelmei közepett tanusítani képes volt. Ugyanis — mivel Károly király két év óta házas volt — lemondott a nemzet azon óhajtásáról, hogy vele a trónt megossza az utolsó magyar király leánya, aki egy svájci kolostorba vonult és a kísértést, mellyel később egy trónigénylő osztrák herceg járult hozzá, határozottan elutasította.¹

IV. Nagy Lajos tárgyalásai a Luxemburg és Habsburg uralkodóházakkal a magyar trónöröklés ügyében.

1342—82.

Károly Róbert uralkodása alatt az Anjou-házhoz való ragaszkodás érzése a magyar nemzet talajában mély gyökeret vert. Elsőszülött fiában világrajöttétől fogva mindenki a trón törvényes örökösét látta. Arra, hogy szükséges vagy tanácsos lenne őt atyja életében megkoronáztatni, senki sem gondolt. Mikor pedig halála 1442-ben bekövetkezett, a hivatalos okiratok világosan megállapították, hogy fia »az örökségül rászállott ország trónját a származás jogán (regnum haereditarium jure geniturae) foglalja el«² és már harmadnapra a temetés után a szokott módon ment végbe a koronázás.

Mindazáltal a nemzet a koronázáshoz való hozzájárulásában, a koronázó főpap kérdésére a jelenlevő rendek igenlő válaszában és lelkesedésének kifejezésében, a koronával szabad rendelkezésének jogát őrizte. A jelzett oklevelek a rendek »egyértelmű és összhangzó óhajtásáról« (unanimi et concordí voto) szólnak. A közel egykorú dubnici krónika pedig úgy tünteti föl a koronázást, mint amelyet a rendek »egyértelmű akaratának és kedvezésének« megnyilatkozása előzött meg.

A nemzet ezen készségét, melyet az örökösödő királyságnak az Anjou-uralkodóházban megalapításával tanusított, Lajos nem becsülte meg kellő módon. Visszaélt vele.

A középkor folyamán az államok külső politikáját az uralkodóházak céljai és érdekei irányították. Ennek következtében családi összeköttetések és az ezeket megalkotó házasságok nagyjelentőségű, néha világtörténelmi fontosságú tényezőkké alakulnak. Hatásuk nem egyedül a szövetségekben, amelyeket létre-

¹ Pór Antal idézett tanulmányában.

² Az országbíró 1342-ben kelt oklevelét idézi Kovachich: Supplementum ad Vestigia Comitorum, I. 280.

hozta és megszilárdítottak, nyilatkozott. Az örökösödés elve és gyakorlata sűrűn vonta maga után az országoknak egyik dinasztíáról a másikra átszállítását, azoknak majd feldarabolását, majd államszövetkezetekben egyesülését. Fejedelmi nők házassági frigyre nyújtott keze talán époly gyakran, mint szülők vagy férjeik diadalmas fegyvere vitt véghez Európa térképén lényeges átalakításokat.

Hazánkban a nemzeti királyok céltudatos számítással jártak el, amikor fiaiknak feleséget, leányaiknak férjet a külföldön kerestek. Házassági diplomáciájuk egész Európát behálózta, fokozta a magyar állam erejét, gyarapította területét.

Ezt a munkát még messzibbre tekintő célszándékokkal folytatták az idegenből trónra jutott uralkodók. Különösen Nagy Lajos páratlanul álló genialitással és merészséggel használta föl családjá tagjait európai politikájának nagyratörő akcióiban.

A főirányt már atyja adta meg neki.

Károly Róbert király, a Piastok dinasztijából származó nejeének, a hatalmas szellemű Erzsébet királynénak közreműködésével, nyitotta meg családjá előtt az utat a lengyel trónra. Ifjabb fiát, Endrét, a nápolyi Johannával házassítva össze, a sicíliai királyságot igyekezett saját családjá számára megszerezni. Amikor pedig idősebb fiának, a magyar trón örökösének házasságát készítette elő, mind a három ország érdekei lebegtek szemei előtt.

Az ő uralkodásának kezdetén lépett ki a homályból a Luxemburgi grófi család, melynek igénytelen sarja VII. Henrik (1307.) német királlyá megválasztatott, fiát Csehország trónjára emelte és így a Habsburg-ház hatalmi emelkedésének hosszú időre útját állotta. Az egymással versengő két dinasztia közül Károly Róbertre nagyobb értékű volt a Luxemburgok megnyerése, mivel a cseh király, mint ellenség, a Przemisl-család régi igényeire támaszkodva, Lengyelország birtokbavétele elé akadályokat gördíthetett. Ezért 1338-ban a tizenkétéves Lajos herceg eljegyeztetett a cseh király elsőszülött fiának, Károly morvaországi örgróf hároméves leányával, Margittal, aki a következő évben a magyar királyi udvarhoz jutott, hogy szerződészerű megállapodás értelmében »a magyar nyelvet és szokásokat elsajátítsa«.

Lajos király politikájában három évvel utóbb fordulat állott be. A Luxemburgok ellenségével, Bajor Lajos császárral szövetséget kötött, testvéröccsének, István hercegnek a császár leányát jegyezte el.

Endre herceg meggyilkoltatásának hatása alatt még szorosabbá vált a király viszonya a császárhoz, ki késznek nyilatkozott a bűntény megtorlására tervezett nápolyi hadjáratában részt venni, amiben közbejött halála (1347.) akadályozta meg.

Azt a tervet karolta föl Lajos, hogy István herceg az Endre herceg meggyilkoltatásában bűnrészességgel vádolt és kivégzett Durazzói Károly herceg özvegyét vegye nőül és vele a nápolyi trónt ossza meg, ami Johanna hercegnővel kötött eljegyzésének fölbontását követelte volna.

Ezt a tervet a pápa örömmel üdvözölte, de a hozzácsatolt föltételt, hogy Johanna nápolyi királyné azonnal börtönbe vetessék, nem fogadta el. Ennek következtében a tárgyalások megszakadtak, és Lajos most a Johanna hercegnő irányában fönnálló kötelezettséget híven teljesítette. Előkelő urak a magyar udvarba hozták őt, hol a menyegzőt István herceggel megülték (1350. őszén).

Ezzel a rokonsági kapcsolat a magyarországi Anjou-ház és a Luxemburgok között fölbomlott. De Károly, ki időközben a német birodalom és Csehország trónjára lépett, súlyt helyezett arra, hogy azt mielőbb megújítsa. Alighogy elsőszülött fia a világra jött, máris jegyest keresett számára a magyar udvarnál. Mivel pedig leánya sem Lajosnak, sem István hercegnek még nem volt, figyelme egy árva rokonra irányult, kit Erzsébet anyakirályné udvarába fogadott. Ez Henrik schweidnici hercegnek Károly Róbert leányától született leánya, Anna volt. Károly (1350. végén) a schweidnici hercegnőt eljegyezte a tizenegy hónapos Vencelnek. Ez azonban néhány hónap múlva meghalt. Így a kombináció meghiúsult; de már két év múlva egy merészebb lépést helyébe.

Károly király 1353. február 2-án, harminchat éves korában özvegyé lett, és nem habozott a következő hónapban maga számára kérni meg a tizennégy évessé lett hercegnő kezét, amelyet meg is kapott; úgy hogy május végén Budán nagy fénnel tartották meg a lakodalmat.

Lajos néhány hónappal utóbb új sógorával »örök ligát« kötött, amelynek megszilárdítása végett arra kötelezte magát, hogy születendő gyermekei házasságáról Károly király »tanácsa, hozzájárulása és engedélye nélkül« nem fog határozni.

Evek hosszú során át kellett Károlynak várakoznia, míg erre a szerződésre hivatkozhatott. Lajos házassága tizenhat éven át nélkülözte a gyermekek áldását.

Azonban öccsének, István hercegnek már házassága első éveiben két gyermeke született: János és Erzsébet. Az utóbbival szemben Luxemburgi Károly érvényesítette jogát, amellyel az 1353-ik évi liga fölrüházta. Az 1356-ik év február 20-án Győrött Lajost meglátogatván, azzal az ígérettel, hogy őt Velence ellen segíteni fogja, rábírta arra, hogy öccsének, Jodok morvatországi örgrófnak eljegyezze az ötéves Erzsébet hercegnőt.

Mivel időközben István herceg és fia János herceg sírba szállottak, Erzsébet volt a magyarországi uralkodóháznak egyet-

len sarja, és általánosan benne látták Lajos örökösét, minélfogva a Luxemburgok remélhették, hogy Magyar- és Lengyelország rájuk fog szállani.

Azonban azt, amit a politikai szövöszék szőtt, a politika ollója csakhamar széttépte.

1361-ben a császár és Rudolf osztrák herceg szövetségre léptek, hogy Lajos védence az aquilejai pátriárka ellen támadást intézzenek, az ő friauli és felsőolaszországi birtokain osztozzanak.

Ekkor Lajos király elhárítandó a háborút, melybe őt a császár és az osztrák herceg tervei bonyolíthatták, és egyéb földadataitól elvonhatták volna, a szövetség felbontására tett kísérletet. Tájékozva lévén Rudolf herceg korlátokat nem ismerő ambíciója felől, melynek kielégítését a legkalandosabb utakon kereste, biztos lehetett afelől, hogy előnyös ajánlatokat nem utasít vissza. Az eszközökben, mikor fontos érdekek lebegtek szemei előtt, maga sem volt válogatós. Most tehát nem idegenkedett attól, hogy Rudolf herceg előtt Magyarország koronájának elnyerésére kilátást nyisson.

Mivel Rudolf a császár leányával házasságban élt, az ő testvéröccsének, Albert hercegnek ajánlotta föl Erzsébet hercegnő kezét. Rudolf az ajánlatot elfogadta. Egyiket sem tartotta vissza az, hogy Erzsébet a császár unokaöccsének, Albert herceg pedig a császár unokahugának volt jegyese. Bízta benne, hogy a pápai dispenzációkat kieszközlik. De Lajos még tovább ment, *az osztrák hercegekkel kölcsönös örökösödési szerződést kötött*, amelyben megállapították, hogy ha Lajos király, továbbá anyja és unokahuga törvényes fiú- és leányörökösök nélkül halnak el, vagy ha ilyeneket hátrahagynak ugyan, de a tőlük leszármazó családok fiú- és leányágban kihalnak: a magyar korona országai Rudolf hercegre és testvéreire, illetőleg törvényes örökösöikre szállanak; viszont ha Rudolf herceg és testvéreinek családjai fiú- és leányágban kihalnak, országaik Lajos királyra, anyjára, unokahugára, illetőleg a tőlük fiú- vagy leányágon leszármazó örökösöikre szállanak.¹

Ez az első eset, amikor magyar király a trónöröklés jogát idegen dinasztának biztosítja. Eljárása teljesen önkényes volt, és a nemzet megállapodásával, amelynek az Anjou-ház a magyar trónt köszönhette, ellentétben állott.

A jogsérelmet orvosolni és a rendelkezést a jogosság kellékeivel felruházni csak úgy lehetett, ha Lajos az ország rendinek hozzájárulását akár gyűlésben, akár egyenként kieszközli. A király ezen ügy tárgyalását országgyűlésen nem tartotta cél-

¹ Ez a szerződés nem maradt fenn. Megkötése és tartalma felől az 1364. február 10-én Brünmben kötött szerződés nyújt tájékoztatást. (Steyerer: *Commentarii pro historia Alberti II. Lipese*, 1725., 383.) Más helyen fogom ezen örökösödési szerződéseket tüzetesen tárgyalni.

szerűnek; Rudolf pedig megelégedett azzal, hogy az egyenként megkeresett rendek függesszék pecsétjüket az okirat alá. Ebben Lajos is megnyugodott. A követett eljárásról érdekes tájékoztatást nyújt a magyar koronát uraló raguzai köztársaság jegyzőkönyve.

Az 1362-ik év vége felé megjött Raguzába a királyi nagypecséttel ellátott levél, melyben Lajos közli, hogy az osztrák hercegekkel »országainak nyugalmas állapotot és előnyös békét biztosítandó, örök időkre szóló ligát, konföderációt és fölbonthatatlan egyességet kötött«, minélfogva a tanácsot fölhívja, küldje pecsétjét Zarába, hol az egri prépost által bemutatandó okirat megpecsételtessék. A tanács engedelmeskedett a parancsnak, kancellárját a pecséttel Zarába küldötte.¹

Természetesen a szerződés a négy erőteljes férfiúval rendelkező Habsburg-házat az örökösödési jog érvényesítésére hasonlíthatatlanul nagyobb valószínűséggel kecsegtette, mint a magyar uralkodóházat, melynek Lajos mellett egyetlen nőtagja volt életben s ez máris a Habsburg-testvérek egyikének volt jegyese.

A következő évben (1363.) mind Lajos, mind Rudolf herceg a császárral kibékültek és hármasszövetséget kötöttek egymással. Ennek következtében a császár, noha Albert herceg és Erzsébet eljegyzése önérzetét és érdekeit mélyen sértette, fölbontását nyíltan nem követelhetette; csak a színfalak mögött mesterkedett, hogy az osztrák-magyar frigy létesülését megghiúsítsa, amit a közeli vérrokonságban álló jegyesek részére a pápai dispenczió megadásának akadályozásával elért.

Eközben Rudolfot 1365. július 27-én, távol hazájától, olasz földön, huszonhat éves korában, elragadta a halál.

Károly császár az új helyzetet arra használta, hogy most már szándékait nyíltan föltárja.

November második felében Budára jött szokatlanul fényes kísérettel: hat herceg és négy püspök volt vele. *Erzsébet hercegnő kezét* saját fia, az ötéves Vencel herceg számára kérte meg, noha ezt már három hónapos korában a nürnbergi vágróff leányával eljegyezte és összeházásításukra eskü alatt kötelezett-séget vállalt.

Ugyanakkor a császár saját leánya kezét ajánlotta föl Albert hercegnek, ki a cserébe belenyugodott és a magyar Erzsébetről lemondott, így tehát Vencel herceg és Erzsébet eljegyzése a következő (1366.) év március havában a prágai udvarnál megtörtént.

Ez alkalommal a magyar király és az osztrák hercegek között fönnálló szövetségek és örökösödési szerződések érvény-

¹ Az 1362. december 6-án hozott végzés: Raguzai oklevéltár, 38. Az összes magyar és osztrák történetírók egyetértének abban, hogy a megpecsételendő okirat az örökösödési szerződés volt.

telenekké nyilvánítottak, az ezekről kiállított oklevelek kölcsönös visszaadása határoztatott el. Ellenben a császár és az osztrák hercegek között kölcsönös örökösödési szerződés jött létre, amelybe Magyarországra vonatkozólag a következő fontos záradékot iktatták be: »A megállapított örökösödési rend értelmében esetleg reánk szálló országok sorából a magyar királyságot szándékosan kihagytuk és megnyugszunk abban, hogy ha szeretett testvérünk, a fenséges Lajos király, az ő országát egyikünknek sem akarná adni vagy hagyományozni, halála után az ország annak jusson, akinek ő azt adni vagy hagyományozni fogja.«¹

Június elején Pozsonyba hozta a császár öt éves fiát, aki itt a már tizenhárom éves Erzsébet hercegnővel eljegyeztetett, mire frigyök az egyház áldásában részesült.

A császár örömmel tudatta szövetségeseivel és híveivel ezt az eseményt és kérkedve hirdette, hogy »Magyarország az ő örökösreire fog szállani«;² amely jóslat valóban teljesedésbe ment.

Az esküvel erősített szövetségek és házasságok sem szolgáltak a túláradó hatalomvágy sodra ellen elég erős védgátul.

A német Luxemburgok Csehország trónjával együtt átvették a Przemisl-uralkodóház ambícióját nagy szláv birodalom alakítására, igényeit a lengyel trónra. Károly császár 1369-ben merész kísérletet tett, hogy Lajos király öröklési jogainak útjába álljon. Azzal a furfangos tervvel lépett föl a lengyel udvarnál, hogy a pápánál Kázmér király törvénytelen leányának törvényesítését és azzal a trónöröklésre képesítést kieszközli; vele azután elsőszülött fiát, a magyarországi Erzsébet völegényét, házassítja össze.

Lajos a hűtlen merénylet sikerének megakadályozására haladék nélkül (1369. őszén) megtette a szükséges lépéseket.

Avignonba küldötte a váci püspököt, ki erélyes föllépésével csakhamar célt ért. A pápa december 5-én nyilatkozatot állított ki, amelyben megállapítja, hogy a lengyel király leányának törvényesítése nem foglalja magában a trónöröklésre való képesítést, amit — úgymond — Lajos király szerződéseken alapuló jogai kizárnak.

Ugyanakkor az Erzsébet és a császár fia között fönnálló eljegyzést a pápa fölbontotta, azon indokolással, hogy az Magyarországon Lajos király jelentése szerint, általános elégtelenséget keltett.³

Ezek után a császár törekvése kudarcot vallott. Kázmérnak néhány hónap múlva (1370. őszén) bekövetkezett halála után a lengyel trónt Lajos akadály nélkül foglalta el.

A magyar nemzet, mely a szláv eszmények megvalósulását

¹ Fejér, IX/3. 581.

² 1366. május 10-iki levelében.

³ A pápai iratokat kiadta Theimer, II. 171., 2.; 181., 5., 6. számok alatt.

a IX. század végén a honfoglalással, a XIII. század végén II. Ottokár leküzdésével meghiúsította, most ezt az eredményt harmadízben érte el; megakadályozta Csehország egyesítését Lengyelországgal.

Azonban a császár a magyar királlyal a korábbi benső viszony helyreállítására törekedett. A sértő bánásmód, amelyet Lajos irányában követett el és viszont tőle szenvedett, nem tartotta őt vissza attól, hogy újabb házassági ajánlattal lépjen föl.

Erzsébet hercegnő már nem volt életben, de Lajosnak az utolsó években (1369—71.) egymásután három leánya született: Katalin, Mária és Hedvig. A császár tehát azt óhajtotta, hogy ezen gyermekek egyikének kezét másodszülött fia, Zsigmond részére nyerje el. Az 1372. év első napjaiban rokonát, a tescheni herceget bízta meg, hogy ezen ügyben tapogatózzék. Ettől már néhány hét múlva az a válasz érkezett, hogy a magyar király kész egyik leányát a császár második fiával eljegyezni, a jegyajándékot kétszázezer arany forintban állapította meg, sőt a császár tetszésére bízta annak eldöntését, vajjon a vőlegény Magyarországon vagy a menyasszony Csehországban neveltessek; föltétlenül csak azt kötötte ki, hogy szövetségeseivel, a bajor hercegekkel béküljön ki a császár.

IV. Károly késznek nyilatkozott a bajor hercegekkel a barátságos viszonyt helyreállítani; a jegyajándék megállapított összegét elfogadta; egyúttal úgy döntött, hogy a magyar hercegnő Csehországba hozassék. De még ezzel sem érte be; a herceget megbízta, hogy tárgyaljon olyan módozatok megállapításáról, amelyek a »rokoni viszony fölbontását« a jövőben lehetetlenné teszik; ilyennek vélte azt a rendelkezést, hogy az a fél, amely a rokoni viszonyt fölbontja, a jegyajándék címén befizetett összegeket veszítse el. »Ehhez — úgymond — járuljanak még más biztosítékok is, amilyeneket legcélszerűbben ki lehet gondolni.«¹

A tescheni herceg (1372.) február közepe táján, a visegrádi udvarnál ünnepélyesen megkérte Zsigmond örgróf részére a király egyik leányának a kezét. Mire Lajos kinyilatkoztatta, hogy kész leányai egyikét Zsigmonddal eljegyezni.

A magyar király azonban a leányt, akit Zsigmondnak hitvesül szánt, nem jelölte meg. Későbbre tartotta fenn magának erre nézve a döntést. Ugyanis még mindig fiúgyermek születését remélvén, függőben tartotta elhatározását, hogy azon esetre, ha reménye meghiúsul és legidősebb leánya lesz örököse, azzal melyik uralkodóház sarja ossza meg a trónt.

Lajos a házassági ügy részleteinek megállapítása végett február végén a nádort és az esztergomi érseket küldötte a császárhoz Boroszlóba.

¹ A császár utasítása és megbízólevele Fejérnél, IX/4. 389.

Itt a császár, Lajos kívánságának megfelelően, a pápai legátus kezeibe letett eskü alatt, a maga, családja és utódjai nevében kinyilatkoztatta, hogy sohasem fognak igényt tartani Magyarország, Lengyelország és Dalmácia királyságokra; sőt ha a nevezett országok főrendei vagy egyéb lakói önként akarnának nekik meghódolni, ajánlatukat visszautasítják.¹

Ezen »renuntiatio« arra volt hivatva, hogy Lajosnak a trónöröklés megállapítása tekintetében szabad kezét engedjen.

A pápai legátus, a királyi követek kíséretében, Boroszlóból Budára jött és itt szintén tevékeny részt vett a tárgyalásokban. Mindenekelőtt meg kellett volna állapítani, hogy melyik leányát szánja a király Zsigmondnak. Erre nézve ő most sem foglalt állást. Abban állapodott meg, hogy ha fia születik, az elsőszülött lányt, ha pedig fia nem születik, a másodszülöttet, és amennyiben ezeknek egyike meg talál halni, a harmadikat adja nőül a császár fiának.

Ebben az elhatározásában világosan bennfoglaltatott az a szándék, hogy ha fia születik, összes országait az örökölje; ha pedig fia nem születik, elsőszülött leányának biztosítja a trónöröklést.

Csak a következő évben (1373.) döntötte el Lajos, hogy második leányát, Máriát fogja Zsigmond hitvesül kapni, mire a házassági szerződést mind ő maga, mind a császár kiállították és esküvel megerősítették.² Június 21-én pedig visegrádi kastélyában Lajos újabb ünnepélyes esküvel kötelezván magát a »minap (nuper)« eskü alatt kötött szerződés megtartására; ehhez azt a feltűnő ígéretet csatolta, hogy a pápát ünnepélyes követséggel föl fogja kérni, hogy őt a jelzett szerződés (contractus) megtartására egyházi kiközösítés büntetése alatt kényszerítse.³

Ennél a »kigondolható biztosítékok« között erősebbet már nem lehetett találni. És még ez sem bizonyult elég erősnek.

Egy esztendő sem telt el, amikor Lajos (1374. április 16-án) Franciaországba küldött követeket. Ezek leányai egyikét, »akit később fog kijelölni,« V. Károly második fiának, Orleansi Lajos hercegnek ajánlották föl, olyképen, hogy a kijelölt hercegő a nápolyi birodalmat és az Anjou-ház franciaországi birtokait örökölje.

A francia királyi udvornál elfogadták Lajos ajánlatát; de olyan hozzáadással, hogy ha a szentszék nyilatkozata a nápolyi örökség biztosítása iránt rövid idő alatt kieszközölhető, a magyar

¹ Az erről a jelzett napon kiállított oklevelet kiadta Dobner: Monumenta Bohemiae, II. 386. Ugyanezen napon értesíti a császár Strassburg várost az eljegyzésre vonatkozó megállapodásról. Regesta Imperii, VIII. 5025. sz.

² Ezek a szerződések nyomtalanul elvesztek. Lajos királynak alább idézendő kötelező okiratából nyerünk azokról tudomást.

³ A királyi okiratot, amely a bécsi állami levéltárban őriztetik, kiadta Károlyi Árpád a Századok 1877-ik évfolyamában (Adalék Mária és Zsigmond eljegyzésének történetéhez).

király elsőszülött leánya, Katalin legyen a menyasszony; ellenkező esetben Lajos király tetszése szerint egy másik leányát jelölhesse ki. A magyar követek ehhez hozzájárultak.¹

A francia király emellett Lajoshoz intézett levélben azon óhajtatást fejezte ki, hogy a magyar főrendektől kötelező ígéretet eszközöljön ki afelől, hogy halála után Katalint fogják trónörökösül elismerni.²

A francia követek (1374.) december elején érkeztek Budára. Itt Lajos király a párisi szerződést megerősítette, most Katalin hercegnőt a francia herceg jövődő hitvesül megnevezte és részére jegyajándéknak a nápolyi királyságot, az Anjou-ház franciaországi birtokaival, biztosította. Mindazáltal kikötötte, hogy ha Katalin férje előtt gyermektelenül hal el, a nápolyi királyság és minden egyéb hozománya a magyar királyra száll vissza; ha pedig férje hal el előbb, Katalin a francia szokásoknak megfelelő ellátásban és elbánásban részesüljön.

Miután a francia követek ehhez hozzájárultak, a megállapodások pótszerződésbe foglaltattak, amelyet Lajos király, anyja és neje, úgyszintén az udvarnál jelenlevő hat püspök és tizenkét zászlós úr esküvel megerősítettek.³ A magyarországi trónöröklés ügye mellőztetett.⁴

A következő év március havában Lajos a császár fia házassági ügyét is egy lépéssel előbbre vitte. Az esztergomi érseket, a nádort, az országbíró, az erdélyi vajdát és két lengyel főkapitányt a császárhoz küldötte. Ezek uralkodójuk nevében, az evangéliumra letett esküvel, kötelező nyilatkozatot tettek afelől, hogy »együttesen és külön-külön minden buzgósággal azon lesznek«, hogy a rokonsági szerződés, amely Zsigmond és Mária között régebben létrejött, végrehajtassék, vagyis a hercegnő, amikor a tizenkettedik évét betöltötte, Zsigmondnak házastársul átadassék; továbbá ígérlik, hogy öt hónap alatt Magyar- és Lengyelország főrendei közül legalább nyolevanat rá fognak bírni arra, hogy ilyen kötelezettséget szintén eskü alatt vállaljanak el és erről függő pecséteikkel ellátott okleveleket küldjenek be a császárnak.⁵

¹ 1374. augusztus 10-én kiállított okiratok: Diplomáciai emlékek, III. 77.

² A francia király d. n. levele egy cambrayi kódexben. Lindner: Geschichte des deutschen Reiches unter Kaiser Wenzel, (Braunschweig, 1875), I. 391.

³ Az 1374. december 10., 17., 19. és 24-én Budán kiállított okiratokat a párisi nemzeti levéltárban őrzött eredeti példányokból kiadta Óváry Lipót: Történelmi Tár, XXIII. 37—46.

⁴ Néhány évvel utóbb Katalin hercegnő meghalt. Helyette Lajos nem ajánlott föl az orleansi hercegnek más hercegnőt. A francia házasság és a nápolyi trónöröklés tervét végleg elejtette.

⁵ Az 1375. március 14-én kiállított oklevelet, amely a bécsi udvari levéltárban őriztetik, fakszimilében kiadta Márki Sándor: Mária Magyarországi királynője, (Budapest, 1885).

Ezen utóbbi rendelkezés arra utal, hogy Lajos Máriát mind Magyar-, mind Lengyelországban óhajtotta örökösévé rendelni.

A nyolcvan okirat nem állítatott ki. A lengyel zászlós urak 1382. július 25-én Zsolnán tartott gyűlésükben Máriát és Zsigmondot elfogadták uralkodójuknak; de a magyarországi trónöröklés ügyét Lajos szeptember 11-én bekövetkezett halálakor elintézetlenül hagyta hátra.¹ Nagy leleményességgel irányított házassági politikája vésteljes válságok szülője lett.²

* * *

A magyarországi trónöröklés kérdése, mely — mondhatnók — egész Európát évtizedeken át foglalkoztatta és a legbonyolultabb diplomáciai cselszövényeket szülte, Lajos király halála után a legegyszerűbb módon nyert megoldást. Fiú nem maradt hátra, csak két leány, kik közül az idősebbiknek, Máriának és jegyesének, Luxemburgi Zsigmondnak Lengyelország rendei néhány hét előtt meghódoltak volt. A magyarországi főpapok és urak, kik a király végső betegsége alatt az udvarnál tartózkodtak, a példa követésére határozták el magukat, amiben kétségkívül az elhunyt király iránt táplált kegyelet mellett a két ország kapcsolatában jelentkező politikai érdek volt mérvadó. Zsigmond távol volt és nem látták szükségesnek, talán kíváncsúnak sem, hogy őt bevárják. Abban állapodtak meg, hogy Máriát haladék nélkül megkoronázzák.

A temetési szertartásokat követő napon az esztergomi érsek a szent koronával a tizenegyéves leányt a királyok koronázásánál szokásos szertartások megtartása mellett fölkenete és megkoronázta. Az ez alkalommal egybegyűlt rendek sem országgyűlési végzeményben, sem külön oklevelekben nem állapították meg az örökösödési jognak a *fiúágról* a leányágra kiterjesztését, sőt az uralkodónő kiskorúsága alatt az ország kormányzásának módjáról és azon állásról, melyet neje mellett Zsigmond egybekelésük után elfoglalni fog, sem rendelkeztek. Mária a maga okleveleiben egyszerűen kijelenti, hogy fiú hátrahagyása nélkül halván el atyja, ő »az örökösödés jogán és a származás rendjén (jure successionis et ordine gentilitatis) foglalja el a magyar trónt«.³

A lengyelországi rendek ellentétes álláspontot foglaltak el, a független nemzeti királyság fönntartását kívánták és Lajos ifjabb leányának hódoltak meg azon föltétel alatt, hogy Ulászló litván fejedelemnek nyújtja kezét.

¹ Ebendorffer XV. századbéli tekintélyes történetíró azt írja, hogy Lajos halálos ágyán úgy intézkedett, hogy Magyarország trónját Hedvig és férje foglalják el. Azonban ezt más emlékek és tények nem igazolják.

² Ezen fejezet kivonata »Nagy Lajos házassági politikája« című tanulmányomnak, mely a Budapesti Szemle 1913-iki évfolyamában jelent meg.

³ 1383-ik évi oklevelét idézi Kovachich i. m., I. 287.

Zsigmond herceg ezalatt távol volt. Az özvegy királyné nem hívta őt leendő neje támogatására, sőt azon tervvel foglalkozott, hogy francia herceggel házassítja össze leányát.

Ezalatt az országban zavarok, a déli részekben lázongó mozgalmak keletkeztek. Az 1385-ik év nyarán a zágrábi püspök vezetése mellett több dunántúli és horvátországi főúr útra kelt, hogy az Anjou-házból származó Durazzói Károlyt, Nápoly és Szicília királyát Magyarország trónjának elfoglalására meghívják, anélkül, hogy erre jogcímük lett volna, amiért is szándékukat nyíltan nem árulták el.

Ugyanakkor Zsigmond is föllépett. Sereg élén Magyarországra nyomult, elfoglalta Nyitrát és Pozsonyt. A két oldalról fenyegető veszély közepett az özvegy királyné az udvarhoz hívta meg őt. Itt Zsigmond Máriával egybekelt és azután Csehországba távozott, hogy az olasz trónkövetelő ellen sereget gyűjtsön. Mária pedig országgyűlést hívott össze és a nemességet jogainak ünnepestyes oklevélben megerősítésével igyekezett lekötölni.

A nápolyi Károly király a meghívást elfogadva, Zengben partra szállott, Zágrábban lelkesedéssel fogadtatott és Buda felé indult meg. A királyné és anyja színlelték, mintha jövetelének céljáról nem volna tudomásuk és rokon jóakarataira számítának. Eléje indultak és a találkozásnál szívélyesen üdvözölték egymást.

Ekkor megindultak az ármányok. A főurak egy része meggyőzte Károlyt, hogy az egész nemzet őt óhajtja királyául és az ország érdeke trónralépését követeli. A királyné előtt hívei közül számosan azt hangoztatták, hogy a trón nem illeti meg őt, mert nincs példa rá, hogy a magyar valaha nőt uralt, hogy az ellenszegülés sikerre nem vezethet, az önkéntes lemondással kíméletes elbánást biztosíthat.

A királynék meghajoltak a kényszerűség előtt. Mária azon indoklással, hogy »a büszke és féktelen magyar nemzetet asszony keze nem bírja vezetni«, kijelentette, hogy lemond a trónról.

Ekkor az országgyűlés, mely még együtt volt, Pestről Székesfehérvárra tette át üléseit és itt Károlyt Magyarország királyává megválasztotta. Az év utolsó napján végrehajtatott a koronázás, amelyen a két királyné is jelen volt, hogy így hozzájárulásukról tanúságot tegyenek.

Azonban már néhány héttel utóbb bekövetkezett Károly ellen az orgyilkos merénylet, amelynek gyászos kimenetele után nápolyi kísérete gyáván haza menekült és Magyarországon a korábbi állapot visszaállíttatott. Csak az ország déli részében támadtak válságos mozgalmak, melyeknek lecsillapításán hasztalan fáradozott a két királyné. Mindketten a lázadók kezeibe kerültek, az anyakirályné megöletett, Mária pedig fogva tartatott.

Az utóbbinak hívei arra, hogy életét és trónját megmentse, az egyetlen eszközt Zsigmond trónra emelésében látták. Elsőben »Magyarország ura és védője« címmel ruházták föl, azután pedig királlyá megkoronázását készítették elő. 1387. március elején tárgyalni kezdettek vele.

A megegyezésre szokatlan formát választottak. Egymás között szövetséget kötöttek és megállapított föltételek alatt csatlakozásra bírták — jelöltjüket, ki kötelezte magát, hogy az ország rendeit régi szabadságaikban megőrzi; az országos tanács tagjaivá csak magyarországi főpapokat és főurakat vesz föl; egyházi javadalmakra csak magyarországiakat nevez ki és ajánl a pápának; eddigi adományozásait visszavonja; a szövetségeket, melyeket netán az ország, annak koronája és rendei ellen bárkivel kötött, érvényteleníti; a szövetség tagjait fölhatalmazza, hogy ezen föltételek megtartására minden lehető módon kényszeríthessék.

Erről oklevelet állítottak ki, mely alá Zsigmond és a szövetség tagjai pecsétüket függesztették.¹

Ebben a királyválasztásról és koronázásról említés nem történik; de kétségtelen, hogy a választási föltételek foglaltatnak benne. Ezen eljárásuk által lehetővé vált, hogy választás nélkül Zsigmond megkoronáztassék, március 31-én — az esztergomi érsekség üresedésben lévén — fejére a legidősebb magyar püspök tette a szent koronát.

Zsigmond maga egyik oklevelében koronázásáról szólván, a választás kifejezését kerüli és azt hangoztatja, hogy »az összes főpapok, bárók, nemesek és az ország előkelői szokott módon Székesfehérvárt egybegyűlvén, óhajtsaikat (eorum vota) egyértelműleg az ő személyére irányítván, ő a szokásos szertartásokkal királlyá kenetett és megkoronáztatott.«²

Néhány nappal utóbb a megölt ellenkirály fia, László nápolyi király nyilatkozatokat küldött szét, melyekben hirdeti, hogy elfoglalja a magyar királyi trónt, mely »törvényes öröksődés jogcímén« szállott rá.³

A száz évvel utóbb szerkesztett Turóczi-krónika elbeszélése szerint Mária fogságából kiszabadíttatván, Zsigmondot királynak elismerte és a királyi hatalom gyakorlását átengedte neki; azonban erről kiállított oklevél vagy hozott végzés nem maradt fenn. Annyi bizonyos, hogy szerényen félrevonult és 1395. március havában bekövetkezett haláláig, férje helyzetének nehézségeit nem növelte, de jellemének foghatkozásait sem volt képes ellensúlyozni.

¹ Diplomáciai Emlékek az Anjoukorból, III. 620.

² Kovachich, i. m. 288.

³ Diplomáciai Emlékek, III. 627.

V. Az első Habsburg- király megválasztása.

1439.

Zsigmond király, alighogy neje, Mária királyné, gyermektelenül sírba szállott, újabb házasság kötése végett tárgyalásokat indított; de ezeknek eredményét be nem várván, egyidőben oda törekedett, hogy azon esetre is, ha fiú hátrahagyása nélkül talál elhalni, a magyarországi trónt a saját családja, a Luxemburgi-ház részére biztosítsa. Az 1396-ik év március elsején esküvel kötelezte magát, hogy »mielőbb oly intézkedéseket fog tenni, amelyekkel lehetővé váljék, hogy a jelezett esetben bátyjára, Vencel római és cseh királyra szálljon a magyar korona.«¹

Ezen intézkedéseket, amelyek alatt a magyarországi rendek hozzájárulásának kieszközölését értette, nem tette meg. Néhány évvel utóbb megváltoztatta szándékát és unokaöccsének, Jodok morvaországi örgrófnak szánta a magyar trónt. Ekkor sem látta tanácsosnak az ügyet országgyűlés elé vinni. Nagy Lajos példáját követte, az egyenként fölszólított egyházi és világi főrendek hozzájárulását kieszközölte; már hetvenet sikerült megnyerni,² amikor ezen igyekezeteiben az önkényes uralma által fölkellett elégtelenség forradalmi kitörése megállította. A magyar urak 1401. tavaszán fogságba vetették őt, azzal a szándékkal, hogy a tróntól megfosztják. Azonban a megválasztandó király személyére nézve nem tudtak megegyezni. László nápolyi király, Ulászló lengyel király és Vilmos osztrák herceg voltak a jelöltek. Zsigmond ellenségeinek megoszlása híveinek lehetővé tette, hogy szabadonbocsátását és a trónra visszahelyezését eszközöljék ki.

Zsigmond ekkor a tekintélyén ejtett csorba kiköszörülése végett Csehországba vonult, hogy tehetetlen bátyját a kormány átengedésére kényszerítse. Ebben a vállalatban Albert osztrák herceg följárnlotta neki közreműködését és serege élén hozzá csatlakozott.

Igy történt, hogy Zsigmond, míg testvérével és az ehhez csatlakozó többi családtagokkal, Jodok és Prokop örgrófokkal meghasonlott, osztrák szövetségeséhez benső viszonyba lépett. Későbbi okirataiban meglehetősen szavakkal emlékezik meg e ragaszkodásról, amelyet iránta a herceg tanusított és ő a barátság érzelmeivel viszonzott. Az elért sikerek még szorosabban csatolták őket egymáshoz.

Zsigmond, miután Csehország kormányát átvette, bátyját foglyul ejtván, diadalmasan tért vissza Magyarországra. Útköz-

¹ Pelzel: Lebensgeschichte des Königs Wenzeslaus, (Prag, 1790), II. Urkundenbuch, 10.

² Ezt Vencel királynak Zsigmond ellen kibocsátott manifestumból tudjuk, amelyet az egykorú Windeck fölvett történeti munkájába. Altmann 1893-ik évi kiadása, 58.

ben hosszabb időt töltött Albert bécsi udvaránál. Saját családjával szemközt a Habsburg-házban keresvén támaszt, bizalma jeléül Vencelt az osztrák hercegek őrizete alá helyezte és megújította velök azokat a kölcsönös örökösödési szerződéseket, amelyeket IV. Károly császár mint Csehország királya és Nagy Lajos mint Magyarország királya kötöttek volt öseleikkel.

Az általa (1402. augusztus 16-ikán) kiállított okiratok egyikének élén kinyilatkoztatta, hogy arra az esetre, ha férfitód nélkül hal meg, a magyar királyságot osztrák sógorai egyikének akarja hagyományozni; ezért, amikor közelebb a magyarországi urak és városok Pozsonyban egybegyűlnek, tárgyalni fog azokkal, akik Jodok örgróf javára nem kötötték le magukat. Azután pedig meghívja az egyik osztrák herceget, hogy tőle a maga és unokatestvérei nevében a fogadalmat átvegye. Viszont kikötötte, hogy azon esetre, ha a három herceg fiutód nélkül múlik ki, tartományaik órá és fiörököseire szálljanak.¹

Ezen fontos kijelentés, noha a szabatosság és világosság hiányában szenved, kétségtelenné teszi, hogy Zsigmond a magyar koronát a három hercegre egyetemlegesen, vagyis az egész Habsburg-házra szándékozott föltételeken átszállítani, és pedig a magyar rendek közül azoknak hozzájárulásával, akik erre esküszegés nélkül szánhatták el magukat.

Nagy bátorságot, vagy talán nagy könnyelműséget árul el azon elhatározása, hogy tervének végrehajtására, noha fogságából kiszabadulása óta még egy esztendő sem telt el, az ország rendjeivel való legelső találkozásakor kísérletet tesz. Abban bízott, hogy győzedelmes sereg élén jelenvén meg és a kereszténység világi fejét fogoly gyanánt hozván magával, a netán jelentkező ellenzékét megfélemlíteni és elnémítani képes lesz.

Szeptember közepén tekintélyes gyülekezet volt együtt Pozsonyban. A főpapok úgyszólván mindannyian, tizenketten jöttek össze. Világi urak és nemesek kilencvennyolcan jelentek meg; úgymint a nádor, az országbíró, az erdélyi vajda, a tárnokmester, a mácsói bán, a főlovászmester, a főasztalnok, a főpohárnok, négy főispán, két várkapitány, továbbá a Bebek-, Forgách-, Gara-, Hédervári-, Herczeg-, Laczk-, Palóczi-, Perényi-, Pető-, Rátold- és Rozgonyi-családok sarjai. Azonban a vármegyék, amelyeknek köznemessége az 1385. és 1397-ik évi országgyűléseken négy-négy követ által volt képviselve, meghívó leveleket nem kaptak. A városok sorából csak Pozsony és Sopron küldöttek követeket. Ellenben jelen voltak a király külföldi kegyencei: az olasz Scolari és a lengyel Stibor, kiknek méltóságokkal és adományok-

¹ Az okirat, amelynek még tíz pontja német birodalmi és cseh-országi ügyekről rendelkezik, német nyelven van fogalmazva. Eredetije a bécsi állami levéltárban. Pelzel, i. h., 84.

kal elhalmozása egy év előtt a nemzeti fölháborodás kitörésének főoka volt.

A gyűlés eszerint országgyűlésnek nem volt tekinthető. Ennek ellenére a jelenlevők »Magyarország összes főpapjai, zászlósurai, nemesei és előkelői« címét vették föl,¹ és készek voltak oly ügyek tárgyalásába bocsátkozni, amelyek az országgyűlés jogkörébe tartoztak.

Zsigmondot az alattvalói hódolat nyilatkozataival fogadták, melyek a fejedelmi önkény újabb tényére bátorították föl. Ugyanis a király az esküt, amellyel az ő felszólítására a rendek egy része magát Jodok irányában lekötötte, érvénytelennek nyilvánította, azzal a megokolással, hogy az örgróf a magyar trón elfoglalására méltatlanná vált. Egyszersmind a bécsi szerződés megállapodásain is önhatalmulag túltette magát és előterjesztéssel fordult a gyűléshez, hogy fiú hátrahagyása nélkül bekövetkező halála esetén örököséül Albert herceget ismerje el, anélkül, hogy a többi osztrák hercegekre az örökösödési jog kiterjesztését kívánná.

Az egybegyűlt rendek meghajoltak kívánsága előtt, sőt hozzájárulások kifejezésére olyan formát használtak, amely a szolgai megalázás jellemvonásait viseli magán. Ahelyett, hogy Albert herceg föltételes trónöröklési jogát maguk állapítanák meg, a királyt fölhatalmazták, hogy ő a magyar királyságot a hercegnek »adományozhassa«.

Ekkor azután Zsigmond okiratban kijelentette, hogy »tekintetbe véve az Albert herceg részéről tapasztalt hűséget és szeretetet, úgyszintén a vele fönnálló sógorságot és barátságot, Magyarország összes főpapjai, zászlósurai és előkelői tanácsára, a magyar királyságot neki adományozza«.

A rendek pedig egyenként, az evangéliumra letett esküvel, magukat örököseik nevében is arra kötelezték, hogy ha a megjelölt eset bekövetkezik, Albert herceget »örökösödési joggal Magyarország királyának elfogadják és megkoronázzák«.

Mindezt okiratba foglalták, amelyen a jelenlevők mind-egyikének pecsétje függ.²

¹ »Nos prelati, barones, nobiles, procures regni Hungarie universi.«

² Az okirat eredeti példánya a bécsi levéltárban. Turba (Geschichte des Thronfolgerechtes in allen Habsburgischen Ländern, Wien, 1903., 321. l.) érthetetlennek tartja az örökösödési jogra való utalást, mivel Albert herceg atyja Zsigmond testvérét bírta ugyan nőül, de ő nem ezen házasságból származott. Az örökösödési jogot a rendek azon elhatározása állapította meg, hogy Zsigmond fiú hátrahagyása nélkül bekövetkező halála esetén Albertet fogják trónörökös gyanánt elfogadni és megkoronázni. Turba egyébiránt a rendek okiratának lényeges passzusát hibásan adja. Az eredeti okiratban és Kurznál, akit idéz (Geschichte Österreichs unter Albert IV., Linz, 1830., 227 l.), így áll: »jure hereditario devolvatur«, Turbánál pedig így áll: »ex jure hereditario.« Az *ex* szócska egy már a rendek határozata előtt fennálló örökösödési jogot állapíthatna meg.

Ezzel az eredménnyel Zsigmond nem érte be. Azt óhajtotta, hogy prezumpatív örököse az ország kormányát, mint teljhatalmú helytartó haladék nélkül vegye át. Ezt a szándékát a gyűlésnek tudomására hozván, nem habozott azzal okolni meg, hogy ő maga az országból távozáván, Csehországban és a német birodalomban hosszabb ideig fog időzni. A rendek ez ellen sem emeltek kifogást. Hozzájárulásukra hivatkozva, Zsigmond a herceget a helytartói tiszttel felruházta, és kijelentette, hogy az ő összes intézkedéseit érvényeseknek fogja tekinteni, és elrendelte, hogy iránta az ország lakosai engedelmességet tanúsítsanak.¹

A pozsonyi rendek ezen magatartásánál még meglepőbb a politikai lelkiismeretlenség egy másik ténye. Ugyanis számosan közülök, az ország primásának vezetése alatt, néhány héttel utóbb, a váradi székesegyházban félelmes ünnepélyességgel, szent László koponyájára letett esküvel megfogadták, hogy Zsigmondot a tróntól megfosztják és arra László nápolyi királyt emelik, ami által az Albert trónöröklése javára imént letett esküjüket is megszegték.²

A herceg, aki helytartói tiszttét átvenni késett, még Bécsben időzött, amikor 1403. elején az ország minden részében elterjedt forrongásról értesült. Elfojtására erőhatalommal föllépni nem volt képes; ezért arra szorítkozott, hogy Zsigmondnak jelentést tett, az ország rendeit pedig levelekben megnyugtadni igyekezett.³ Ellenben unokatestvére, Vilmos herceg, aki az örökösödési ügynek a bécsi szerződéstől eltérő elintézésével elégtelen volt, Zsigmond ellenségeihez csatlakozott és Nápolyi László nőtestvérével házasságra lépett.

Ekkor Zsigmond hatalmas hívei, a Garák és Marótiak, Stibor vajda és Ozilli gróf gyors és erélyes föllépésükkel megmentették uruknak a trónt, és az ellenkirályt az országból távozásra kényszerítették. Zsigmond amnesztia biztosításával meghódolásra készítette ellenségeit és az osztrák helytartóság népszerűtlen tervét elejtette.

Albert herceg ezentúl is hűségesen ragaszkodott hozzá. Az 1404-ik év nyarán résztvett csehországi hadjáratában, míg Znaim ostrománál súlyos betegségbe esett, amely szeptember 14-ikén halálát okozta. Utolsó óráiban egyetlen fiát, a hétéves V. Albert herceget szövetségesének pártfogásába ajánlotta.⁴

¹ A Pozsonyban 1402. szeptember 14. és 23. között a király és a rendek által kiállított öt okirat eredetije a bécsi állami levéltárban. Több helyen ki vannak adva. Fejér, Codex Diplomaticus, IX/4. 134–144.

² Az összeesküvők váradi esküjéről Zsigmond 1406. augusztus 1-én kelt okiratában szól. Hazai Okmánytár, VII. 440.

³ A Vas vármegyéhez 1403. február 22-én Bécsből írt levél a körmendí Batthyány-levéltárban. (Fejérpataky László szíves közlése.)

⁴ Ezt később (1411.) Zsigmond maga említi alább tárgyalandó okiratában.

A baráti viszonyból fakadó őszinte jóakaratot Zsigmond az atyáról átvitte a gyermekekre, akit ettől fogva egész életén át következetesen fiának nevezett.¹ Érdekeit a gyámságot viselő osztrák hercegekkel szemközt buzgón fölkarolta; de tartózkodott attól, hogy a trónöröklés ügyét napirendre hozza. Mikor Czilli Borbálával kötött házasságából 1409-ben leánya, Erzsébet született, csakhamar azzal a gondolattal kezdett foglalkozni, hogy azt arra az esetre, ha fia nem születik, örökösül fogja elfogadtatni. Már a következő év őszén egyes főpapoktól és világi uraktól kötelező nyilatkozatokat eszközölt ki.²

Az atyai szív sugallatait az elhunyt barátjának gyermeke irányában elvállalt kötelességeivel megegyeztetni igyekeztén, Albert herceget 1411. ősz elején, tizennégy éves korában, a hároméves Erzsébettel eljegyezte. Az osztrák rendeket az eljegyzésről értesítvén, levelében azon óhajtást tolmácsolja, hogy a tervezett házassági frigy mindkét uralkodó családnak és országaiknak javára szolgáljon.³ Ez a kijelentés a házasság politikai jelentőségét jelzi; de óvatosan kerüli azon kérdés érintését, hogy Erzsébet trónra jutása esetén mellette férje milyen állást fog elfoglalni.

A Pozsonyban történt eljegyzés ünnepségeinek lezajlása után az ifjú herceg visszatért Bécsbe, és jegyesének atyja iránt szolgálatkészségét minden kínálkozó alkalommal kitüntetni igyekezett. A csehországi husziták ellen viselt háborúban áldozatokat nem kímélő buzgósággal vett részt, és amellet hogy jelentékeny sereget tartott fenn, mindig pénzszükében szenvedő ipját tetemes kölcsönösszegekkel segítette.

1421-ben töltötte be Erzsébet a tizenkettedik esztendőt és az egyházi törvények értelmében a házasság megkötésére képessé vált. Ekkor, a nyár végén, frigye Alberttel Pozsonyban az egyház áldását nyerte el.

Ezt az időpontot használta föl Zsigmond arra, hogy a jogara alatt álló két államban az örökösödés ügyét rendezze.

¹ Újabb történetírók: Palacky (Geschichte Böhmens, III/1. 146.) és Turba (Geschichte des Thronfolgerechtes, 321.) írják, hogy Zsigmond »talán« adoptálta, flául fogadta Albertet. Ezt a föltevést kizárják Zsigmondnak intézkedései, amelyekben leányát tekintette örökösének.

² A nyilatkozat teljes szövegét nem ismerjük. Tartalmára utal maga Erzsébet 1441-ben Frigyes német királyhoz intézett előterjesztésében és megjegyzi, hogy azt Zsigmond római királlyá megválasztatása (1410. szeptember 10.) után állították ki a magyar rendek (Kollár: *Analecta Vindobonensia*, II. 915.). Erzsébet előadásának hitelességét nincs okunk kétségbe vonni.

³ Zsigmond 1411. október 7-én kiállított okirata és ugyanakkor kelt levele: Kurz, *Geschichte König Albrecht*, II. I. 302. Fejér, X/5. 175. — Érthetetlen Turba (i. m. 323.) azon teljesen megokolhatatlan állítása, hogy Albrecht herceg »sein Königtum dem durch kein Erbrecht beengten Wahlrecht der Stände verdankte, das zuerst bei seiner Verlobung, dann bei seiner Vermählung geübt worden war«.

Okiratban kinyilatkoztatta, hogy »összes királyságaiban, hercegségeiben és uradalmaiban« örökösének és utódjának leányát tekinti; ennél fogva ha ezentúl sem születik fiúgyermek, mind a magyar, mind a cseh korona őrá száll; ha még egy leánygyermek születnék, akkor fogja eldönteni, hogy melyik örökölje Magyarországot, melyik Csehországot; amennyiben pedig erre nézve nem rendelkeznek, Erzsébet szabadon választhat egyet a két ország közül. Így tehát nem zárta ki azt a lehetőséget, hogy Erzsébet helyett netán születendő leánytestvére lép Magyarország trónjára.

Arról az esetről, ha fia születnék, említést sem tett és intézkednie nem is volt szükséges; mert az uralkodó jogi felfogás szerint a fiú születése a leányok örökösödési jogát szükségképen hatályon kívül helyezte volna.

Az okirat végén így szól: »Magyar és cseh királyságaink, a morva örgrófság és egyéb hercegségeink lakosainak meghagyjuk, hogy rendeleteinket megtartsák, szeretett leányunk, a mi igaz örökösünk iránt hűséget és engedelmességet tanusítsanak.«¹

Az a tény, hogy a magyar és a cseh koronák országairól egy és ugyanazon okirat, amely német nyelven állíttatott ki, rendelkezik: a magyar állam függetlenségén ejtett újabb sérelem természetével bírt, amely annál súlyosabb volt, mert Zsigmond a korábbi esetekben (1400., 1402., 1410.) követett eljárásától eltérve, az ország rendei hozzájárulásának kieszközlését mellőzte, és csak arra utal, hogy magyar és cseh tanácsosait meghallgatta.

Egyébiránt Albert jövődő állásának szabályozására most sem gondolt, sőt mostoha elbánásban részesítette őt azzal, hogy atyai jogait eleve korlátozta. A hercegnek térítvényt kellett kiállítani, amelyben kötelezi magát, hogy születendő fiát, ki hivatva volt anyja halála után a magyar trónra lépni, neveltetés végett a magyar királyi udvarhoz küldi.²

A herceg eszerint apósának minden kívánságát teljesítette. A következő évek folyamán pedig mind a huszita háborúban, mind a német birodalom ügyeiben fokozott buzgósággal állott szolgálatára. Ily módon elérte azt, hogy viszonyuk mind bensőbbé lett és a német fejedelmek tiszteletét is megszerezte neki.

Csak Magyarországon, ahol sűrűn és hosszabb ideig tartózkodott, nem dicsekedhetett népszerűséggel. Az 1430-ik évben Zsigmond az ország alsó részeinek kormányzását és ezzel kétségkívül a törökök elleni védelmét óhajtotta rábízni, de a magyar urak ellenzése miatt szándékáról le kellett mondania.³

¹ Az 1421. szeptember 28-án kelt királyi okirat eredetije a bécsi állami levéltárban. Csak kivonatát közli Fejér, X/6. 376.

² Eredetije a bécsi levéltárban. Csak kivonatát közli Kurz, i. m. I. 42.

³ 1430. április 22-én a nürnbergi birodalmi gyűlésről Strassburg követe jelenti, hogy Zsigmond »das Niderland Ungern« át akarná adni Albertnek; de a magyar urak nem engedik. Deutsche Reichstagsakten, IX. 421.

Négy évvel utóbb az a terv foglalkoztatta a királyt, hogy Erzsébetet Magyarországon megkoronáztatja; ami által trónöröklését törvényes módon biztosította és Albertnek az ország kormányzásába bevonását megkönnyítette volna. Azonban ez a terve szintén megghiúsult.¹

A magyarországi trónöröklés ügye nem volt jogérvényesen elintézve, amikor 1437. nyarán a Csehországban tartózkodó király egészségének megrendülése és erőinek hanyatlása felől aggasztó hírek terjedvén el, halála következményeivel mind a jogara alatt álló országokban, mind az érdekelt külföldi udvaroknál foglalkozni kezdettek.

A római szentszéknél, a Magyarországból érkezett jelentések alapján úgy tudták, hogy a magyar rendek, Zsigmond rendelkezéseivel nem törődve, a szabad királyválasztás jogával fognak élni és vagy Albert herceget, vagy a lengyel királyt emelik trónjukra.²

Míg Magyarországon az Anjouk politikai eszményének, a Lengyelországgal való egyesülésnek, a törökök ellen való védelem szempontjából, akadtak újból hívei: Csehországban a husziták vallási és nemzeti érdekeik megóvását a szláv Jagellóktól várták. Velük tartott a fondor Borbála királyné, aki összeköttetésbe lépett a lengyel udvarral és azt a gyanút keltette föl, hogy férje halála után a tizennégy éves Ulászló királynak készül kezét felajánlani.³

Zsigmond tudomással bírt ezen törekvésekről és megghiúsításukra használta fel utolsó napjait Znaimban, ahol Csehországból Magyarországra visszatérvén, november végén a súlyosbodó kór megállapodásra kényszerítette.

Lelkének energiáját, túltengő hatalmi önérzetével, a sír szélén is csorbítatlanul megőrizte. Ahhoz a fölfogáshoz, hogy egyetlen gyermekét, Erzsébetet, mind a magyar, mind a cseh korona országaiban az örökösödés joga megilleti, most is ragaszkodott. Mindazáltal meggyőződött afelől, hogy a nőuralom sem a népek óhajtásainak, sem a nehéz viszonyok követeléseinek meg nem felel. Most az volt az óhajtása, hogy halála után mind a két trónját Erzsébet és férje együtt foglalják el és ehhez még életében mind a két ország rendjeinek hozzájárulását eszközölje ki.

Évéből Pozsonyba és Prágába országgyűlést hirdetett.⁴

¹ Ezen tervnek nem egészen világos nyoma van a brandenburgi örgróf 1436. január 25-iki levelében, amelyben korábbi levelére utalva írja, hogy: »die Herzogin von Österreich zu einer Königin von Ungern noch nicht gekrönt sei«. Wostry, König Albrecht II., (Prag, 1907), II. 143.

² Ezt azon utasításból tudjuk, amit 1437. végén a Magyarországra küldött pápai követ kapott. Monumenta Poloniae, XII. (Krakó, 1891), 358.

³ Palacky, III/2. 282. Wostry, I. 26., 34.

⁴ A pozsonyi országgyűlés kihirdetéséről a történeti emlékekben nem találunk nyomot.

Mikor pedig halálát közeledni érezé, arra határozta el magát, hogy az országgyűlésre küldendő megbízottai előterjesztésének súlyát ünnepélyes cselekménnyel fokozni fogja. Maga köré gyűjtötte leányát, ennek férjét és a környezetében levő magyar, cseh, osztrák urakat végrendeletének meghallgatására. Trónon ülve, császári díszöltözetben fogadta őket. Kijelentette előttük, hogy »leányának, férjének és gyermekeinek hagyományozza összes országait és tartományait, amelyek különben is őket az öröklés jogcímén megilletik.«¹

Zsigmondot külföldi útjaiban rendszerint magyar főpapok, zászlósurak és köznemesek tömegesen kísérték. Ez alkalommal Héderváry Lőrinc nádor, az erdélyi vajda, a horvátországi bán, a főkincstárnok, a főlovászmester és több főispán voltak körülé.

Ezek a haldokló király rendelkezésének megvalósítására felajánlották szolgálatukat, és december 9-én bekövetkezett halála után el voltak tökéelve, hogy ígéretüket teljesítik. Elhatározásuk indítóokai között személyes érdekükkel a politikai meggyőződés sugallatai találkoztak.

A férfikor delén álló Albert herceg megbízható jelleme, nyugtalan ambíciótól ment kötelességérzete, a politika terén szerzett tapasztalásai és hadvezéri képességei, Ausztria és Csehország részéről a törökök ellen is jelentékeny erőgyarapodást ígérve, a biztonság és rend áldásaival kecsegtették; ellenben a tizennégy éves lengyel király trónra emelése az erkölcsi érzéket nélkülöző Borbála királyné és a Cilli-rokonság hatalomra jutásának veszedelmével fenyegette az országot.

Kitűzött céljuk elérésére a Znaimban együttlevő magyar urak nem haboztak az erőszak eszközeihez nyúlni. Hogy a lengyel pártot legfőbb támaszától megfosszák és megfélemlítsék, az özvegygé lett királynét, a vele tartó Ország Mihály főkincstárnokkal, foglyul ejtették és a horvátországi bán őrizetére bízták.

Azonban emellett a nemzet nagy érdekei iránt nem voltak közönyösek. Azt kívánták, hogy Albert és Erzsébet a nemzet választása alapján, nem örökösödés vagy királyi végrendelet jogcímén foglalják el a trónt; továbbá, hogy az ország állami függetlenségét és szabadságát, amely Zsigmond részéről sokféle sérelmet szenvedett, új biztosítékok sáncaival erősítsék meg. Evégből abban állapodtak meg, hogy a koronázási esküvel,

¹ A jelenlevő Schlick Gáspár cseh kancellár, két héttel utóbb, a prágai országgyűlésen előadta, hogy a császár »ein ordentlich und sein letztes testament und liest in (t. i. Albertnek és Erzsébetnek) und iren Kindern allen seinen Königreich und Fürstentum überall wo er die in der Welt hätt, wie wol die Erbschaft und die Gerechtigkeit der Nachfolgung dazu genugsamlich gewesen wäre. Wostry, II. 154. Hogy Zsigmond valóban végrendeletet alkotott, kitűnik Albertnek 1438. január 2-án Raguzához intézett leveléből.

amelyre az uralkodók eddig is kötelezve voltak, nem elégednek meg és választási hitlevélbe foglalt föltételeiket a koronázás előtt a fejedelmi párral elfogadtatva, velük mintegy szerződésre lépnek.

Ez a fontos okirat, amely két egykorú és egy XVI. századbeli másolatban maradt fenn,¹ de a korábbi magyar történetírók előtt ekkorig ismeretlen maradt, világosságot vet álláspontjukra és törekvéseikre.

Alberttól és Erzsébettől kötelező ígéretet vártak, hogy az ország régi törvényeit, jogszokásait és szabadságait a régi (vagyis a Zsigmond uralkodását megelőző) állapotba visszahelyezik, a behozott újításokat és káros szokásokat megszüntetik. Külön kifejezetten, a meghonosult visszaélésekre utalva, kötelezniök kellett magukat arra, hogy egyháziak és világiak birtokain önkényes foglalásokat nem rendelnek el és nem engednek meg, sem maguk, sem híveik meghívás nélkül meg nem szállanak, élelmiszerek szolgáltatására és fuvarozására senkit sem kényszerítenek; továbbá, hogy az egyházak és egyházi férfiak megadóztatásától tartózkodni fognak, és a megüresedő egyházi javadalmak világiak által elfoglalását meg nem tűrik.

Nagy jelentőséggel bír a hitlevél azon része, mely megállapítja, hogy az uralkodó a magyar tanácsosok hozzájárulását köteles kieszközölni az ország védelmére vonatkozó intézkedésekhez, az egyházi és világi méltóságok betöltéséhez, a várak és jószágok adományozásához, a közjövelmek kezelőinek kinevezéséhez, a királyi javak eladásához vagy elzálogosításához, az arany- és ezüst-pénz értékének megváltoztatásához, az ország határainak kiigazításához, leányaik kiházásához és az özvegy királyné sorsáról való rendelkezéshez.

Ezen megállapítással a királyi hatalom intézményes korlátozása és az ország ügyeinek intézéséből a külföldiek befolyásának kizárása céloztatott.

Végre feltűnő részletességgel fogalmaztatott az uralkodóra várakozó azon kötelezettség, hogy állandóan az országban tartózkodjék; amely ebben az esetben, amikor először lép más ország uralkodója a magyar trónra, a megalakuló államszövetkezetben Magyarország hegemoniáját és az uralkodócsaládban a magyar szellem uralmát volt biztosítandó.

Albert herceg készséggel nyugodott meg magyar tanácsosai megállapodásában, késznek nyilatkozott a pozsonyi gyűlés választását és az eléje terjesztendő hitlevél föltételeit elfogadni.

¹ A müncheni királyi könyvtár 17.543 számú (XV. századbeli) latin kódexében; a mülki apátság 729. számú (XV. századbeli) latin kódexében; a bécsi cs. k. belügyminisztérium levéltárában, XVI. századbeli másolatban. Ezen utóbbi csonka példányból kiadta Worsty, II. 145.

Hogy szándékai iránt a Pozsonyba gyülekező rendeket megnyugtassa és fölvilágosítsa, oda előre küldötte rokonát, gróf Schaumburg Jánost, aki föladatának megoldásában (mint egyik levelében maga jelenti) nehézségekbe nem ütközött.¹

A királyi tetem kíséretében december 17-ikén Pozsonyba érkező herceget és nejét — a hivatalos okiratok tanúsága szerint — »nagyszámú főpapok, zászlósurak, nemesek, előkelők, vitézek és egyéb országlakosok« fogadták. Mindazáltal a rövid idő alatt, amely a gyűlés egybehívása óta letelt, csak azok jelenhettek meg, akik az ország nyugati határszéleitől nem nagy távolságban vették a znaimi értesítést és akiknek a gyors utazás eszközei rendelkezésükre állottak.

Mindazáltal a jelenlevők illetékeseknek tekintették magukat, hogy a választási hitlevél tervezetét elfogadják és a királyválasztást végrehajtsák.

Már a következő napon (december 18-ikán) az ország rendei »a távollevőknek nevében is«, Albert herceget »Magyarország és csatolt részei megkoronázandó királyává és urává«, Erzsébet hercegnőt pedig »Magyarország megkoronázandó királynéjává és úrnőjévé megválasztották és kinevezték«.

A királyválasztó rendek tisztában lehettek aziránt, hogy a távollevők képviselőit nem voltak feljogosítva; minélfogva attól tartottak, hogy eljárásuk jogérvényessége támadásoknak lesz kitéve, sőt országos zavarokat fog támasztani. Ezért a választási hitlevélbe két pontot vettek föl, amelyekben a királynak és a királynénak ígérniök kellett, hogy a távollevők neheztelését tőlük elhárítják, őket »jó és balszerencsében a végletekig menő támogatásban részesítik«, egyúttal azon lesznek, hogy a távollevőket kegyelmekkel és jutalmakkal megnyerjék.

Az így kiegészített hitlevéltervezetet Albert és Erzsébet mint »választott király« és »választott királyné« okiratba foglalták, amelyet eddig használt pecsétükkel erősítettek meg, kijelentvén, hogy a koronázás után a királyi és királynéi pecséttel erősítik meg. Kérésükre az okirat alá tíz osztrák úr függesztette pecsétjét, akik ily módon kifejezésre juttatták azt, hogy uralkodójukat a magyarországi alattvalóival kötött szerződésnek megfelelően, a Magyarországbán való állandó tartózkodásra följogosítottnak tekintik.

A pozsonyi gyűlésen a rendek a királyválasztás jogát nemcsak Albert, hanem Erzsébet trónra emelése tényében is gyakorolták. Az általuk kiállított okiratban sem az előbbinek javára tör-

¹ 1437. december 19-én Pozsonyból Rozenberg Ulriknak jelenti: »dass wir vor meinem Herrn den Herzog gein Prespurk komen sein und wir mit den Ungrischen Herrn sein Sach ausgetragen haben... Die Landschafft ist ihm ganz willig.« Archiv Cesky, (Praga, 1903), XXI. 291.

tént királyi végrendekezésről, sem az utóbbinak örökösödési jogáról említést nem tesznek.¹

Albert azon levelekben, amelyekkel trónra lépését családja tagjainak bejelenti, szintén szabatosan, a maga és neje »megválasztatásáról« szol;² a raguzai köztársasághoz intézett iratban megemlékezik ugyan Zsigmond »végrendeletéről«, de kiemeli, hogy annak »engedelmeskedve«, Magyarország főpapai, zászlósurai, nemesei és előkelői őt királlyá és nejét királynévá »nyilvánosan megválasztották«.³

A külföldi udvarok szintén »egyhangú megválasztásukról« kaptak tudósításokat.⁴

Azok az okok, amelyek a Habsburg-házhoz hajló magyar rendeket a királyválasztás siettetésére indították, a koronázás mielőbbi foganatósítás is kívánatossá tették. Határnapját a pozsonyi gyűlésen január elsejére tűzték ki.⁵

Székesfehérvár, az ősi koronázási város falai között az év utolsó napjaiban — a király és az esztergomi érsek saját szavai szerint — »a főpapok, zászlósurak, előkelők és nemesek bő sokasága« gyűlt egybe.⁶ Egykorú feljegyzés a jelenlevők számát (a fegyveres kíséretet kétségkívül beszámítva) húszezerre teszi.⁷

Itt találkoztak ugyan, akik a pozsonyi királyválasztás törvényességét kétségbe vonták; de Albert tapintatos föllépésével az ellenzékét megnyerte és elnémította.⁸ A lengyel párt, az

¹ A király és a királyné által kiállított okirat fönmaradt három másolatából az egyikben (a bécsiben) Erzsébet így címezi magát: »Elisabeth eadem gracia nata Hungarie regina electa.« Azonban eltekintve attól, hogy ez a példány a legifjabb és leghibásabb (tehát legkevésbé hiteles), valószínűtlen, hogy Erzsébet a »nata« és »electa« ellenmondó jelzőket egymásmellett használta. Helyesebbnek kell tartanunk a müncheni kódex szövegét, amelyben a cím így áll: »Elisabeth nata de Hungaria eadem gracia regina electa.« Sajnos, a müncheni kódex a »nata« szót egyáltalában nem tartalmazza.

² 1438. január 9-én Frigyes herceghez írt levele. Gróf Teleki József: Hunyadiak kora, X. 40.

³ 1438. január 2-án. Raguzai Oklevéltár, 408.

⁴ A Bécsben tartózkodó pápai követ már december 18-án jelenti a velencei köztársaságnak: »ducem Albertum Austrie per barones Hungarie in regem Hungarie communi concordia fuisse electum, eiusque consortem... in reginam«. Deutsche Reichstagsakten, XII. 214. Teljesen önkényes eszerint Wostry felfogása, amely szerint »jene Wahl war wesentlich nichts anderes als die starke Betonung der Anerkennung des neuen Königs seitens der Stände«. I. m., I. 51.

⁵ Említi Schaumburg gróf idézett levelében.

⁶ Az esztergomi érsek 1437. december 31-én: »In multitudine et quantitate copiosa.« A király 1438. január 2-án »In multitudine copiosa«. Fejér, XI. 10. Raguzai Oklevéltár, 408.

⁷ A melki kódexben, a hitlevél szövegéhez csatolt följegyzés.

⁸ Ezt az egykorú Piccolomini Aeneas Silvius (ki néhány hónappal utóbb a bécsi udvarnál szerezte információit) beszéli el. Fejér, XI. 390.

özvegy királyné elfogatásának hatása alatt, nyílt fellépéstől tartózkodott. A koronázás ellen senki sem emelt kifogást.¹

Csak a szertartás végrehajtásának módja iránt nyilvánult nézeteltérés. Ugyanis az esztergomi érsek mind a király, mind a királyné koronázásának jogát igényelte; de, miután a veszprémi püspök fölmutatott oklevelekkel igazolta, hogy a királyné koronázása őt illeti meg, belenyugodott abba, hogy ez alkalommal Erzsébetet a veszprémi püspök koronázza meg.²

Az ország rendei a két főpap vitájába be nem avatkoztak és egyezségük ellen kifogást nem emeltek. Ezzel jelezték, hogy a királyt és a királynét nem tekintik egyenlő hatalmú társuralkodóknak.

Albert koronázása azon szertartásokkal ment véghez, amelyek elődeinél voltak gyakorlatban; a királyné különleges állása figyelembe nem vétetett. Koronázási esküt a király csak a maga nevében tett. Szövegének fogalmazásában a királyi hatalom korlátozására célzó politikai irány érvényesült, amennyiben a király két helyen arra kötelezi magát, hogy »híveinek tanácsával« fog élni.

A királyné koronázásánál a veszprémi püspök jogának elismerése azt a fontos következményt vonta maga után, hogy a koronázó főpap a királyok hitveseinek koronázásánál gyakorlatban levő szertartásokhoz alkalmazkodott, magánjellegű, úgynevezett házi koronát használt,³ ellenben a közjogi jelentőségű szent koronát nem tehetette a királyné fejére. Így Albert és Erzsébet közjogi állásának különbsége még szembetűnőbbé vált.

A férfias lelkű, hatalomsóvár királyné fölismerte⁴ a következményeket, amelyek a viszonyok ilyen alakulásából rá nézve származtak. Nem is mulasztotta el kifejezésre juttatni elégtelenségét. Megnyugtatósa végett Albert a rendek beleegyezésével és általuk megpecsételt okiratban biztosította afelől, hogy őt és gyermekeit férje halála után a magyar királyság örökösei és urai gyanánt fogják elismerni.⁵ Azonban ez a nyilatkozat hallgatagon azt is tartalmazta, hogy a királyné a királyság

¹ A király 1438. január 9-én írja unokaöccsének, Frigyes hercegnek, hogy »on all Intrag und Widerwärtigkait« koronáztatott meg. Piccolomini szintén említi: »Coronatus est in pace.« Fejér, XI. 30, 390.

² Ez ügyben 1437. december 31-én kiállított okiratát közli Fejér, XI. 10.

³ Ezt a királyné udvarhölgyének feljegyzéséből tudjuk. Denkwürdigkeiten der Helene Kottanerin. (Leipzig, 1846), 14.

⁴ Piccolomini, aki őt személyesen ismerte, így jellemzi: »Callida fuit et astuta et in corpore foemineo virilem gestabat animum.« Fejér, XI. 390.

⁵ Ez az oklevél nem maradt fenn. Tartalmát Erzsébet ismerteti Frigyes királynak tett előterjesztésében, amelyre már több ízben hivatkoztam.

örökösét és urát megillető jogok gyakorlására, amíg férje él, hivatva nincs.

És csakugyan, a királyi hatalmat egész teljességében gyakorolta Albert.¹ Az ő neve alatt — Erzsébet nevének mellőzésével — állíttattak ki, még távolléte alatt is, a királyi okiratok és rendeletek; noha néhány eset fordul elő, amikor a szövegben a király megemlíti, hogy neje beleegyezését és hozzájárulását kieszközölte. A királyné csak ritkán tett, férje távolléte alatt is, a maga neve alatt a korona jogköréhez tartozó intézkedéseket; egy esetben pedig nyíltan kijelenti, hogy a király által rá átruházott hatalommal él.

E tekintetben Albert a nemzet felfogásával és szándékaival összhangzásban járt el. Nagy Lajos halála után, a Mária uralkodása és anyja kormányzása alatt bekövetkezett gyászos események eltörölhetetlen benyomást hagytak hátra. Egy félszázaddal később Mátyás király egyik követutasításában a következő erőteljes kijelentéssel találkozunk: »A magyarok — úgymond — készebbek egy szálíg levágnak, mint asszony uralmának alávetni magukat. Még ma is szájukban van annak az íze, hogy hajdan nő uralma alatt az ország milyen szomorú sorsra jutott«.²

Albert más tekintetben is meg akart felelni azon kötelezettségeknek, amelyeket megválasztásánál és a koronázásnál elvállalt. Teljes őszinteséggel, utógondolat nélkül helyezkedett a magyar álláspontra, amely a Habsburg-monarchiában Magyarország részére követelte a vezérlő állást, aminek leglényegesebb föltétele az volt, hogy a király állandóan az ország területén tartózkodjék. Ezért mind Csehországban, ahol 1437. december 27-ikén nejével együtt megválasztatott, mind Ausztriában kormányzói állásokat szervezett. Mivel pedig azon esetre, ha Zsigmond helyét a német birodalmi trónon is ő foglalja el, a császári méltósággal kapcsolatos feladatok távollétét ismételten és hosszabb időre követelték volna, ígéretet tett, hogy azt, ha neki felajánlják, el nem fogadja.³

Azonban a választófejedelmek, noha ő szavazatuk elnyeré-

¹ Turba erre nézve így nyilatkozik: »Staatsrechtlich bestand nun ein Doppelkönigtum. (Von Gustermann mit Recht betont, wengleich seine Behauptung von wirklicher Mitregierung nicht erweisbar ist.) Albrecht sollte solange er lebte nicht nur im eigenem Namen, sondern wohl auch im Namen seiner Gemalin regiren. Erst nach seinem Tode konnte das Recht zu regiren auch auf seine Gemalin zurückfallen.« I. m. 523.

² Kovachich: *Scriptores minores*, I. 341.

³ Ezt Piccolomini Aeneas Silvius, ki mint a milánói követ 1438 tavaszán Bécsben időzött, írja. A Deutsche Reichstagsakten XIII. kötetének tudós kiadója ezen állítás hitelességét kétségbe vonja, pedig azt a választási hitlevélnek a Magyarországon való állandó tartózkodást követelő cikkelye valószínűvé teszi és Albert magatartása igazolja.

séért maga lépéseket egyáltalán nem tett, jelleme és erényei előtt meghajolva (1438. március 18-ikán) egyhangúlag megválasztották.

Frankfurt város követe, ki tíz nappal utóbb Bécsbe érkezvén, tájékozódni kívánt arra nézve, vajjon Albert a német koronát el fogja-e fogadni, az osztrák főudvarmestertől azt az értesítést kapta, hogy a király a választás hírére nem nagy örömmel vette, mert »a magyarok azt kívánják, hogy uralkodójuk csak az ő országuk ügyeivel foglalkozzék«.¹

Albert, amikor április 8-ikán Bécsbe érkezett, hogy a választófejedelmek küldöttségét fogadja, el volt tökéltve arra, hogy válasza tagadó lesz. Azonban minden oldalról erőfeszítések történtek, hogy őt elhatározásának megváltoztatására bírják. Rokonai, az osztrák és cseh urak, úgyszintén a szentszék, a baseli zsinat és a milánói fejedelem követei nemcsak őrá, hanem a kíséretében levő magyar urakra is igyekeztek hatni. Egyikük behatóan fejtegette emlékiratában, hogy Magyarországra, ha királya a császári trónt elfoglalja, nagy előnyök fognak származni, és megnyugtatóan igyekezett a magyarokat arra nézve, hogy Albert mint császár is állandóan országukban tartózkodhatik. Ezen befolyásoknak engedve, a magyar tanácsosok maguk kérték őt, hogy a választást fogadja el.

Eszerint bizalmat keltő és tiszteletet parancsoló egyéni tulajdonságokkal, a nemzet jogai előtt meghajolva és aspirációit elsajátítva, foglalta el az első Habsburg-király a magyar trónt.²

Azonban ígérete ellenére, a király egy egész esztendőt töltött Csehországban és a német birodalomban. Távolléte, amiben a rendek a választáskor elfogadott föltételek megsértését látták, személye ellen elégtelenséget keltett, ellenben Erzsébet népszerűségét fokozta. Az 1439-ik év tavaszán tartott országgyűlés egyik cikkelye fölhívta a királyt, hogy hitvesének mint »az ország örökösének« vagyoni helyzetét méltóságához képest biztosítsa. Az országgyűlés befejezése után pedig az összes főnemesség hűségesküjét a király és a királyné irányában megújítván, az erről kiállított oklevélben hangoztatta, hogy Erzsébet »az ország tulajdonképeni örököse, természetes úrnője, kit az ország a születés jogán köztudomás szerint elsősorban illet meg« (Quam principaliter hoc regnum jure geniturae concernere dignoscitur).³

Allásának megszilárdítása végett Albert személyesen vezette

¹ Schwarzenbergi Walternek 1438. március 29-ikén Bécsből irt jelentése. Deutsche Reichstagsakten, XIII. 129.

² Ezen fejezet kivonatát »Az első Habsburg-király trónrajutása Magyarországon« című tanulmányomból. Megjelent a Budapesti Szemle 1913-iki évfolyamában.

³ Fejér, XI. 257.

seregét a törökök ellen. Azonban a sikertelen hadjárat folytatását a következő évre halasztván, betegen tért vissza Budára, ahonnan Ausztriába vágódott vissza. Útközben betegsége súlyosbodott, október második felében Neszmélyen meg kellett állapodnia. Itt végrendeletet alkotott; főképen azon cél lebegett szemei előtt, hogy azon esetre, ha áldott állapotban levő neje fiút szül, ennek részére mind a három országában az örökösödést biztosítsa. A gyámságot a királynéra és a legidősebb osztrák hercegre bízta, kik mellé a magyar rendek három, a csehországiak három, az osztrákok két és Prága városa egy intézőt válasszanak. Székhelyül Pozsonyt jelöli ki. Továbbá elrendeli, hogy mindegyik országában a rendek, a gyámok meghallgatása mellett, érdemes egyéneket bízzanak meg a kormányzással.

A végrendelet rövid uralkodása idejében gondosan leplezett politikai fölfogását és terveit tárja föl. Míg életében hitvese öröklési jogát ismételve elismerte és biztosította, most azon föltevésből indult ki, hogy születendő fiát kell trónörökösnek tekinteni, nejét pedig csak a gyámság illeti meg, amelyet egy osztrák herceggel kell megosztania.

Azonban azok, kik a végrendeletben az »osztrák állam« létesítésére és »közös kormányzat« szervezésére célzó kísérletet fedeznek fel, — tévednek; ellenkezőleg, intézkedései az egyes országok részére az önálló kormányzást biztosítják és közöttük a perszonális unió kapcsolatát létesítik. Az uralkodóház közössége az egyetlen kapocs, mely közöttük fönnáll; a kiskorú király és testvéreinek nevelésére, illetőleg kiházasítására gyakorlandó befolyás az egyetlen közös joguk, a lázadó alattvalók ellen kölcsönösen nyújtandó segítség az egyetlen közös kötelességük.¹

VI. Küzdelem a nemzet szabad királyválasztási joga és a Habsburg-ház trónöröklési igényei között.

1439—1450.

A középkor alkonya és az újkor hajnala esik abba a nyolcvanhat esztendőbe, amelyet a Hunyadiak és a Jagellók után nevez a magyar történetírás.

Ebben a rövid időszakban az emberiség történetének a kereszténység megalapítása óta legjelentékenyebb eseményei és mozgalmai torlódnak össze: az antik szellem újjászületése, a

¹ Az okiratnak csak egykorú másolata van meg a bécsi állami levéltárban. Egyes részeit közölte Kurz: Österreich unter Kaiser Friedrich den Vierten és Chmel: Geschichte Friedrich IV. und Maximilian I. című művekben. Az utóbbi hamisítványnak tartja; de egykorú államiratok hivatkoznak rendelkezéseire.

könyvnyomtatás föltalálása, Konstantinápoly eleste, Amerika fölfedezése, a protestantizmus föllépése. Ezen eseményeknek és mozgalmaknak a világot átváltoztató hatása természetszerűen nem érvényesült rögtön. A XVI. század első negyedében még sejteni sem lehetett, hogy Gutenberg, Columbus és Luther az államok alakulásának és a népek fejlődésének új irányokat vannak hivatva kitűzni.

De már a XV. század folyamán a népek életében és az egyének lelkében egyaránt megindul az átalakulás forrongása. Régi tekintélyek és intézmények meginganak; új eszmék törekednek uralomra; a társadalom alsóbb rétegei emancipálni kezdik magukat; az egyén értéke és súlya gyarapodik; nagy tehetségek és erőteljes egyéniségek előtt mindenütt korlátlan működési tér nyílik meg; az egyház, a királyság és mindkettőnek védpajza alatt megerősödött egyházi és világi arisztokrácia mellett egy új hatalom kezd fölemelkedni: a tömegek közszelleme.

A magyar nemzet, mely mai hazánkban megtelepedése óta folytonosan a nyugateurópai szellemi áramlatok szféráiban élt, ezeknek hatását szervezete minden ízében most is átérezte.

A renaissance irodalmi és művészeti virágai az Alpeseiken innen legelőször Magyarországon nyíltak. Az újkor politikai eszméi is korán hatották át itt a szellemeket.

Sőt bizonyos tekintetben az úttörő dicsősége illeti meg nemzetünket. A középkori fogalmakkal való szakítás merész, mondhatnók világra szóló tényét láthatjuk Hunyadi Jánosnak az ország kormányzójává, majd fiának királlyá megválasztásában. A XIV. század elején, az Árpád-ház kihalta után, a hatalmas Csákok, Németujváriak s a többi oligarchák ambíciója csak odáig ér, hogy az ország egy része fölött önkényes hatalmat gyakoroljanak, vagy hogy a koronát tetszésük szerint osztogassák; még nem gondolhatnak arra, hogy az ország kormányát saját kezeik közé ragadják, trónját maguk foglalják el. És másfél századdal utóbb a homályból, alacsony sorsból csak imént kiemelkedett Hunyadiakat állítja az ország élére a nemzet, magával sodorva az arisztokráciát, hatalmas külföldi uralkodókat utasítva el igényeikkel. Önkénytelenül a napoleoni korra kell a magyar történetírónak gondolni, amikor annak volt tanuja, ami nálunk a XV. század második felében történt: hogy molnárlegényből gróf és hadvezér, tisztartóbból nádorispán, jobbágy fiából bíboros primás válhatik.

A jogosult büszkeség érzetével hirdethetjük, hogy ezen (modern kifejezést használva) demokratikus irány diadalait vérezően nem mocskolta be.

Már ezen mozzanatokból is kivételes érdeket és jelentőséget nyer az az időszak, amelynek küszöbéhez jutottunk. De nem kevésbé ragadják meg a figyelmet az emelkedés és hanyatlás,

a dicsőség és gyász, a hazafias önfeláldozás és a hazát föláldozó önzés megrendítő váltakozásai, melyeket ez az időszak felmutat.

Élénk világításban mutatja be ennek az időszaknak története, hogy a magyar méltó vezérekkel az élén, nagy célok szolgálatában, az áldozatkészség sugallatait meghallgatva, a politikai hatalom, a szellemi fejlettség és az anyagi jólét mekkora magaslataira képes fölemelkedni, ellenben az eszmény kultuszától elfordulva, önző érdekek és apró cselszövények békóiba verve, milyen mélyre sülyedhet!

* * *

Azok a szomorú tapasztalások, amelyeket a nemzet szerzett, amikor szent István halála után a trónöröklési elvtől önként eltért, és amikor a nemzeti uralkodóház férfiágának kihalta után a királyválasztás jogával élni kényszerült: alkalmasak lehetnek arra, hogy a trónöröklés elvéhez való visszatérésre késztessek. Ez az irány annyira erős volt, hogy férfiú-örökös hiányában az örökösödést kétszer a király leánygyermekére terjesztette ki.

Míg Franciaországban a nőt a trónöröklésből a törvény kizárta, a többi európai államok az örökösödési elv folyománya gyanánt a trón elfoglalására a nőt is hivatottaknak ismerték el. Angliában, Spanyolországban és Nápolyban a koronát több nő viselte.

A magyar nemzet szellemével és hajlamaival a nőuralom összhangzásban nem állott. Nagy Lajos leányának uralkodása nem módosíthatta ezen felfogást.

Albert királynak 1439. október 27-ikén bekövetkezett halála után félszázad alatt harmadízben fordult elő az az eset, hogy az uralkodó fiúgyermeket nem hagyott hátra.

A helyzet nehézségét több körülmény növelte. Az özvegy királynét néhány hónappal ezelőtt, a 1439. év tavaszán tartott országgyűlés az ország »természetes úrnőjének« ismerte el, akit »az ország, főképen a születés jogcímén, köztudomás szerint megillet.«¹ Ebből az látszott következni, hogy férje halála után a királyi hatalom teljessége reászállott. Ebben a nézetben volt ő maga, és voltak hívei közül számosan. A kormányt átvette, az uralkodót megillető összes jogokat gyakorolta, okleveleiben magát »az ország jogos örökösének« hirdette.²

De a királyné áldott állapotban volt. És elhunyt férje, kevésse halála előtt, végrendeletet alkotott, amelyben úgy intéz-

¹ Fejér: Codex Dipl., XI. 257. V. ö. Schönherr Gyula: Az Anjou-ház örökösei, A magyar nemzet története, III. 619.

² 1440. február 15-ikén az adó behajtása iránt »auctoritate regia, qua pro nunc, uti heres huius regni, et ad quam totius regalis potestatis plenitudo condescendit, fungimur« rendelkezik. Az oklevél eredetije az országos levéltárban.

kedett, hogy ha özvegye fiút szül, ez Magyarországot, Csehországot és Ausztriát örökölje, Pozsonyban neveltesse, és nagybátyja, Frigyes osztrák herceg gyámsága alatt álljon.

Ez a végrendelet, amely Magyarországra nézve a kötelező erőt nélkülözte, azt a felfogást tolmácsolja, hogy a magyar király fiúgyermek a korona természetes örököse: azzal pedig, hogy életben levő két leánygyermek részére örökösödésjogot nem igényelt, azt vallja, hogy a leányágra a trónörökösödés nem terjed ki.

Az ország rendei, kik az 1440-ik év első napjaiban Budán országgyűlést tartottak, két részre oszlottak. Számosan az elhunyt király és a királyné nézeteit vallották. De többségben voltak azok, kik sem a királynénak, sem esetleg születendő fiának trónörökösödési jogát egyáltalán nem ismerték el, s így nem tartották magukat arra kötelezve, hogy a királyné szülését bevárják, hanem abban a meggyőződésben voltak, hogy a király halála után az utód megválasztása iránt haladéknélkül és korlátlan szabadsággal rendelkezhetnek; mivel pedig az ország belső békességének és külső biztosságának érdeke erős kéz kormányát igényelte, el voltak határozva, hogy olyan királyt választanak, aki uralkodói kötelességeinek teljesítésére a kellő képességet bírja; a királynéval és párthíveivel szemközt mindössze arra az engedményre voltak hajlandók, hogy olyan uralkodót emelnek a trónra, aki Erzsébetet nőül veheti.

Mindezeket a kellekeket egyesítette magában Lengyelország királya, III. Ulászló, Jagelló Ulászlónak, ki első házasságban Nagy Lajos leányát bírta nőül, harmadik házasságából született fia, aki 1434 óta ült a lengyel trónon és most tizenötödik évét töltötte be. Piccolomini Enea Silvio, a híres humanista, ki 1458-ban II. Pius névvel szent Péter székét foglalta el, úgy jellemzi őt, hogy az arc szépségének és a testalkat épségének előnyeit nélkülözte ugyan, de ezen hiányokat nagylelkűségével és szellemének emelkedettségével feledtetni tudta; egyúttal megjegyzi róla, hogy magyar nyelven folyékonyan beszélt;¹ ami bizonyára szintén hozzájárult ahhoz, hogy a magyarországi rendek figyelme rá irányult. Az okok, melyek három év előtt mellőzését ajánlották, többé nem állottak fönn. A gyermekből erőteljes ifjú fejlődött ki. Emellett Cilli Borbála befolyásának uralomra jutásától nem kellett félni. Ellenben Ulászló király megválasztását ajánlotta a két ország politikai érdekeinek azonossága. Mindkettőt egyaránt fenyegette a törökök hatalmának terjeszkedése, és remélni lehetett, hogy egyesült erővel leküzdhetik a közös ellenséget. Ehhez járult az a körülmény is, hogy a szabadságszerető, alkotmányos jogai fölött féltékenyen őrködő len-

¹ Katona, *Historia Critica*, XIII. 78.

gyel nép uralkodójától a magyarok is saját törvényeik és szabadságaik tiszteletben tartását várhatták.

Figyelemre méltó, hogy a királyválasztás iránt folyt tanácskozásokban a történeti múlt emlékei is előtérbe léptek. Az ország rendei hivatalos okiratban beszéltek el, hogy a gyűlésen több szónok nemcsak arra az előnyös helyzetre utalt, amit Nagy Lajos idejében Magyar- és Lengyelország egyesítése teremtetett, hanem még korábbi időkre tekintvén vissza, arról is megemlékezett, hogy szent László uralkodása alatt a magyar és lengyel uralkodóházak rokoni összeköttetése mindkét államra áldást hozott.¹

Az özvegy királyné és párthívei, miután a határozathozatal elnapolását kieszközölni sikertelenül igyekeztek, a túlnyomó többség akarátában megnyugodtak. Erzsébet beleegyezését adta ahhoz, hogy Ulászló a magyar trónra meghivassék,² és a jelentékeny korkülönbség dacára késznek nyilatkozott, hogy az ifjú uralkodót férjül elfogadja.

Néhány hónappal később a királyné azt hirdette, hogy hozzájárulását a magyar urak kemény szavakkal erőszakolták ki, és hogy ő a félelem hatása alatt engedett; de épen a kifejezések, amiket erről szóló okiratában használ, teszik kétségtelenné, hogy az országgyűlés az erőszak eszközeihez egyáltalán nem nyúlt.³

Az országgyűlés azonban, ámbár a megválasztandó személy iránt teljes megegyezés jött létre, a választást mégsem hajtotta végre. Ugyanis Ulászlót Magyarország királyául elfogadni, csak úgy akarta, ha ő a többrendbeli föltételeket, amik eléje terjesztetnek, előlegesen elfogadja, a magyar nemzet érdekeinek megővésére a kellő biztosítékokat megadja.

A választás előtt köteleznie kellett magát Ulászlónak arra, hogy a koronázás alkalmával az ország jogainak, szabadságainak és szokásainak tiszteletben tartását esküvel és írásban fogadja; továbbá, hogy a kormányzásban a törvényekhez alkalmazkodik, az egyházakat szabadságaikban és javaikban megoltalmazza, a jogérvényes jószágadományozásokat, névszerint azokat, amiket Erzsébet királyné tett, fenntartja, az országot, külső ellenségeivel szemben, Lengyelország haderejével is védelmezni fogja, a magyar koronától elidegenített területeket visszaszerezni igyekezik, a hűtlenség miatt száműzötteknek a magyar urak hozzájárulása nélkül kegyelmet nem ad, Zsigmond király özvegyét, Cilli

¹ Katona, id. m., XIII. 73.

² Erről oklevelet is állított ki, amelyre az ország rendei 1440. július 17-iki nyilatkozatukban hivatkoznak. Katona, id. m., XIII. 93.

³ Erzsébet 1440. június 2-án Frigyes római királyhoz intézett előterjesztésében írja, hogy az urak »menigermall hertiglich und swerlich an uns khomen sint und begert haben«; és hogy ő »vor grosser besorgniss« engedett. A levél egykorú másolata a bécsi udvari levéltárban.

Borbála királynét az országba be nem bocsátja; a fő- és jószágvesztésre ítélt özvegy Garai Jánosnénak meg nem kegyelmez.¹

Eszerint arról volt szó, hogy az ország a jövőendő királlyal valóságos szerződést köt, s csak ezen szerződés alapján fogadja el uralkodójául.

Ezen szándék végrehajtására az országgyűlés egy egészen szokatlan módozatot fogadott el. Biztosokat, követeket választott, kiket teljes hatalommal ruházott föl arra, hogy a nekik adott utasítások értelmében, Ulászló királlyal tárgyalásokat indítsanak, és amennyiben ezek kedvező eredményre vezetnek, őt az ország nevében azonnal királlyá válasszák meg.

Ezen feladat hat tagból álló országos küldöttségre bízott. Élére Dominis János püspök helyeztetett, bizonyára azért, mert a megelőző esztendőben mint pápai követ küldetett volt Lengyelországba, hol Ulászló és Albert királyok között a megzavart béke helyreállításával ott köztiszteletre tett szert. A küldöttség többi tagjai az ország legelőkelőbb zászlós urai voltak: Thallóczy Máté Horvátország, Dalmácia és Szlavónia bánja, Báthori István országbíró, Perényi János tárnokmester, Pálóczy László főajtónálló és Marczali Imre főasztalnok.

A megbízólevélben, amelyet »Magyarországnak a budai országgyűlésen egybegyűlt főpapjai, fejedelmei, grófjai, bárói, vitézei és nemes előkelői« 1440. január 18-án állítottak ki, a magyar koronának Ulászló király részére való felajánlásáról nyíltan említés nem történik. A biztosok arra kapnak felhatalmazást, hogy a »nekik átadott utasítás értelmében«, az egész ország és összes alattvalói nevében, Lengyelország királyával és rendjeivel »békét és egyezséget« hozzanak létre, az ország rendei viszont kötelezik magukat, hogy a biztosoktól kötendő egyezséget elfogadják és jóváhagyják.²

Az ország biztosaihoz a rendek sorából többen önként csatlakoztak, hogy a tárgyalásokat figyelemmel kísérjék és a királyválasztás ünnepélyességén jelen legyenek: Ország Mihály, Bánfi Pál, Szentmiklósi Pongrácz, Rozgonyi Rajnald és más urak, úgyszintén a Lengyelországgal határos királyi városok: Kassa, Bártfa és Lőcse küldöttei.

Ezek, fényes és számos kísérettel, január vége felé érkeztek Krakóba. A tárgyalások a királlyal azonnal megindultak, de hosszúra nyúltak, mivel a lengyel urak egy része a meghívás elfogadását ellenezte.

¹ Ezen föltételeket Ulászló tényjeg elfogadta, mint az 1440. március 8-án kiállított okiratából látható. Katona, id. m., XIII. 27—30.

² A tizenhárom függő pecsétellátott megbízó levél eredeti példánya a moszkvai állami levéltárban őriztetik. Ki van adva: Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, tomus XII. (Krakó, 1891), 409—411.

Időközben Erzsébet királyné a budai országgyűlés megállapodásához való hozzájárulását megbánván, újból azzal a gondolattal kezdett foglalkozni, hogy azon esetre, ha a születendő gyermek fiú lesz, ennek részére a magyar trónt biztosítsa, s e végből a koronát Visegrádról titkon magához szállíttatta. Mikor pedig február 22-én fiúgyermeket szült, akinek a keresztségben László nevét adott, azonnal futárt küldött Krakóba az országos biztosokhoz, azzal a rendelettel, hogy a tárgyalásokat szakítsák meg.

De László születése és az Erzsébettől érkezett felszólítás az egység létrejöttét nemhogy megakadályozta volna, hanem inkább siettetette.

Ulászlót és a lengyel urak többségét a nehézségek és bonyodalmak eshetősége sem ingatta meg abban a meggyőződésben, hogy a két birodalom szoros frigye mindkettőre és a kereszténység közös érdekeire nézve nagy előnyöket ígér. Ulászló tehát a magyar országgyűléstől megállapított föltételeket mind elfogadta. Mire, március 8-án, a magyar biztosok őt Magyarország összes rendének nevében, Magyarország királyává megválasztották.¹

A választás ünnepélyes kihirdetése végett a királyi udvar és a magyar urak a székesegyházba vonultak. Itt a magyar küldöttség vezére, ékes latin beszédben »a Magyarország rendeitől nyert meghatalmazás alapján és Erzsébet királyné megegyezésével«, Ulászlót fölkérte, hogy »a magyar királyság népeinek és országainak uralmát és kormányát vállalja el«.

Ulászló király röviden válaszolt. »Ő — úgymond — idegen országok birtokára sohasem sóvárgott; de nehogy az isteni gondviselés végzéseinek ellenszegülni látszassék, a mindenható Isten, a boldogságos Szűz és minden szentek dicsőségére, a hívők oltalmára és a hitetlenek megsemmisítésére, a felajánlott országot elfogadja«.²

Még aznap Ulászló két oklevelet állított ki. Az egyikben kijelentette, hogy a választást az ahhoz kapcsolt föltételekkel

¹ Hogy csakugyan formászerű választást vittek véghez, a leghitelesebb történeti emlékek kétségtelenné teszik. Ulászló maga 1440. március 8-iki oklevelében írja, hogy az országgyűlés küldöttei Krakóban megjelenvén »post exactam ... deliberationem, nos desiderio unanimi et voto concordi in suum dominum et regem regni Hungariae praefati nominaverunt et elegerunt«. És maguk a biztosok 1440. március 9-iki okiratukban írják: »juxta praetactam nobis traditam informationem ea, que peragenda erant, ... concludentes, die hesterna, vigore mandati nobis traditi, ... Uladislaum ... in eiusdem regni Hungariae ... regem et dominum rite elegimus.«

² Dlugoss János elbeszélése. Ez, sok éven át a krakói püspök titkára, majd krakói kanonok, Lengyelország történetét a legrégibb időkől a saját koráig megírta. Munkájának az a része, amelyben a saját kora (1440—1470) eseményeit, mint azok tanuja, gyakran részese, beszéli el, ezen kor történetének leghitelesebb forrása. A munkát új kiadásban közrebocsátotta Zegota Ignác, Dlugoss összes művei (Opera omnia) X—XIV. kötetében, (Krakó, 1876).

elfogadja és a koronázás előtt az országgyűléstől kívánt kötelező nyilatkozatot eskü alatt megteszi és okiratba foglalja. A másikonban arra kötelezi magát, hogy a koronázás előtt Erzsébet királynéval házasságra lép, neki uradalmaiban, udvari emberei megválasztásában és leányai kiházásításában teljes szabadságot enged; fiát Lászlót Csehország és Ausztria megszerzésében támogatja, és arra az esetre, ha ő maga fiúgyermek nélkül talál meghalni, Lászlónak a magyar trón örökségét is biztosítja. A mindkét okiratban elvállalt kötelezettségek lelkiismeretes megtartásáért a lengyelországi főpapok és urak kezességét vállaltak, s erről szóló nyilatkozatukat Ulászló oklevelei alá iktatták.¹

Viszont a magyar országgyűlés küldöttei a következő napon kiállított oklevelükben kinyilatkoztatták, hogy Magyarország rendei nevében, Erzsébet királyné beleegyezésével, Ulászlót Magyarország királyává megválasztották, s hogy a megválasztott király május utolsó napján, a szokott helyen, az ország koronájával megkoronáztatván, az ország pecsétje alatt kötelező ígéretet fog tenni, hogy Magyarországot a lengyel királyság haderejével, Lengyelországot pedig a magyar hadsereggel, minden ellenséges támadás ellen megoltalmazza.²

Ily módon a két ország között az uralkodó közösségével szoros szövetség jött létre.

Ezeknek elintézése után az országos biztosok közül ketten, Thallóczy Máté és Marczali Imre Magyarországra visszatérván, Komáromban Erzsébet királyné előtt megjelentek, és a történt megállapodásokat tudomására hozták. De a királyné súlyosan érezte velük neheztelését amiatt, hogy utasítása ellen vétettek, s őket azonnal fogságba vetette, egyúttal kijelentette, hogy Ulászló megválasztását érvénytelennek, ellenben a saját fiát, Lászlót, az ország törvényes örökösének tekinti.

Támaszt keresve férje családjában, a Habsburg-házban, fia fölött a gyámságot, és míg ez tizenhatodik évét eléri, az osztrák hercegség kormányát Albert hercegre bízta.³ El volt határozva, hogy Magyarországon az uralkodói jogokat fia nevében maga fogja gyakorolni.

Amint Erzsébet királyné magatartásának és hívei fenyegető készülleteinek híre Lengyelországba eljutott, a lengyel urak köréből újból fölhangzott az óvatosság tanácsa, hogy Ulászló a magyar trón elfoglalásának gondolatával hagyjon föl. Ez ellen a leghatározottabban egy főpap szólalt föl: Olesnicki Sbignew krakói püspök, ki úgy nyilatkozott, hogy ő maga részéről készebb egész

¹ Az egyiket kiadta Katona, id. m., XIII. 23—31. A másik megjelent Chmelnél, Regesten K. Friedrichs, IV. sor. 8.

² Az 1440. március 9-én kelt okirat Katonánál, id. m., XIII. 37—40.

³ Erzsébet királynénak 1440. április 10-én Bécs városához intézett levelét közli gróf Teleki József: Hunyadiak kora, X. 81.

vagyonát, sőt életét is feláldozni, mint nemzetére a visszalépés gyalázatát háritani. Mire a lovagias ifjú király szintén kijelenté, hogy szavát, amit a magyar rendeknek adott, megszegni nem fogja.¹

Ulászló jelentékeny haderő élén, 1440. április 21-én lépte át Magyarország határait és május 15-én, pünkösöd vasárnapján bevonult Egerbe.

Ugyanezen a napon Erzsébet királyné háromhónapos fiát Székesfehérvárt Szent István koronájával megkoronáztatta. A szertartást az arra hivatott Szécsi Dénes esztergomi érsek, Veszprém és Győr főpapjától környezve, hajtotta végre. A jelenlevő világi urak sorából Cilli Ulrik gróf, Ujlaki Miklós és Garai László bánok voltak a legelőkelőbbek. A koronázást királyválasztás nem előzte meg; mert azok, akik László körül csoportosultak, azt vitatták, hogy Albert király fiát a trón az örökösödési jog alapján illeti meg.

Ellenben mindazok, kik Ulászló pártján állottak, László megkoronáztatásában az ország királyválasztási szabadsága ellen intézett merényletet láttak. Az Ulászló kíséretében lévő Dlugoss lengyel kanonok egyik levelében olvassuk, hogy leginkább az esztergomi érsek eljárásán botránkoztak meg, »aki, ámbár jogtudós, a nép és az urak hozzájárulása nélkül ilyen példátlanul álló dolgot vitt véghez.«²

Míg az ország első főpapja a gyermek László pártjára állott, az ország első világi zászlós ura, Hédervári Lőrinc nádor nem kisebb szolgálatot tett Ulászlónak azzal, hogy Buda várát előtte megnyitotta. Itt azután fölkeresték őt Erzsébet királyné követei, azzal a felszólítással, hogy őt és fiát az ország birtokában ne háborgassa. A király nevében a krakói püspök azt a választ adta, hogy uralkodója, ámbár a magyar országgyűlés meghatalmazott küldötteinek meghívására jött, mivel szemei előtt a kereszténység java, nem pedig saját hatalmának gyarapítása lebeg, nehogy az egyenetlenség a törökök hasznára váljék, kész az ügyet az ország rendjeinek ítéletére bízni, akiknek végzésében meg fog nyugodni.

Mindazáltal Erzsébet az ajánlatra rá nem állott, fiának jogait és érdekeit a tárgyalások esélyeinek kitenni vonakodott.

Ennek ellenére Ulászló elhatározásában, hogy közte és csecsemő vetélytársa között a választást az ország rendjeire bízza, megmaradt és őket Budára hívta meg.

Az ország rendei a kihirdetett gyűlésre nagy számban sereglettek egybe. Megjöttek Szécsi Dénes prímás, a veszprémi

¹ Dlugoss elbeszélése Magyarországból írt egyik levelében. Monumenta, id. h., 417.

² Monumenta, id. h., 418—421.

püspök, Ujlaki Miklós és Garai László, kik László koronázásán jelen voltak. És megjött, ekkor még szerényen másodsorban állva, Hunyadi János szőrényi bán is, ki az ország érdekeit szem előtt tartva, Albert halála óta Ulászló pártjának buzgó híve vala. A köznemesség és a városok polgársága tömegesen jelent meg.

Mindnyájan egyértelműleg »Magyarország egész közönségének« nevében (*tota communitas regni Hungariae*) a megbízásukból törvényesen végrehajtott királyválasztást helybenhagyták, Ulászlót királyuknak és uruknak elismerték, és egyenként a feszületre tett esküvel fogadták, hogy őt vetélytársai ellen, névszerint azok ellen, kik Magyarország trónjának elfoglalásában akadályozzák, teljes erejükkel támogatni fogják; egyúttal Albert király csecsemő fiának az ő akarata ellen történt megkoronáztatását érvénytelennek és semmisnek nyilvánították.¹ Mire az urak Ulászlót karjaikra emelve, a királyi palota körül egybegyűlt nemesség és a nép közé vitték, amely őt lelkes üdvkiáltásokkal üdvözölte.²

Hátra volt még a koronázás. Erre nézve nagy nehézséget okozott az a körülmény, hogy a szent korona Erzsébet királyné kezeiben volt és visszaszerzését egyhamar remélni nem lehetett. Azon indítvány merült föl, hogy annak a koronának hiányában, amely az első szent király homlokát, míg élt, környezé, az a korona használtassék, amely az ő koponyája ereketartóját ékesíti.

Az indítvány elfogadtatott és a koronázást ezzel a koronával július 17. napján Székesfehérvárt Szécsi Dénes esztergomi érsek hajtotta végre az urak és a köznemesség nagy tömegének jelenlétében.

Ugyanekkor »Magyarország főpapjai, zászlósurai, vitézei, előkelői és nemesei, kik az ország közönségét teljes hatalommal képviselik«, arról gondoskodtak, hogy ennek a koronázásnak érvényessége megtámadható ne legyen. Külön oklevélben azt a nevezetes nyilatkozatot tették, hogy »mivel a királyok koronázása mindig a rendek akaratától függ, a korona hatása és ereje a rendek jóváhagyásában rejlik«;³ ennél fogva az ez alkalommal használt koronára a szent koronának »minden hatását, jelentését, misztériumát és erejét« átviszik; a királyt a koronázás következtében az uralkodói hatalom teljességével fölruházottnak jelentik ki. Lászlónak a nemzet akarata ellen történt megkoronáztatását újból érvénytelennek nyilatkoztatták.⁴

A modern államjog kifejezéseit az 1440. év eseményeire alkalmazva elmondhatjuk, hogy az ország rendjeinek intézkedé-

¹ Az 1440. június 29-én kelt okirat Katonánál, id. m., XIII. 70—76.

² Dlugoss elbeszélése.

³ »Efficacia et virtus coronae in ipsorum (regnicolarum) approbatione consistit.«

⁴ Az 1440. július 17-én kiállított okirat Katonánál, id. m., XIII. 91—99.

seiben és nyilatkozataiban a nemzeti szuverénitás tudata határozottabban, mint bármikor, nyilatkozik. Ennek tüneteivel találkozunk abban a végzeményben is, amit az országgyűlés a koronázás után három nappal a királynak bemutatott s amellyel a nemzet jogainak és szabadságainak biztosítása végett egészen új útra lépett.

Ez a végzemény ugyanis nem egyéb, mint az 1222. évi aranybullának, továbbá az 1298. és 1351. évi országgyűlési végzeményeknek egész terjedelmükben átírása és megújítása. Ulászló magát az ezekben foglalt törvények tiszteletben tartására és végrehajtására kötelezte.

Ulászló királyban és híveiben a belső béke helyreállítására mindig megvolt a készség. Az 1441. év szeptember elején a Budán tartott országgyűlésből Erzsébethez teljes hatalommal fölruházott ünnepélyes követség bocsáttatott.

De Erzsébet vonakodott tárgyalásokba bocsátkozni. A következő évben pápai követ vette át a közvetítést, amely hosszú tárgyalások után eredményre vezetett. Az Ulászlóval való házasság ellen leküzdhetetlen idegenkedést tanúsított és arról, hogy fia jogigényeit a magyar trónra fölládozza, hallani sem akart. Csak abban volt hajlandó megnyugodni, hogy László kiskorúsága alatt Ulászló király az országot teljes hatalommal kormányozza és László magtalan halála esetén ő legyen örököse; emellett a két uralkodócsalád között szoros, őszinte frigy létesítése végett azt az ajánlatot tette, hogy két leánya közül az idősebbet Ulászlónak, az ifjabbat Kázmér lengyel hercegnek adja nőül.

Ezen békefeltételeket Ulászló és tanácsosai elfogadhatóknak találták. Azonban a magyar urak visszautasították. Az ünnepélyes nyilatkozatokat, amikkel Ulászló megválasztásának törvényességét és László megkoronáztatásának érvénytelenségét hirdették, visszavonni szégyenteljesnek tűnt föl előttük. Végre Ulászló beleegyezett abba, hogy Erzsébet királyné mindazokat a városokat és várakat, amik tényleg birtokában vannak, megtarthatja; Erzsébet királyné pedig megelégedett azzal, hogy a békekötés megerősítése alkalmával fiának igényeit ünnepélyes óvásban fönn tartja. Abban történt megállapodás, hogy Ulászló Erzsébet idősebb leányával, Anna hercegnővel lép házasságra.

Az általános öröm, amit a polgárháború befejezése föl idézett, rövid ideig tartott. Négy nappal a békekötés kihirdetése után Erzsébet királynét, rövid betegeskedés után, váratlanul elragadta a halál.

László pártjának vezérei ekkor sem hódoltak meg Ulászlónak. Szécsi Dénes esztergomi érsek, a nyitrai püspök és a világi urak közül többen 1443 március havában Frigyes királyhoz fordultak. Ez örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy Magyarország ügyeibe avatkozzék. Azonban a pápa követe rábirta őt, hogy Ulászlóval egy évre terjedő fegyverszünetet kössön.

Az Ulászló király és hívei részéről a béketárgyalásokban tanusított engedekenységnek magyarázatául az szolgál, hogy szüntelenül szemeik előtt lebegett céljuk: a belbéke helyreállítása után a török ellen fordítani az ország erejét. Ugyanis Hunyadi Jánosban, a tőle kivívott diadalok után az Istentől küldött hadvezért látták, ki a kereszténységet legfélelmesebb ellenségétől örökre megszabadíthatja.

Ulászló július közepén mintegy 40.000 fegyveres élén megindult. Szerbországból Hunyadi Bolgárországba nyomult, Nis városát hatalmába ejtette és a három különböző oldalról közeledő török hadosztályokkal csodálatot keltő gyorsasággal és biztossággal külön-külön megütközött és mindegyiket megverte.

A királyi sereg folytatta azután dicsőséges előnyomulását. November végén Pirot és Szófia városokat hatalmába ejtette.

Azonban a Traján császártól épített nagy országutat, mely a róla nevezett szoroson keresztül Philippopolis és Konstantinápoly felé vezet, török hadak elzárták, hóviharok járhatatlanná tették.

Vissza kellett fordulni. A következő évre maradt a háború folytatása, amely azonban a várnai katasztrófával nyert befejezést.

* * *

A nemzetek erkölcsi értékét és jellemük erejét semmi sem világítja meg hívebben, mint magaviseletük nagy szerencsétlenségek után.

Az 1444. évi hadjárat előzményei és kimenetele történelmünk gyászlapjaira vannak följegyezve. De a szerencsétlenség alkalmat nyújtott a nemzetnek, hogy a rákövetkező válságos időben a legnemesebb vonásait tüntesse ki.

A nemzet a várnai csatavesztés után a helyzet megítélésében nyugalmat és higgadságot, elhatározásaiban óvatosságot és bölcseséget, a határozatok végrehajtásában bátorságot és erélyt tudott kifejezni.

Senkinek sem jutott eszébe, hogy a hadjárat szerencsétlen kimeneteléért akár a királyt és Hunyadi, akár a római szentszéket és legátusát tegye felelőssé. A ragaszkodás Ulászló személyéhez megható módon jelentkezik; a szentszék iránti hódolat nem ingadozik; a Hunyadi Jánosba vetett bizodalom még fokozódik. Sőt a visszavonás, mely őt esztendőn át a nemzetet két táborra osztotta, szűnik: Ulászló és László párthívei az ország ügyeit közös egyetértéssel intézik; a magánérdek, legalább egy időre, háttérbe vonul, hogy a közjó követelése érvényesüljenek.

Hunyadi János visszaérkezése után, 1445. február havában országgyűlés tartatott, amelyre mindkét párt legelőkelőbb tagjai megjelentek. Szécsi Dénes primás négy év után első ízben tanácskozott Ulászló híveivel. A tárgyalásokban és határozatokban teljes egyetértés és összhangzás nyilvánult.

Mivel Ulászló hívei körében általános volt az a nézet, hogy az ifjú uralkodó életben van, László pártjának tagjai méltó önmegtartóztatást tanúsítva, a koronáról való rendelkezést nem sürgették, április elejére újabb országgyűlés hirdettetett s ennek feladatává sem lett a királyválasztás ügye kitűzve.

Ulászló visszatérésében még akkor is hívei bízni meg nem szüntek.

A két párt ez alkalommal egymás iránt kölcsönös engedékenységet tanúsított. A László-párt megnyugodott abban, hogy az országgyűlés határidőt tűzött ki, amelynek leteltével, ha Ulászló vissza nem tér, vagy életben létéről kétségtelen tudósítás nem érkezik, a trón megüresedettnek tekintendő.

Visszont Ulászló hívei nem ellenezték azt, hogy csak rövid határidő tűzessék ki, és már előre határozat hozassék aziránt, hogy mi történjék az esetben, ha a határidő leteltével a trón megüresedettnek lesz tekintendő, vagyis Ulászló halálának bebizonyultával az ország uralkodója ki legyen.

Azok, kik V. Lászlót Albert király jogos trónja örökösének tekintették, akik az ő megkoronáztatásában közreműködtek, és hozzá állhatatosan rágaszkodtak, azt kívánták, hogy őt az országgyűlés Magyarország törvényes királyának ismerje el.

Ellenben azok, akik Ulászló meghívásának tényezői voltak, most sem voltak hajlandók arra, hogy uralkodóul gyermeket fogadjanak el; és az a körülmény, hogy a gyermek László a német király gyámsága alatt állott, új ok volt, hogy neki meghódolni vonakodtak. Abban a véleményben voltak most is, hogy az országnak olyan uralkodóra van szüksége, ki azt kormányozni és megoltalmazni képes; ezért a külföldi uralkodók között kerestek trónjelöltet.

Szóba került a gazdag és hatalmas Burgundia fejedelme, Jó Fülöp, ki a török elleni hadjáratok ügyét mindig buzgón föl szokta karolni; de egyetlen fia, Károly, csak 11 esztendő volt, és alig lehetett várni, hogy atyja őt a távolfekvő ország veszélyes trónjára elbocsássa.

Ellenben Brankovics György szerb fejedelem és Cilli Ulrik gróf minden áldozatra készek lettek volna, hogy a magyar koronát megszerezzék;¹ de párthíveket csak azoknak szűk körében találhattak, akiket az érdekközösség kapcsai csatoltak hozzájuk; az urak legnagyobb része és az egész köznemesség ellenszenvet tápláltak irányukban.

Végre találkoztak, kik azt hirdették, hogy a nemzetnek a maga kebeléből kellene uralkodóját megválasztani, és hogy nincs is hiány olyanokban, kiket előkelő származás és kiváló személyes

¹ Dlugoss nevezi meg őket, mint trónjelölteket.

tulajdonságok a trónra méltókká tesznek;¹ azonban az urak sorából egyik sem dicsekedhetett olyan tekintéllyel és népszerűséggel, hogy az ország rendjeinek többségét maga köré csoportosítani képes lett volna.²

Ilyen körülmények között Ulászló korábbi pártja, hogy az országot a polgárháború iszonyaitól megmentse, arra szánta el magát, hogy Lászlót királyul elfogadja, ha ezzel az ország szabadsága és függetlensége sérelmet, csorbát nem szenved. Ezért azt kívánta, hogy Lászlónak öt év előtt történt megkoronáztatása érvénytelennek tekintetvén és örökösödési jogigényei mellőztetvén, most királlyá választassék és azután újból koronáztassék meg; továbbá, hogy ő, a szent koronával együtt, Frigyes király kezeiből kiszabadíttatván, azonnal Magyarország rendjeinek adassék át és az ország területén neveltessek.

László hívei ezekben a föltételekben megegyeztek. És így kölcsönös engedmények árán kompromisszum jött létre, amely az országgyűlési végzésben világos kifejezést nyert. Ez így hangzik:

»Magyarország összes főpapjai, zászlósurai, vitézei, polgárai és egyéb rendei, kik az országos béke helyreállítása és a közjó, előmozdítása végett, a pesti egyetemes gyűlésen megjelentek, nehogy a belső megosztásból és belső háborúból még nagyobb veszély és súlyosabb baj, sőt az ország ényészete következék be, különféle tárgyalások után a következő egyértelmű megegyezésre jutottak:

Ha Szentháromság vasárnapjának nyolcadnapjáig (május 30-áig) a királyi felség vissza nem tér, avagy a Lengyelországba küldött követ az ő életbenléte felől kétségtelen bizonyosságú hírt nem hoz, akkor mindnyájan a méltóságos László fejedelem urat, a néhai Albert magyar király fiát, uruknak, Magyarország igaz és törvényes királyának elfogadják és élethossziglan elismerik, azon föltétel alatt, hogy őt és az ország szent koronáját a római király úr, akinek kezei között most léteznek, nekik átadja és tényleg kiszolgáltatja. Ellenben, ha ez a visszaszolgáltatás megtagadatik, László fejedelem irányában minden kötelezettség megszűnvén, az ország jelen állásának és szükségeinek megfelelő módon olyan királyról és fejedelemről fognak gondoskodni, akinek uralma alatt az ország a veszélyekből és az elnyomás alól megszabadulhat, békességben és nyugalomban megmaradhat.«

¹ Enea Silvio írja egyik levelében: »Aiunt nonnulli multos esse in regno et sanguine claros et virtutibus preditos, quos reges esse nequam dedeceret.« Volkan: Der Enea Silvio Piccolomini, I. 555.

² Legújabb történetíróink említik, hogy némely urak »köztársasági kormányról ábrándoztak«. Ez Enea Silvio levelének helytelen értelmezésére vezethető vissza. Enea Silvio a különféle eshetőségekről, amelyek között a nemzet választhatna, a köztársasági kormányformát is felhozza; de nem mondja, hogy annak behozatala valóban szóba is került.

Ezen megállapodásban az ország rendei azt nyilatkoztatják ki, hogy mihelyt Ulászló halálával a trón megüresedettnek bizonyult, betöltéséről teljes szabadsággal rendelkezhetnek s ebben őket Albert király fiának sem trónöröklési igényei, sem 1440. évi megkoronáztatása nem korlátozhatják, következésképen sem az ő trónöröklési igényeinek, sem az 1440-iki koronázásnak törvényességét el nem ismerik. Ezért Lászlót nem királynak, hanem csak fejedelemnek, hercegnek (princeps) címezik.

Eszerint Lászlót az ország igaz és törvényes királyának elismerni csak két föltétel alatt készek: először, ha Ulászló életbenmaradása felől a kitűzött határnapig biztos hír nem érkezik; másodsor, ha Lászlót a szent koronával együtt Frigyes tényleg a magyar rendeknek kiszolgáltatja. Így tehát az országgyűlés végzése föltételes királyválasztásnak tekinthető, amely a föltételek bekövetkezésének elmaradása esetén mellőztetni fog; vagyis Ulászló, hogyha életbenmaradása felől biztos hír érkezik, továbbra is törvényes királynak ismertetik el; és ha ilyen hír nem érkezik, de Frigyes király Lászlót és a koronát, vagy a kettő közül egyiket kiszolgáltatni vonakodik, László elveszti igényeit a trónra és a nemzet más királyt választ.

Ez a végzés a nemzetnek királyválasztási szabadságát világosan formulázza, egyúttal a magyar közjog két más sarkalatos tételét foglalja magában.

A tárgyalásokban, melyek ennek a végzésnek alapján utóbb Frigyes német királlyal folytak, ismételten kifejezést nyert az, hogy a gyermek László és a szent korona kiszolgáltatását a magyar rendek azért követelik, mert szükségesnek tartják, hogy László állandóan Magyarország területén tartózkodjék és újból megkoronáztassék. Így tehát azt a fölfogást vallották, hogy a magyar királynak, ha más országok fölött is uralkodik, Magyarországon kell állandó székhelyét bírnia, továbbá, hogy az országgyűlés hozzájárulása nélkül a szent koronával történt koronázás érvénytelennek tekintendő.

Az országgyűlés végzéseiben szembetűnően fölismerhető az a törekvés, hogy a trónüresedés, az interregnum ideje, lehetőleg rövidre szoríttassék. Ezért tűzték ki az ország rendei feltűnően rövid határidőt (alig három hetet) annak a tisztába hozására, vajjon Ulászló visszatérése várható-e vagy nem, és ezért már előre, a felmerülő esélyekhez képest, az intézkedések egész sorozatát állapították meg.

Mivel azonban előre volt látható, hogy ha Ulászló halála bebizonyosodik, a Frigyes királlyal megindítandó tárgyalások, és ezeknek meghiusulása esetében az új király megválasztása és koronázása hosszabb időt fognak igénybe venni: az ország ideiglenes kormányzására nézve szükséges volt bizonyos intézkedéseket tenni.

A főhatalmat, a szuverénitást, az ország rendei senkire át nem ruházták; azt a királyi trón betöltéséig, illetőleg a koronázásig maguknak tartották fönn és maguk kívánták gyakorolni, oly módon, hogy most az országgyűlés nem szorítkozott a törvényhozói teendőkre, hanem valóságosan az országot kormányozta; széteszlása után pedig a kormányzási teendők végzésére a főpapok, zászlsurak és előkelőbb nemesek, mintegy az országgyűlés kifolyását képezve, mint országos tanács, voltak hivatva. Ennek következtében az országgyűlés új országos pecsét készítését rendelte el, mely »az ország jelvényét«, a kettős keresztet és a »Magyarország közönségének pecsétje« latinnyelvű köriratot viselvén, azt jelezte, hogy az a hatalom, ami rendes időben a királyi koronát illeti meg, ideiglenesen az ország rendjeinek az összességére szállott át.¹

Az országgyűlés a trónüresedés alatt csakis a pénzverés jogát nem kívánta gyakorolni; a pénzverést a trón betöltéséig teljesen felfüggesztette; a közjövedelmekkel való rendelkezést korlátozott módon vette igénybe; ellenben a királyi kegyúri jogot egész kiterjedésében az országos tanácsra ruházta: elhatározván, hogy az üresedésben levő püspökségek, apátságok és más egyházi javadalmak, világi bitorlók kizárásával, haladék nélkül alkalmas és érdemes egyházi férfiaknak adományoztassanak.

Az országgyűlés a nádori, országbírói és más országos tisztségekről nem rendelkezett, amiből kitűnik, hogy azok korábbi hatáskörüket megtartották; csak az a változás állott be, hogy az országnagyok nem a király, hanem az ország rendei nevében voltak hivatalos teendőiket végzendők, és az országos tanács alá rendeltettek.

Amikor a május 30-iki határidő letelt és a lengyel királyné leveléből és üzenetéből a magyarországi rendek azt a biztos meggyőződést, hogy Ulászló még életben van, nem meríthették: érvényessé vált az a végzés, mely V. Lászlót Magyarország királyává föltételelesen megválasztotta. Az országgyűlés ekkor megalakította a követséget, amely hivatva volt a választást László gyámjának, Frigyes német királynak, tudomására hozni s tőle a gyermekkirály s a korona kiadását követelni.

Előterjesztése akképen hangzott, hogy Magyarország rendei Lászlót királlyá megválasztották és irányában alattvalói kötelességüknek megfelelni készek, ha »viszont ő is irányukban a régi

¹ Knausz Nándor 1859-ben kiadott ily című munkájában: »Az országos tanács és országgyűlések története 1445—1452.« ezen kor történetéhez gazdag anyagkészletet halmozott föl, a korábbi történetírók számos tévedését igazította helyre, sok homályt oszlatott el. A becses munkát kellően értékesítjük. De több pontban tőle eltérő véleményben vagyunk, melyet más helyen fogunk kifejteni.

szokásokhoz híven viseli magát«; ezután pedig kifejtette, hogy az országban a békeség és egyetértés csak úgy biztosítható, ha László újból megkoronáztatik, és Frigyes őt a szent koronával együtt visszabocsátja, a kezei között levő magyarországi várakat és városokat is visszaadja.¹

Frigyes ezen föltételeket nem volt hajlandó elfogadni. Válaszában abból indul ki, hogy mivel László a szent koronával, az esztergomi érsektől ősi szokás szerint koronáztatott meg és az összes katolikus uralkodóktól Magyarország koronás királyának elismertetik: az új koronázás szükségtelen; mindazáltal a magyar rendek kedvében járni és a béke helyreállítását előmozdítani kívánván, beleegyezését adja ahhoz, hogy László másodízben megkoronáztassék, azon föltétel alatt, hogy a szent olajjal való felkenetés elmarad, egyúttal az ország rendei oklevélben kijelentik, hogy ez a második koronázás az elsőnek érvényességét meg nem ingatja, hogy a koronázásra menet és onnan visszajövet senkit bántás nem ér, végre, hogy a koronázás után László a koronával együtt Frigyes gyámi hatósága alá visszabocsáttatik. Ami László jövődöbeli tartózkodási helyét illeti, Frigyes közlé, hogy habár Csehország és Ausztria rendei szintén azt kívánják, hogy uralkodójuk az ő területükön bírja állandó székhelyét, ő kész a magyaroknak kedvében járni, ha ezek neki Pozsonyt átadják, ahol aztán Lászlót az őt uraló összes népek — magyarok, csehek, osztrákok, sziléziaiak és morvák — köréből összeállítandó udvar környezné.

A magyar követek erre nem állottak reá. Azt kívánták, hogy az ifjú király Győrött bírja székhelyét és a szent korona is ott őriztessék. Biztosító okiratot csak arról voltak hajlandók kiállítani, hogy Frigyes tudta és beleegyezése nélkül sem a király, sem a korona Győrből el nem távolíttatik; viszont Frigyesről is azt a kötelező nyilatkozatot várták, hogy a magyar rendek tudta és beleegyezése nélkül Lászlót és a koronát Győrből el nem távolítja; Magyarország kormányába pedig, mivel »Magyarország a német birodalomnak alárendelve sohasem volt«, be nem avatkozik.

Frigyes kijelentette, hogy Győrt a Lászlót uraló többi országok szempontjából alkalmas székhelynek nem tekinti és Pozsonyhoz ragaszkodik; továbbá, hogy a gyámságról, mivel Lászlót anyja és országainak rendei bízták őreá, mint legközelebbi rokonra, le nem mondhat, Lászlót nagykorúsága előtt el nem bocsáthatja, és csak afelől állíthat ki biztosító okiratot, hogy azon esetre, ha László, mielőtt a nagykorúságot eléri, meg

¹ Az előterjesztés szövegét nem bírjuk. Kíváncsan ismerteti Frigyesnek október 13-iki válasza. Gr. Teleki, id. m., X. 173.

talál halni, Pozsony városát és a szent koronát Magyarországtól el nem idegeníti.¹

Az alkudozó két fél ilyen át nem hidalható távolságban állván egymástól, a tárgyalások eredményre nem vezethettek. A magyar urak november elején visszatértek Magyarországra.²

Az országos tanács a Bécsből visszatért békebiztosok jelentésének meghallgatása végett az országgyűlést Székesfehérvárra december 8-ára hirdette ki.

De az ország távolabbi részeiben lakó rendek közül az országos tanácshoz számosan azt az üzenetet küldték, hogy a határidő rövidsége miatt megjelenni nem képesek, minél fogva halasztásért folyamodtak. A tanács ezt a kívánságot méltányosnak ítélvén, december 19-én az országgyűlés megnyitására új határnapul a következő év február 8-át tűzte ki; és elrendelte, hogy Székesfehérvárott »az ország összes előkelői (proceres)« megjelenni kötelesek; mert akkor tekintet nélkül a távollevőkre, a jelenlevők »az ország állását és a haza megszilárdítását illetőleg« legjobb belátásuk szerint fognak határozni.

Miután ennek a meghívó iratnak egyetlen fennmaradt példánya Kőrmöc városát szólítja föl követek küldésére, nem merülhet föl aziránt kétség, hogy az »előkelők« (proceres) elnevezés alatt, kiknek a megjelenése kötelességükké tétetett, az ország rendeit, vagyis a főpapokat, zászlósurakat, megyék és városok követeit értették.³

Az országgyűlésen Héderváry nádor kísérletet tett, hogy az 1445. évi pesti országgyűlés végzése, amely László kiadatásának megtagadása esetére alkottatott, most, miután ez az eset beállott, foganatosíttassék és a nemzet más királyt válasszon. Előadta, hogy most már alkalmas trónjelölt is van, miután Magyarországon megfordult burgundi urak biztosították, hogy fejedelmük szívesen fogadná fia, Károly herceg megválasztását.⁴

Ez a javaslat nem talált kedvező fogadtatásra. Sokan nem adtak a nádor előterjesztésének hitelt és idegenkedtek attól, hogy a régi hagyományokkal, melyek eszerint a nemzet királyát mindig a régi magyar uralkodóházzal legalább leányágon rokon dinasztikák

¹ A magyar követek előterjesztését nem bírjuk, de igenis Frigyesnek két válasziratát; az egyik október 13-án kelt, a másik dátumnélküli. A müncheni királyi könyvtár egykorú kéziratából közli gr. Teleki, id. m., X. 173. 177. Ezen két hivatalos irat részleteit kiegészíthetjük Frigyes királynak 1447. március 12-én Kázmér lengyel királyhoz írt leveléből. Monumenta medii aevi Poloniae, II. 2. 14.

² A pozsonyi követek október 27-én, Giskra november 5-én érkeztek Pozsonyba. Knauz, id. m., 33.

³ Az irat gr. Telekinél, id. m., X. 180.

⁴ Ezt Enea Silvio 1446. március 6-án jelenti; egyúttal a nádor előterjesztését hazugnak jellemzi, mivel hihetetlennek tartja, hogy Fülöp herceg az ő egyetlen fiát idegen trónra bocsátaná. (Epist. 93.)

sarjai közül választotta, most szakítson. És mivel László pártja még fegyelmezettebb és számosabb volt, mint a mult évben, az Ulászló-párt vezérferfiaik nem látták tanácsosnak, hogy magukat vele nyílt ellentétbe helyezték.

Abban állapotok meg, hogy Frigyeshez egy második követséget küldenek. Ez május elején ment föl Bécsbe és itt a korábban előterjesztett kívánatokat megújította. Ezeket Frigyes most is elutasította.

* * *

Az 1446. év június elején Pesten újabb országgyűlés tartott, melyre a köznemesség fejenként való megjelenésre hivatott meg az ország kormányáról való végleges döntés végett.

A köznemesség tömegesen gyülekezett a Rákosra. Az egész országból egybegyűlt nemések száma sok ezerre ment.

A tárgyalások teljes rendben és nyugalomban folytak le, a határozatok egyértelműleg hoztattak. Az egyetértés szelleme honolt a rendek körében.

A főpapok és urak, akik a Rákoson táborozó köznemességtől külön, Pest városában tartották tanácskozásait és a kezdeményezés jogát gyakorolták, azt határozták, hogy Lászlót ezentúl is Magyarország választott királyának tekintik, és ha gyámja jószántából kiadni vonakodik, fegyver hatalmával szabadítják ki, kiskorúságának idejére pedig kormányzót választanak.

A köznemesség ehhez közfelkiáltással hozzájárult, és be nem várva a főrendek javaslatát, Hunyadi Jánost egyértelműleg az ország kormányzójává kiáltotta ki, amibe a főrendek belenyugodtak.¹

Az urak közül bizonyára többen önmagukat, születésüknél és családi összeköttetéseiknél fogva, a kormányzói méltóságra hivatottabbnak vélték és az oláh származású köznemes fiának felmagasztalásában magukra és az országra nézve megaláztatást láttak, de senki arra, hogy a köznemességet más jelölt részére nyerve meg, kísérletet nem tett. Így tehát ez a választás egyértelműséggel történhetett meg, Oldala mellé országos tanács szerveztetett.

Az országgyűlés végzései azt, hogy a kormányzó az ő tisztét meddig fogja viselni, nem határozzák meg; László királyról pedig egyáltalában említést sem tesznek. Mindazáltal arra a viszonyra, amelybe a kormányzó a kiskorú királyhoz lépett, világosságot vet a cím, amelyet okleveleiben használt: »Mi Hunyadi János a dicső László úrnak, Magyarország választott királyának, néhai Albert úr, Magyarország királya szülöttének nevében és személyében ugyanazon ország kormányzója«. Amivel azt hirdette, hogy magát László helytartójának tekinti, de az 1440. évi koronázást érvénytelennek tekinti.

¹ A pozsonyi követeknek 1446. június 6-iki jelentése. Teleki, X. 183.

Néhány héttel utóbb Frigyes királlyal László kiszolgáltatása érdekében tárgyalásokat indított, de ezek csak négy év multával, 1450. október 22-én vezettek eredményre. Megállapított ekkor, hogy László király, míg tizenhét évét eléri, Frigyes gyámsága alatt hagyatik és Bécsben neveltetik; ugyanaddig Frigyes a tényleg kezei közt levő várakat és városokat is megtartja. Viszont Frigyes Hunyadi Magyarország kormányzójának elismeri, tiszte végrehajtásában, ellenségei leküzdésében támogatja; egyúttal biztosítja, hogy László nagykorúsága idejének elérkeztével az akkor teendő intézkedésekben az ő tanácsával fog élni.¹

Eszerint 1458-ig kellett volna Hunyadi János kormányzóságának tartani. Azonban már egy évvel utóbb az osztrák rendek Frigyes ellen veszélyes mozgalmat támasztottak. Ausztria ugyanis László öröksége volt, melyet Frigyes (ki a Habsburg-ház örökös tartományaiból csak Stíriát, Krajnát és Karinthiát bírta), mint gyám kormányozott. Osztrák történetírók állítják, hogy az ő kormányzásának évei a legszomorúbb időszakokhoz tartoznak, amiken az osztrák hercegség keresztülment. Az elégtelen rendek nyílt ellenzéki föllépésre kedvező alkalmat találtak 1451. őszén, mikor Frigyes a császári koronázás végett Rómába készülvén, a tizenkét esztendő Lászlót magával szándékozott vinni. Ez ellen Bécsben tartott országgyűlésükön tiltakoztak, László kiadását követelték, Frigyesnek az engedelmességet fölmondották és tizenkét tagból álló ideiglenes kormányzóságot alakítottak.

Frigyes ezzel nem törődött. Elutazott Rómába és Lászlót is magával vitte. Eizinger Ulrik, az alsóausztiai rendek vezére, 1452. január közepén a felsőausztiai rendeket csatlakozásra bírta, majd érintkezésbe lépett László legközelebbi rokonaival, a Cilli grófokkal, úgyszintén Hunyadi Jánossal és több cseh-országi főúrral.

Első ízben történik, hogy Magyarország rendei az uralkodójuk jogara alatt álló más országok rendjeivel közvetlen érintkezésbe lépnek, közös akcióra egyesülnek.

A kormányzó 1452. február 12-ére Pozsonyba országgyűlést hirdetett, melynek feladata gyanánt »László király úr tisztességének és javának, az ország békéjének és nyugalmanak biztosítását« jelölte meg.²

Itt megjelent Eizinger Ulrik Bécs város polgármesterétől kísérvé,³ és azon meglepő elhatározásra bírta az egybegyűlteket,

¹ Kurz: Österreich unter Kaiser Friedrich IV., I. 258.

² Az 1452. január 29-én Szabolcs megyéhez intézett meghívólevél Telekinél, X. 320.

³ Knauz, id. m., 107.

hogy testületileg Bécsbe menjenek, az ott együttlevő osztrák rendekkel tárgyalandók.

Március első napjaiban az osztrák fővárosban voltak, Hunyadi János kormányzóval az élükön, a főpapok közül az esztergomi érsek, a váradi és pécsi püspökök, a szentmártoni apát; a világi urak sorából Garai nádor, Ujlaki erdélyi vajda, Cilli Frigyes és Ulrik grófok Szlavónia bánjai, az országbíró, a tárnok, a mácsói bán, a székelyek ispánja, a királyi főajtónálló és 12 főispán, továbbá hét királyi város követei; végre — mint a gyülekezet részéről kiállított oklevél mondja — »más vitézek, nemesek, polgárok és Magyarország nemességének, városainak és lakosainak követei, kik egész Magyarországot képviselik«.

Az osztrák rendeket tíz főpap, tizenhat úr, huszonkét lovag és hat város követei képviselték.

A két ország rendei egymással szoros szövetségre léptek oly célból, hogy Frigyes kezeiből közös uralkodójukat, a magyar koronát és magyarországi területeket kiszabadítsák, egyúttal megállapodtak abban, hogy Lászlónak kiszabadítása után, atyja végrendelete értelmében, Pozsony lesz a tartózkodási helye, és hogy részére Frigyes mellőzésével gyámok fognak rendeltetni.¹

Majd a két ország rendei a Bécsben megjelent cseh- és morvaországi urakkal tartott közös gyűlésükből Frigyes királyhoz követeket küldöttek, kik őt László kiszolgáltatására újból felszólítják, el lévén tökéelve, hogy ha a lépésük sikertelen marad, királyukat, a magyar koronát és a magyar területeket Frigyes kezeiből fegyver hatalmával ragadják ki.²

Frigyes, kit eközben a pápa Rómában császárrá koronázott, a felszólításra nem fektetett súlyt. Ezért alighogy június 20-ikán a gyermek Lászlóval Bécsujhelyre visszaérkezett, a szövetségzett országok fenyegetésüket végrehajtották. Tizenhat-ezer fegyveresből álló osztrák és cseh haderő a császár székhelyét ostrom alá vette. A magyarországi rendek ebben a támadásban nem vettek részt; de ígérték, hogy közelebb ők is megindítják hadaikat.

Mielőtt az országgyűlés e tekintetben intézkedhetett volna, hire jött, hogy a császár szeptember 4-ikén László királyt Cilli Ulrik grófnak kiszolgáltatta. Ekkor az országgyűlés követséget küldött Bécsbe, hogy Lászlót üdvözlje és Magyarországba meghívja.

Az ország rendeinek és küldötteiknek körében az a fölfogás uralkodott, hogy László most, miután gyámjának hatalma alól kiszabadult, ámbár még tizenharmadik esztendejét sem töltötte

¹ A 84 pecséttel megerősített oklevél a bécsi állami levéltárban. Kiadta Chmel, Materialien, I. 374.

² Ezek a megállapodások a Horvátország rendeihez intézett iratba vannak befoglalva.

be, nagykorúnak, az uralkodásra jogosítottnak és képesítettnek tekintendő.

A Habsburg-ház tagjai, mikor 1404-ben az osztrák tartományokat maguk között felosztották és bizonyos családi szabályokat alkottak, akként rendelkeztek, hogy a ház tagjai tizenhatodik évük betöltésével érik el a nagykorúságot. Ezen szabály Magyarországon nem volt érvényes. Az egyezséget, melyet Hunyadi János 1450-ben Frigyesel kötött s amely szerint Lászlónak tizennyolc éves koráig Frigyes gyámsága alatt kellett volna maradni, az események megfosztották érvényétől. De néhány hónap előtt a bécsi szerződésben megállapították, hogy László kiszabadulása után a szövetkezett országok rendei gyámokat fognak rendelni. Erről a megállapodásról most úgy a magyarok, mint az osztrákok megfélemliztek. Cilli Ulrik gróf a királyt tényleg gondjai alá fogadta, de arra, hogy ő a gyám tisztét töltsse be, sem a magyar, sem az osztrák rendektől nem nyert fölhatalmazást.

A magyar országgyűlés követei, amikor Bécsbe érkeztek, közvetlenül László királlyal léptek érintkezésbe, még országos ügyeket is tárgyaltak vele.¹ És mivel szükségesnek látták, hogy az ország rendei nagyobb számmal jelenjenek meg a király körül, a gyűlés kihirdetését, a meghívó levelek kibocsátását órá bízták.

A meghívó levelet október 16-ikán László, mint valóságos uralkodó, bocsátotta ki. Elén ott áll az a formula: »A király úrnak a tanácsban adott saját megbízásából.« Szövegében a király elmondja, hogy »a Magyarország részéről hozzá küldött és színe előtt megjelent követeket szíves jóindulattal fogadta, előterjesztésüket kedvesen vette«; de a velük tárgyalt ügyek nagy részének elintézését a Bécsben, november 11-ikén megnyitandó országgyűlésre halasztja, s arra az ország főpapjait, zászlósúrait, nemeseit és városait meghívja.² Ez a meghívó figyelemre méltó azon tekintetben is, hogy a király azt »koronáztatásának tizenharmadik esztendejében« keltezi; amivel az 1440. évi budai és székesfejérvári országgyűléseken érvénytelennek nyilvánított koronázást érvényesnek hirdeti.

Ebben senki sem akadt fenn. Az ellen sem tettek kifogást, hogy az ország rendei az ország határain kívül tartandó gyűlésre

¹ Ezt a király világosan írja október 16-ikán kelt levelében.

² A Kassa városához intézett példányt kiadta Kovachich, Supplementum, II. 115. Hogy Bécsbe valóságos országgyűlés hivatott egybe, az 1453. januárban tartott országgyűlésnek végzése nyilatkozik. A meghívó levél a helyet, ahová a rendek meghívatnak, nem nevezi meg; de ez másképp nem magyarázható, mint úgy, hogy abba a városba hívatnak meg, ahol a levél íratott. Érthetetlen Kovachich eljárása, aki a levelet közölve azt mondja, hogy a gyűlés Pozsonyba hivatott egybe, ámbar erről a városról a meghívó nem tesz említést.

hivattak meg. Sőt az urak, nemesek és városok követei kivételes nagy számban jöttek Bécsbe.¹

Az országgyűlés osztozott abban a fölfogásban, hogy a király a nagykorúság minden kellékét bírja. Szónoka, a váradi püspök, kiemelte, hogy az ország rendei készséges és tömeges megjelenésének indító oka nem más, mint az, hogy ismételjék és szentesítsék azt, amit nevükben a budai országgyűlés küldöttei előterjesztettek. Szerencsekívánataikat tolmácsolják a királynak, az atyai örökségbe visszahelyeztetése alkalmából; »a régtől fogva neki szánt ország hódolatát« mutatják be; meghívják, hogy vegye át az ország kormányát, »mely őt jogosan megilleti és melyet neki már régebben felajánlottak«. Kéri tehát, vegye birtokába az országot, »amelyben — úgymond — a világra jöttél, nekünk születél, nekünk adattál, ami által (és ezt többi országaid alattvalói rossz néven nem vehetik) főképen nekünk vagy lekötve; számos ok hatalma vonhat téged oda, legelső helyen az, hogy a látásod után hön vágyó híveidnek szíveit megjele néssel felvidítsad; azok melegebben fognak téged szeretni, ha látják, hogy szeretetüket bírni kívánod. A mi részünkről bírod az irántad való hódolatnak összhangját, a minden rend részéről testvéri egyetértéssel felajánlott engedelmességet. Éljj ezzel a te dicsőségedre, a mi javunkra.«

A frázisok áradatából kiemelkedik az a lényeges mozzanat, — amit az országgyűlési végzemény szabatosan formulázott — hogy őt az ország rendei »igaz és természetes uruknak s királyuknak«, hódolatteljes hűségük felajánlása mellett, elismerték és elfogadták, neki az ország birtokát szíves ajánlatukkal visszaadták.²

A király ekkor a szájába adott nyájas és ügyes nyilatkozatokkal a rendeket nemcsak kielégítette, hanem meg is hódította. »Magyar vagyok, — mondá — Magyarországon fogok lakni!« A Bécsben jelenlevő Enea Silvio följegyzi, hogy ezeket a királyi szavakat Szécsi Dénes bíbornok az ő elragadtatásában háromszor mondotta el neki, csak hogy jelentőségüket vele kellően megértesse.

Maga Hunyadi János a lelkesedés kifejezésével értesítette az ország hatóságait arról, hogy a nemzetnek újból királya van. Mivel pedig az uralkodás átvétele László király részéről a kormányzói tiszttel megszűnését vonta maga után, Hunyadi e tekintetben nehézségeket nem támasztott és arról önként lemondott. Sőt az ország rendei a Frigyes irányában ismételten hangoztatott követelést, hogy László újból megkoronáztassék, és állandóan az ország területén tartózkodjék, elejtették. Megelégedtek avval,

¹ Gr. Teleki, id. m., II. 260.

² A beszéd megvan egy prágai és egy müncheni kódexben.

hogy rövid időre jöjjön Pozsonyba, ott az ország szabadságaira az esküt letegye és a rendek hűségesküjét átvegye. Evégből az országgyűlés Bécsből Pozsonyba vonult, ahová a király is január második felében kétheti tartózkodásra lement.

A király itt esküvel kötelezte magát arra, hogy az ország összes lakosait »jogaikban, szabadságaikban, törvényeikben és jóváhagyott szokásaikban, nagyapja Zsigmond és apja Albert királyok példájára megtartja, az ország területéből semmit el nem idegenít, sőt azt is, ami már idegen kézben van, visszaszerzi«. A fogadás egyik pontját sem tartotta be. Hunyadi Jánost erőfeszítéseiben magára hagyta, ártatlan fiát vesztőhelyre küldte.

VII. Hunyadi Mátyás királlyá választása 1458.

Az emberiség fejlődésének törvénye, hogy a népek lelkében megfogamzott új eszmék és vágyak, mikor a természetes folyamatban megérlelődtek, ellenállhatatlan erővel törnek uralomra; az erőszakos kezek, melyek eléjük akadályokat gördítenek, ezzel diadalukat siettetik.

Így a budai vérpad, amely arra volt hivatva, hogy a Hunyadi-ház hatalmának és az ahhoz csatlakozó nemzeti aspirációknak ravatalává váljék, talapzattá lett, amelyen a visszaállított nemzeti királyság épülete fölemelkedett.

Azóta, hogy a magyar nemzeti uralkodóház utolsó koronás sarja sirba szállott, másfél század lefolyása alatt Magyarország koronáját idegen dinasztiaiak tagjai viselték volt. Közülük kettő: Károly Róbert és Nagy Lajos maradandó alkotások dicsőségével környezték nevüket. De utódaik nem voltak képesek az országot sem a belviszályok zaklatásaitól megóvni, sem a külső ellenségek támadásai ellen sikeresen megvédelmezni. Az utolsó, V. László, ki Ausztria, Csehország, Morvaország és Szilézia fölött uralkodott, a német császárnak öccse, a lengyel királynak sógora volt, ezen összeköttetéseket a magyar nemzet javára nem bírta értékesíteni, sőt az idegen gyámság és rokonság következményei veszélyes bonyodalmakat támasztottak.

Ugyanezen időben a hazának egyik fia, úgyszólván magára hagyatva, az országot megvédelmezte, ellenségeit visszaverte, a magyar névre dicsőséges fényét árasztotta.

Ilyen körülmények között a nemzet minden rétegében az a fölfogás uralkodott, hogy a haza sorsában szerencsés fordulat csak úgy állhat be, ha ismét magyar fejedelmet fog uralni; azon elhatározás sarjadozott, hogy V. László halála után utódját saját köréből fogja megválasztani.

Hunyadi Jánosban és fiaiban tisztelőik rokonszenve és ellenségeik irigysége régtől fogva trónjelölteket látott. Szájról-

szájra járt azon elbeszélés, mely mese hüvelyében a valóság magvait rejtí, hogy Capistranoi János atya, mikor a Hunyadi-család körében időzött, minden alkalommal az ifjabbnak, Mátyásnak engedett bátyja fölött elsőbbséget, és feltűnést keltő viselkedését úgy magyarázta, hogy Mátyásra a királyi korona várakozik.¹

Míg a szent szerzetes a jövőndöbe látnoki szemekkel tekintett, Carvajal bíboros, pápai követ, a diplomata éles szemeivel figyelve meg a nemzeti élet tüneteit, ugyanazon következtetésre jutott. Kétségkívül az ő jelentései alapján fejezte ki III. Calixtus pápa, mindjárt Hunyadi László kivégeztetése után, magántársalgásban és ünnepélyes nyilatkozatokban azt a meggyőződését, hogy »Krisztus dicső hősenek méltatlanul meggyalázott családja a csodákat művelő igazságos Isten kegyelméből meg fogja érni a fölmagasztalás napját, el fogja venni a Hunyadi János érdemeiért megillető jutalmat«.²

Másrésről épen az a kultusz, amelynek tárgya a Hunyadi-ház volt, kölcsönözte a felmagasztaltatásuk eshetőségétől féltő Cillik és Garaiak vádjának, hogy Hunyadi János és fiai a trón birtokára áhítoznak, a valószínűség látszatát. De a tanácsnál, amit a nemzeti irány ezen ellenségei adtak a királynak, az idegen uralom meggyűlölésére nem lehetett hatásosabb eszközt kigondolni. Az üldözés, amit a Hunyadiak szenvedtek, tetőpontjára emelte népszerűségüket.

Hunyadi János dicső alakja a nemzet szemei előtt még ragyogóbb fényben állott, amióta egyik fia gyalázatos halállal múlt ki, a másik ártatlanul a börtönbe jutott. A hálátlanságnak példátlanul álló nyilatkozatai közfelháborodást idéztek elő. A Hunyadiak barátai érezték, hogy a nemzet kötelessége: a holtak emlékének elégtételt, az élőknek kárpótlást szolgáltatni. V. László halála után Hunyadi Mátyást habozás nélkül trónjelöltnék tűzték ki.

Hunyadi Jánosné ezt a tervet az anyai szív büszkeségével és rajongó szeretetével karolta föl. Aldozatkészségét, mely eddig a boszú művének szolgálatában állott, fokozott lelkesedéssel szentelte annak a vállalatnak, mely fia fölmagasztalásával elhúnyt szerettei emlékezetének is az elégtételt meg volt adandó.³ A választás biztosítására hivatott párt szervezésében és a fegy-

¹ Ezt Bonfin és a Mátyás halála után Raguzában tartott emlékbeszéd szerzője beszéli el.

² Maga a pápa írja ezt Mátyás megválasztása után, több levelében: 1458 április 14. követének és Szécsi Dénes bíbornoknak, május 16-án Mátyásnak és anyjának. Theiner, Vetera Monum. Hung., II. 309—317.

³ Ullis, a milánói fejedelem követe a császári udvarnál, már 1458. elején jelenti, hogy Szilágyi Erzsébet nagy összegeket költ. Bonfin is említi ezt.

veres erő gyarapításában a vezérlő szerep Hunyadi Jánosné testvérbátyjának, Szilágyi Mihálynak jutott, ki föladataiban erőszakos természetének a boszúvágytól élesztett egész szenvedélyességével járt el. Mint mérséklő elem állott mellette Vitéz János, a váradi püspök, ki az államférfiú nyugodt fölfogását és a diplomata ügyességét hozta segítségül. A szeretet, erő és ész ezen frigyének a körülmények kivételesen kedvező alakulása biztos sikert ígért.

A külföldi fejedelmek soraiban nem hiányoztak ugyan, akik a magyar koronára igényt támasztottak, vagy elnyerésére reménységet tápláltak, de egyik sem remélhette, hogy számbavehető pártot fog maga köré gyűjteni.

Albert király két leánygyermeket hagyott hátra, kik most testvérük halála után országai örökösének tartották magukat. Az idősebbik Anna hercegnő, Vilmos szász herceg neje »Magyar- és Csehország királynéjának, Ausztria hercegasszonyának« címét vette föl;¹ férje pedig lépéseket tett, hogy igényeit érvényesítse. Ezzel a szándékával azonban ellenséégé tette Frigyes császárt, ki a Habsburg-ház régi családi szabályaira támaszkodván, V. László osztrák örökségére rátette kezeit; egyszersmind a magyarországi rendek közül is maga ellen ingerelte mindazokat, akik már 1440-ben a leányág örökösödése ellen nyilatkoztak. Ezenfelül a legszerencsétlenebb eszközhöz nyúlt célja elérésére azon férfiú megválasztásában, kit megbízott, hogy a magyar urakat az ő pártjára vonja. Ez Monschiedel Boldizsár radmansdorfi plébános volt, kinek Cilli Ulrik gróf, az Erzsébet királynétól ráruházott kegyúri jog alapján, a zágrábi püspökséget adományozta, de aki elismertetését sem Rómában, sem Magyarországon kieszközölni nem tudta, s mint Cilli Ulrik kegyence, gyűlöletessé tette magát.²

Albert király ifjabb leánya, Erzsébet hercegnő, Kázmér lengyel király neje, sem volt szerencsésebb. Ő Frigyes császárra támaszkodott, akinek pártfogását azzal nyerte meg, hogy jogigényeit Ausztriára ki nem terjesztette.

Frigyes ugyanis maga nem csatlakozott a trónkövetelőkhöz, mert a magyarországi hangulatot jól ismerte. Mikor Sopron városa hozzá azt a kérdést intézte, hogy a királyválasztásnál milyen állást foglaljon el, csakis azon kívánságát fejezte ki, hogy »az ő tudta és hozzájárulása nélkül az ország királyt ne válasszon, és a választás az ő tanácsa szerint történjék«; amely kívánságát

¹ Ezt a címet viseli a drezdai királyi levéltárban őrzött számos okirat élén.

² A Boldizsárral folytatott tárgyalásokra vonatkozó irományok és a részére kiállított megbízó levelek ugyanott. V. ö. »Anna szász hercegné, magyar trónkövetelő« című tanulmányomat, mely a Századok 1897-ik évfolyamában jelent meg.

arra alapította, hogy az elhunyt királynak ő a legközelebbi rokona, és az ország koronája az ő kezei között van.¹

Befolyását, amire jogcímet vélt bírni,² Kázmér javára érvényesítette. A magyarországi rendeket fölhívta, hogy a lengyel királyt válasszák meg, akit neje után a korona örökösödési jogon megillet, amiért is ő minden más választást érvénytelennek tekintene.³ Ilyen nyilatkozat, a nemzet szabad választási jogát megtagadván, Kázmér ügyének nem szerezhette meg a népszerűséget.

VII. Károly francia király, kinek leánya V. László jegyese volt, hajlandónak nyilatkozott, hogy egyik fiát a magyaroknak királyul átengedi, vagy ha a választás másra esik, leánya kezét az új királynak adja.⁴ Azonban a Valois-dinasztia a korábbi magyar uralkodóházakkal rokoni kapcsolatban nem állott és a magyarok szemeiben teljesen idegen, ismeretlen volt; minélfogva a nemzetet sem érzelmek, sem érdekek nem vonzották hozzá.

Igy történt, hogy az idegen trónkövetelők egyike körül sem csoportosult párt. Emlékeinkben nem akadunk annak nyomára, hogy a magyar főurak közül csak egy is nyíltan kitűzte volna egyiknek vagy másiknak zászlaját. A korábbi udvari párt vezérei és a Hunyadi-ház hívei hallgatagon, összebeszélés nélkül találkoztak abban a megállapodásban, hogy idegent nem emelnek a trónra.

A nemzet régi arisztokráciájának köréből ketten emelkedtek ki a többiek fölött, és számítottak arra, hogy a nemzet tekintettel lesz rájuk a trón betöltésénél. Garai László nádor, kinek atyja és nagyatya szintén viselték az első országos méltóságot, családi összeköttetéseinél fogva legközelebb állott az elhunyt királyhoz; anyja, Cilli Anna után László nagybátyja volt; neje pedig a sziléziai hercegek családjából származott. Rangra nézve utána következett Ujlaki Miklós erdélyi vajda és horvátországi bán, roppant vagyon ura, ki őseinek érdemein kívül azon szolgálatokra hivatkozhatott, amiket egykor Hunyadi János oldala mellett harcolva, hazájának tett; az ő családi összeköttetései szintén az ország határain túl terjedtek: leányát Podjebrád György csehországi kormányzó fiával házassította össze.

De a két főúr, akik körül hatalmas barátok és számos párthívek csoportosultak, a trónhoz vezető utat elzárták volt maguk előtt azzal, hogy Hunyadi László kivégeztetésében tényezők gyanánt szerepeltek, s így magukat a nemzet legnagyobb részének szemeiben gyűlöletesekké tették; minélfogva előre volt látható, hogy akár az egyiknek, akár a másiknak trónra

¹ 1457. december 22. Hazai Okmánytár, IV. 387.

² Enea Silvio is tudta azt, hogy a császár »regni ordinationem suam esse affirmabat«. Historia Bohemiae, cap. 72.

³ Dlugoss elbeszélése, amelynek saját uralkodóját illető részeit hitelesnek kell tekintenünk.

⁴ Enea Silvio, i. h.

emelését a Hunyadi-párt engesztelhetetlen gyűlölete nem fogja engedni.

Maguk és híveik ezért korán lemondottak a reményről, hogy célt érhetnek; annál inkább, mert egymással való versengésük is megkönnyítette a Hunyadi-párt diadalát.

Míg ekként a viszonyok minden tekintetben a legkedvezőbben alakultak a Hunyadi-pártra nézve, Mátyás fogsága is előnyös következményeket vont maga után. László király kevéssel kimúlta előtt Bécsből Prágába hozatta őt, ahol Podjebrád György kormányzó kezeibe került. Ennek sem joga, sem oka nem volt rá, hogy őt tovább fogságban tartsa. De az éleslátású politikus a szerencse kedvezését, amely az egyik magyar trónjelöltet az ő kezeibe szolgáltatta, értékesíteni kívánta. El volt tökéelve, hogy magát Csehország királyává megválasztatja. Ezen cél elérése lehetetlenné válik, ha a magyar trón külföldi fejedelem foglalja el, aki Csehországra is igényt támaszt; ellenben ha a magyar koronát nemzeti király nyeri el, és ő ennek szövetségével dicsekedhetik: a siker az ő részére is biztosítottnak látszott.

Ő tehát arra határozta el magát, hogy Mátyást a korona megszerzésében támogatni fogja, vele szövetségre lép, és följárlotta neki leánya kezét.

Mátyás, mikor az ő trónra jutása szóba került, legkevésbé sem volt meglepetve. A jóslatot, hogy Magyarország királyává lesz, őszinte jóakarók és közönséges hízelgők ajkairól gyakran hallhatta. Lelke egyensúlyát a sors váratlan fordulata, amely börtönből a trónra készítte őt emelni, nem zavarta meg.

Felismervén Podjebrád szövetségének értékét, mind a királyválasztásnál, mind pedig később a német császárral előrelátható összeütközések esetén, hálásan fogadta ajánlatát, és leányát, Katalint eljegyezte. Néhány nappal utóbb érkezett Prágába a váradi püspök azon megbizatással, hogy eszközölje ki Mátyás szabadonbocsátását. De bár tetemes váltságdíjat ígért, Podjebrád súlyt fektetett rá, hogy a királyválasztásig Mátyás az ő udvaránál maradjon, amibe Vitéz János is belenyugodott.

Podjebrád szövetsége Mátyásra többféle előnyöket biztosított. A Magyarország felső részeiben megfészkelte hatalmas cseh kapitányok, köztük Giskra csatlakozását és meghódolását helyezte kilátásba; egyszersmind reményt nyújtott, hogy Ujlaki Miklós, mint a Podjebrád-család rokona, Hunyadi trónra emeltetését nem fogja akadályozni.

Ilyen körülmények között Garai Lászlónak azt sugalmazta érdeke, hogy ha a trónt maga el nem foglalhatja, legalább annak jövőendő birtokosával igyekezzék benső viszonyba lépni. Ő és neje január 12-ikén Szegeden személyesen találkozván Hunyadi Jánosnéval és Szilágyi Mihállyal, egyezsége léptek. Az egyik fél

ambícióját áldozta föl, a másik boszúvágyát némitotta el; mind a kettő az érdek szavát hallgatta meg. A nádor kötelezte magát, hogy Hunyadi Mátyás királlyá megválasztását hathatósan előmozdítja; mindazok ellen, akár hazafiak, akár külföldiek legyenek, akik mást akarnának megválasztani, egész hatalmával föllép; Buda várát és városát Hunyadi Jánosné és Szilágyi Mihály előtt megnyitja, őket a vár és város fölött bírt jogainak felelő részben osztályosaivá teszi.

Viszont Hunyadi Jánosné és Szilágyi Mihály a sérelmekért, amiket bármiképen, különösen pedig Hunyadi László halála alkalmából szenvedtek, a nádort, nejét és az ő pártfeleit bocsánatukról biztosítják és velük örök békességet, felbonthatatlan szövetséget kötnek. Egyszersmind eskü alatt ígérk, hogy Hunyadi Mátyás a nádor leányát, Annát nőül veszi, a nádort mint atyját fogja tisztelni, őt méltóságaiban, a kezei között levő királyi várak birtokában, összes magánjaiban megtartja és mindenki ellen megoltalmazza.

Mivel a Garáknak tudomásuk volt arról, hogy Mátyás a csehországi kormányzó leányát eljegyezte, anyjának és nagybátyjának kötelezni kellett magukat, hogy Mátyást sem az ország, sem az atyjáról reászállott örökség birtokába lépni nem engedik mindaddig, amíg a nádor leányával a házasságot meg nem köti.¹

Ezek most már családjuk legfélelmesebb ellenségével és a leghatalmasabb trónkövetelővel az érdekszolidaritás viszonyába lépven, a királyválasztás elé bizalommal nézhetnek.

Az országos tanács, mely a kormányt átvette, már nyolc nappal a halál bekövetkezte után rendelkezett a királyválasztó országgyűlés összehívása iránt. A meghívó levelet 1457. december első napján az ország primása, az egri, győri, váci és boszniai püspökök, a nádor, az erdélyi vajda, a tárnokmester, a főudvarmester a maguk, úgyszintén »a Budán egybegyűlt többi főpap és országzászlós nevében« bocsátották ki, feltűnően rövid és száraz formulázásban. Korábbi levelükre hivatkoznak, melyben »a király fájdalmas elhúnytát« köztudomásra hozták.² »Hátra van most, — így szólnak — hogy az új király megválasztásán egész buzgósággal fáradozzunk; amely választásnak egyértelmű foganatosítása végett Pest városában január első napján országgyűlés megtartását határoztuk el.«³

A köznemesség, ősi szokás szerint, fejenként való megjele-

¹ Az oklevél eredetije az országos levéltárban. Kiadta Gr. Teleki, i. m., X. 565.

² Ennek egyetlen példányát sem ismerjük.

³ A Bártfa városához intézett meghívóiratot közli Kovachich, Vestigia, 290.

nésre szólíttatott föl¹ és az egyes vidékeken nagyobb tekintélyben álló urakhoz csatlakozva, tömegesen gyülekezett az ország fővárosába.

Január 20-án tartotta Szilágyi Mihály bevonulását, aki számos úr kíséretében jött. A hozzájuk csatlakozott köznemesség és a rendelkezésükre álló fegyveresek számát az országgyűlésen jelenlévő velencei követ tizenötezerre teszi.²

Ujlaki Miklós és az urak, akik a Hunyadi János ellen szőtt ármányokban részesek voltak, aggódva tekintettek a választás elé; mivel pedig Mátyásnak a Garai-párttól támogatott jelöltségével szemben nyíltan állást foglalni nem mertek: a Hunyadi-párt körében zavart támasztandók, azon hírt terjesztették, hogy Szilágyi Mihály saját magát akarja, erőszak alkalmazásával, királlyá megválasztatni.

Szilágyi erről értesülvén, a Budán tanácskozó urakhoz és a Rákoson táborozó köznemességhez követeket küldött a következő üzenettel: »Saját biztossága és az ország becsületének megóvása végett hozott magával fegyveres erőt. Magát a korona viselésére méltatlannak ismeri el; de a magyar faj becsületének érdekében óhajti, hogy a trónra magyar ember emeltessék. Ha ez megtörtént, haderejét az ország koronájának és elveszett meléktartományainak visszaszerzésére fogja fölhasználni. A választás szabadságát korlátozni nincs szándéka; mindazáltal az ország rendei emlékezteti Hunyadi János érdemeire, amiket dicsőséges győzelmeivel szerzett és amikért háládatlanságot aratott; most tehát az ország rendjeinek alkalmuk van, hogy az általa megmentett ország trónjára fiát emelve, az ő emlékét is megdicsőítsék!«³

Ugyanakkor az urakat egyenként megnyugtatta aziránt, hogy a történekeért sérelmet, bántalmat szenvedni senki sem fog. Többek részére, akik kívánták, a maga, testvére és öccse nevében, biztosító okiratot állított ki.⁴

Tapintatos tevékenységét a pápai követ buzgón támogatta. Szécsi Dénest, az ország primását, megnyerte Mátyás jelöltségének, a Hunyadi-ház ellenségeinek aggodalmait teljesen eloszlatta és a kiengesztelődést ünnepélyesen szentesítette. Január 23-án az ő miséjén megjelentek a két párt vezérférfiai és egymással

¹ Sajnos, a megyékhez intézett meghívóirat szövegét nem ismerjük.

² Thomasi 1458. január 23-iki jelentése. Enea Silvio, Dlugoss és Bonfin számai 2000 és 20.000 között váltakoznak.

³ Thomasi január 24-iki jelentésében a köznemességhez intézett üzenet szövegét ismerteti. Enea Silvio (Európa c. munkájában) beszédet közöl, amit Szilágyi az urak gyülekezetében tartott volna. Mindkettőnek tartalma azonos.

⁴ Egy ilyen biztosító iratot, amely 1458. január 23-iki dátumot visel, kiadott Kaprinai, Hungaria dipl., II. 118.

kezet szorítva, áldásában részesültek. Mire, ősi szokás szerint, lakomára gyűltek össze, melynek vígsága közepett az urak, kik eddig mint halálos ellenségek állottak egymással szemben, kölcsönösen örök barátságot fogadtak.¹

Ilyen előzmények után Kázmér lengyel király követe, aki az országgyűlésen a császár ajánló leveleivel ellátva megjelent, lemondott arról, hogy uralkodójának igényeit és ajánlatait az ország rendei elé terjessze. Csüggedve távozott.² A szász herceg, ki január 13-án Weimarból keltezett levelekben egyes egyházi és világi urakhoz, úgyszintén az országgyűléshez felhívásokat intézett,³ szóba sem jött.

A január 23-iki kibékülési ünnep után Mátyás egyhangú megválasztása biztosítva volt. Csak formászerű kihirdetése maradt hátra. A következő napon a főpapok és zászlósurak Buda várában a választási föltételek megállapításáról tanácskoztak. A köznemesség pedig, lázas türelmetlenségtől megszállya, a Rákos mezejét elhagyta és a keményen befagyott Duna jégpáncélján, a vár alatt foglalt állást, hogy az urak megállapodásai felől késedelem nélkül értesüljön. Mivel pedig erre órákon át hiába várakozott, soraiban azon aggodalom merült föl, hogy a megválasztandó személy iránt eltérő nézetek küzdenek egymással. Az izgalom nőttön-nőtt és mind sűrűbben, mind erőteljesebben hangzottak föl a Mátyást mint Magyarország királyát éltető fölkiáltások.

Ekkor az urak tanácskozásait befejezték, a köznemesség színe előtt kihirdették, hogy egyértelműleg Hunyadi Mátyást ajánlják királynak. Erre negyvenezer ajakról hangzott föl: »Éljen Mátyás király!« A nemzeti akarat lelkes megnyilatkozása a főrendek javaslatát az ország határozatává emelte.⁴

Mint amikor erős zivatar lecsillapodása után az elvonuló sötét felhők közül a nap fokozott hévvel bocsátja le sugarait, szintűgy Magyarországon a legnemesebbek életére törő párt-

¹ Thomasi velencei követ 1458. január 23-iki jelentése és a pápa március 14-iki válasza Carvajal jelentéseire, melyek, sajnos, elvesztek. Enea Silvio, Dlugoss, Ebendorfer és Bonfin egykorú történetírók munkáiban olvassuk, hogy Szilágyi akasztófákat felállítva, fenyegető rendeleteket bocsátván ki, erőszakkal vitte ki Mátyás megválasztását. Ezen elbeszélések, amelyek a kudarcot vallott lengyel követ előadására vezethetők vissza, a pápai és velencei követ jelentéseiben és a pápai követ későbbi nyilatkozataiban találják cáfolatukat.

² Dlugoss szól a követ küldetéséről. Annak, hogy az országgyűlés színe előtt megjelent volna, nincs nyoma történeti emlékeinkben.

³ Ezeknek fogalmazatai a drezdai levéltárban.

⁴ Thomasi aznap írt jelentésében, Aeneas Sylvius néhány hónappal utóbb 40.000 ember jelenlétéről szólnak; az utóbbi és egy századdal később Oláh Miklós följegyzik, hogy a köznemesség Mátyást a Duna jegén választotta meg királlyá.

szenvedélyek ádáz merényletei után a rég nélkülözött testvéri egyetértés ünnepe következett.¹

Miként a magyar faj, a magyar nemzetiség, a magyar nyelv nevében indította meg — mint láttuk — Szilágyi Mihály az ő akcióját, most a kivívott sikerről mint a magyarság diadaláról számol be azon levelekben, miket az ország rendeihez és a külső hatalmasságokhoz intéz.

»Magyarország összes főpapjai, zászlósurai, főrendei és nemesei — így ír az erdélyiekhez — az egész nemzetnek, amelyhez ti is a vér erejénél fogva tartoztok, legnagyobb előnyére és örök dicsőségére, ... a mi szeretett öcsénket egyértelmű akarattal királlyá megválasztották ... Ti, kik a fenséges Mátyás urat körötökben születni, nevelkedni és felserdültni láttátok, őt inkább mint mások, a magatokénak nevezhetitek. Ezért most nyissátok meg a közvetség forrásait és adjatok hálát a jóságos nagy Istennek a díszért és üdvösségért, melyben a magyar nemzet részesült.«

Milánó fejedelmét a választásról tudósítván, hangsúlyozza, hogy Isten »az ő irgalmas tekintetét a sokféle viszontagságoktól megzavart Magyarországra vetvén, ezen országnak és a magyar nemzetnek rég letűnt boldogságát visszaállította.«²

A megválasztott király ekkor életének tizenhetedik esztendejét töltötte be. Az azon korban általánosan elfogadott jogi elvek alapján képes volt az uralkodás tényleges átvételére. I. Ulászló és V. László, mikor az ország kormánya kezeikre bízott, fiatalabbak voltak. Mindazáltal ezen alkalommal az országgyűlés őt esztendő tartamára kormányzót választott. A választás a király nagybátyjára, Szilágyi Mihályra esett.

Azonban Mátyás erőteljes szelleme nem tűrte a gyámságot, csakhamar kezei közé ragadta a kormányt és kíméletlenül sujtott le a Hunyadi-ház régi ellenségeire, kik útjába állottak.

Ekkor Garai és Ujlaki párttűtő terveikhez támogatást a külföldön kerestek. A magyar trónt III. Frigyes császárnak ajánlották föl.³

Biztosították, hogy a maguk erejéből a magyar trónra

¹ Hogy ez a választás egyhangúlag és nehézség nélkül történt, az egykorú emlékek hosszú sorozata hirdeti. Megemlítjük a velencei követnek aznap (január 24.) írt jelentését, Szilágyinak január 24-iki és 30-iki leveleit, február 22-én kelt zárai és spalatói tudósításokat, Mátyás király április 24-iki iratát és Dlugoss munkáját, melyben kiemeli, hogy a választás »pronis atque concordibus votis, quod raro apud illum gentem contigisse quis meminerit« folyt le.

² Az 1458. január 24-én és 30-án kelt levelek. Diplomáciai emlékek Mátyás korából, I. 4.

³ A tárgyalásokról részletes tudósításokat tartalmaznak azok a jelentések, amiket a milánói fejedelem bécsújhelyi követe 1458. március 11., május 5., június 22., július 25., augusztus 14. és november 22-én Milánóba küldött.

emelik; sőt azzal hitegették, hogy Mátyás »illő ellátás« mellett önként visszalép. Ilyen körülmények között a császár a pártütök ajánlatát elfogadta.¹

Mátyás ezen tárgyalások felől 1459. január második felében értesült. A lemondás gondolata egy pillanatra sem fordult meg elméjében. Ellenkezőleg, el volt szánva, hogy trónját a császár hatalma ellen megoltalmazza. Hogy tisztába jöjjön aziránt, kikre számíthat és kik ellen kell küzdenie: az ország előkelőit Budára hívta meg. Ezek nagy számban gyűltek egybe; a főpapok az erdélyi püspök kivételével mindannyian, szám szerint tizenketten, a világi urak sorából harminchatan, köztük a nádor, az országbíró, Erdély két vajdája, Horvátország és Dalmácia bánjai.

Mindannyian ünnepélyes esküvel erősített nyilatkozatban tettek tanubizonyságot hűségük és ragaszkodásuk állandóságáról.

Viszont irányukban Mátyás szintén esküvel kötelezte le magát, hogy híveit jogaikban és szokásaikban megtartja; lázadók és hatalmaskodók ellen megvédi; a régi jogok megváltoztatását pedig, amennyiben az ország java követelné, csakis az ő tudtukkal és hozzájárulásukkal foganatosítja.²

Hét nappal később, február 17-én a pártütök Németújvárt tartottak gyűlést. Összesen csak huszonötön voltak. Élükön állott Garai László, vele voltak Ujlaki Miklós erdélyi vajda és szlavóniai bán, Kanizsai László, ki Mátyás megválasztásában a legbuzgóbbak egyike volt és tőle erdélyi vajdává neveztetett ki; Vitovecz János szlavóniai bán, négy Szentgyörgyi gróf, Frangepán István gróf és Bánfi Pál. A főpapok rendjéből csak egyetlenegy csatlakozott hozzájuk: a külföldi származású erdélyi püspök.

Ambár eszerint a jogosultság látszatát is nélkülözték, vakmerő lépésre határozták el magukat: Frigyes császárt Magyarország királyává választották meg. Az erről kiállított oklevélben elmondják, hogy V. László király halála óta gyakran elmélkedtek arról, mily módon tudnák megakadályozni, hogy az országot, mely koronás király nélkül szűkölködik és fejtellenül áll, nagy veszedelem érje; evégből Frigyes császárt a királyi méltóság elfogadására fölkérték, tekintetbe véve erényeit, hatalmát, császári méltóságát és azt is, hogy elhunyt királyukkal rokonságban állott, utána a tőle hátrahagyott többi fejedelemségeket örökölte, az ország szent koronáját híven megőrizte és ma is kezeiben tartja;

¹ A pártütő magyar urak 1459. február 17-én kelt nyilatkozatukban maguk hirdetik, hogy a császárt a magyar trón elfogadására kéréseikkel ostromolták. (Kovachich, Vestigia, 348.) A milánói fejedelem bécsújhelyi követe március 2-án írja, hogy a császár Mátyás követeit várja, kik lemondását bejelentik. Később is a Frigyes és Podjebrád között létrejött szerződésekből szó van Mátyás lemondásának eshetőségéről.

² A két eskü szövege 1459. február 10-én kelt okiratba foglaltatott. Kovachich, Vestigia, 352.

a császár pedig magyar királlyá megválasztatásához, koronázásához és a kormány átvételéhez beleegyezését adta, amivel őket, az ország összes rendivel és lakóival együtt, nagy hálára kötelezte le. Ezen választásnak a kellő állandóságot biztosítandók, esküvel kötelezik magukat, hogy egész erejükkel, mindhalálig, oda fognak működni, hogy a császári felség megkoronáztassék és az ország birtokában fenntartassék; evégett őt mindazok ellen, akik neki mint törvényes királynak az engedelmességet megtagadják, támogatni fogják.

Ugyanezen okiratba fölvetett a császár ígérete, hogy az országot és a rendeket »kiváltságaikban, jogaikban és dicséretes szokásaikban« megtartja.¹

Frigyes a magyar király címét azonnal fölvette; de koronázását jónak látta akkorra halasztani el, amikor az ország birtokába jut.

Mátyás, amint a németújvári királyválasztásról értesült, Frigyeset bitorlónak, »a magyar faj és magyar nyelv ellenségének« nyilvánította; s a »magyar név« megoltalmazása végett közfelkelést hirdetett.² A nemesség egybegyűlését be nem várván, királyi dandárát Nagy Simon mácsói bán vezérlete alatt a pártütő urak ellen a Dunántúlra küldötte. Ez április 7-én Körmend mellett megütközvén, vereséget szenvedett ugyan, ezt a csorbat azonban néhány nap múlva fényes győzelemmel köszörülte ki.

A polgárháború nem tartott sokáig. Garai Lászlónak ez időtájt bekövetkezett halálával Frigyes pártja vezérét veszítette el. Mátyás a hűségére visszatérőknek bűnfeledést biztosítván, Garai László özvegye, Ujlaki, a Kanizsaiak és mások is meghódoltak.³

Frigyes pedig egyáltalán kísérletet sem tett, hogy az ország tényleges birtokába lépjen.

A helyzet ilyenén alakulására döntő befolyást gyakorolt a római szentszék magatartása.

III. Calixtus pápa, a Hunyadi-ház nemes szellemű pártfogója, az 1458. év nyarán meghalt. Utódjává Piccolomini Enea Silvio bíbornok választatott meg, ugyanaz, ki még három esztendő előtt a császár bizalmas titkára és tanácsosa volt. A pártütő magyar urak arra számítottak, hogy az egyház feje egykori urát a magyar trón megszerzésére célzó törekvéseiben hathatósan támogatni fogja. Csalódtak.

II. Pius az ozmánok ellen az összes keresztény uralkodók közreműködésével támadó hadjárat indítását tűzte ki feladatául, amely vállalatában Mátyásnak és a magyar nemzetnek nagy szerepet jelölt ki.

¹ Az oklevél Kovachichnál, Vestigia, 348.

² A Budán levő velencei követ 1459. március 14-iki jelentése.

³ Gr. Teleki, id. m., X. 616. A gr. Károlyi-család oklevéltára, III. 236.

Mikor értesült, hogy a Frigyes császárhoz csatlakozott pártütő urak részéről Magyarországot a polgárháború veszélye fenyegeti, mely a törökök elleni háborúban való részvételét lehetlenné tenné: követét felhatalmazta, hogy mindazokat, akik Mátyást a tróntól megfosztani igyekeznek, egyházi büntetésekkel sújthassa, és utasította, hogy a császár és a magyar király között a béke létesítésére hasson.¹

Carvajal bíbornok (1459.) április végén Németújhelybe ment, hogy a császárt a magyar koronáról való lemondásra készítse. Ezen alkalommal Frigyes előadta az okokat, amelyek őt a felajánlott magyar korona elfogadására bírták. Azt hozta föl, hogy Mátyás megválasztása, mert Szilágyi erőszakkal vitte ki, törvényesnek nem tekinthető; különben is ősi szokás szerint a magyar trón azt illeti meg, aki a szent koronát kezei között bírja; végre nem engedheti, hogy Magyarországot más foglalja el, mert ebből a kereszténységre nagy kár háramlanék.

A bíbornok ezekre kijelentette, hogy Mátyás király minden szükséges kellék megtartásával, számtalan úr jelenlétében törvényesen választatott meg, amiről a velencei köztársaság ügyvivője, aki szintén ott volt, tanuságot tehet. A nemzet őt szabad akaratból, nem erőszaknak engedve, emelte trónra. Azonban érvei és tanácsai hatástalanok maradtak.²

VIII. A magyar trónöröklésnek a Habsburg-uralkodóház javára biztosítása.

1463.³

Mátyás király egyéniségének legjellemzőbb tulajdonságai: a célok kitűzésében merészsége, az eszközök megválasztásában leleményessége, amit a lángelme szült, a családi hagyományok iskolája nevelt, a siker folytonosan fejlesztett. Megnyilatkozásai-
val a belső politika, a diplomácia és a hadviselés terén egyaránt találkozunk. Ezek között a legmeglepőbbek egyike az a fordulat, mely 1462 tavaszán a császárhoz való viszonyában beállott, mikor kísérletet tett, hogy ellenségével és vetélytársával, kit békeszerződés megkötésére sem bírhatott rá, szövetséget, sőt még ennél is bensőbb kapcsolatot létesítsen. Azt az ajánlatot terjesztette eléje, hogy őt örökbefogadás útján családjába vegye föl.

Az 1462-ik év március havában a császárhoz küldötte legbizalmasabb tanácsosát, Zrednai Vitéz János váradi püspököt.

¹ A pápának az 1459. és 1460. években Carvajalhoz intézett nagyszámú levele. Kaprinai, id. m., II. 276—396, Theiner, id. m., II. 318.

² V. ö. »Carvajal bíbornok magyarországi követségei« című akadémiai értekezésemet.

³ Kivonat »Mátyás király örökbefogadása Frigyes császár által« című tanulmányomból (Budapesti Szemle 1911-iki évfolyam).

Fölhatalmazta, hogy a császárnak megajánlván a legmagasabb összeget, amire számított, a magyar királyi cím élethossziglani használatát és azon esetre, ha a király fiörökös nélkül talál elhalni, a császárnak és fiainak a trónörökösödést biztosítsa, amely engedmény a négy évvel azelőtt diadalra vezetett nemzeti irány eszményeinek és a szabad királyválasztás elvének elejtését foglalta magában.

Mindezekkel szemközt Mátyás a legszerényebb mértékre szállította le az ő saját igényeit. Megelégedett a korona és Sopron visszaadásával. A támogatást, amit a szövetséges viszony gyümölcseül a császártól várhatott, értéktelennek kellett tekintenie.

A nyújtott és várható előnyök között mutatkozó aránytalanság magyarázatát abban találja, hogy Mátyás, Vitéz útján, még egy kívánságát jelentette be a császárnak; azt, hogy őt fiául fogadja.¹

Az örökbefogadás (adoptio, substitutio) trónöröklés céljából, köztudomás szerint, a római imperátorok korától kezdve gyakran előforduló eset. De az örökbefogadott utód sohasem volt egyúttal más állam uralkodója.

A százéves francia-angol háború alatt történt (1420.), hogy a troyesi békekötésben VI. Károly francia király, a saját fia mellözésével, V. Henrik angol király részére biztosította a trónöröklést. De Mátyás tervétől ezen eset lényegesen különbözik, mert V. Henrik már korábban is igényt emelt a francia trónra és Franciaország jelentékeny részét tényleg bírta; emellett VI. Károly leányát nőül vette.

Eszerint az eredetiség jellegével dicsekedhetik Mátyás kombinációja.

A kifejezések, melyek a terv formulázásánál magyar részről használtattak (adoptio — filius adoptivus), kétségtelenné teszik, hogy Mátyás valóságos örökbefogadásra gondolt, aminek jogi hatása az örökbefogadottnak az örökbefogadó családjába való fölvételét vonja maga után és öröklésre jogosult vérbeli leszármazó hiányában számára az öröklést szerzi meg.

Az az eshetőség, hogy Frigyesnek és fiának, a hároméves Miksának halála után Mátyás az osztrák tartományokban örököse lehet, annyira valószínűtlen vagy legalább kétséges és távolfekvő volt, hogy a Mátyásra várakozó áldozatokkal egyenértékűnek nem volt tekinthető. Szemei előtt szükségképen nagyobb jelentőségű előny lebegett, mely nem lehetett más, mint a német birodalom trónja.

Mátyás éles szeme fölismerte annak szükségességét, hogy a nemzeti királyság megszilárdítása érdekében pótolja azon veszte-

¹ A Vitéz részére adott utasítás nem maradt ránk. Tartalmára biztosan következtethetünk az alább elbeszélendő tárgyalások folyamából.

séget, amit az ország hatalmi állása szenvedett, mikor olyan királyt kapott, kit más ország nem ural. A legrövidebb utat, mely ezen célhoz vezet, a cseh király mutatta meg neki.

Podjebrád György nem volt sem német, sem fejedelmi ház sarja; a honfitársai körében szerzett népszerűség szárnyán emelkedett a trónra; és mégis lépéseket tett a császári korona megszerzése érdekében.¹ Így tehát példája ugyanazon cél kitűzésére, kudarca pedig más eszközök felhasználására készítette Mátyást.

Bizonyára az önbizalom kivételes mértéke kívántatott ahhoz, hogy a hunyadmegyei köznemes unokája a Habsburgok, Hohenzollernek és Wittelsbachok fölött uralkodni óhajtsa. De noha, mint a kereszténység megmentőjének fia és missziójának örököse, méltónak tekinthette magát arra, hogy a kereszténység legmagasabb világi polcát foglalja el, mégis tervei sikerének érdekében kíváncsi volt, hogy mint a császár fogadott fia léphessen föl igényeivel és szükségesnek, hogy így a császár támogatására biztosan számíthasson.

Mátyás, mikor Vitézt a kényes természetű megbízással a császárhoz útnak indította, attól tartott, hogy politikájának új irányítását a nemzet nagy része, főképen a köznemesség nem fogja megérteni és helyeselni. Ezért, hogy népszerűségét ne kockáztassa és magát támadásoknak ne tegye ki, furfangos tervet eszelt ki. A váradi püspöknek úgy kellett a császár előtt megjelennie, mintha a király tudta nélkül terjesztené elő ajánlatait. Ezt a látszatot maga Mátyás, Vitéz és a többi hivatalos tényezők hónapokon át fönntartották, noha mindkét udvarnál nem merülhetett föl kétség.

E tekintetben nem vagyunk pusztán lélektani következtetésekre utalva. Fönmaradt a Vitézhez Mátyástól írt bizalmas levelek egyike, mely kétségtelenné teszi, hogy az ő tudtával, hozzájárulásával, fölhatalmazásával járt el tárgyalásaiban a váradi püspök.²

Vitéz János 1462. március közepe táján a császár székhelyére Grácba érkezett.

Most, mivel a béke jobbjá, melyet Magyarország részéről nyújtott, értékes ajándékot kínált, tárgyalásaiban nehézségekkel nem találkozott. Ugyanis nyíltan hirdette, hogy az örökbefogadás kegyéért »atyai érzelmei élesztése érdekében« a császárnak fegyveres oltalmat ígér és magtalan halála esetére az örökösödést a magyar trónon fogja biztosítani. Ilyen körülmények között a császár szokásos halogató taktikájától eltért és a tárgyalásokat föltűnő

¹ Bachmann A.: Böhmen und seine Nachbarländer unter Georg von Podiebrad und des Königs Bewerbung um die deutsche Krone, Prag, 1878.

² Mátyás külügyi levelei, I. 17.

gyorsasággal vezette eredményre. Április 3-án az egyesség jegyzőkönyvszerű formába foglaltatott.¹

A király a megállapodásokat meglelégedéssel fogadta, sőt nem habozott a császárnak jóakarataért levélben háláját kifejezni; értesítvén őt, hogy igyekezni fog a cikkelyeket, melyek neki »az időviszonyokra való tekintettel eléggé tetszenek«, az országgyűlésen elfogadtatni.²

Ugyanis Mátyás, noha magával hozta a trónra az autokrata hajlamait, melyeket a római imperium eszményeiért való lelkesedése ápol, kényszerítve látta magát arra, hogy külső politikája irányításában a nemzet jogait tiszteletben tartsa. Most is az iratban, mellyel az országgyűlést kihirdette és a köznemességet fejenként meghívta, nyíltan hangoztatja, hogy mivel a korona visszaszerzése és a császárral fönnforgó viszály kiegyenlítése az ország összes rendeit érdekli, ezen fontos ügyeket nem akarja a főpapokkal és világi urakkal intézni el, hanem szükségesnek tartja, hogy a döntés az összes rendek közreműködésével következék be».³

Május 20-án nyitott meg az országgyűlés. Régi gyakorlat szerint, a főrendek külön tanácskoztak; a gráci egyesség fölfelelei ellen nem tettek kifogást és készek voltak a császárnak fizetendő pénzösszeg előteremtésére rendkívüli adót vetni ki.

Javaslatokat a köznemesség elé terjesztvén, a gráci egyesség teljes szövegének bemutatásától tartózkodtak. Ők maguk a császárhoz írt levelükben említik, hogy abból »annyit közöltek, amennyi szükséges volt«,⁴ t. i. a korona kiváltására, az adó megszavazásának biztosítása végett. Ezen szempontból pedig a király örökbefogadásának és a császár trónöröklésének bejelentése nem volt szükséges, sőt káros lett volna.

A korona visszaszerzésének érdeke helyeztetett előtérbe. A kegyelet, melyet a szent kincs iránt a nemzet minden rétegében tápláltak, és a koronázás közjogi jelentősége döntő súlyú volt a köznemesség előtt, mely attól várta a belső béke és a királyi tekintély megszilárdulását.

Május 26-ikán az országgyűlés jóváhagyta a császárral tervezett egyességet, adót szavazott meg és követeket választott, kik fölhatalmaztattak, hogy az egyességet az ország nevében megkössék, a megállapított összeget lefizessék és a koronát átvegyék.

¹ A pápai nuncius március 31-ikén tesz jelentést Rómába az egyesség tartalmáról. *Scriptores*, VIII. 96. — Az egyesség teljes szövegét a pápai megerősítő bulla őrizte meg. Theiner: *Monumenta Hungariorum s. illustrantia*, II. 375.

² A dátumnélküli levél: *Epistolae Mathiae Corvin*. I. 30.

³ Ugyanott, II. 24.

⁴ »Universitati regni quantum opus fuit« terjesztettek elő. Ugyanezt a kifejezést használja a pécsi püspök is a pápai nunciushoz intézett beszédében.

Azonban a követek elindulása haladékokat szenvedett. Ezért a következő év elején a császár tett lépéseket, hogy a gráci egyesség megerősítését és végrehajtását kieszközölje. Fölhívására az udvaránál működő pápai követ egy császári tanácsos kíséretében Magyarországra ment. Tolnán, hol országgyűlés tartatott, keresték föl Mátyást, ki a gráci föltételek elfogadására most is kész volt. A tárgyalások befejezésére az országgyűlés újból követeket választott.¹

A császár ekkor bevégzett ténnyel akart a magyar biztosok elé lépni. A pápai követ útján a gráci egyesség szövegét Rómába küldötte, azzal a kérelemmel, hogy azt a pápa erősítse meg.²

II. Pius teljesítette a császár kérelmét. Május 5-ikén kiállította a megerősítő bullát »abban a reményben, hogy a megállapított föltételeket a szerződő felek már elfogadták; amennyiben pedig a föltételeket, valamely akadály közbejötté miatt, netán még végre nem hajtották, elrendelte, hogy azokat mielőbb hajtsák végre«.³

A magyar biztosok július első felében érkeztek Sopronba, honnan a császár németújhelyi székhelyére jártak át. Utasításuk értelmében több pontra nézve lényeges változtatásokat javasoltak. Ennélfogva új tárgyalásokra volt szükség; de sikerült ajánlott módosításait elfogadtatni. Az új oklevélben azon kijelentés helyébe, hogy a császár a magyar király címét »illő módon történt meghívása alapján« vette föl, az tétetett, hogy »helyes és tisztességes okok miatt« él ezen címmel. Azon kötelezettség, hogy ha ellenségei megtámadják, a király őt védelmezni tartozik, korlátoztatott azzal a betoldással, »hacsak a törökök ellen háborúban nincs elfoglalva« és azzal a záradékkal, hogy »egyebekben az ország szabadságai épségben fönntartatnak«.

Az örökösödési jogra vonatkozó pont új szövegezést nyert. A császár és fiai öröklésének esete az 1462-ik évi egyesség szerint akkor következik be, ha Mátyás »fiúgyermeket« nem hagy hátra, az új megállapodás szerint pedig csak akkor, ha »törvényes fiúgyermek vagy fiúunokája« nem marad. Az 1462-ik évi egyesség a császári ház örökösödésének rendjére az országnak befolyást

¹ Mindezt a brandenburgi követnek Németújhelyről április 18, és 29-ikén irt jelentéseiből tudjuk. Fontes, XLII. 355; XLIV. 519. A tolnai országgyűlés hozzájárulásáról világosan emlékezik meg Mátyás 1463. július 26-iki okiratában.

² II. Pius kommentárjaiban elbeszéli, hogy Rüdeshelmi Rudolf »modo unam, modo alteram partem audiens, monendo, dies ac noctes instando, concordiae tandem formam reperit quam rex uterque probavit«; de a császár, mikor már az okiratot alá kellett volna írni, azt kívánta, hogy előbb a pápa erősítse meg. (Frankfurti 1614-ik évi kiadás, 328.) A pápát emlékezte ezen elbeszélésben cserbenhagyta.

³ Kiadta Theiner.

nem ad; az új formulázás fönntartja azt a jogot, hogy ha a császár több fiúgyermeket hagy hátra, ezek közül »az ország választ királyt«; egyúttal megállapítja, hogy a császárt vagy fiát az ország birtokába »a főpapok, zászlósurak, főrendek és nemesek« vezetik be és koronáztatják meg.

Az örökbefogadásra vonatkozó pont lényegileg érintetlenül hagyatott, csak stiláris változtatás történt rajta.

Július 19-ikén jött létre a megegyezés és állították ki a szerződési okiratok, melyeket egyrészről a császár Németújhelyen, másrészről a magyar biztosok Sopronban kelteztek.

Az utóbbiak, ugyanazon napon, teljhatalmukkal élve, Mátyás nevében mindjárt a királyi megerősítő okiratot is kibocsátották. Ez a szerződésnek lényeges intézkedéseit kivonatosan tartalmazza. Azonfölül magában foglalja a magyar király nyilatkozatát, amely szerint »az ország rendének tanácsára« a maga és örökösei nevében elfogadja azon megállapodást, mely szerint a császár és egyenes ágon leszármazó utódai a kezei között levő öt dunántúli várat zavartalanul megtartják.¹

Ezek után július 24-ikén megtörtént a korona átadása és a váltságdíj lefizetése.

Mire a császár és a magyar biztosok a pápai követhez azon kéressel fordultak, hogy a részben már végrehajtott békekötést az apostoli szentszék nevében erősítse meg.

A nuncius közjegyző által kiállított okiratba foglaltatta a békekötés föltételeinek kivonatos ismertetését, nem pedig teljes szövegét. Feltűnő, hogy a nuncius kivonata tartalmára nézve nem egyezik meg az okmányokkal. Ez az eset forog fenn épen a legfontosabb pontra nézve, amely a magyar koronára a császár örökösödési jogát állapítja meg. A nuncius szövegezése szerint akkor lép érvénybe, ha Mátyás »törvényes gyermekek (liberis) hátrahagyása nélkül« múlik ki, míg a békekötés »törvényes fiúk és unokák«-ról szól; továbbá a nuncius elhallgatja azt az intézkedést, amely szerint ha a császár több fiút hagy hátra, azok közül a magyar országgyűlés tetszése szerint választhat királyt, aki azután a rendek hozzájárulásával megkoronáztatik.²

Mátyás pedig, miután a visszaszerzett koronával a következő év március 29-ikén megkoronáztatott, kifogás nélkül megerősítette a szerződést.³

A szerződésben eszerint a középkori jogrend minden biztosítékával megállapítottatott, hogy azon esetre, ha Mátyás törvényes fiú hátrahagyása nélkül száll sírba, örököse:

¹ A Budán, július 26-ikán kiállított oklevelet kiadta Kollár ily című munkája függeléke gyanánt: Caspari Ursini Velli, De bello Pannonico libri decem, (Bécs, 1762), 216.

² Kollár, i. m., 219.

³ Ugyanott, 234.

a) Frigyes császár lesz;

b) ha Frigyes akkor nem él és egy fiút hagyott hátra, ez a fiú lesz;

c) ha Frigyes akkor nem él és több fiút hagyott hátra, ezek közül az lesz, kit a nemzet választ.

Ellenben a Habsburg-ház örökösödési igényt nem támaszthat, ha Mátyás halála után az ő törvényes fia lép trónra és ez talál törvényes fiú hátrahagyása nélkül kimúlni.

Vége eldöntetlen maradt azon kérdés: vajjon azon esetre, ha Frigyes vagy Miksa a trónt elfoglalja, az utóbbinak fiait a trónöröklési jog megilleti-e, avagy halála után a nemzet a királyválasztási jog birtokába lép-e újból?

A megállapodást szószerint magyarázva, a nemzet csak azon egyetlen esetben mondott le a királyválasztás jogáról, ha Mátyás törvényes fiú hátrahagyása nélkül hal el, és pedig:

a) Frigyes javára, ha Mátyást túléli;

b) Miksa javára, ha atyja Mátyás előtt hal meg, és több fiút nem hagy hátra;

c) Miksa azon testvérének javára, kit, ha atyja több fiút hagy hátra, a nemzet választani fog.

* * *

Frigyes császár a következő évek folyamán ellenséges viszonyba jutván Mátyás királlyal, hogy megbuktatására a Jagelló-uralkodóházat megnyerje, ennek javára fölládozta örökösödési igényeit és támogatta a magyar főpapság és főurak körében megalakult ellenzéki pártot, mely 1471 nyarán Kázmér lengyel herceget a magyar trón elfoglalására meghívta. Ez hadüzenő manifestumot bocsátott ki, melynek élén magát »Magyarország természetes urának és örökösének«, Mátyást pedig »a királyi címet bitorló zsarnoknak« nevezi, és előadja, hogy a magyar koronára, mivel Zsigmond és Albert királyoktól származik, örökösödési jog illeti meg, melyet most, mikor nagykorúvá lett, érvényesíteni kíván.¹

Ezt a manifestumot kiegészítette egy emlékirat, mely hivatva volt bebizonyítani, hogy Mátyás a magyar trónt jogtalanul foglalta el. Azt fejtegette, hogy Magyarországon a korona örökösödés útján száll az egyik uralkodóról a másikra. Különben is Mátyás megválasztását az ő nagybátyja fenyegetésekkel erőszakolta ki; ő pedig alattvalóit elnyomva és zsarolva, az országot a végromlás szélére hozta, magát a koronára méltatlannak bizonyította. Így tehát míg egyrésről a trón törvényes örököse föl

¹ Ezen irat több egykorú példánya találtatik a hazai és külföldi levéltárakban. Különböző dátumokat viselnek. Kiadta Dogiel, Codex Diplom. Poloniae, I. 60.

van jogosítva arra, hogy örökségét követelje és a bitorlót elűzze, másrésről az ország lakosai a bitorló és zsarnok részére tett hűségesküt érvénytelennek tekinthetik.¹

Ezzel szemben a Mátyás által egybehívott országgyűlésen a magyar rendek azt hangoztatták, hogy Magyarországon a főnnálló törvények értelmében az uralkodók leányait a trónöröklés joga nem illeti meg, s így megállapították, hogy Mátyást királlyá jogosan és törvényesen választhatták meg. Kijelentik, hogy hozzá és örököseihez minden időben hűségesen fognak ragaszkodni és őt »végső lehelletükig, akár az egész világ ellen is« támogatni fogják. Ezért a lengyel királyt fölkérték, hogy a »könnyelmű és önző pártütökre«, kik őt tévútra vezették, ne hallgasson.

Ez a nyilatkozat tíz főpap és harminchat világi úr pecsétjével ellátva Krakóba küldetett.² De itt a várt hatást nem tette meg. Kázmér király válaszában ragaszkodott ahhoz a fölfogáshoz, hogy a magyar trónöröklési jog a leányágra is kiterjed; egyúttal a magyar rendeknek immár tudomására hozta, hogy fiát sereg élén Magyarországra küldte.³

Kázmér herceg október 2-án tizenkétezer fegyveressel Magyarország elfoglalására indult. Lassan haladt előre, hogy így a magyarországi elégületleneknek időt engedjen a csatlakozásra; de sem Kassát ostrom alá venni, sem a fővároshoz közeledni nem merészelt. Hatvan mellett hosszabb ideig táborozott, majd a Cserháton keresztül az Ipoly völgyébe és innen Nyitra felé vonult, amelynek várába elzárkózott.

Mátyás az ő föltartóztatására kísérletet sem tett. Egész fegyveres akciója arra szorítkozott, hogy Vitéz János primást, a pártütők fejét esztergomi várában közülzáratta és megakadályozta abban, hogy a lengyel trónkövetelőhöz csatlakozzék. Majd vele tárgyalásokat indított meg és egyességre lépett.

Kázmér herceg, amikor a kibékülésről értesült, az 1471-ik esztendő utolsó napjaiban serege nagy részével Lengyelországba visszatért.

IX. Corvin János herceg mint trónörökös.

Mátyást a nemzet azon óhajta emelte az ország trónjára, hogy mint a többi európai államok, Magyarország szintén nemzeti dinasztíát uraljon, és így a korona hatalma teljesen a nemzeti célok javára érvényesüljön. Az örökösödést családjában törvény nem állapította meg ugyan, de megválasztásának ténye a történelmi hagyományok erejénél fogva, méhében viselte azon

¹ Az emlékirat egykorú példánya a varsói állami levéltárban.

² Ez az eredeti példány a lengyel királyság varsói levéltárában őriztetik.

³ Az október 7-én kelt irat ugyanott.

következményt, hogy ha fiúgyermeket hagy maga után, trónját az elsőszülött öröklí. Eziránt a nemzeti közvélemény teljesen tisztában volt, amit kétségtelenné tesz az a tény, hogy 1463-ban Frigyes császárnak csak azon esetre, ha Mátyás fiórökös nélkül találna kimúlni, biztosított az örökösödési jog.

Mátyás fiutódjainak trónörökösödését mint az uralkodó jogelvek természetes folyományát tekintették az 1471-iki országgyűlésen egybegyűlt rendek is, akik Kázmér lengyel király igényeit visszautasítván, ünnepélyesen kinyilatkoztatták, hogy nemcsak Mátyáshoz, de »örököseihez« is minden időben hűségesen fognak ragaszkodni.

Ezt az örököst, aki a nemzeti királyság intézményét állandósítani volt hivatva, az ország hiába várta. Mátyás, amikor 12 esztendeig tartó özvegység után 1476-ban újból házasságra lépett, 36 esztendősen volt. Neje Beatrix az ifjúság, a szépség és a magas műveltség hármass vonzóerejét oly mértékben gyakorolta reá, hogy úgyszólván uralkodott fölötte. Házasságuk harmadik esztendejében a diplomáciai körökben köztudomású volt, hogy a királyné »képes mindent kivinni, amit akar«. De frigyük, bár a harmónia és bensőség minden föltételét bírta, gyümölcstelen maradt.

A törvényes hitves magtalansága Mátyásra kétszeresen kínos hatást gyakorolt, mert Beatrixszal egybekelése előtt (1473-ban) törvénytelen viszonyból fia született.

Mátyás, amikor a reménységet, hogy Beatrixtól gyermeke születik, tündezni látta, az atyai szív szeretetét törvénytelen gyermekére, Jánosra irányította.

A XV. században napirenden voltak az esetek, amikor törvénytelen gyermekeiket a fejedelmek elismerték és fölmagasztalták. Beatrix atyja Aragoniai Ferdinánd, a nápolyi király, törvénytelen frigy sarja volt. És az ő természetes fiainak egyike, Ferenc, ki az aragoniai herceg címét viselte, nővérével Magyarországra jött s itt a királyi udvarnál rangjához illő állást foglalt el.

Mátyás tehát úgy vélekedett, hogy senki sem fog megütközni abban, ha fiát törvényesíti és hercegi rangra emeli. Szándékát 1479-ben hajtotta végre. Ebből az évből bírjuk az első adománylevelet, amit János herceg javára állított ki.¹ Ebben kiemeli, hogy az adományozás Beatrix királyné beleegyezésével és hozzájárulásával történt; ami annak tanujele, hogy János herceg felmagasztaltatása a királyné helyeslésével találkozott.

A király anyja, özvegy Hunyadi Jánosné, a zordon lelkű matróna is megnyitotta szívét és házát egyetlen unokája előtt,

¹ Az 1479. október 21-én kelt oklevél az Országos Levéltárban. Hasonmását kiadta Schönherr Gyula, Hunyadi Corvin János, (Budapest, 1894).

kit végrendeletében örökösének jelölt ki. 1482 elején bekövetkezett halála után Hunyad várának és a hozzátartozó uradalmanak János herceg lett birtokosává.¹

A gyermek testi és szellemi fejlődése kilátást nyújtott, hogy méltó lesz a helyzetre, amit atyja szánt neki.

Mátyás már házassága első éveinek letelte után kezdett azzal a gondolattal foglalkozni, hogy ha törvényes örököst nem nyer, a trónt János hercegnek biztosítja. Erre nem egyedül a vér sugallata, hanem politikai eszményei is készítették. Élete főcéljához, a független magyar állam és a nemzeti királyság jövődjének biztosításához más utat nem találhatott. Negyven esztendősen az egészség teljességének örvendő, arra számíthatott, hogy fiát fejedelmi hölgygel összeházasítva, ezen frigyből származó unokájáról a törvénytelen származás bélyegét letöröljai eléje ideje lesz.

A legelső, aki tervének útjába állott, Beatrix királyné volt. A női szív sóvárgása és a hatalmi vágy sugallatai egyaránt befolyásolták. Arról a reménységről, hogy a trónörököst a világra hozza, lemondani nem akart. És azon esetre, ha férjét a halál idő előtt elragadná, ő maga kívánt utódja lenni. Találkoztak lelkiismeretlen udvaroncok, kik beteges hajlamaiban megerősítettek. Különleges közjogi elméleteket koholtak, amelyek szerint Magyarországon, ha a király fiörökös nélkül hal el, az özvegy királynét illetné meg az uralkodás mindaddig, amíg második házasságra lép és férje királlyá koronáztatik.

Beatrix, hogy János herceget a trónjelölt állásától megfossza, rávette Mátyást, hogy neki az egyházi pályán tűzze ki jövőndő hivatását.

Másfél század előtt Károly Róbert király az ő törvénytelen gyermekét a győri püspökségre emelte. Mátyás is épen ezt a javadalmat szánta János hercegnek. Mikor az 1480-ban megüresedett, Rómában kieszközölte fiának azt a kettős dispencziót, amire neki származásánál és koránál fogva szüksége volt. A pápa őt a győri püspökség helyettes adminisztrátorának nevezte ki.²

Mindazáltal Mátyás már néhány hónap múlva megbánta gyengeségét; a győri püspökséget kincstárnokának adományozta. Arról, hogy János herceg papi pályára lépjen, többé szó sem volt. Ellenkezőleg, a király ettől fogva minden alkalmat fölhasznált, hogy a nemzetet hozzászoktassa János hercegen a király után az első személyt, a trón várományosát látni. Az udvari és egyházi ünnepélyeken a maga jobbján jelölt ki neki helyet. 1484 őszén magával vitte az ausztriai hadjáratra. Ezen táborozás alatt

¹ Az 1482. április 8-án kelt királyi adománylevél a müncheni állami levéltárban.

² A pápai bulla másolata a velencei állami levéltárban.

értésére adta a császárnak, hogy az 1463-ik évi szerződésben, mely fiörökös nélkül bekövetkező halála esetén a trónöröklést neki biztosítja, hiába bizakodik, mert — úgymond — ott nincs kimondva, hogy a fiörökösnek törvényes házasságból kell származnia; különben is a szerződés, mivel föltételeit a császár nem teljesítette, érvényét elvesztette.¹

Mikor pedig előtte Bécs kapui megnyitlak, a Habsburgok székvárosának polgárságát kényszerítette, hogy a hűségesküti János kezeibe is tegye le.² Ezzel őt egész Európa színe előtt trónörökös gyanánt mutatta be.

Ugyanekkor a tizenkét éves gyermeknek előkelő fejedelmi családból igyekezett házastársat szerezni. Ezt Beatrix sem ellemezte, sőt egyik fivérének leányát hozta javaslatba. Mátyás azonban nem várhatta Beatrix családjától fia trónöröklésének támogatását; Milánó felé fordult, János herceg részére a fejedelem testvérét, Bianca hercegisasszonyt kérte nőül, kijelentvén, hogy trónja örökösévé fogja fiát rendelni.

A megindult tárgyalások folyamán a kiskorú fejedelem nagybátyja, Sforza Lajos aziránt, hogy Mátyás a hercegnek trónöröklését biztosíthatja, aggodalmakat nem táplált; csak aziránt óhajtott tájékozást szerezni, hogy ha a királynak jövőben törvényes fia születnék, János hercege milyen sors várakozik?

A magyar követ válasza úgy hangzott, hogy a törvényes örököst illetné meg a magyar korona; de ezen esetben János herceg Csehország, Bosnyákország és Ausztria trónját foglalná el; egyúttal hozzátette, hogy a király többé gyermeket nem remélhet Beatrixtól, és ennek halála esetén új házasságot már azért sem köthet, mert Jánost, kit mindenekfölött szeret, nem akarná a trónörökléstől megfosztani.

Ezek a felvilágosítások a milánói udvart kielégítették. Az 1485. év július végén Bianca eljegyeztetett a magyar király fiával.

Beatrix azonban nem tudott az eljegyzésbe belenyugodni. Ármánykodott ellene. A milánói udvarhoz olyan tudósításokat juttatott el, hogy János herceg a trónöröklésre nem számíthat; az ifjú menyasszonnyal pedig elhitették, hogy leendő férje valóságos torzalak, mire a menyasszony kétségbeesésében kijelentette, hogy kolostorba menekül. Ugyanakkor Beatrix »sóhajtsaival, könnyeivel és indulatos kifakadásaival« ostromolta Mátyást, hogy a trónöröklést az ő részére biztosítsa és e merész követelés támogatásához atyja közbenjárását is kieszközölje.

Az 1488. év nyarán Ferdinánd király követet küldött

¹ Mátyásnak 1485. február 2-án Boskowitz császári kapitányhoz írt levele. Mátyás külügyi levelei, II. 290. (Mátyás állítása téves volt.)

² Schönherr, id. m., 35.

Magyarországba azon ürügy alatt, hogy a milánói házasság megkötése alkalmából szerencsekívánatait tolmácsolja.

Az olasz főpap a nyilvános audiencián tartott beszédében a királyt és fiát egekig magasztalva, igyekezett tulajdonképeni megbízatásának a kedvező fogadtatást előkészíteni. Titkos audiencián a királyt egyenesen arra kérte, hogy hagyjon föl János herceg trónöröklésére célzó szándékával. Ezzel a szándékkal — úgymond — sértést követne el a királynén, aki nincs oly előhaladott korban, hogy többé anyává ne lehetne; és aki különben is jogosan igényelheti, hogy férjének halála esetén a trónt elfoglalja.

Mátyás Beatrix esztelen nagyravágásával szemben kimeríthetetlen türelmet és kíméletet tanúsított; arról, hogy óhajtása teljesíthetetlen, őt is, családját is szépszerével igyekezett meggyőzni. Evégből Alfonz herceghez, a nápolyi trónörököshöz követet küldött.

Üzenetében panaszosan előadván, hogy Beatrix esztelen hatalomvágytól ösztönözve, őt terveiben háborgatja, kijelenti, hogy a királyné trónöröklését minden erejének megfeszítésével sem volna képes biztosítani; sőt, ha ezt megkísérelné, a nemzet engesztelhetetlen gyűlöletét vonná saját magára és a királynéra. »A magyarok — úgymond — készebbek magukat egy szálíg levágtatni, mint asszony uralma alá adni. Nagyon jól emlékeznek arra és még ma is a szájukban van az íze, hogy hajdan nőuralom alatt milyen rossz állapotba jutott az ország!« Különben is alattvalóinak szeretetét a királyné nem bírja és »talán arra, hogy iránta rokonszenvet tápláljanak, okot sem igen szolgáltat.«

Azután kifejté, hogy a nemzet úgyszólván ösztönzi arra, hogy a fiát még életében választassa meg királlyá. De egyúttal bevallja, hogy ha ez életében nem történik meg, megválasztását halála után biztosítani nem képes. »Egyedül a szívek vizsgálója, Isten az, aki tudja, hogy az emberek mit rejtenek szívükben...; meglehet, hogy a rendek többsége a mi jótéteményeinkről megfedlekzik s háládatlanságában az ország halálos ellenségét választja meg, akinek azután első dolga lesz, hogy a királynét és fiunkat javaiktól megfossza, az országból kiűzze; sőt a beálló zavarok alatt a királyné életét is veszély fenyegetheti.«

És hozzáteszi: »A magyarok természetét bizonyára soha senki olyan jól nem ismerte, mint mi, akik sok esztendő óta féken tartjuk őket!«¹

Ez a felszólalás sem tette meg a várt hatást. Beatrix nem hagyott fel igyekezeteivel, Mátyás pedig, ámbár nem volt annyira gyöngye, hogy eltántoríthassa, de annyi erővel sem bírt, hogy ellen-

¹ Sankfalvi Antal pozsonyi prépost részére készült utasítást kiadta Kovachich, Scriptores minores, I. 341.

szegülésén magát túltegye. János herceg trónörökössé nyilvánítása ügyében a döntő lépést folytonosan halogatta.

Erre kétségkívül nem egyedül Beatrix magatartása készítette. Ámbár Nápolyba küldött üzenetében azzal kérkedett, hogy a nemzet részéről nehézségektől nem félhet, sőt János trónöröklésének biztosítására a nemzet »ügyszólván ösztönzi«, több jel arra mutat, hogy a nemzet hangulata a siker iránt nem nyújtott neki kellő biztosítékokat.

Ezért az 1489-ik év tavaszán számos főpaptól, zászlósúrtól, várostól, vármegye közönségétől esküt vett és okleveleket állíttatott ki, amelyekben kötelezik magukat, hogy amennyiben a királynak nejétől törvényes gyermeke nem születik, János herceget uruknak, fejedelmüknek ismerik el és senkit mást uruknak, fejedelmüknek nem fogadnak el. A királyi várak kapitányai külön fogadták, hogy a gondjukra bízott várat Mátyás halála után János hercegnek adják át.¹

Néhány hónappal utóbb Mátyás a Habsburg-házzal állandó jó viszony létesítését tervezvén, Miksa római királlyal tárgyalásokat indított meg, amelyeknek egyik célja az volt, hogy János herceg trónöröklése javára támogatását és Miksa leánya kezét szerezzze meg.² Azonban mielőtt megállapodásra jutottak, Mátyást 1490. április 6-ikán elragadta a halál.

X. II. Ulászló királlyá választása 1490.

Míg Mátyás a halállal vívódott, fia fölkeresé egyenként a Bécsben időző magyar urakat, pártfogásukba ajánlotta magát. Többen elérzékenyülve, könnyezve megfogadták, hogy »miként atyja hű szolgálói voltak, híven fognak szolgálni neki is«.³

Mialatt az országnagyok lelkét egy pillanatra a nagy veszteség fölött érzett fájdalom egészen betölté, egy idegen diplomata volt az első, aki a királyválasztás ügyében akciót indított. Ez a milánói követ, Trevigliói Maffeo kancellár volt. Mivel a Bianca hercegnővel kötött házassági szerződés végrehajtásának föltétele az volt, hogy Corvin János a magyar koronát viselje, udvara iránt tartozó köteletségének tekintette, hogy ügyét fölkarolja.

Néhány órával a nagy király halála után fölkereste Dóczi Orbán egri püspököt és Bakócz Tamás győri püspököt, Mátyás

¹ Több ilyen oklevél maradt fenn a müncheni királyi levéltárban. Egyet kiadott Teleki, XII. 456. Az 1490. július 31-én az ország rendei és II. Ulászló király között létrejött egyességben föl vannak sorolva a várak, melyeket Mátyás rendelkezése következtében János herceg tényleg átvett.

² V. ö. »A Hunyadiak és a Jagellók« című munkámat, 315.

³ A milánói követ jelentése. Diplom. Emlékek, IV. 161.

bizalmas tanácsosait, kiknek a házassági ügy iránt éveken át folytatott tanácskozásokban nagy részük volt. Emlékeztette őket a fogadásra, mellyel magukat uralkodójuk irányában lekötöztették, és az ígéretekre, melyeket ő maga is nyert tőlük.

Mindketten azt válaszolták, hogy »amilyenek voltak az atya, olyanok lesznek a fiú irányában; igyekezni fognak, hogy a többi urakat megnyerjék, és bíznak a sikerben«. Bakócz úgy nyilatkozott, hogy a herceg megválasztását kétségtelennek tartja, noha nem hallgatta el, hogy Mátyás özvegye és unokatestvérei, a Gerébek, ellene fognak dolgozni.

A követ rögtön a Geréb-testvérekhez sietett. Ezek — László erdélyi püspök és Mátyás, a királyi huszárok parancsnoka — hidegen fogadták. A társalgás folyamán kedvezőbben nyilatkoztak ugyan, mindazáltal a követ nem volt megnyugtatta és a helyzetet kétségesnek ismerte föl.¹

Ezért Corvin Jánost erélyes föllépésre ösztönözte. Buzdította, hogy magatartásával atyja méltó fiának tüntesse föl magát. Biztosította, hogy a milánói udvar az ő érdekében mindent meg fog tenni, ami hatalmában áll.

A herceg következőképen válaszolt: Istentől — úgymond — semmit oly melegen nem kér, mint azt, hogy atyja erényeit elsajátíthassa; az ő példáját minden erejéből utánozni fogja. Bizonyosnak tartja, hogy királlyá megválasztják, mert erre az urakat esküjük kötelezi. Leginkább Zápolyai Istvánra és Báthori Istvánra számít, akik oly hatalmasak, hogy őt trónra emelhetik, még ha a többi urak ellenszegülnének is. Eszerint a korona megszerzéséhez a milánói udvar segítségére nincs szüksége; de halálával fogadja, ha a törökök és németek által fenyegetett ország védelmére nyújt pénzsegélyt. Végre kinyilatkoztatta, hogy a tervezett házassághoz szilárdul ragaszkodik és elvállalt kötelezettségeit teljesíteni fogja, ha életébe kerülne is.

Maffeo figyelmeztette a herceget, hogy illúziókban él, ha a magyar urakban föltétlenül bízik; csak arra legyen gondja, hogy az országot elnyerje, védelméről később gondoskodhatik.

Corvin János nem látta a veszélyt; alaptalanoknak nyilvánította a követ aggodalmait. »Bizonyos vagyok benne, — mondá — hogy meg fognak választani, amiért is siettetni fogom a választást.«

A diplomata hallgatott; de nem volt megnyugtatta.²

Csakugyan a magyar főpapok és világi urak, amint királyunk hült tetemeit körülállották, már gondolkodni kezdetek módokról, mint oldhatnák föl magukat ígéreteik kötelező erejétől. Legelső gondjuk az volt, hogy időt nyerjenek. Ezért fölmerült körükben az a terv, hogy a gyászünnepek után egyelőre ország-

¹ Mindez ápr. 6-iki jelentésében foglaltatik.

² A milánói követ április 8-án írt két jelentésének elseje.

kormányzót választanak, a királyi trón betöltését pedig több hónapra elhalasztják, hogy »az események fejlődését lássák«.¹

Azoknak élén, akik János herceg megválasztását ellenezték és a kormányzóválasztás tervét fölkarolták, az özvegy királyné állott.²

Az előzmények után nem meglepő, hogy a Mátyás kimúltát követő napokban forgalomba jöttek oly hírek, amelyek szerint a Beatrix által nyújtott méreg idézte volna elő a király halálát, amelyet a királyné azért siettetett volna, hogy Corvin János királlyá választását megelőzze, és a magyar trónra segítse Miksa római királyt, akinek ígéretét bírta, hogy nőül veszi.³

Ezen hírek alaptalanok voltak. De az özvegy lelkében bizonyára nagyobb volt a félelem, hogy a trón magaslatáról le kell szállania, mint a fájdalom férje elvesztése fölött.

Míg azt színlelé, hogy a súlyos csapás egészen lesujtotta, és akként nyilatkozott, hogy a kolostor magányában kívánja életét végezni, mert a »nagy király« után méltó férjet úgy sem találhatna,⁴ az ő szokott szívósságával a hatalom megtartására célzó tevékenységet folytatott.

Kezdetben azzal kecsegtette magát, hogy őt fogják uralkodójuknak a magyarok elfogadni. Majd az a gondolat villant meg agyában, hogy testvérbátyja, Frigyes herceg megválasztását eszközli ki. Mikor pedig belátta, hogy egyik terv sem számíthat pártolásra, oda irányozta igyekezetét, hogy a magyar trónt az azért versengő idegen fejedelmek egyike nyerje el, aki őt nőül és uralkodótársul fogadja; sőt a pápától parancsot várt, hogy a kereszténység javáért, a megválasztandó királynak nyújtsa kezét.⁵

Mátyás halála óta még egy hét sem telt el, és az udvarnál mindenféle kombinációkat lehetett hallani arra nézve, vajjon Miksa római királynak, Ulászló cseh királynak, vagy éppen az öreg

¹ A pápai nuncius április 7-iki és a milánói követ április 8-iki jelentései, melyek Báthori magasztaló jellemzésében találkoznak.

² A milánói követ április 11-iki jelentésében ezen tervet a királynénak tulajdonítja. (D. E. IV. 170). — Azon védírat, melyet később (1493.) Ulászló király érdekében egyik híve szerkesztett (hogy eljárását Beatrix irányában igazolja), említi, hogy Mátyás halála után »Regine procuratores et subornati nonnulli proceres . . . nunc Federicum eligendum nunc Gubernatorem Regni creandum et rem ad interregnum redigendam suaderent . . .« Egykorú másolatban a prágai egyetemi könyvtár egy miscellanca-kódexbe tartotta fön. Udis Apológiája néven fogjuk idézni.

³ 1490. május 8-iki pesarói tudósítás. D. E. IV. 175.

⁴ Constabili Beltrand április 11-iki levele a ferrarai herceghez. D. E. IV. 425. Ilyen irányban írt Beatrix levelet Nápolyba bátyjának, ki arról a milánói követet értesítette. Ennek június 26-iki kiadatlan jelentése Milánóban.

⁵ A milánói követ május 7., 25. és június 25-iki jelentései és a nápolyi királynak május 24-én Sforza Ascanio bibornokhoz írt levele. D. E. IV. 187., 203., 206., 224. Udis Apológiája, a fönnebb idézett helyen, szintén említi Frigyes herceg jelölését.

lengyel királynak fogja kezét nyújtani az özvegy királyné.¹ Bár régóta suttogták, hogy a daliás megjelenésű cseh király meghódította Beatrixot,² aziránt, hogy a férj megválasztásánál csak nagyra-vágyása érdekei lesznek ránézve mérvadók, tisztában volt mindenki.

Ezalatt a magyar főrendek bizalmas tanácskozásokat folytattak a teendőik iránt. A nádori méltóság üresedésben volt. A primási széket gyermek foglalta el. Az ország tehát nélkülözte azokat, akik trónüresedés idején hivatva lettek volna a rendek élére állani. Azok, kik Mátyás udvaránál a hatalom és befolyás legnagyobb mértékét bírták: Báthori István országbíró és erdélyi vajda, Zápolyai István szepesi gróf és Ausztria főkapitánya, Dóczi Orbán egri püspök, nádori helytartó és kincstárnok, Filipecz János váradi püspök és kancellár, Bakócz Tamás győri püspök ragadták most kezeikbe az ügyek vezetését.

Aziránt csakhamar megegyezés jött létre, hogy az ország érdeke a trón mielőbbi betöltését követeli. Ezért tanácsukra az özvegy királyné már április 13-án a királyválasztó országgyűlést május 17-ikére a Rákosra hívta össze.³

Ezután azon kérdés merült föl előttük, vajjon Mátyás életében tett ígéreteiket megtartva, Corvin Jánost válasszák meg utódjául, vagy pedig a Habsburgok és Jagellók uralkodó-családjának egyik tagját emeljék trónra?

A legtöbbnek közülök egész pályája tanuskodik arról, hogy előttük ismeretlenek maradtak a hazaszeretet azon magasztos érzelmei, amelyeknek hatása alatt saját érdekeikről teljesen megfeledkezni, azokat a haza javának föláldozni készek lettek volna. Azonban másfelől azon föltevással, hogy önzésüktől elvakítva, a haza javáról megfeledkeztek, azt a maguk érdekeiért föláldozni nem haboztak, ellenük a hazaárulás vádját emelnők, amit igazolni nem lehetne.

Hazájuk java és a saját érdekük a trón betöltése kérdésénél egyáltalán nem tűnt föl előttük ellentétesnek. Leplezetlen nyíltsággal hangoztatták, hogy olyan uralkodót kívánnak, aki Mátyás erőteljes, kíméletet nem ismerő kormányzását folytatni, önkényüket korlátozni nem fogja. De azok közül, akik mint jelöltek szóba jöhettek, egyik sem adta a hatalmas szellem oly jeleit, amelyek kizárták volna a reményt, hogy őt a trónra emelve »üstökét markukban tarthatják«.

Amennyiben pedig csatlakozásukért méltóságok vagy jószágok adományozásában jutalmat vártak, meg lehettek nyugodva, hogy az árt, melyet a koronáért az egyik jelölt ajánlhat vagy megadni hajlandó, a másik sem fogja megtagadni.

¹ Constabili Beltrand idézett április 11-iki jelentése.

² Dubravius szerint 1479 nyarán az olmtüzi találkozásnál történt volna az.

³ Kovachich, *Vestigia Comitiorum*, 406.

Eszerint mivel mindegyiktől egyaránt nagy előnyöket és kedvezéseket várhattak, félni pedig egyiktől sem volt okuk: bizonyos elfogulatlansággal és tárgyilagossággal kereshették azt, hogy a haza java mit kíván?

Mátyás uralkodása alatt Magyarország helyzetének az európai államrendszerben mindig elismert fontossága még szembe-tűnőbb lett. Kétségtelen volt, hogy Ausztria, Csehország és Lengyelország csak Magyarországgal kapcsolatban emelkedhetik irányadó hatalom magaslatára. Ez magyarázza meg az ezen államokban uralkodó dinasztiaiknak a magyar korona elnyerésére célzó folytonos kísérleteit. Viszont aziránt szintén nem merülhetett föl többé kétség, hogy Magyarország elszigetelten a legnagyobb fejedelem kormánya alatt sem képes földadatait megoldani, aminthogy Mátyást is a szomszéd országok megszerzésének vállalataira a viszonyok logikai szükségessége, nem az egyéni ambíció szeszélye készítette.

Mindezekből azt a következtetést kellett levonni, hogy Corvin János megválasztása Magyarország hatalmi állásának megingatását vonná maga után; a trónjára vágyó két uralkodóház részéről oly veszélyeket idézne föl, melyekkel János herceg talán akkor sem volna képes dacolni, ha nevének varázsát a törvénytelen származás el nem homályosítja; ha atyja kincseivel nagy jelleme is örökségkép száll vala rá.

Azok, akikre ezen tényállás megfontolása döntő súllyal látszott bírni, a hálátlanság és szószegés vádjával szemben nem egyedül a »salus rei publicae« törvényére utalhattak.

Mikor kötelezettséget vállaltak Mátyás irányában, hogy fiát utódjául elfogadják, ezt azon utógondolattal, mondhatnók föltétellel tették, hogy Mátyás a maga életében eszközli ki János herceg megválasztását és koronázását; hogy előkelő fejedelmi ház sarját szerzi meg neki nőül; hogy Morvaország és Szilézia birtokát biztosítja részére; hogy a császárt (talán a meghódított területek egy részének visszaadásával) igényeiről való lemondásra bírja; végre, hogy Corvin János, a kormányzás és hadviselés mesterségébe általa beavatva, a fényes uralkodás folytatására reményt fog nyújtani.

Mátyás ezen föltételeket hallgatagon magaiselfogadta. Belátta, hogy Corvin Jánosnak a korona elnyerésére, vagy ha azt elnyernie sikerül, megtartására a főrendek ragaszkodása nem nyújt elegendő biztosítékot. Ezért az ő megválasztására azon időpontot akarta bevárni, amikor Morvaország és Szilézia János herceget uralkodóul elfogadta, és Frigyes császár jóakarata részére biztosítva lesz.

A halál meghiusította terveit. Most Corvin János nem volt egyéb, mint egy nagy király törvénytelen fia; terjedelmes uradalmakat és dús kincseket bíró tapasztalatlan ifjú, aki atyjától minden ellenségét öröklé, sőt ezek számát az özvegy királyné még gyarapította.

Azoknak soraiban, akik most arra határozták el magukat, hogy a királyválasztásnál Corvin Jánost mellőzni fogják, bizonyára igen sokan az ország jövődjére gondoltak, nem személyes tekintetektől vezettettek. Ezt annál inkább föltehetjük, mert Corvin János gyengesége és bőkezűsége mindenkinek ambíciója és érdekei kielégítésére biztos reményt nyújthatott.

Az elpártolásban legelső János váradi püspök volt, aki Mátyás bizalmát a legnagyobb mértékben bírta, a politikai helyzet titkaiba a legjobban be volt avatva, és aki személyes önzetlenségét oly ténnyel bizonyíthatá be, mely a gyanúsítást kizárja. Ugyanis ekkor már el volt tökéelve, hogy magas méltóságaitól megválva, kolostor magányába fog elvonulni, amely elhatározását abban a pillanatban valósítja meg, amikor politikája Ulászló koronázásával diadalát üli.

Ő Mátyás halálakor Morvaországban járt, ahová Corvin János ügyében küldetett. Amint Bécsbe visszaérkezett, a milánói követ előtt úgy nyilatkozott, hogy János herceg királlyá választása, amely ezelőtt könnyen sikerülhetett, és ha Mátyás még csak néhány napig él, valóban meg is történt volna, most már nagy nehézséggel jár.¹ Néhány héttel utóbb pedig egyenesen kimondotta, hogy azt »lehetetlennek« tartja.²

Corvin János megválasztásának lehetetlenségével a nemzeti királyság fönntartásának lehetetlensége is ki volt mondva.

Néhány hatalmas oligarcha abban a hitben élt, hogy családjának szintolyan jogcíme van a koronára, mint a Hunyadi-háznak volt,³ és különösen Báthori István szívesen vállalkozott volna, unokaöccse György irányában, Szilágyi István szerepére;⁴ de igényeikkel nem bátorkodtak nyíltan föllépni és csakhamar azokhoz csatlakoztak, akik kezdettől fogva el voltak határozva, hogy idegen uralkodó fejére teszik szent István koronáját.

Ezen tekintetben csak két uralkodóház jöhetett tekintetbe:

¹ A milánói követ április 11-iki jelentése. D. E. IV. 170.

² A milánói követ május 22-iki jelentése. D. E. IV. 201.

³ A magyar rendek, mikor Frigyes császár követeinek Ulászló megválasztását tudomásul adják, említik, hogy János hercegen kívül »talán még más magyar urak is« igényt tartottak a magyar koronára. (»Villeicht noch ander ungrisch Herrn.« — Firnhabernél, 68.) Ezen magyar urak egyike lehetett Zápolyai István, akiről néhány évtizeddel utóbb Herberstein Zsigmond osztrák diplomata, hallomás után följegyzi, hogy kis fiát, Jánost férfimagasságra fölemelve, így szólott volna: »Volnál most ekkora, királlyá tennélek!«

⁴ Tubero Lajos, néhány évtizeddel utóbb írt történeti munkájában említi, hogy »quidam existimant Stephanum seorsum inter amicos... fratris filio Georgio regnum obliqua petiisse oratione«. Egyszersmind Báthori István beszédét közli, melyben az országnagyokat meg akarta volna arról győzni, hogy magyart kell a trónra emelni. De ezen beszéd kétségtelen Tubero műve. (Commentariorum de temporibus suis liber primus. Frankfurti 1627. évi kiadás, 12—14.)

a Habsburgoké és a Jagellóké, amelyeknek régi hagyományok, családi összeköttetések és közös politikai érdekek készítették elő az utat Magyarország trónjára.

Az ausztriai ház uralmának megalapítására ezidőszereint a körülmények nem voltak kedvezők. Frigyes császár nélkülözé mindazon tulajdonságokat, melyekkel uralkodók a népek tiszteletét és rokonszenvét megnyerik; emellett a magyar rendek szemeiben perfid eljárásával, melyet Mátyás irányában tanúsított, gyűlöletessé, majd tehetetlenségével gúny tárgyává tette magát. Népszerűtlenségének következményei egyetlen fia, Miksa személyére is visszahatottak. A milánói követ, mindjárt Mátyás halála után, azon meggyőződését fejezi ki, hogy Frigyesnek és Miksának a magyar korona elnyerésére nincs kilátásuk, mert — úgy mond — »magyarok és németek természetes ellenségek gyanánt állanak egymással szemben«.¹

Az ország rendei hozzájárulásával létrejött szerződések Frigyesnek Mátyás magtalan halála esetére biztosították az örökösödést; de azoknak kötelező erejét már akkor megtagadták a magyar urak, mikor János herceg javára kötötték le magukat. Sőt azon körülmény, hogy Frigyes és Miksa szerződések alapján követelheték a trónt, ügyükre hátrányos volt, mert igényeikben a királyválasztási jog ellen intézett támadást látott a nemzet.²

Így tehát csak az Ausztriával határos országrészek főrendei, a Bánffyak, Kanizsaiak, Frangepánok karolták föl most a Habsburgok jelöltségét.³

Általános rokonszenv uralkodott Magyarországbán a Jagellóház iránt. Törzsanyja Nagy Lajos leánya, az egyház által szentnek tisztelt Hedvig volt; és I. Ulászlóban Magyarországnak olyan királyt adott, akinek uralkodása és hős halála kegyeletes emléket hagyott hátra. Két évtized előtt ezen uralkodóházhoz folyamodtak azok, akik Mátyás erélyes kormányzásával elégtelenek lévén, helyébe lengyel herceget szándékoztak emelni.

Kázmér lengyel királynak Albert magyar király leányától született fiai közül az elsőszülött Ulászló Csehország királya volt. Nem lehetett kétség aziránt, hogy a cseh koronától Mátyás által elszakított Morvaország és Szilézia haladék nélkül hozzá csatlakoznak. Emellett mint elsőszülött a lengyel koronára is számíthatott. Így tehát Magyarország trónjára emelkedve, kilátásba helyezé hatalmas államszövetség létesítését, amely Nagy Lajos és Mátyás törekvéseinek célja volt és elég erős leendett

¹ 1490. április 8-iki jelentés.

² Mint látni fogjuk, erre különös súlyt fektettek a magyar rendek, mikor Frigyes és Miksa mellőzését követelik előtt indokolják.

³ Oklevelek, melyek összeköttetésüket Miksával föltüntetik, csak szeptember és október hónapokból maradtak fenn; de valószínű, hogy már a királyválasztás előtt is Miksa részén állottak.

úgy a nyugati hatalmak világuralmi terveit meghiusítani, mint a török szultánok hódításainak határt szabni.

Az idegen trónkövetelők között eszerint legtöbb előnyt az országnak Ulászló ígért.

Az ő személyes jelleme és csehországi uralkodása teljesen megfelelt a magyar urak óhajtásainak. Csehországban képes volt magát Mátyás hatalmával szemben a trónon fönttartani; a harctéren és még inkább a diplomáciai alkudozásokban jelentékeny sikereket vívott ki, emellett a rendek jogait tiszteletben tartotta, érdekeiket kímélte.

Habár ekkor még senki sem látta előre, hogy erélytelensége néhány év múlva tehetetlenséggé fog kifejlődni,¹ a magyar urak arra számíthattak, hogy irányadó befolyásukat az ország ügyeinek vezetésére, melyet kezeikből Mátyás kiragadott, vissza fogják szerezni és azzal a reménnyel kecsegtethették magukat, hogy uralkodójuk nagy hadi vállalatoktól tartózkodva, áldozatokat tőlük követelni nem fog.

A váradi püspök, amikor föladatául tűzte ki Ulászló megválasztását, a főrendeket könnyen meggyőzheté arról, hogy a cseh király pártjára állva, hazájuk és a maguk érdekei szempontjából a leghelyesebben járnak el.²

Azonnal Mátyás halála után érintkezésbe lépett Ulászlóval. Közvetítőül Pernstein Vilmos csehországi főmarsall szolgált, aki áldozatkész lelkesedéssel karolta föl uralkodója ügyét, a magyar és cseh korona egyesítésére nyíló alkalmat.³

¹ Horváth Mihály azon ítélete, hogy a »tunya, gyáva« Ulászló »kormányá már Csehországban is a gúnys megvetés tárgya volt,« nem alapszik a történeti emlékek tanúságán. Ezekre támaszkodva, Palacky »gutmüthiger und keineswegs selbstischer Mann« gyanánt jellemzi, »dessen einzige Schuld darin bestand, dass er kein Despot war, und es nicht verstand mit Gewalt die unedlen Eigenschaften seiner vornehmsten Unterthanen in Zaum zu halten«. 343. l.

² A milánói követ május 18-iki jelentésében írja, hogy a váradi püspök — saját nyilatkozata szerint — belátván Corvin János megválasztásának lehetetlenségét, Ulászlóhoz csatlakozott és erőfeszítéseket tesz, hogy az urakat részére vonja. (Ezen jelentés nincs meg, de utal rá május 22-iki jelentés.) Május 25-én pedig jelenti, hogy a váradi püspök »inkább eszességével, mint tekintélyével kivitte, hogy a magyar urak a cseh király megválasztását tartják legkívánatosabbnak«. D. E. IV. 201., 204.

³ Pernstein Vilmos 30 évvel utóbb (1520. augusztus 13-án) Zsigmond lengyel királyhoz írt levelében kiemeli, hogy Ulászlót a magyar trónra főleg az ő buzgalma és áldozatkészsége segítette. Saját pénzével nyitott neki utat Magyarországra. Palacky, aki e levelét idézi, egyszersmind fölhozza Ulászló király 1490. május 1-én kelt oklevelét, amelyben Pernsteinnek a tőle kölesön vett 24.000 arany forintért elzálogosítja Frauenberg várát és uradalmát. Ugyancsak Palacky idézi a váradi püspöknek 1490. június 26-án Pernsteinhez írt levelét, amelyből kétségtelen, hogy Pernstein szolgált a püspök és király között közvetítőül. (Palacky, id. m., 335. és 337. jegyzetek.)

Ulászló készséggel hatalmazta föl a váradi püspököt, hogy méltóságok és adományok ígéretével lekötözhessen a magyar urakat. Az egyének és viszonyok ismerete megkönnyítette célja elérését. Például Bakócz Tamás győri püspöknek ígéretet tett, hogy a kancellárságot fogja részére kieszközölni.¹

Zápolyai István maga szabta meg a csatlakozás föltételeit. Azt kívánta, hogy Ulászló, ha a magyar trónt elnyeri, Lubló és Podolin várakat, a hozzá tartozó mezővárosokkal és uradalmakkal, valamint a lengyel koronától visszaváltandó tizenhárom szepesi várost örök tulajdonul, adományozza neki; továbbá hogy a zálogjog címen Mátyás királytól nyert Kremsir vára és uradalma birtokában erősítse meg, és birtokjogát fiára is terjessze ki. Ulászló nehézség nélkül elfogadta a föltételeket, és erről már május 7-ikén oklevelet állított ki.²

Ulászló ugyanakkor Beatrix támogatását házassági ajánlattal nyerte meg, és a prágai országgyűlésen kieszközölte tervéhez a csehországi rendek hozzájárulását, kik a magyar trón elfogadását azért is javasolták neki, hogy így a cseh koronától elszakított tartományok visszacsatolását biztosítsa.³

Mindazáltal a magyar főrendek soraiban nem hiányoztak, akik a Jagelló-házból kívánván uralkodót adni az országnak, Ulászlóval szemben, elsőséget adtak ifjabb testvérének, János Albert hercegnek. Elükön Báthori István országbíró, Rozgonyi János és Magyar Balázs főkapitány állottak. Mátyás király ezen harcias szellemű hadnagyai vonakodtak elfogadni uralkodóul Ulászlót, ki ellen az ország sok éven át háborút folytatott, és akiről egyszersmind köztudomású volt, hogy béke és nyugalom után áhitozik. Ellenben ifjabb testvérét, János Albert herceget, épen ezidőben népe mint diadalkoszorúzott hőst ünnepelte. 1489-ben, amikor a tatárok Litvániába törtek, őt állította atyja a lengyel sereg élére. A szerencse kedvezett neki. A tatárok két részre oszolva, dúltak a tartományban. A 15.000 fegyveresből álló egyik hadosztályt a herceg ingoványos vidékre csalta és véres csatában megsemmisítette. Majd a másik hadosztályt, amely 10.000 embert számított, kereste föl, és az országból kiűzte. Győzelmei

¹ 1494-ben János váradi püspök, akkor már ferencrendi szerzetes, maga beszélte a pápa magyarországi követének, hogy ő birta rá Bakóczot, a kancellárság ígéretével, a csatlakozásra. (A pápai követ 1494. augusztus 2-iki jelentése a velencei könyvtárban.)

² A cseh nyelven kiállított oklevelet Schedius közli (Zeitschrift von und für Ungarn, 1804. évfolyam VI. 317.) azon megjegyzéssel, hogy »eredeti példánya előtte fekszik«. Palacky (366.) hitelesnek tekinti ezen oklevelet. Az oklevél bekezdése, ahol Ulászló azt mondja, hogy Zápolyai Istvának »ígéretet tett volt, és most újra ígéri« ... kétségtelenné teszi, hogy jóval az oklevél kiállítására előtt Ulászló meghatalmazottja által történt az ígélet.

³ Palacky, 335.

híre Magyarországon is nagy hatást idézett elő és öt Mátyás legmértöbb utódjának tüntették föl.¹ Együttal magyarországi hívei nem kételkedtek, hogy azon előnyökben, melyeket Ulászló megválasztása, Lengyelország és Csehország szövetsége által ígér, öccse is részesítheti az országot.²

A főpapok sorából Báthori Miklós váci püspök, a főrendek közül a Rozgonyiak és Perényiek csatlakoztak hozzá. Május második felében Corvin János belátta, hogy a főrendek hűségére nem számíthat, és csak fegyver hatalmával biztosíthatja magának a trón birtokát.³ Ráskai Balázs megnyitotta előtte a budai és visegrádi várakat, rendelkezésére bocsátotta a koronát és a kincstárt. Kis Máté, kinek gondjaira voltak bízva a lipótmezei várak és uradalmak, valamint Székely Jakab kapitány csapataikkal zászlai alá siettek.⁴

Míg a herceg hadakat gyűjtött, és Milánóba is fordult pénzségélyért,⁵ egyszersmind nem mulasztá el azt sem, hogy az érdekek kapcsaival csatoljon minél többeket magához. Adományokkal és ígéretekkel nem fukarkodott.⁶ Önzetlen barátot szerzett magának Váradi Péter kalocsai érsekben, akit atyja hét éven át fogva tartott, és ő most, május 20-ikán szabadon bocsátott.⁷

Ezalatt a Habsburgok is mint trónkövetelők léptek föl. Frigyes császár az 1463-ik évi szerződést érvényesnek és annak

¹ Cromer lengyel történetíró elbeszélvén Albert herceg 1489-iki diadalait, megjegyzi: »Quae res ipsi adjumento fuit ad Regnum Hungariae adipiscendum« (De originibus et rebus gestis Polonorum, Bazel., 1568—416).

² A milánói követ már április 8-ikán jelenti, hogy Ulászlót a katonai párt nem fogja támogatni. (Serano militi che lo reusarano, tamquam imbellem, parendogli anche grave sottomettersi a chi è quasi stato sottoposto a questo Regno). Ellenben, úgymond, a lengyel király többi fia ellen kifogást nem tehetnek. (D. E. IV. 168.) Hogy Báthori István kezdetben Albert pártján állott, Tubero elbeszéléseiből tudjuk. (Schwandtner, II. 122.) Magyar Balázs, mint Bonfin lapjain olvashatjuk, Ulászló megválasztása után is Albert pártjának főtámasza volt. Ugyanaz szól Báthori Miklós föllépéséről Albert érdekében. Rozgonyit egy Pray által idézett oklevél nevezi Albert párthívének. (Annales, II. 214.) Perényi Imre birtokait, mivel Alberthez csatlakozva, hűtlenség bűnébe esett, Ulászló 1491. január 13-án az egri és váradi püspököknek adományozza. (Az oklevél eredetije az országos levéltárban.)

³ A milánói követ május 22-ikén írja: »Jo vedo el Duca Zovanne fora de speranza de favore de li Baroni nè lui medesimo crede che li possi succedere se non per forza, et alla forza questi li fanno mirabile provisione.« És május 25-ikén írja: »Lui medesimo despera de la electione, se non per forza.« 205. (D. E. IV. 201.)

⁴ A milánói követ ezeket említi, mint János herceg »fautori militari« sorában a legkiválóbbakat. 208.

⁵ A milánói herceg június 7-ikén budai követének írja: »... Duca Zovanne, al quale per la richiesta che ci ha fatto di denari.« 216.

⁶ Az országos levéltár május első napjaiban (5. és 6-ikán) Dóczi Orbán és Bánffy András javára kiállított adományleveleit őrzi.

⁷ L. e. sorok írójának a »Századok« 1883. évi folyamában közrebocsátott dolgozatát: »Váradi Péter élete.«

alapján magát Mátyás jogos örökösének tartván, már két nappal az ő halála után Linzből, ahol tartózkodott, a német birodalom fejedelmeihez leveleket intézett, amelyekben őket felhívta, hogy joga érvényesítésében haderővel támogassák.¹ Egyúttal követei számára, kiket Magyarországba szándékozott küldeni, útlevelet kért Zápolyai Istvántól, Ausztria főkapitányától, akitől azonban tagadó választ kapott.²

Néhány nappal utóbb fia, az Innsbruckban tartózkodó Miksa római király, vakmerő lépésre határozta el magát. Noha őt a jelzett szerződés atyja életében semmiféle joggal nem ruházta föl, ennek tudta nélkül április 19-ikén Magyarország rendeihez iratot intézett. Ebben magyar királynak címezvén magát, előadta, hogy atyja, mikor V. László halála után magyar királlyá megválasztatott, mivel alattvalói javát tartotta szemelőtt, a béke helyreállítása végett lemondott jogairól, Mátyást királlyul elismerte azon feltétel alatt, hogy ha Mátyás törvényes fiörökös hátrahagyása nélkül talál kimúlni, a korona a császárra és fiörököseire szálljon. Ezen eset most bekövetkeztén, mivel a császár őrá ruházta a jogait, fölhívja az ország rendeit, hogy őt királlyul fogadják el. Biztosítja őket, hogy az ország szabadságait és kiváltságait megőrösi, amennyiben megcsonkítottak, helyreállítja és gyarapítja; továbbá régi vágyát teljesítve, minden erejét a kereszténység közös ellenségének megsemmisítésére fogja irányítani. Végre bejelenti, hogy jogait bárki ellen megvédelmezendő, hadakat gyűjt és a német birodalom fejedelmeinek támogatását kéri ki; minélfogva a rendek senkitől se féljenek és hazájuk javára bátran csatlakozzanak hozzá.³

Ezen a történeti tényeknek és az igazságnak meg nem felelő nyilatkozattal bevezgett tény elé kívánta állítani atyját, kit az ausztriai ház igényeinek érvényesítésére képtelennek tartott. Hasonlóképen ennek mellözésével követséget állított össze, mely a magyar országgyűlésen az ő megválasztatása érdekében működék.⁴

Azonban Frigyes császár épen olyan makacsul ragaszkodott minden jogához, amilyen tehetetlen volt megoltalmazásukban. Lemondásról sohasem akart hallani. Most is csak arra volt rábírható, hogy beleegyezését adta mindkettőjüknek együtt megválasztatásához és ahhoz, hogy nevében is Miksa vegye át

¹ Fogalmazása a bécsi levéltárban.

² Ezt maga Frigyes beszéli el később a magyar országgyűlésre küldött követeknek adott utasításában. Április 25-ikén a morvaországi rendeket fölszólítván, hogy őt ismerjék el uralkodójuknak, ezt azzal indokolja, hogy Magyarország a szerződések értelmében rászállott, Morvaországot pedig ekkor a magyar korona tartományának tekintették. (Palaucky, V/1. 334.)

³ Egykorú másolata a modenai állami levéltárban.

⁴ Az utasítást kiadta Firnhaber az Archiv für österreichische Geschichtsquellen III. kötetében.

Magyarország kormányzását. Ilyen irányban szóló utasítással küldött az anhalti herceg vezetése alatt követséget a magyar országgyűlésre, mikor május első felében az ismételve sürgetett útlevelet megkapta.¹

Így tehát az országgyűlés megnyitásakor a nemzet öt trónkövetelő föllépése következtében beállott nagy válság küszöbén állott.

* * *

A magyar országgyűlés szervezete és tárgyalásainak rendje, valamint legfontosabb teendője, a királyválasztás gyakorlásának módja, törvény által nem volt szabályozva.

A magyar közjognak a köztudatban élő elvei sorában kiváló helyet foglalt el az, hogy csak egyféle nemesség létezik, minélfogva az alkotmányos jogok tekintetében a hatalmas zászlósúr és a szegény köznemes között nincs különbség. Valóban ezek és amazok egyaránt bírták a személyes megjelenés és szavazás jogát az országgyűlésen, mely egységes törvényhozó testületet alkotott.

Mindazáltal, noha ezen alapelv csorbitatlan fönntartása fölött féltékenyen őrködött a nemzet, lényegesen eltérő helyzetet teremtett a gyakorlat.

A XIV. század vége óta mind gyakrabban fordultak elő esetek, mikor a királyi meghívó levelek a köznemességet megyénként választott követek küldésére hívják föl.² Nem ritkán történik az is, hogy a köznemesség, mikor tömegesen gyűlt volt egybe, önként megbízottakat választott, hogy ne kelljen a hosszúra nyúló tanácskozások befejezését bevárnia.

Emellett az országgyűléseken — akár fejenként jelent meg a köznemesség, akár követek által volt képviselve — a főpapok, zászlósúrok és a királyi tanács többi tagjai (a főrendek) külön helyen tanácskoztak, rendszerint Buda várában és többnyire csak akkor jelentek meg a Rákoson táborozó köznemesség gyülekezésében, mikor előlegesen megállapított végzéseiket elfogadás, jóváhagyás végett előterjeszteni kívánták.³

A főrendek, akik ily módon tényleg az országgyűlés egyik külön alkatrészévé fejlődtek ki és a kezdeményezés jogát magukhoz ragadták, ezt a királyválasztásnál is igénybe vették. Tömeges gyülekezetek körében, ahol fölkiáltás útján történik az ügyek

¹ Miksának június 1-én a magyar rendekhez írt levele ugyanott. Feltűnő, hogy a dátumnélküli utasítást, mely a bécsi levéltárban őriztetik, Firnhaber nem tette közzé.

² 1385-ben fordult elő az első eset. V. ö. Hajnik Imre akadémiai értekezését: »A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése« (1873.).

³ Utóbb az 1495. évi országgyűlés egyik törvénycikke elrendelte, hogy a király az országgyűlés megnyitása előtt az előterjesztendő ügyek iránt az egyházi és világi urakkal megállapodásra jusson.

elintézése, és a fejenként való szavazás kivihetetlen: azok, akik az indítványozás jogát bírják, rendes körülmények között döntő befolyást gyakorolnak az eredményre. Az 1458-iki eset, amikor a fegyveres köznemesség tömege Mátyás megválasztására kényszeríti a főrendeket: elszigetelten álló kivétel.

Mátyás, úgy látszik, épen ezen eset ismétlődését akarta megakadályozni. Törvény útján szabályozta a királyválasztásnál a kezdeményezési jog gyakorlását. Megállapította, hogy a nádor hívja össze a királyválasztó országgyűlést, vagyis ő határozza meg a királyválasztás időpontját; továbbá hogy a királyválasztásnál a nádor adja legelső szavazatát, vagyis a megválasztandó király személyére nézve ő tesz indítványt. Ezen intézkedésnél is János herceg érdeke lebegett szemei előtt. Nem hitt a tömegek hálájában, de bízott azok ragaszkodásában, kiket jótéteményeivel halmozott el.

Számításaiban csalódott. Egész kombinációját már az az egy tény is fölforgatta, hogy halálakor a nádori méltóság üresedésben állott. Ez a körülmény a többi főrendek befolyásának súlyát tetemesen gyarapította.

A királyválasztó országgyűlés megnyitása május 17-ikére volt kitűzve. A határidő rövidsége és a közlekedés nehézségei miatt csak a hónap vége felé kezdetek gyülekezni az egyházi és világi főrendek, kik bandériumok élén többnyire nagyszámú köznemességtől kísérve jöttek.¹

Június első napjaiban a főpapok teljes számban együtt voltak: a gyermek primás, a fogságából kiszabadult kalocsai érsek és tizenegy püspök.² A megjelent világi főrendek sorából: Báthori István országbíró, Zsigmond és Péter szent-györgyi grófok, Kinizsi Pál temesi gróf, Geréb Péter, Ország László, Bánffy Miklós, János és Dezső, Báthori András, Rozgonyi László, Drágy Bertalan, Morocz István és László, Zalonoki Pankircher Vilmos, Csáki Benedek, Pethő Miklós és János, Zóltomi Miklós vannak az oklevelekben megnevezve.³

Szlavóniából: Gereben László alnádor, gróf Blagai Miklós, Thuróczi György, Dersffy István, Bocskai Péter, Gúdóczi Péter ítélmester, Roffi Bernát, Pekri Miklós, Dubiczai Gergely jelentek meg.⁴ Zápolyai Istvánt főkapitányi tiszte Bécsben tartotta még vissza. Ujlaki Lőrinc herceg, a Beriszlók, a déli megyék nemességével, késtek a megjelenésben.

¹ Említi a milánói követ június 20-iki jelentése. D. E. IV. 221.

² Ezeket felsorolja egy 1490. június 8-ikán kiállított oklevél. (Katona, *Historiai Critica*, XVII. 20.) A milánói követ június 20-iki jelentésében említi, hogy a pécsi püspök június 13-ikán érkezett meg hadai élén. Lehetőséges, hogy június 8-ika után még eltávozott, hogy 13-ikán bandériumját a fővárosba vezesse.

³ Ezen világi urakat találjuk megnevezve a június 8-iki oklevélben.

⁴ Szintén a július 8-iki oklevélben említettnek.

Míg a főrendek és az előkelő nemesek Budán és Pest városában szállottak meg, a köznemesek és a főrendek bandériumai a Rákos mezején sátrak alatt táboroztak. Számukat a Ferrarába és Milánóba érkezett tudósítások kilenc-tízezerre, a Nápolyba érkezettek negyvenezerre becsülték.¹

A főrendek haladék nélkül megkezdették tanácskozásaikat, melyek magyar nyelven folytak.²

Négy pártra oszolva, bár ellentétesek valának a királyválasztás tekintetében céljaik és érdekeik, mindannyian találkoztak azon gondolatban, hogy a trónüresedés időpontját és a trónkövetelők versengése által nyújtott kedvező alkalmat föl kell használniuk politikai állásuknak a koronával szemben megszilárdítására, vagy amint ők mondták, arra, hogy »az ország visszahelyeztessék azon szabadságba, melyet Mátyás előtt élvezett«.³ Ezért elhatározták, hogy a választás előtt állapítják meg a király elé terjesztendő hitlevél föltételeit.

Ezenkívül a pártok között egyetértés uralkodott egy taktikai kérdésben is. A királyválasztást lehetőleg késleltetni igyekeztek.

Azok, akik Ulászló körül csoportosultak, nem számíthattak arra, hogy a köznemességet jelöltjük részére a népszerűség varázsával meghódíthatják. Tömegek csak nevéért és jelszavakért lelkesülnek. A politikai érdekek hidegen hagyják, vagy éppen gyanakodóvá teszik. Ulászló hívei tehát azon titkos tervben állapodtak meg, hogy a köznemességet kifárasztják és a választás megejtése előtt szétszórásra bírják. Miksa pártolói még inkább voltak utalva ezen eljárásra.

Ellenben János herceg azért óvakodott siettetni a választást, mert legbuzgóbb barátai távol voltak, gyűjtve a haderőt, mellyel nyomást akartak gyakorolni az ellenpártokra. A lengyel herceg hívei pedig jelöltjük személyes megjelenését óhajtották bevárni.

Június első napjaiban a főrendek az új király elé terjesztendő hitlevél tárgyalásaival voltak elfoglalva.⁴ A köznemesség tétlenül töltötte az időt.

Június 9-ikén érkeztek meg a trónkövetelő idegen fejedelmek: Frigyes és Miksa, Ulászló és Albert herceg követei, kik

¹ Egy esztergomi levél és Milánó magyarországi követének jelentése. D. E. IV. 428. A nápolyi udvarnál levő milánói követ június 26-iki kiadatlan jelentése.

² Constabili június 17-én írja, hogy Hippolyt megjelenik a főrendek között, de nem érti tanácskozásaikat, mert magyarul beszélnek. (D. E. IV. 430.)

³ A milánói követ június 20-án írja: »La prima loro cura pare restituire questo Regno alla liberta qua fruebantur ante Regem Mathiam, e sopra omne cosa non intendono di esser piu dicati.«

⁴ A milánói követ június 20-án írja, hogy miután június 1—2. napjain a dunántúli urak megjöttek »passe alli Baroni e Prelati che si trovavano qua de unirsi e incominciare ad tractare de conditionibus et legibus, quas deberet accipere Rex futurus«.

a főrendek és a köznemesség színe előtt ékes szónoklatokban előterjesztették küldöik üzenetét.¹ Az egykorú Bonfin és a közel egykorú Tubero műveikbe fölvettek beszédeiket, amelyek azonban a humanista szerzők termékei. Csak a német követség előterjesztésének tartalmát állapíthatjuk meg biztosan az utasításokból, amelyeket kapott és az iratokból, melyeket küldői ugyanakkor az ország rendeihez intéztek.

Frigyes és Miksa az 1463-ik évi szerződésben megállapított örökösödési jogra támaszkodván, ezen szerződés és az azt megerősítő okiratok szövegét kinyomatták és példányaikat az ország rendei között terjesztették.²

Küldöttségük szónoka ezen okmányokra hivatkozva, jelentette, hogy a császár a magyar trónt fiával megosztani, az ország megvédelmezését és kormányzását őrá bízni szándékozik; ennél fogva fölhívta az ország rendeit, hogy a kereszténység és különösen Magyarország javát tartván szem előtt, a császárt és fiát, a római királyt Magyarország királyává megválasszák és koronázzák meg; így az ösöktől elvállalt köteleességüket teljesítsék. Biztosították őket arról, hogy jogaikat és szabadságaikat tiszteletben fogják tartani, őket »a méltatlanul rájuk rótt terhektől« fölszabadítják, magyarok tanácsával fognak élni, a hivatalokat magyarokkal töltik be, háborút hozzájárulásuk nélkül nem indítanak. Figyelmeztették őket azon előnyökre, melyek megválasztásukból az országra háramolnak. Morvaország, Szilézia és Lausitz ezentúl a magyar koronához marad csatolva; Moldvát Lengyelországtól visszaszerzik, Magyarország és a német birodalom között örök béke jó létre; a török hitetlenek elleni harcra a keresztény hatalmaktól hathatós segítséget tudnak kieszközölni. Ellenben, ha a cseh királyra esik a választás, a magyar korona elveszti a csehországi melléktartományokat, melyek az anyaországhoz csatoltatnak vissza; Magyarország és a német birodalom között, mivel a császár nem mondhat le jogairól, megújulna az ellenségeskedés, melyet a törökök az ország további megcsonkítására használnának ki.³

Az ország rendei a beszédeket észrevétel nélkül hallgatták meg; a választ későbbre halasztották.

A köznemeselek azonban zajosan sürgetni kezdték a királyválasztást; a pártvezérek nehezen bírták lecsillapítani türelmetlenségüket, mely nőttön-nőtt azon arányban, amint pénzük és élelmiszereik fogytak.

¹ A követek megérkezéséről és kihallgatásukról a Budán tartózkodó milánói követ egy dátumnélküli jelentésben szól. D. E. IV. 233.

² Több hazai és külföldi könyvtár őrzi a nyomtatványból példányokat.

³ Miksának 1490. április 19-iki és június 1-én az ország rendeihez intézett levelei, április 20-án követeli részére kiállított utasítása. Firnhaber. Archiv, III. 399, 405, 440. Frigyes császárnak a követség részére május végén kiállított kiadatlan utasítása a bécsi levéltárban (Maximiliana).

Ezen helyzet előnyeit értékesíteni igyekezett Albert pártja. Báthori Miklós váci püspök fölhívására, több megye nemessége a lengyel herceget, mint magyar királyt éltetni kezdte. Azt remélték, hogy a bizonytalanságban levő tömeget magukkal fogják ragadni.

De ahelyett, hogy visszhangra találtak volna, meglepetést és fölháborodást idéztek elő. Maga Báthori István — a párt vezére — vagy azért, hogy a tervről nem volt előlegesen tudomása, vagy mert a felelősséget magától el akarta hárítani, túlbuzgó párthívei közt termett és heves szókkal rendre utasította őket. A merész vállalat megbukott. Intézői a következő éjszaka szétoszlottak.¹ Báthori István pedig elhagyta a veszített ügyet és Ulászló pártjához csatlakozott.

Albert herceg mindazáltal néhány száz nemes éljenzésében törvényesen megejtett választást akart látni, fölvette a királyi címet és készüléket tett, hogy fegyver hatalmával küzdje ki a trónt.²

A Rákoson csakhamar helyre állott a megzavart nyugalom. A köznemességet a pártvezérek meg tudták győzni afelől, hogy a királyválasztást fontos okok miatt még egy ideig el kellett halasztani, és hogy legbölcsebben cselekszik, ha a hosszúra nyúló tárgyalások végét be nem várva, szétoszlik.

A köznemesség politikai függetlenségének és a közszellemnek hanyatlását mi sem tünteti föl világosabban, mint az a tény, hogy legjelentékenyebb jogának gyakorlására messze vidékről összeseregelve, a főrendek párttaktikája által rábiratta magát, hogy eredménytelenül elszéledjen és jogait megyénként választott két-két megbízottra ruházza át.³

¹ Ezen incidensről a legrészletesebb elbeszélést a milánói követ június 20-iki jelentésében találjuk. A pápai követ június 24-iki jelentésében röviden szól róla. Bonfin csak néhány sort szentel ezen eseményeknek; sem azokat nem említi, akik a mozgalmat kezdeményezték, sem azokat, akik elfojtották. A cseh Dubravius elbeszélése minden más forrással ellentétben áll, és hitelesnek nem tekinthető.

² Albert 1490. július 21-én Bártfa városához intézett iratában »Dei gratia Rex Hungariae in conventionem generali campi Rakos electus« címet visel. És említi »proclamationem sacrae electionis nostrae in campo Rakos mutua et concordii voluntate Regnicolarum et Civitatum factam«. Katona, XVII.89.

³ Sajnos, emlékeink hézagossága miatt ezen esemény előzményeit és részleteit nem ismerjük kellő pontossággal. Constabili június 17-iki levelében úgy adja elő a történeteket, hogy a főrendek nem akarták tovább együtt tartani a költségükön élő nemeseket, ezeket elbocsátották, két nemeset tartván vissza minden megyéből, összesen »mintegy százhuszat«. (D. E. IV. 430.) Ellenben Bonfin szerint a köznemesség, mivel a költségeket nem volt képes többé viselni, a főrendektől engedélyt kért és nyert, hogy szétmehessen, mire 60 nemeset teljhatalommal ruházott föl. — A választottak számára nézve hitelesebbnek kell tartanunk azt, ki az országgyűlés alatt ír. A szétoszlás napját nem határozhatjuk meg biztosan.

Amint a köznemesség tömege június 15-ike táján szétoszlott, megbízottai a Rákos mezejéről Pest városának egyik templomába tették át tanácskozásaik színhelyét.

Mindenekelőtt a választási föltételek kerültek napirendre.

A főrendek a Mátyás előtt fönnállott állapot visszaállítását tűzvéni ki föladatul, az általuk előlegesen megállapított hitlevélben nem kímélték a nagy király emlékét és nem haboztak a törvényt sértés vádjával bélyegezni meg. Sőt ezt bizonyára célzatosan helyezték előtérbe, hogy János herceg népszerűségét ellensúlyozzák és idegen uralkodó megválasztását kívánatosnak tüntessék föl.

A megválasztott királynak ugyanis arra kellett magát kötelezni, hogy »az országot és összes rendeit az ősi jogok, kiváltságok és szabadságok élvezetében megtartva, az azokkal ellenkező újításokat, amilyeneket Mátyás honosított meg, semmi szín alatt nem fog behozni«, hogy »a Mátyás király által behozott adó kivetését el fogja törölni«; a régtől fogva megszokott rendes királyi jövedelmekkel be fogja érni; a Mátyás és Beatrix vagy bárki más által »helytelenül és jogtalanul elfoglalt jószágokat« visszaadja; a törvényes rend mellőzésével senkit sem fog büntetni; a bírakat arra, hogy ítéleteikben az igazság követeléseitől eltérjenek, sohasem fogja kényszeríteni.

De a főrendek nem elégedtek meg azzal, hogy a korona hatalmának túlterjeszkedése ellen védgátat emeltek; a maguk hatalmát jelentékenyen gyarapítani igyekeztek. A főpapok és főurak rendjét a királyi hatalom ellenőrzésére hivatott testület föladataival ruházták föl. A hitlevél ugyanis megállapítja, hogy a király a koronát a főpapok és főurak gondviselésé alá hagyja, az általuk választandó koronaőrök rendelkezésére bocsátja a visegrádi várat, melynek falai között úgy a koronát, mint az Ausztria visszabocsátása, Morvaország és Szilézia visszaváltása esetében fizetendő összegeket őrizni fogják. Ezen összegek »a főpapok és főurak határozata szerint« fognak az ország védelmére fordíttatni. Csak »a főpapok és főurak megegyezésével« bocsáthatja vissza a király Ausztriát a császárnak és köthet vele békét. A forgalomban levő ércpénz tekintetében szintén csak »a főpapok és főurak megegyezésével« hozhat be változást. Mindehhez még az a záradék van csatolva, hogy a király azon végzéseket, melyeket »a főpapok és főurak az ország többi lakosaival egyetértőleg, a koronázás előtt alkotni fognak«, megerősíteni köteles.

A főrendek egyszersmind óvatosan gondoskodtak arról, hogy ha külföldi uralkodó lép az ország trónjára, idegen befolyás ne veszélyeztesse hatalmukat és az ország függetlenségét. Ennek biztosítására a hitlevélben iktatott cikkek egész sorozata van hivatva. A leendő királytól követelik, hogy idejének nagyobb részét Magyarországon töltsé; kizárólag magyar tanácsosokkal

és udvari emberekkel vegye magát körül; az országot illető ügyekben kizárólag magyarokkal tanácskozzék; egyházi javadalmakat, világi méltóságokat és jószágokat csak érdemes magyaroknak adományozzon; egyházi javadalmakat külföldieknek csak »a magyar főpapok és főurak jóváhagyásával adományozhat«.¹

A főrendek ezen pontokkal a nemzeti pártra, János herceg híveire is hatni kívántak, megnyugtattva őket aziránt, hogy az idegen királlyal nem fog idegen befolyás az országba vonulni.

De a főrendek többsége, mely politikai és személyes érdekek által vezetve, el volt határozva, hogy Mátyás fiát a választásnál mellőzni fogja, a hála és kegyelet érzelmeinek sugallatai iránt is megőrizte fogékonyságát. Mielőtt mást emelnének a trónra, biztosítani kívánták János herceg jövődöbeli állását. És készek lévén neki mindent megadni, amit az ország koronáján kívül nyújthattak, arra is számítottak, hogy önkéntes visszalépésre bírhatják.

Előterjesztették tehát neki, hogy irányában az atyjától nyert jótéteményekért készek hálájukat leróni; de mivel a királyválasztás kimenetele nem egyedül tőlük függ és így kétes, most, mikor még ők rendelkeznek az ország fölött, gondoskodni kívánnak róla, azon eshetőséggel szemben, ha nem ő emeltetik a trónra.

A herceg az ajánlatot nem utasította vissza. Tárgyalások indultak meg, melyek rövid idő alatt eredményre vezettek.² Abban történt megállapodás, hogy János herceg, ha nem választatnék meg Magyarország királyává, ezen esetben is bírni fogja a királyi címet és méltóságot; Bosnyákország királyává fog választatni és a leendő magyar király által, az ő koronáztatása után három vagy négy nappal, meg fog koronáztatni. Ezenfelül bírni fogja a szlavóniai hercegséget, mint a magyar királynak alárendelt »fejedelem«, és a horvátországi bánságot, mint a magyar király tiszviselője. Az ezen állásokhoz tartozó jövedelmeken kívül a királyi kincstárból tizenkétezer aranyforint évi fizetést fog a horvátországi végvárok fönntartására nyerni. Az atyjától adományul vagy zálogjog címén nyert várakat, városokat és uradalmakat megtartja, Pozsony, Komárom és Tata kivételével, amelyeket a jövő királynak negyvenezer arany váltságdíj lefizetése után kiszolgáltatni köteles. A magyar koronához tartozó várakat, városokat és uradalmakat, melyek tényleg keze között vannak, most azonnal a főrendeknek átadja, Buda, Visegrád és Belgrád kivételével, melyeket a jövő király megérkezéséig megtarthat. Az ausztriai, stíriai, karintiai, krajnai,

¹ A hitlevél szövege, amint azt Ulászló a választás után elfogadta, törvényeink gyűjteményébe föl van véve.

² Hogy az egyesség alkudozások eredménye volt, kitűnik az oklevél ezen szavaiból: »ad dispositionem pacis et tractatus devenimus, quibus pluribus et notabilibus habitis, postremo... conclusimus.«

sziléziai és lausitzi várakat, városokat, hercegségeket most azonnal a főrendeknek átadja, az oppelni hercegség kivételével, mely örökös birtoka marad.

A főrendek végül kimondották, hogy ezen egyességet a megválasztandó király, amint az ország határain átlép, saját pecsétje alatt és a koronázás után újra az országos pecsét alatt megerősíti.¹

Ezen egyességet János herceg elfogadta.²

Mindazáltal egyik fél sem járt el jóhiszeműleg. A főrendek, míg a bevezetésben úgy szólanak, hogy a királyválasztás kimenetele nem tőlük függ, és csak mint lehetőséget tüntetik föl azt, hogy nem János hercegre eshetik a választás, az egyesség több pontjából elárulják, hogy másik jelölt, és pedig egy az országon kívül lakó uralkodó megválasztását bevégzett ténynek tekintik.³

János herceg pedig az egyesség föltételeinek elfogadása után, meghíusítva a főrendeknek a belső béke megóvásához csatolt reményeit, még nagyobb erővel folytatta akcióját, amelyre most új tér nyílt.

Az egyesség megerősítése napján, június 13-ikán, vonultak a fővárosba Ujlaki Lőrinc herceg, Ernuszt Zsigmond pécsi püspök és a Beriszlók, több előkelő úrral, sok nemessel, néhány ezer fegyveres élén.⁴

Mindegyik párt kísérletet tett, hogy őket megnyerje. Corvin János személyesen, a kalocsai érsektől kísérve, kereste föl táborukat. De ezek meggyőződven arról, hogy a többség Ulászló pártján van, előnyösebbnek látták a cseh király pártjára állani és ezzel alkudozásokba bocsátkoztak. Mindenekelőtt azt kívánták, hogy a Mátyás halála óta véghezvitt erőszakos tényekért és birtokfoglalásokért büntetlenség biztosíttassék. Továbbá a Corvin Jánossal kötött egyesség megváltoztatását követelték; mert Ujlaki maga számára igényelte a boszniai király címét, melyet atyja is viselt és több uradalomra, melyek Corvin János birtokában voltak, jogot tartott.⁵

Azonban az Ulászlóhoz ragaszkodó főrendek válasza úgy hangzott, hogy a János herceggel kötött egyességtől el nem állhatnak.

¹ Az Ulászló király által július 31-ikén megerősített egyességről kiállított oklevél egyik eredeti példánya az országos levéltárban. Kiadta Pray, *Epistolae Procerum*, I. 378—394. Kovachich, *Supplementum ad Vestigia Comitiorum*, II. 270—282.

² »Data fide et stipulata manu... adimplere promisit.«

³ Az oklevél szerint János herceg Buda, Visegrád és Belgrád várakat »usque ad adventum futuri Regis in hoc Regnum« kezei között tarthatja.

⁴ A megérkezés napját a milánói követ június 20-iki jelentésében említi. Bonfin szerint 2000 fegyveres élén jöttek.

⁵ A milánói követ, aki június 20-iki jelentésében tüzetesen szól ezen tárgyalásokról, megemlíti, hogy Ujlaki igényt tartott Garai Jób örökségére, a pécsi püspök pedig három várra, melyeket Mátyás elvett tőle és fíának adományozott.

Ujlaki és társai most már Corvin Jánosnak ajánlották föl szolgálataikat. A herceg örömmel fogadta a hatalmas szövetségeseket és nem habozott mindent megígérni, amit csak kívántak: boszniai királyságot, uradalmakat, amnesztiát. Az alku megkötetett. Ujlakiék Corvin János zászlaihoz szegődtek, ahová — mint a milánói követ jelentésében hangsúlyozza — »magánérdekeik, nem a herceg személyéhez való ragaszkodásuk vezették«.¹

Az ekként jelentékenyen megerősödött párt, melynek vezető szelleme a pécsi püspök vala,² belátván azt, hogy a királyválasztás rendes lefolyása mellett kisebbségben kell maradnia, nem habozott fegyverhez nyúlni és így polgárháború veszélyének tenni ki az országot. A budai várból — melyet Corvin János új hívei előtt megnyitott — kitörést terveztek.³

Azonban a Pesten tanácskozó főrendek tudomást nyertek a tervről. Ezen válságos körülmények között Zápolyai István is megjött.⁴ Az ő hozzájárulásával oly intézkedések tétettek, melyek határozottságot mérséklettel egyesítettek. A főrendek megmutatták, hogy hön óhajtják elhárítani a polgárháború iszonyait, de egyszersmind készek az erőszakot erőszakkal torolni meg. Június 17-én a Pesten együttlevő főrendek és nemesek ünnepélyes oklevélbe foglalták a János hercegnek tett és általa elfogadott ajánlatokat.⁵ És ugyanakkor Báthori Istvánt, Kinizsi Pált, Drágfi Bertalant, jelentékeny haderő élén, átküldötték a budai partra oly célból, hogy a vár ellen támadólag lépjenek föl.

Az összeütközés most még elhárítottatott. Három napra fegyverszünet kötöttetett,⁶ mely három ízben, utólszor július 2-áig meghosszabbítottatott.⁷

¹ Június 20-iki jelentésében, melynek elbeszélése egészen magán viseli a hűség jellemét D. E. IV. 221—4. — Egy dátumnélküli, de bizonyosan június végén írt tudósítás, mely Budáról Milánóba küldetett, említi, hogy Ujlaki és társai kezdetben Miksa pártján állottak. (D. E. IV. 184. Tévesen április havára téve.) Amiben a való az lehet, hogy Miksával is alkudoztak.

² A pápai nuncius 1490. július 18-iki jelentésében »malorum omnium fames« jelzővel említi a pécsi püspököt. (A velencei könyvtárban.)

³ A milánói követ június 20-iki jelentésében azt a részletet is említi, hogy Corvin János ezer gyalogossal készült kitörni.

⁴ A Corvin János érdekében június 17-én kiállított oklevélben a világi főrendek között második helyen áll. A szöveg valószínűvé teszi, hogy csak a tényleg jelenlevő urak soroltattak föl.

⁵ Az oklevelet nyolc főpap, huszonöt világi úr, kik név szerint vannak felsorolva, »caeterique Praelati, Barones ac primores Regni Hungariae, ipsum totum Regnum repraesentantes« állítják ki. Kiemelik, hogy főcéljuk: elhárítani a polgárháborút »quod jam non paratum solum, sed inchoatum etiam conspexissemus«.

⁶ A milánói követ június 20-iki jelentése.

⁷ A milánói követ június 23-iki és július 12-iki jelentése. — D. E. IV. 229, 237.

Ezen idő alatt tárgyalások folytak. Az egyik részről Dóczi Orbán püspök és Báthori István, a másiktól Ernuszt Zsigmond püspök és Ujlaki Lőrinc voltak a meghatalmazottak. A budai vár Zsigmond-kápolnája szolgált találkozási helyül.¹

Azonban a pártszenvedélyek elhatalmasodott zajában a békére intő szövatok nem találtak meghallgatásra; a négy megbízott tanácskozásai nem vezettek eredményre.²

Mindkét párt az elháríthatatlan küzdelemre készült. Corvin János hívei nagy erőfeszítéseket tettek. Megkísérlették, hogy Zápolyai Istvánt megnyerjék. Két követ ment Bécsbe fényes ígéretekkel, de siker nélkül tért vissza.³

Ugyanakkor, június 29-én, a váradi püspök is Bécsbe ment, hogy Zápolyainál az ellenfél igyekezeteit ellensúlyozza és vele, valamint Ulászló királynak ott tartozkodó kancellárjával, Schellenberg Jánossal a teendők iránt értekezze.

A főnnforgó kérdések megoldása sok nehézséggel járt. A püspök három nappal Bécsbe érkezése után így szól Pernstein Vilmoshoz írt levelében: »Minden gond és fáradság, mely születésem napjától mostanáig osztályrészem vala, elenyészik ahhoz képest, amelyet az utolsó három nap szerzett nekem.«⁴

Ezalatt Corvin János hívei átvezették hadaikat a pesti oldalról a budai vár alá. Élénk bizalom és harcvágy nyilatkozott körükben; főleg mióta a királyi kincstárban fölhalmozott megbecsülhetetlen értékű drágaságokat: ékszereket, asztali készleteket, fegyvereket és kelméket meglátták. »Istennen kívül senki sem árthat nekünk!« kiáltott föl elragadtatásában a vránai perjel. Az arany, ezüst és drágakövek ragyogása a remény sugarait árasztotta rájuk. A dús kincs eszközt nyújtott a harc folytatására és jutalmat ígért ragaszkodásukért.⁵

Merész tervet gondoltak ki: hogy Székesfehérvárra viszik jelöltjüket és a kezeiben levő szent koronával megkoronázzák.

Azonban Ulászló hívei fölfedezték a tervet. Már előbb gondoskodtak volt arról, hogy a koronázási város meglepetés ellen biztosítva legyen. Most pedig, fölszólításukra, Kálmáncsehi Domokos, a művészetpártoló fehérvári prépost székhelyére sietett, hogy megoltalmazásáról intézkedjék. Egyszersmind sürgető parancs

¹ Bonfin elbeszélése.

² A pápai követ július 18-iki jelentése.

³ A milánói követ június 23-iki és július 12-iki jelentése. — D. B. IV. 237.

⁴ A váradi püspöknek június 26-án Bécsből cseh nyelven írt levele a Lobkowitz hercegek raudnítzi levéltárában. Idézi Palacky, 337.

⁵ A milánói követ július 12-iki jelentése, amelyben azt is említi, hogy Corvin János hívei a császárral és a lengyel királlyal is alkudozásokba bocsátkoztak. A pápai nuncius június 24-iki jelentése szerint Ujlaki és társai Albert lengyel herceget segítségül hívták.

ment Mátyás királynak Morvaországban táborozó fekete seregéhez, hogy jövetelét siettesse.¹

Ekkor Corvin János hívei, kiket most az a veszély fenyegette, hogy Buda várában körül fognak záratni, abban állapodtak meg, hogy az ország déli részeibe vonulnak vissza, ahol erős váraik falai között minden támadás ellen biztosságot találhatnak és terjedelmes uradalmaikon haderejüket szaporíthatják.

Június utolsó napján történt a kivonulás Buda várából, ahol erős őrség hagyatott. János herceg magával vitte az egész királyi kincstárt.²

Távozásukban Ulászló pártfelei a királyválasztó országgyűlés ellen intézett merényletet láttak és rögtön sereget küldtek utánuk. Vezetését Báthori István és Kinizsi Pálra bízta, akiknek a királyné, az esztergomi érsek és az egri püspök bandériumaikat rendelkezésükre bocsátották.

Corvin János tárgyalásokba óhajtott bocsátkozni ellenfeleivel. De inkább eszköze és zászlaja, mint vezére volt a pártnak. A kellő erélyt, hogy akarátát érvényesítse, nélkülözte. Ahelyett hogy tekintélyének súlyát határozottsággal a mérlegbe vetné, sírva kérte: »engedjék visszamenni Budára, mert jól tudja, úgymond, hogy különben, veszve van«. Hívei kíméletlen gúnnyal azt válaszolták: »Am térjen vissza, ha úgy tetszik, de kincseit nem viszi magával!«

A herceg engedett és folytatta útját. Július 3-án a menekülők üldözésére a főrendek Báthorit és Kinizsit küldötték. Ezek a Sárvíz partján érték utól Corvin János seregét. A két sereg ereje jóformán egyenlő volt és egyenlő elkeseredéssel küzdött. De Corvin János hadsorai, Beatrix nehéz lovasságának rohama előtt meg nem állhattak és fölbomolván, futásban kerestek menekülést.

Báthori és Kinizsi visszasiettek Pestre és július 12-én tartották bevonulásukat. Mire az ország rendei a pécsi püspököt, Ujlakit és a kalocsai érseket a haza ellenségeinek nyilvánították. Váradi Péter félrevonulása nem engesztelte ki a diadalmas párt haragját, melyet személyes ellenségei szítottak.³

Corvin János pártja főbb embereivel a pécsi püspök székhelyére vonult. A szenvedett kudarc természetes következményei: a kölcsönös vádaskodás és gyanúsítás, az egyenetlenség és csüggedés nem maradtak el. Székely Jakab, a hadnagyok

¹ Ezen tervről és meghiúsításáról a milánói követ július 12-iki jelentése szól. A koronának Visegrádról Budára szállításában jelentékeny része lehetett a kalocsai érsek testvérének, Máténak; mert ezen vétségéért hűtlennek nyilváníttatott, budai házat Beatrix a szentgyörgyi grófnak adományozta. (Az 1490. július 18-án kelt adománylevél az országos levéltárban.)

² A milánói követ július 12-iki jelentésében megjegyzi, hogy még egy padot sem hagytak hátra.

³ A pápai nuncius július 18-iki jelentése.

egyik legkiválóbbja, heves szóvita után, fölháborodva távozott és Miksának ajánlotta föl szolgálatait. Ujlaki Lőrinc elzárkózott szerémi váraiba és magára hagyta a szerencsétlen ifjú herceget, aki Pécsről távozva, Szlavóniába vonult el. Itt önző tanácsadói befolyásától menten arra határozta el magát, hogy a belbéke helyreállítására ő teszi meg az első lépést. A Pesten levő főrendekhez levelet írt, készségét nyilvánítván a kiengesztelődésre.

A főrendek előzékenyen fogadták közeledését; de nem látták szükségesnek, hogy a megindítandó alkudozások kimenetelétől a királyválasztást függővé tegyék.

* * *

Ezalatt Ulászló, magyarországi híveinek fölhívására, június 23-án a cseh főurak fényes kíséretével, tízezer lovas és ötezer gyalogos élén kiindult Prágából Magyarország trónjának elfoglalására.¹ Kancellárját, Schellenberg Jánost, teljhatalommal fölruházva előreküldötte, hogy a királyválasztás ügyében a magyar rendekkel megállapodásra lépjen. Ez július első napjaiban érkezett Pestre.²

Miután Corvin János a vetélytársak sorából kivált, a legégetőbb kérdés, mely eldöntésre várakozott, az volt, vajjon Beatrix királyné igényeit tekintetbe kell-e venni vagy sem?

Az özvegy királyné ugyanis, amint meggyőződött arról, hogy Miksának a trón elnyerésére nincs kilátása, mindent megkísérlett, hogy Ulászló kezét biztosítsa magának. Fényes ígéretekkel igyekezett kiengesztelni azokat, kikről tudta, hogy ellenséges indulatot táplálnak iránta. A kalocsai érseknek a bíbort, a váradi püspöknek az esztergomi érsekséget helyezte kilátásba.³ Adományokkal és ajándékokkal sem fukarkodott. Ulászlónak 200.000 arany forintot ajánlott jegyajándékul és ígérte, hogy a vetélytársai ellen viselendő háború céljaira nagy áldozatokat fog hozni.⁴

Azonban a kedvezőtlen hangulatot, melyet maga iránt Mátyás életében keltett, nem bírta megváltoztatni. Sok ellensége volt, akik most nagy súlyt fektettek arra, hogy magtalan lévén, ha vele lép házasságra Ulászló, nem remélheti, hogy trónörököszt hagy maga után.

A főrendek nagy része ezért azt óhajtotta, hogy Beatrix

¹ Ulászló június 28-án Kamik várában, július 3-án Waidhofenben keltezi okleveleit. Palacky, 339.

² Pestre érkezését említi a milánói követ július 12-iki jelentésében.

³ A milánói követ június 21. és 24-iki jelentése.

⁴ Ezt Ulászló említi 1490. október 4-iki protestációjában, melynek szövegét Udis Apológiája közli.

mielőbb hagyja el az országot. Ezekhez tartoztak a váradi és a győri püspökök.¹

Magatartásukra bizonyára befolyást gyakorolt a pápai követ is. Azonban Beatrixnak szintén voltak a főrendek soraiban hívei, akiket hozzá részint érdek, részint a nagy király emléke iránt táplált kegyelet csatolt.

Emellett Ulászló híveinek tekintettel kellett lenniök a nápolyi udvarra, valamint az azzal rokoni összeköttetésben álló olasz és spanyol uralkodóházakra, amelyeknek jóakarátát az ország számára biztosítani kívánatos volt. És attól tarthattak, hogy Beatrix, ha ajánlatait Ulászló visszautasítja, Miksához fog csatlakozni, megnyitja előtte a maga és az esztergomi érsek várait, amivel gyakorta fenyegetődött.² Végül nagy nyomatóka volt Beatrix nyilatkozatának, hogy az országból távozva, követelni fogja a házassági szerződése értelmében őt megillető (800.000 forintra tehető) összegeket, melyeknek kifizetésére az ország képtelen volt.³

A Beatrix mellett és ellene szóló érvek súlya úgyszólván egyforma volt. Ily körülmények között azok, akik Ulászló pártját vezették, kétszínű politika követésére szánták el magukat: megnyugtani és kielégíteni Beatrixot azon utógondolattal, hogy majd amikor Ulászló trónja meg lesz szilárdítva, elutasítják igényeit.

Ulászló habozás nélkül ráállott a méltatlan színjátékra.

Most kötelező ígéreteket tett a magyar uraknak, hogy Beatrixot nőül nem veszi;⁴ és ugyanakkor követeinek meghatalmazást küldött, hogy nevében az özvegy királynéval a házassági szerződést megköthessék, a házassági feltételek megállapítását a magyar rendekre bízván.

Ekkor a főrendek megjelentek az özvegy királyné előtt és fölkérték: »adja beleegyezését Ulászló megválasztásához és fogadja el őt férjéül, hogy így továbbra is Magyarország királynéja

¹ A milánói követ idézett jelentéseiben találjuk a két főpap azon nyilatkozatát: »előbb lehet Corvin János királlyá, mint Beatrix a jövőendő király neijévé«.

² »Regina... universas arces, tam suas, quam archiepiscopatus Strigoniensis... ex subita furia et indignatione in potestatem Maximiliani daret, prout dare velle sepenumero et aperte comminata extitit.« Bakócz Tamásnak 1491. április 29-én Trevigliói Maffeo-hoz írt levele a milánói állami levéltárban.

³ Beatrix 1494 nyarán Rómába küldött információjában úgy adja elő a történeteket, hogy a magyar rendek kérték föl őt arra, lépjen Ulászlóval házasságra, de ő azt válaszolta volna nekik, hogy ő özvegy-ségben marad és az őt megillető összegek kifizetését követeli; a magyar urak megújították kérésüket, a pápa és a nápolyi király által is hatottak rá. Ezen ügyvédi irattal ellentétben állanak a milánói követ jelentései, melyeknek nagyobb a hitelességük.

⁴ Udis Apológiája.

maradjon«. Ünnepelesen kijelentették, hogy Ulászlót, ha netalán »ördögi kísértéseknek engedve« a házasságot végrehajtani vonakodnék, mindnyájan el fogják hagyni és »asszonyuk, királynéjuk« mellé fognak állni.

Beatrix azt adta válaszul, hogy az Ulászló nevében tett házassági ígéretet elfogadja, és beleegyezik abba, hogy »az országgyűlés Ulászlót királlyá, őt pedig királynévá kikiálthassa«.

A főrendek megjegyezték, hogy ekként a királyné a házasságot befejezett ténynek, magát Ulászló nejének tekintheti és a gyászt, melyet elhunyt férjéért visel, immár leteheti.¹

A következő napon, július 15-én, az országgyűlés szent György egyházában jött össze ülésre, melyre a külhatalmak követei is megjelentek. Szent mise meghallgatása után, Dóczi Orbán egri püspök és nádori helytartó elfoglalta az elnöki széket. Magyar nyelven tartott hosszú beszédben előadta a királyválasztásra vonatkozó tárgyalások lefolyását és a főrendek nevében javasolta, hogy az országgyűlés Ulászló cseh királyt Magyarország királyául válassza azon föltétellel, hogy tartozzék a választási hitlevelet megerősíteni, Mátyás király özvegyét nőül venni és uralkodótársul fogadni.

A gyülekezet egyhangú helyeslése és lelkes üdvkiáltásai fogadták az indítványt. Mire az elnöklő főpap kimondotta a végzést, Isten áldását esdvén a választott királyra, az országra és az egész kereszténységre.²

A főváros utcáit öröm és lelkesedés zajos nyilatkozatai töltötték be. A rendek az új királytól biztosan várták, hogy vissza fogja nekik adni a szabadság mindazon előnyeit, melyektől Mátyás hatalmas karja megfosztotta, anélkül hogy az ország nagyságát, melyet neki köszönhettek, föl kellene áldozniuk.³

A következő napokban a trónkövetelő külhatalmak követeit búcsúkihallgatáson fogadta az országgyűlés. Miksa követi a következő választ kapták.

¹ Hippolyt érsek július 16-án írt levele megerősíti azt, hogy a július 14-iki ülésen a királyné hozzájárulásával határozat hozatott és másnap ünnepelesen kihirdettetett. Hasonlóképp szól az országgyűlésnek július 19-én Bécs városához intézett levele, melyben a királyválasztást jelentve, kiemeli, hogy az »mit Verwilligung unserer gnedigen Frauen Kunigin Beatrix« történt. (Firnhaber, 31.)

² A milánói követ még azon napon tudatja udvarával a választást. (D. E. IV. 242.) A pápai nuncius ugyanazon a napon így ír: »Hodie... Uladislaus Rex Bohemiae, Rex Hungariae in foro publico est acclamatus, maxima Praelatorum et Baronum frequentia publicatus et declaratus, cui consortem Regni et thori... Beatricem... pene reluctanter... acclamaverunt.« (A július 18-án expedált jelentés a velencei könyvtárban.) Bonfin részletesen írja le az ülés folyamát; ő említi, hogy Dóczi »scythica lingua« beszélt.

³ A közörmő nyilatkozatairól Bonfin, a választáshoz csatolt reményekről Hippolyt július 15-iki levelében szól.

»A magyar koronára — így szólt a magyar rendek szónoka — többen tartottak igényt: a cseh király, Albert lengyel herceg, János herceg, sőt talán más magyar urak is. Beható tanácskozások után a magyar rendek arra az eredményre jutottak, hogy országuk érdekében leghasznosabb a csehországi király megválasztása; mert országa Magyarországgal határos és helyzete megengedi, hogy Magyarország területén tartózkodjék; Morva és Szilézia megtartását is biztosítja a magyar koronának. Ellenben a római császár és király ő felségeiket mellőzniök kellett; azért is, mert ők jogokra hivatkozva igényelték a magyar trónt. Már pedig a magyar rendek a szabad választás jogától, amellyel mindig éltek, nem engedik magukat megfosztani; annál kevésbbé, mert azok, akik jelenleg a királyválasztásban részt vettek, a császári felség örökösödését biztosító szerződéshez nem járultak, sem azoknak, akik a szerződést megkötötték, fölhatalmazást nem adtak. Arra kéri tehát a császári és királyi felségeket, hogy a történt választást jó néven fogadják. Mert a cseh király, akire választásuk esett, ő felségeik szeretett vérrokona, ereiben az osztrák ház vére foly. Remélik eszerint, hogy fölmagasztaltatása épen olyan kedves dolog lesz nekik, mintha ő felségeik egyike választatott volna meg.«

Ezen nyilatkozatra Miksa követei azonnal megtették észrevételeiket. Kiemelték, hogy Ausztria ép olyan szomszédja Magyarországnak, mint Csehország; hogy a császári és királyi felségek is ajánlkoznak, hogy minden erejükkel segíteni fogják Magyarországot; abból, hogy időnként a német birodalomban tartózkodnának, nagy haszon háramlanék Magyarországra, mely onnan annál biztosabban számíthatna segítségre. Továbbá nem egyedül a szerződésen alapuló jogaira támaszkodott a császár; a rendek jóakaratahoz is folyamodott. De azt, hogy jogait egészen el nem hallgathatta, »minden okos ember« természetesen fogja találni. A rendek érvelése tehát gyenge alapon áll. Amit a császárral kötött szerződés érvényessége megdöntésére fölhoznak, annak nincs nyomatéka. Egyébként, miután a rendek ezen kifogásokat nem a választás előtt közölték, amikor azokat a biztosok alaposan megcáfolhatták volna, világos, hogy csak eljárásuk mentegetésére hozzák föl.

A biztosok egyszersmind a következő óvást nyújtották át a rendeknek: »A hosszú idő előtt tett előterjesztésünkre nyert válaszból sajnálattal értesülünk, hogy főtisztelendő és nagyságos uraságtok az új magyar király megválasztására és kikiáltására határozta el magukat, a császári és római királyi felségek kétségtelen, világos jogainak, az igazságnak és a szerződéseknek sérelmére. Elvártuk volna, hogy ezen kitűnő ország békességéről és nyugalmáról bölcsebben fognak gondoskodni, és el fogják háritani a keresztény vér ontását, ami most bekövetkezhetik. Nincs

többé helye és ideje, hogy a császári és római királyi felségek jogait vitassuk, egyebet immár nem tehetünk, mint hogy a választást elutasítsuk és tiltakozzunk ellene. Mindazt, amit láttunk és hallottunk, be fogjuk jelenteni uralkodóinknak, akik a körülmények szerint fognak intézkedni.«¹

Ezen fenyegető szavak nem zavarták meg a magyar urak elégteltségét. A császár támadásától nem féltek; sőt azzal kérkedtek, hogy Ausztria azon részét is, mely Mátyásnak mindvégig ellenállott, meg fogják hódítani.²

Elbizakodottságukban megerősítette őket az, hogy Corvin János megbizottaival, a június 17-iki szerződés alapján, megkötötték az egyességet.³

De ezzel nem hátrították el a polgárháború veszélyeit. Miksa és Albert hívei nem követték Mátyás fiának példáját; a királyválasztás bevégzett ténye előtt nem hajoltak meg. A diadalmas párt kíméletlensége, boszú- és bírvágya még fokozta elkeseredésüket.

Az ország rendjeinek küldöttsége — a váradi, győri, csanádi és szerémi püspökök, Zápolyai István, Báthori István, Zsigmond szentgyörgyi gróf, Drágfi Bertalan, Ország László és Losonczy László — fényes kísérettel, július utolsó napján, Farkashidán, Nagyszombat és Semte között fogadta a megválasztott királyt.

A váradi püspök tartotta az üdvözlő beszédet, amelyben az országgyűlés által megállapított választási föltételeket egyenként és részletesen ismertette. »Ezen törvényekkel — mondá ezután — ajánljuk föl az országot felségednek. Óhajtuk, hogy igazságos királyunk, kegyelmes fejedelmünk, jóságos atyánk légy, nem pedig zsarnokunk, kegyetlen urunk, hatalmaskodó kormányzónk.«⁴

A király legelső kormányzati ténye: a választási föltételek és János herceggel kötött egyesség megerősítése volt.⁵

A Beatrixszal való házasság ügyében Ulászlótól a küldöttség nem kért nyilatkozatot. De bizalmas értekezletekben behatóan tárgyalatott ezen ügy. Ulászló kijelentette, hogy noha Beatrixot nem fogja nőül venni, úgy fogja magát viselni irányában, mintha a házasság végrehajtására el volna határozva.⁶

¹ A két beszéd és az óvás szövegét közli Firnhaber.

² Egy július 26-iki budai levél. D. E. IV. 243.

³ A pápai követ június 24-ikén. — Ugyanazon a napon a magyar rendek Bécs városát értesítik a béke megkötéséről. (A levél Firnhabernél.)

⁴ A beszéd szövegét több egykorú másolat tartotta fenn a külföldi könyvtárakban. Bonfin a beszéd egyes részeit munkájába fölvette.

⁵ Mindkettő a július 31-iki dátumot viseli. A hitlevél a Corpus Jurisban. A megerősített egyesség egy példányát az országos levéltár őrzi.

⁶ Ulászló 1494-ben a pápai követnek előadta, hogy mikor a magyar trónra meghivatott, az összes magyar urak felszólítására esküvel kellett magát kötelezni, hogy Beatrixot nem veszi nőül. (A teanói püspök 1494.

Útját a Duna jobb partján folytatva, augusztus 9-ikén tartotta ünnepélyes bevonulását Buda várába.

Egy nappal előbb a Duna másik partján, Pest közelében ütötte föl táborát Albert lengyel herceg, akit atyja, a lengyel király, be sem várva a királyválasztás kimenetelét, fegyveres sereg élén bocsátott volt útra. Ulászló már előbb útközben egy magyar püspököt és egy cseh főurat küldött Alberthez, hogy visszavonulásra bírják. A nógrádmegyei Szécsényben találkoztak vele. Előterjesztésükre, amelyben kimutatták, hogy Ulászlót illeti meg törvényes választás jogcímén a korona, a herceg azt válaszolta, hogy őt előbb kiáltotta ki a választó országgyűlés királlyá és jogáról lemondani nem fog. Azonban az élelmezés nehézségei miatt a Tisza vidékére vonult vissza, hol ellenség módjára dúltak hadai.

Ezalatt Miksa király is megindította a hadi munkálatokat Ausztriában. Ellenállásra nem találván, a Mátyás által meghódított területet, Bécs városával együtt, hatalmába ejtette és készületeket tett, hogy Magyarország területére vigye át a háború színterét.

Ulászló önála is kísérletet tett, hogy vele békés meg egyezésre jusson. Követei, egy magyar püspök és a csehországi kancellár erős önérzet hangján adták elő izenetét. Kijelentették, hogy Ulászló, mint Magyarország törvényes királya, Ausztriának is jogos ura, ezért a római király foglalásaival, melyeket hadizenet nélkül, a Mátyás király és a császár között létesült fegyverszünet alatt vitt véghez, Magyarország ellen súlyos sérelmet követett el. Felhívják, szüntesse meg azokat és viselkedjék barátságosan Ulászló irányában, ki azért hálás lesz.

Miksa azt felelte, hogy ő magát tartja Magyarország és a hozzácsatolt tartományok törvényes királyának, tehát elfoglalva azt, ami az ő jogos tulajdona, sérelmet senkinek sem okozott; az osztrák rendek sem vádolhatók esküszegéssel, mivel törvényes urukhoz, kitől igazságtalan háború elszakította őket, visszatértek. Ellenben Ulászlót éri a vád, hogy ismerve a császár jogait, magát királlyá megválasztatta, a vele fönnálló baráti és rokoni viszonyt megsértette és hadizenet nélkül támadott; a magyar rendek pedig megszegték esküjüket, mellyel a császár iránt le vannak kötelezve. Ezek után ő hívja föl Ulászlót, hogy mondjon

augusztus 2-iki jelentése.) Az Ulászló ügynöke által készített emlékirat szerint (Udis Apológiája) a magyar urak azt kívánták »ut Beatricem reginam uxorem acciperet, aut si nolit pro sua regnique salute, se accepturam simularet«. Mire Ulászló »de accipienda Beatrice obstinate recusavit«. (Az emlékirat a prágai egyetemi könyvtárban.) Bonfin ezen tárgyalások felől semmit sem tud, Tubero részletesen beszéli el, hogy Ulászló föl-szólíttatott, ne vegye nőül Beatrixot és ezt ő megígérte. (Schwandtner, II. 153.)

le a magyar koronáról; ha ezt megteszi, számíthat a császár hálájára; ellenkező esetben a császár a német birodalom és más fejedelmek segítségével meg fogja törölni a tőle szenvedett súlyos sérelmet.¹

Néhány nappal előbb Frigyes és Miksa a német birodalom fejedelmeihez és rendeihez intézett közös iratban elpanaszolták, hogy a magyar rendek az ő jogaikat tekintetbe nem véve, saját hasznukat (um ihrs eigen Nutz) tartva szem előtt, bűnös érzés és gonosz furfang sugallatára a cseh királyt, ki Magyarországra jogos igényt nem támaszthat, királyukká megválasztották. Azon szándékot tulajdonítja nekik, hogy Csehországot és mellék-tartományait, melyek a német birodalom alkatrészei, attól elidegenítsék és a magyar királyságba kebelezzék (incorporiren); minélfogva attól lehet tartani, hogy ha Lengyelország is csatlakozik, a három ország egyesülése a német birodalomnak jóvá nem tehető kárt és pótolhatatlan veszteséget fog okozni, amelynek elhárítására minden erejüket fölhasználják, életüket is kockára teszik, de a német birodalom segítsége nélkül sikert nem érhetnek el.²

Albert herceg pedig szeptember 23-ikán az abaujmegyei Németi mellett levő táborából kibocsátott oklevelében hirdette a harc folytatását, biztosítván Rozgonyi Jánost és ennek párthíveit, kik által — úgymond — a magyar trónra meghivatott és királlyá »megválasztott«, hogy őket a veszteségért, amelyek őket érni fogják, kárpótolni fogja és ha Ulászlóval egyességre lépne, ebben érdekeiket megóvjá.³

Ulászlóra tehát, mikor szeptember 18-ikán megkoronáztatott, már várakozott a föladat, hogy a négy irányban tett kardvágással jelezett fogadalmát beváltsa.

XI. A magyar trónöröklésnek a Habsburg-ház javára újabb biztosítása 1491.

Ulászlónak a nemzetre súlyos megaláztatásokat és sérelmeket hozó gyenge politikájában jellemző tényező volt a magyar trónöröklés, amelyre kilátást nyitva, igyekezett vetélytársait lefegyverezni.

Öccsével, János Albert herceggel 1491. február 20-án kötötte meg az egyességet. Sziléziában több hercegséget engedett át neki, és míg ezeket tényleg átszolgáltathatja, Eperjes és Kiszseben városokat kezei között hagyta. Emellett megállapítottatott, hogy ha Frigyes

¹ 1490. szeptember 13-ikán keltezett egykorú irat a bécsi levéltárban (Fridericiana).

² A szeptember 7-ikén kelt irat.

³ Az oklevél másolata a Történelmi Bizottság irattárában. Óváry, I. 168.

császárt és Miksát bármily módon rá lehet venni, hogy a magyar koronára igényelt örökösödési jogairól lemondjanak, és az okiratokat, amikben részükre ez az örökösödési jog biztosított, kiszolgáltatassák, »Magyarország főpapjai, országnagyjai és egyéb lakói kötelesek lesznek beleegyezni abba, hogy Ulászló királynak törvényes fiörökös nélkül bekövetkező kimúlása esetén királyuknak János Albert herceget választják«.¹

Az 1491. november 7-én Miksával létrejött békekötésben Ulászló kötelezte magát, hogy mindazt, ami Mátyás hódításaiból az osztrák tartományokban még magyar kézben volt, visszaadja, azon összegről, amivel a császár Mátyásnak adója maradt, lemond; a hadiköltségek megtérítésére százezer arany forintot fizet. Beleegyezett abba, hogy Miksa a magyar király címét élethossziglan viselhesse; úgy hogy ezentúl azzal három uralkodó élhetett.

A Habsburg-ház igényeinek a magyar trónra biztosítása érdekében több cikkely iktattatott a szerződésbe. Kimondatott, hogy az erre nézve 1463-ban kötött szerződést Ulászló és »az egész ország« megerősíteni tartoznak. Mivel az agg császár már nem gondolt arra, hogy Ulászló után ő foglalja el a magyar trónt, csak Miksáról és örököséről volt szó. Ulászló tehát kötelezettséget vállalt, hogy a főpapokat, bárókat, városokat és az előbbkelő rendeket (pociore status) mielőbb országgyűlésre hívja össze, ahol a jelenlevők a maguk és örökösök nevében kiállítandó oklevélben és Miksa követeinek kezeibe leteendő esküvel biztosítják a római királyt, hogy Ulászlónak fiú hátrahagyása nélkül bekövetkező halála esetén őt, vagy ha előbb talál elhalni, fiai közül azt, akit a rendek választani fognak, királyuk gyanánt elfogadják és az ország birtokába bevezetik; a jövő év pünkösd ünnepére pedig az ország összes lakosainak (omnibus incolis tocius regni) egy másik országgyűlést hirdet, ahol a békekötést újból kihirdeteti és fiú hátrahagyása nélkül bekövetkező halála esetére az összes jelenlévőkkel Miksát, illetőleg örökösait Magyarország királyául elfogadtatja.

Továbbá megállapított, hogy jövőben a főpapok, bárók és a főbb hivatalnokok javadalmuk, méltóságuk és hivataluk elfoglalásakor Miksa örökösödési jogainak tiszteletbentartására esküvel kötelezik magukat; a koronaörök pedig arra is, hogy a jelzett eset bekövetkezése idején a szent koronát és Visegrád várát Miksának, illetőleg örökösének kiszolgáltatják. Végre, mivel Miksa a házának örökösödési igényeit azon esetre is fönn akarta tartani, ha Ulászlót fia vagy unokája követi a trónon, kimondatott, hogy Ulászló minden örököse trónraléptekor ezen szerződést megerősíteni köteles, amiben bennfoglaltatott az, hogy bármikor hal ki Ulászló fiága, a magyar trón a Habsburgokra száll.

¹ Katona, id. m., XVII. 155—178.

Eszerint a magyar biztosok az 1463-ik évi szerződésből átvették azon két rendelkezést, amely szerint a királynak fiú hátrahagyása nélkül bekövetkező halála esetén a magyar korona Miksára, amennyiben pedig ő előbb talál elhalni és több fiút hagy maga után, arra, kit a nemzet közülük választ, fog szállani; de a Habsburg-ház ezen örökösödési jogát határ nélkül kiterjesztették mindazon esetekre, amikor Ulászló bármelyik utódja fiú hátrahagyása nélkül talál kimúlni; és mivel a választást csak azon esetre tartották fenn a nemzetnek, ha Miksa vagy örökösei több fiúgyermeket hagynak maguk után, ezzel elismerték azt, hogy ha Ulászló fiágának kihaltakor a Habsburg-háznak csak egy férfitagja van életben, ez a magyar trónt azonnal elfoglalhatja.¹

Előre kellett látniok, hogy ezen megállapodások és az azokat körülbástyázó intézkedések a magyar rendek, különösen a köznemesség soraiban visszatetszést fognak szülni. Ezért szokatlan eljáráshoz folyamodtak. Négy főpapot és hét világi urat oklevél kiállítására készíttettek, amelyben kinyilatkoztatják, hogy a békeföltételekhez hozzájárulnak. Ily módon a felelősséget velük megosztották.

Ulászló már november 30-ikán kihirdette az országgyűlést a következő év február 2-ikára, a meghívó levélben főlemlítvén, hogy a békekötést a rendekkel közölni fogja. Miksa nem várta be ezt, december 6-ikán a békekötést megerősítette.

Az országgyűlésen maga a király mutatta be a szerződést és ajánlotta megerősítését. Azonban felolvasása a köznemesség körében nagy fölháborodást támasztott. Több szónok hangoztatta, hogy »készebb ezerszer halált szenvedni, mint a németek szolgaságába jutni«. A biztosokat hazaárulóknak bélyegezték meg és követelték, hogy fejvesztésre ítéltessenek. Miksa követői életüket veszélyeztetve látták és a királyi palotába menekültek. Ennek következtében az ügy (mint ma mondani szoktuk) az országgyűlés napirendjéről levétetett és a nagyszámú cikkelyekből álló országgyűlési végzeményben a békekötésről és a trónöröklésről említés sem történik.²

A király és hívei más módon igyekeztek Miksát kielégíteni. Országgyűlési végzés helyett március 7-ikén a jelenlevők három külön csoportban megjelentek a német követek előtt és eskü alatt kijelentették, hogy a békekötést elfogadják, és kötelezik magukat arra, hogy Ulászlónak fiörökös nélkül bekövetkező halála esetén Miksát, illetőleg ha ő akkor nincs többé életben, fiai vagy unokái egyikét fogják királyul »elfogadni és megválasztani«.

¹ A békeszerződés szövegének legpontosabb kiadása Firnhaberé, az Archiv für österreichische Geschichtsquellen III. kötetében.

² Az országgyűlésről érdekes részleteket nyújt munkájában Bonfini, ki akkor Budán tartózkodott és Constabili ferrarai ügyviselő 1492. március 22-ikén Esztergomból küldött jelentésében.

Az első csoportban tizenkét főpap, a másodikban Corvin János herceggel élükön hatvankilenc magyarországi főúr és előkelő nemes, a harmadikban hatvanhárom horvátországi, szlavóniai, dalmáciai főúr és előkelő nemes vett részt. Mindegyik csoport külön oklevelet állított ki, amelyet az abban résztvevők függőpecsétükkel láttak el. A magyarországi rendek oklevelében a szöveg élén a névszerint felsoroltak »Magyarország és az erdélyi részek többi főurai és nemesei« nevében, a horvátországi rendek okirata élén a megnevezettek »Horvátország és Szlavónia többi bárói, főurai és nemesei« nevében vállalják a kötelezettséget. De azt, hogy milyen alapon cselekszik, nem említik, eljárásuk jogosultságát pecsétek nem igazolják, az országgyűlés lefolyásáról szóló történelmi emlékek megingatják.¹ Egyébiránt azon tény, hogy a magyar országgyűlésen a jelenlevő főpapok, magyarországi világi rendek és horvát-szlavon-dalmátországi rendek egymástól különválva végzést hoztak, elszigetelten áll a hazai történelem lapjain, és a három külön végzés országgyűlési végzéssel egyenlő jogi értékűnek semmi esetre sem tekinthető.

Ezen felfogást vallották Miksa követei is, mert a három oklevéllel meg nem elégedtek. Ugyancsak március 7-ikén és a következő napokban három főpap, öt főúr, úgyszintén Buda és Pest városok követei azonos tartalmú esküt tettek le a német követek előtt, amiről külön okleveleket állítottak ki.²

Azt, hogy Ulászló és a német követek mily módon voltak képesek tizenhat főpapot és százharminchét világi urat rábírní, hogy a köznemesség ellenkezésén túltegyék és a Habsburg-ház örökösödési jogának elismerésére kötelezzék magukat, megmagyarázni nem tudjuk. Többeket valószínűleg a közérdekre való tekintet, vagyis azon óhajtás vezetett, hogy az ország békéjét megszilárdítsák, a Habsburg-ház és a német birodalom jóakarátát biztosítsák. Mások talán arra számítottak, hogy amiként az 1463-ik évi szerződés Ulászló megválasztását nem akadályozta, az 1491-ik évi sem fogja annak idején a királyválasztási jog gyakorlásának útját állani. Azonban kétségtelen, hogy sokaknál a magánérdekek voltak mérvadók. Bakócz Tamás püspököt a római király azon ígérettel kötelezte le, hogy részére a bíbornoki méltóságot megszerzi.³ Tíz adománylevél maradt fenn, melyekkel Ulászló ezen időben főrendeket megnyert.⁴

Egyébiránt Miksa jogosult bizalmatlanságot táplált ily-

¹ A három oklevél eredeti példánya a bécsi levéltárban. Kiadta Firnhaber.

² Ezeket szintén Firnhaber tette közzé.

³ Ezt a veszprémi püspöknek 1492. február 12-ikén Miksához intézett leveléből tudjuk.

⁴ Ezeket idézi Szabó Dezső: *Küzdelmek a nemzeti királyságért* (Budapest, 1917), 97.

módon szerzett pártfelei ragaszkodásának őszintesége és tartóssága iránt. Ezért a következő évben termékeny fantáziája kalandos tervet eszelt ki avégből, hogy haladéktalanul tényleg Magyarország birtokába léphessen. Cserét ajánlott, amely szerint a magyar király a német birodalom, Ausztria és Burgund, a római király pedig Magyarország kormányzását venné át. Tanácsosát, Waldauf Flóriánt megbízta, hogy ajánlatát Bakócz Tamás egri püspökkel, Ulászló mindenható kancellárjával közölje. Neki jutalmul a német birodalom vagy az örökös tartományok egyik gazdag püspökségét kínálta és húszezer forintot ígért, amely összeg fele részét magának tarthatná meg, másik felét pedig azon barátai között osztaná föl, akik a terv megvalósításában közreműködni hajlandók.¹

Mivel ezen terv, amellyel kapcsolatban Miksa a magyar királynak nőül ajánlotta saját leányát, kivihetetlennek bizonyult, a római király azon fáradozott, hogy Ulászlónak Beatrix királynéval tervezett házassága létrejöjjön. 1496 tavasz elején követe által azt kérte a pápától, hogy a magyar királyt kényszerítse házassági ígérete beváltására. Leplezetlen cinizmussal tárta föl indítókát; kijelentette, hogy a Habsburg-ház örökösödési jogaira hátrányos volna, ha Ulászló olyan nővel lépne házasságra, kitől örökösöt várhat.²

XII. Küzdelem a nemzeti királyság visszaállításáért 1505-ben.³

A köznemesség, mely Ulászlót azért fogadta el uralkodóul, mert tőle a Mátyás által kiküzdött hatalmi állás fönntartását és a Habsburgok trónrajutásának meggátlását várta, kínos csalódás hatása alatt állott. Az ország ugyanis kénytelen volt Ausztriáról lemondani; az 1491-ik évi pozsonyi békekötés pedig Ulászló fiörökös nélkül bekövetkező kimúlása esetén, a Habsburgoknak biztosította a trónöröklést. A köznemesség ezen utóbbi megállapodás törvénnyé emelését megghiusította és a jelzett eset bekövetkezésekor nemzeti király választásának szándékát nyíltan hirdette az 1498-ik évi országgyűlésen hozott végzésével, mely a jövő királyválasztáskor külföldi uralkodók követeinek meghallgatását tiltotta. Mátyás fiát tekintette jelöltjéül; amiért is

¹ Az 1493. július 25-ikén kelt utasítás eredeti példánya a bécsi levéltár Maximiliana-osztályában.

² A milánói követnek Miksa udvarából 1496. február 12., április 9., 17., július 11, 1498. április 8-ikán írt jelentései. (Másolatok a Történelmi Bizottság irattárában.) A pápai követnek 1498. május 12-ikén Konstanzból írt jelentése. (A velencei szent Márk-könyvtárban.)

³ Kivonat »Küzdelem a nemzeti királyságért 1505-ben« a Századok 1917-iki évfolyamában megjelent értekezéséből.

Zápolyai István nádort, ki az utat Magyarország trónjára saját családjának készítette elő, törekvéseiben nem támogatta.

A helyzet változott, amikor 1504 őszén a halál elragadta Corvin Jánost, kit csakhamar egyetlen fia követett a lepoglavai sírboltba. Zápolyai István ekkor nem volt többé életben; de özvegye, Hedvig tescheni hercegnő fölkarolta férje nagyravágyó tervét, melynek megvalósítása érdekében a családi politika eszközeit kivételes ügyességgel használta föl. 1505. február havában ifjabb fiának, Györgynek eljegyezte a Hunyadi-ház utolsó sarját, Corvin János leányát; míg elsőszülött fia, János gróf számára Ulászló király egyetlen gyermeke, Anna hercegnő kezét szándékozott megszerezni, a saját leányát pedig Ulászló testvéröccsének, Zsigmond hercegnek szánta. Emellett nagy vagyonát bőkezűen használta fel arra, hogy a köznemesség nagyszámú tagjait katonai szolgálatba fogadja. A párt, amelyet szervezett, vezért nyert Werbőczy Istvánban, kinek ékesszólása varázsában gyökerező hatalmát, melyet a köznemesség fölött gyakorolt, a nemzeti eszményekért hevülő lelkesedés önzetlensége fokozott. Mert megállapítható, hogy noha ezen korban a legmagasabb egyházi és világi méltóságok viselői leplezetlen szemérmertlenséggel bocsátották befolyásukat áruba, az ítélőmesteri szerény állásban és korlátolt vagyoni viszonyok között élő nagy jogtudós a Zápolyaiktól nem vásároltatta meg magát. A köznemesség azzal, hogy az országgyűlésen külön adót vetett ki számára és így nemzeti ajándékkal tisztelte meg, azon fölfogását hirdette, hogy vezérének az önmegtágadásért, mellyel a más oldalról kínálkozó előnyöket magától elhárította, kárpótlással tartozik.¹

Az első kísérlet, melyet az 1505. február végén tartott országgyűlésen a Zápolyaiak tettek, hogy a kétéves Anna hercegnő kezét János gróf részére biztosítsák, meghiusult, mert Ulászló a Habsburgok ellen irányuló terveket támogatni vonakodott. A köznemesség, mely télvíz idején csekély számban jelent meg, nem léphetett föl kellő erővel és azt határozta, hogy végzések alkotása nélkül szétszlik és a július 25-ikén megnyitandó legközelebbi országgyűlésen fejenként fölfegyverkezve, a megyék által kiállítandó hadak kíséretében jelenik meg.²

A király és a Miksához ragaszkodó urak aggódva néztek a jövő fejlemények elé. A felsőausztriai helytartó, Magyarországból kapott tudósítások alapján, sötét színekben ecsetelte Miksa előtt a helyzetet. Az országban uralkodó mozgalomról, a rendek fegyverkezéséről és szövetkezéséről szól; a királynét gyanúsítja,

¹ V. ö. e sorok írójának »Werbőczy István életrajza« című Budapesten 1899-ben megjelent munkáját.

² Ezen országgyűlésről csak egyetlen egykorú jelentés maradt fenn, az, melyet az olasz De Lardis március 31-ikén küldött Esztergomból Olaszországba. Másolata a Történelmi Bizottság gyűjteményében.

hogy titokban a Zápolyaiakkal tart; bizonyosnak tartja, hogy ha a beteg Ulászló most találna meghalni, az országgyűlés Miksa mellőzésével ejtené meg a királyválasztást.¹

Azonban Ulászló, ki időközben egészségét visszanyerte, híven ragaszkodott a Habsburgok irányában elvállalt kötelezettségekhez, leánya kezét Miksa unokájának, Károly főhercegnek ajánlotta föl és készületeket tett, hogy a német királlyal személyesen találkozzék.² Egyúttal, hogy a fegyveres országgyűlés megtartását meghiusítsa, maga hirdetett korábbi határnakra, június 24-ikére országgyűlést, amelyre csak a főpapokat, urakat és előkelő nemeseket hívta meg.³ Ezen rendelkezés a köznemesség körében nagy fölháborodást keltett. A megyegyűléseken heves szónokok fenyegetőztek, hogy a királyt »elkergetik«.

Az udvarnál ezért intézkedéseket tettek, hogy szükség esetén fegyveres ellenállást fejthessenek ki. A főpapok fölhivattak, hogy június közepén bandériumaik élén jelenjenek meg Budán. Miksához és a csehországi urakhoz hadak küldéséért, a velencei köztársasághoz pénzsegélyért fordultak.⁴

Az országgyűlésre meghívott főpapok, urak és előkelő nemesek Budán, a meg nem hívott köznemесek pedig Hatvanban gyűltek össze.

A polgárháború kitörését Ulászló testvéröccse, Zsigmond herceg akadályozta meg, ki néhány év előtt hosszabb ideig tartózkodott a magyar udvarnál és itt az országban közkedveltségre tett szert.

Megállapodást hozott létre aziránt, hogy Ulászló Zápolyai Jánosnak, kit fiául fogad, nőül adja leányát, míg maga Hedvig hercegnő leányával házasságra lép, és így a Jagellók és a Zápolyaiak között szoros családi kapcsolat jön létre, amelynek éle a Habsburgok ellen irányult. Ugyanis Zsigmond herceg a magyaroknak lengyel segítséget ajánlott Ausztria és Stíria visszahódítására,⁵ ami azt jelentette, hogy a nemzeti királyság visszaállítása Mátyás politikai hagyományainak föllevenítését fogja maga után vonni.

A király teljesen megnyugtatta, Mihály-napra új országgyűlést hirdetett; a meghívó levél azon reményt fejezte ki, hogy ott az ország belső békessége állandóan biztosíthatni fog.⁶

¹ A május 1-én kelt levél Bécsben.

² Ezt De Lardis június 8-iki és Ulászló király július 23-iki (alább idézendő) leveléből tudjuk.

³ Miksához írt jelentések Bécsben.

⁴ De Lardis idézett levele, a cseh kancellár alább idézendő levele és velencei tudósítás Sanutonál, VI. 190.

⁵ Ulászló levele a cseh kancellárhoz. Palacky, i. m., V/2 117. Derzitz Balázsnak, Miksa fürstenfeldi tisztartójának szeptember 27-iki jelentése a bécsi levéltárban.

⁶ A július 23-ikán Sopron városához intézett meghívó levél. Kova-

Ezen remény alaptalan volt. Ugyanis Miksa arra tökélt el magát, hogy veszélyeztetett örökösödési igényeit fegyver hatalmával oltalmazza meg. Július második felében, a kölni birodalmi gyűléshez intézett előterjesztésében elmondja, hogy Zápolyai István fia a magyar koronát magának megszerezni, a királyt és nejét az országból erőszakkal eltávolítani szándékszik. Ha ez — úgy mond — sikerül, Magyarország és az osztrák uralkodóház között állandó ellenségeskedés jön létre, amely a törökök ellen tervezett nagy hadjárat megindítását lehetetlenné tenné; míg ellenben azon esetre, ha Ulászló halála után ő lesz Magyarország királya, képessé válik a törökkel sikeresen fölvenni a harcot; egyszersmind reméli, hogy a szorongatott helyzetéből megszabadított magyar király közreműködésével, Cseh- és Magyarországot a német birodalomhoz csatolhatja (»Zu dem heiligen Reich zu bringen verhoffe«). Ezért ötezer, vagy legalább négyezer fegyveresnek egy esztendei szolgálattételre megszavazását kérte, kinyilatkoztatván, hogy a birodalom becsületének megóvása és Ulászlónak a trónon megtartása érdekében ő maga életét és vagyonát föláldozni kész. Végül ismételte, hogy Csehországot újból a német birodalom hatalma alá juttatja, Magyarországot pedig azzal olyan kapcsolatba hozza (verwandt), amilyen az osztrák tartományok és a birodalom között áll fönn.

A gyűlés négyezer fegyveres kiállítását határozta el és végzésében világosan kijelentette, hogy ezt a hadisegélyt a római király örökösödési jogainak megoltalmazására, Magyar- és Csehországnak a birodalomhoz való csatolása érdekében ajánlja meg.¹

Miksa az osztrák tartományokat szintén felszólította hadak kiállítására, csehországi urakhoz is fordult segítségért; Magyar- és Horvátországban titkos ügynökök által híveit csatlakozásra serkentette.

Azonban Magyarország jövődő állami helyzetére vonatkozó szándékainak leleplezésével Ulászlónak és a magyarországi Habsburg-pártnak lehetetlenné tette, hogy őt nyíltan támogassák, ellenben a Zápolyai-pártnak a leghatásosabb érvet szolgáltatva, hogy az ország függetlenségét és a nemzet önrendelkezési jogát fenyegető veszély elhárítására a nemzeti ellenállás szükségességét bizonyítsa.

Igy a Zsigmond herceg által előkészített békés kibontakozás megghiúsult. A szenvedélyek zivatarra végigvonult az egész országon. A Zápolyaiak és híveik felfegyverkezve, hadak élén

chich, Supplementum ad Vestigia Comistorum, II. 230. A Kassa városához intézeti példány a városi levéltárban.

¹ J. J. Müller, Des heiligen Römischen Reichs Deutscher Nation Reichstagsstaat von anno 1500 bis 1508, (Jena, 1709), 507. J. Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, II. 682—92. Ullmann, II. 270.

jelentek meg az országgyűlésen, a vármegyék külön e célra megszavazott adóból fogadott csapatokat küldöttek oda.

Ilyen válságos, vésztojósó körülmények között nyílt meg október első napjaiban az országgyűlés. Itt azonban a Zápolyai-párt, noha nagy többséggel rendelkezett, a Miksa hibás politikája által teremtett előnyös helyzetével nem élt vissza; föltűnő önmérsékléssel a törvényes eljárás követeléseit tiszteletben tartotta, hogy így a nemzeti királyság visszaállításának biztosítása érdekében a végzések egyértelmű megszavazását és szentesítését lehetővé tegye.

Maga Zápolyai János tüntető módon tett tanuságot arról, hogy a király személye és uralma ellen államcsínyt nem tervez; az országgyűlés megnyitásának napján kétezer lovas élén fölvonult Buda várába és ünnepélyesen bemutatta neki hódolatát. A főrendek el voltak tökéelve, hogy a köznemesség óhajításainak útjába nem állanak és eltérően azon gyakorlattól, amely szerint a budai várban külön szoktak volt tanácskozni, a Rákosra mentek le, ahol a köznemességgel a tárgyalások békésen, nyugodtan folytak; zavarokról, pártküzdelmekről, amelyeknek korábbi és későbbi országgyűlések színhelyül szolgáltak, a tudósítások nem szólnak.

Az alkotott végzésekben az ország rendei kijelentették, hogy a királynak hűségesen fognak szolgálni és engedelmeskedni; de halála után, ha fiörököst nem hagy hátra, utódává »igazi tiszta, született magyart« fognak megválasztani; a legfőbb állami méltóságok viselői a gondjaikra bízott megyéket, városokat, várakat és tisztségeket az országgyűlésnek vagy az országgyűlés által rendelt biztosoknak szolgáltatták ki; a királyné, ha a királyt túléli, míg özvegy marad és Magyarországon tartózkodik, birtokai és jövedelmei haszonélvezetében megmarad; ha új házasságra lép vagy az országot elhagyja, régi szokás szerint, bizonyos pénzüsszeggel elégtételt ki; ha a király és a királyné leányukat magyar főúrhoz adják nőül, ennek személyére, a királynak fiörökös nélkül bekövetkező halála esetén utódja megválasztásánál tekintettel fognak lenni.¹

Figyelemre méltó, hogy a végzésnek egy mellékmondata, nem pedig külön cikkely állapítja meg azt, hogy Ulászlót, ha fiörököst hagy hátra, ez követi a trónon; amely eljárást már korábban követték a Frigyes császárral 1463-ban és 1491-ben létrejött békekötések megalkotói is. A köznemesség tehát a fiágon való trónöröklés jogát az alkotmánynak a köztudatban élő alapelve gyanánt elfogadta; noha ily módon Zápolyai János trónrajutásának valószínűségét csökkentette. Magatartására az oppor-
tu-

¹ A végzeménynek egy példánya sem maradt fenn. A végzésekről Armstorfernek, a királyné főpohárnokának Miksához intézett dátumnélküli jelentése Bécsben.

nitás sugallatai kétségtől befolyást gyakoroltak, mert csak ily módon biztosíthatta végzésének törvényerejére emelkedését. Egyébiránt vezérei meg voltak győződve afelől, hogy Ulászlónak nem fog többé gyermeke születni.

A törvény, mely Ulászló netán születendő fiának trónöröklési jogát elismeri, életben levő leányáról oly intézkedéseket tesz, melyek a trónöröklésből való kizárását föltételezik; így tehát azon közjogi fölfogással, mely Nagy Lajos és Zsigmond leányait, Máriát és Erzsébetet a magyar trónra emelte, ellentétbe helyezkedett; azzal ellenben, mely V. László halála után nőtestvérei, Albert király leányai, mellőzését vontta maga után, összhangzásban állott. A köznemesség értésére adta Ulászlónak, hogy leánya csak mint a nemzet választottjának neje foglalhat helyet a magyar trónon.

Az új végzésnek hódolva, az országgyűlésen jelenlevő urak, kik Miksa irányában le voltak kötve, esküjüktől a király által feloldoztatták magukat és mindjárt az ország rendinek színe előtt a végzéssel összhangzásban álló új esküt tettek le.¹

Ulászló ugyanis a köznemességgel szembe nem szállhatott, az alkotott végzéseket elfogadta és szentesítésével látta el.²

Eszerint föl volt jogosítva a vármegyékhez intézett egyik levelében azzal kérkedni, hogy »a nemesség megfoghatkozott és szétrongyolt ősi jogait nemcsak helyreállította és megszilárdította, de gyarapította is újakkal, amilyeneket a nemesség magyar királytól még sohasem nyert és bizonyára sohasem fog elnyerni.«³

* * *

Ámbár az országgyűlés végzései a törvényes jogerő minden feltételével el voltak látva, a köznemesség ezekben célja elérésének, vívmányai állandóságának teljes biztosítékát nem találta föl, mivel azokat egy más országgyűlés a király szentesítésével módosíthatta, eltörölhetette. Hogy ezt meggátolja vagy legalább megnehezítse, vezérei új alkotmányos biztosítékot teremtettek meg, mely arra volt hivatva, hogy mindazokra nézve, kik a végzések megalkotásában résztvettek, a megváltoztatásukban vagy eltörlésükben való közreműködést lehetetlenné tegye.

Évből szövetség alakult meg, amelybe az országgyűlésen jelenlevő főrendek és a köznemesség legtekintélyesebb

¹ Ezt Armstorffer jelentéséből tudjuk.

² Ezt Armstorffer világosan mondja, azon megjegyzéssel, hogy a király az uralomra jutott köznemességgel nem szállhatott szembe. Miksa 1506. május 30-ikán kelt okiratában állítván, hogy a rendek a királyt »assentire coegerunt« elismeri, hogy a király a végzéseket szentesítette.

³ Kovachich, Supplementum, II. 282. A kiadó azon nézetében, hogy a dátum nélkül fönn tartott okirat 1491-ben vagy 1499-ben bocsátott ki, nem osztozom; csak 1505 után tehetette a király az idézett kijelentést.

tagjai beléptek. Az általuk kiállított nagyjelentőségű okirat bevezetésében abból indulnak ki, hogy Isten előtt a földön a legkedvesebb, az emberi természetnek legmegfelelőbb dolog: a hazáról és az egész emberi társadalomról gondoskodni, minden törekvést a haza és a nemzet üdvére irányítani, a haza és a nemzet fönntartása érdekében a jelent és a jövőt éber figyelemmel kísérni, a veszélyt, melybe a népeket fejedelmek gondatlansága vagy tunyasága ejtheti, elhárítani. Ezen általános fejtegetés után az ország állapotának jellemzése következik. A szövetség tagjai mélyen átérik a dicső magyar hazának csaknem végső veszedelemmel fenyegető pusztulását és az ínséget, melyben fetreng; az ország iszonyú szétrongyolásának, szétpusztulásának fészket abban találják, hogy azt több ízben külföldi urak és királyok kormányozták; mert ezek saját ügyeik után járván, »a szcita nemzet« erkölceit és szokásait nem sajátították el, inkább a tétlenségben és nyugalomban, mint a fegyverforgatásban keresték kedvüket; aminek következtében Ráma, Szerbia, Gallicia, Lodoméria, Bulgária és Dalmácia az országtól elidegenítették. Hitük szerint mindez nem következett volna be, ha a magyar nemzet, édes szülőföldjéhez ragaszkodva, saját kebeléből választ és nem külföldön keres királyt; utalnak II. Endre, Lajos, Mátyás és más királyok fényes tetteire, melyek a szcita nemzetet dicsőségben tündöklővé tették, hírét az egész földkerekségen elterjesztették, csillagokig emelték; míg tehát azok, kik a magyar törzsből emelkedtek királyi polcra, mindnyájan hasznót szereztek, kárt egyik sem okozott a hazának, ellenben azok, kik idegen nemzetek köréből hivattak meg, az országra veszedelmet hoztak, életerején gyakran kegyetlen ellenség gyanánt könyörtelenül rágódtak, a nemzetet kimondhatatlan gyalázattal illették.

Ebből azután levonják a következtetést. A súlyos bajoknak, a nagy károknak valahára véget kell vetni; meg kell akadályozni, hogy azon esetre, ha Ulászló király, »ki a nemzetet kegyelmesen és nagylelkűen fönntartja és több szabadságát megújította,« fiörökös nélkül talál elhúnyni, az országot idegen fejedelem erőszakosan foglalja el és örökös szolgaságra juttassa. Mivel a földkerekségben nincs nemzet, mely nem saját véréből választja királyát, ők sem engedhetik, hogy hazájuk, mely a kereszténységet mindenkor vár és pajzs gyanánt védelmezte, más országoknál alábbvaló és boldogtalanabb legyen; ezért elhatározták, hogy ezentúl örök időken át, valahányszor a király meghal és utána férfisarjadék, kinek jog és szokás erejénél fogva örökségébe kellene lépni, nem marad hátra, idegen nemzetségből származók mellözésével, kormányzásra alkalmas és képes magyart fognak a Rákos mezején és sehol másutt királlyá választani. Mivel pedig némely szomszéd fejedelmek szertelenül vágynak az országot

hatalmukba ejteni, és oda törekednek, hogy azt vagy egyes részeit, a királynak férfiivadék nélkül bekövetkező halála után, sőt még életében is, fegyveres erővel megtámadják, meghódítsák: mindnyájan, a maguk és ivadékaik nevében, ígérk, hogy ilyen támadással szemközt, a törvényben meghatározott hadakkal, szükség esetén közfölkeléssel, egymást segíteni fogják, az ellenséggel szembeszállnak, a hazáért halálukig harcolni meg nem szűnnek, míg az országot előbbi állapotába vissza nem helyezik; azokat pedig, kik ellenkezőképen cselekedni merészelnék, örök időkre az ország iránt hűtelenek gyanánt fogják tekinteni, akik kegyelmet sem a megválasztandó királytól, sem az országtól nem kaphatnak, és örök szolgaság, parasztság járma alá hajtattván, bűnükért a büntetést örök időkre fogják viselni.

* * *

Ezen szövetség lényegesen különbözik mindazon frigyektől, amelyeket korábban és később az ország főrendei, saját érdekeik megóvására, egymással kötöttek. Azoknak, kik azt megalkották és abban részt vettek, nemzeti eszmény megvalósítása lebegett szemeik előtt. Ezért nem szorítkoztak kötelezettségek vállalására; szükségesnek látták céljuk jogosultságát az érvek egész sorozatával bizonyítani. Ezeket a szövetségi okirat fogalmazója, Werbőczy valószínűleg országgyűlési beszédeiből kölcsönözte. A jogtudós komoly lelkiismeretességét, szigorú logikáját, szabatos nyelvét elnémítja a néptribun hatásvadászó frazeológiája. Kiindulópont gyanánt szolgál neki azon állítás, hogy nincs nemzet, mely nem a saját véréből választja királyát. Pedig az ő korában a magyart és a csehet kivéve, a nemzetek egyáltalán nem választottak uralkodót, hanem azokat örökösödés útján kapták; sőt mikor a dinasztia férfi- és női ágon kihalt, belenyugodtak abba, hogy az utolsó leánysarj idegen származású férje foglalja el a trónt. Ilyen eset fordult elő Burgundban és Spanyolországban; sőt Csehország rendei a szabad királyválasztás jogát gyakorolva, lengyel hercegre adták szavazatukat. A magyarországi királyokról szóló ítélet a történelem lapjain nem talál igazolást; egyrészt Salamon és Kún László, másrészt Károly Róbert, I. Ulászló és Albert uralkodása bizonyítja, hogy nem mindegyik magyar származású uralkodó hozott az országra hasznot és nem mindegyik idegen származású szolgáltatót okot arra, hogy tunyasággal és a nemzet iránt ellenséges érzéssel vádoltassék. Megmagyarázhatatlan az, hogy a dicsőségesen uralkodó nemzeti királyok sorába nem veszi föl szent Istvánt, szent Lászlót, Kálmánt és IV. Bélát, ellenben beiktatja II. Endrét, aki alatt az ország véstetjes zavarok és belső háborúk színhelye volt.

Az okirat a szabatosság hiányában is szenved. Azon meg-

állapodás, hogy a választást jövőben mindig a Rákoson ejtik meg, az abban lappangó gondolatot, hogy a választásnak a fejenként meghívott köznemesség részvételével kell foganosítani, nem fejezi ki kellő határozottsággal.

Az önmérséklés jele az, hogy a Habsburg-házról és örökösödési igényeiről nyíltan említés nem történik, hanem »némely szomszéd fejedelemről, kik az országot kézre keríteni vágnak« van szó. Ezen eljárás azonban fogyatkozásnak is minősíthető, mert a helyzet tisztázása az 1491. évben a király és a főrendek egy része által vállalt kötelezettségek érvénytelenségének világos kijelentését követelte volna; annál inkább, mert a szövetség egyedül Miksa és nem más »szomszéd fejedelmek« törekvéseinek meghiusítása végett jött létre. Szervezői két eshetőségre gondoltak: arra, hogy még Ulászló életében intéztetik az ország ellen támadás; és arra, hogy Ulászló fiörökös hátrahagyása nélkül bekövetkező halála után a megválasztandó magyar nemzetiségű király ellen lép föl Miksa fegyver hatalmával. Mindkét esetben a szövetség tagjai kötelesek a támadó ellen »holtig harcolni«. Súlyos büntetést szabnak azokra, kik »ellenkezőleg mernek cselekedni«, ami kétséget támaszt arra nézve, vajjon azokat értik-e, kik idegen trónkövetelőhöz csatlakoznak, vagy azokat is, kik vele szemközt honvédelmi kötelességeiket nem teljesítik. Ezeket előre a hűtlenség bűnében marasztalják el és »örök szolgaság, parasztság állapotára« kárhoztatják, azon hozzáadással, hogy nekik sem a megválasztandó nemzeti király, sem az országgyűlés meg ne kegyelmezhesen; oly rendelkezés, amellyel a szövetség tagjai jogkörükön túlléptek.

A szövetség tagjainak névsorát fönttartotta a szövetségi okirat.

Az esztergomi és kalocsai érsekek után hét püspök és a vránai perjel következik.

A világi tagok ilyen rendben vannak felsorolva: a nádor, az országbíró (ki egyúttal erdélyi vajda), Zápolyai János szepesi gróf, Ujlaki Lőrinc herceg, a temesi gróf, a tárnokmester, a főajtónálló, a főlovászmester, a főpinčemester, a főkamrás, két úr méltóságuk megjelölése nélkül, a nándorfehérvári bán, a szerb deszpót, a kincstartó, kilenc úr méltóságuk megjelölése nélkül, két horvátországi bán, a másik királyi főajtónálló, a székelyek ispánja, a pozsonyi gróf, bárói rangban levő két úr, a szörényi, klisszai és budai bánok, négy úr méltóságuk megjelölése nélkül, az alnádor, az alországbíró, a négy ítélőmester (ezeknek egyike Werbőczy), egy úr méltósága megjelölése nélkül, a csongrádi főispán, a tatái várnagy.

Utánuk százhuszonöten következnek, méltóságuk, hivataluk megjelölése nélkül, megyéjük megnevezésével; de nem egyforma számban minden megyéből. Számuk megyénként öt és egy között

váltakozik. Öten vannak Arva, Bihar, Esztergom, Fehér, Kraszna, Orbáz, Solt, Temes, Turóc, Torontál, Zala és Zólyom megyékből; tehát a megnevezettek száma a megyék területi kiterjedésével nincs arányban. A megnevezettek a megyékből megjelent köznemesek választott megbízottainak tekintendők.

A szövetség tagjainak névsorában a főpapok rendjéből a boszniai, egri, pécsi, veszprémi és zágrábi püspökök hiányoznak. Az egri Olaszországban időzött, a pécsi püspökség üresedésben volt; az, vajjon a három többi püspök akadályozva volt-e az országgyűlésen való megjelenésben vagy vonakodott a szövetségbe lépni, nem dönthető el.

A zászlósurak sorában Báthori István, Bornemisza János és Zápolyai György nem fordulnak elő, horvátországi úr egy sem található, a főispánok közül csak a pozsonyi és csanádi vannak megnevezve. Torna és Zaránd megyék, az erdélyi és horvátországi megyék nincsenek a szövetség tagjai között képviselve, amit megmagyarázni nem tudunk.

A szövetségi okirat befejező soraiban elmondatik, hogy a főpapok és zászlósurak (barones) egyenként a pecsétjüket függesztették alája, ellenben az előkelők és nemesek (proceres et nobiles) nevében a nádor és az országbíró pecsételték meg október 13-ikán az okiratot,¹ mely azután a Rákoson a főrendek és köznemesek gyűlekezetében bemutatattott, eredeti latin szövegében és magyar fordításban fölolvastattott. Ekkor azután a köznemesség soraiból egymásután többen szólaltak föl és hiteles másolat kiállítását kérték avégből, hogy azt megyéjükbe megvigyék. Kívánságuknak az országbíró eleget tett.²

Ezután nyugodtan, megelégedetten oszlott szét a gyűlekezet, azon hitben, hogy a nemzeti királyság visszaállításának és ezzel az ország jobb jövőjének biztosítékait megszerezte. Súlyos csatlódások várakoztak részeseire.

* * *

¹ A bécsi udvari levéltárban a szövetségi okiratnak két megpecsételt példánya őriztetik. Az egyikben a hatvankét függő pecsét hiány nélkül megvan; de ezek közül nyolcnak viaszmagylója felhasználatlanul maradt, abba gyűrűpecsét lenyomata nem helyeztetett be; 54 gyűrűpecsét közül 19-nek lenyomata veres, a többi zöld viaszba helyeztetett el. Mivel az oklevél szövegében azt olvassuk, hogy a főpapok és bárók egyenként látták el azt pecsétükkal, azt kellene következtetnünk, hogy a tíz főpap után 52, illetőleg 44 »báró« pecsételte meg az oklevelet; vagyis azt, hogy a szövetség 173 világi tagja közül ötvenketten, illetőleg negyvennégyen bárói, zászlósúri rangot viseltek. A bécsi levéltárban őrzött másik példányon csak 41 pecsét maradt fenn.

² A Szepes, Valkó, Zala és Zemplén megyék számára kiállított négy példány Bécsbe, a hevesmegyei a magyar országos levéltárba, a borsodmegyei a Nemzeti Múzeumba került. A beregmegyei példányból kiadta az okiratot Katona, Historia Critica, XVIII. 425.

Miksa király a rákosi országgyűlés végzéseit és azon ténnyt, hogy magyarországi párthívei és a király is azokhoz hozzájárultak, fölháborodással vette tudomásul; de némi megnyugvást talált a királyné egyik udvari emberének jelentésében, mely elmondja, hogy a király a kényszerűség előtt hajlott meg és legközelebb követei az elkövetett merénylet jóvátételére célzó meglepő ajánlattal fognak nála megjelenni.¹

A magyar főpapok és világi urak sorából egy sem találkozott, ki a követség vállalásával a köznemesség boszúját magára vonni merészelte volna. A király Morvaország főkapitányát, Lomniczi Jánost küldötte nagy titokban Linzbe, hol az december elején Miksával közvetlenül tárgyalt.² Pénzt ajánlott föl neki azért, hogy örökösödési igényeiről önként mondjon le; amely ajánlat elfogadását Budán talán azért is remélhették, mert a magyar királyné ezidőben áldott állapotba jutott és fiúgyermek születésének lehetősége a helyzetben lényeges változást idézett elő. Miksa az ajánlatot visszautasította.³

A következő év (1506.) elején Ulászló újból súlyos betegségbe esett és szükségesnek látta, hogy esetleg születendő fia számára Miksa jóakarátát biztosítsa. Filipecz Jánost küldötte hozzá, ki a kolostorba vonulása után is uralkodójának fontos ügyekben tanácsadónak szolgált. Tárgyalásai a németűjhelyi udvarnál március 20-án azon megállapodásra vezettek, hogy a két uralkodóház között a benső viszony megszilárdítása és állandósítása végett Miksa unokája, Ferdinánd főherceg Anna magyar hercegnőt, Ulászlónak netán születendő fia pedig Miksa unokáját, Mária főhercegnőt fogja nőül venni. Ily módon — írja Miksa — meg akarja valósítani régi tervét és Ulászló királlyal, ki neki és a római birodalomnak a törökök ellen védfal gyanánt szolgál, olyan egységet kötni, mely a köztük fönnálló barátság megzavarását lehetetlenné tegye. Ulászló öt nappal utóbb a megállapodáshoz hozzájárult, miután hangoztatta, hogy a kettős házasság »rosszakaratú, lázongó emberek törekvéseinek meghiúsítására« van hivatva.⁴ A magyar királyné, noha ellentétes politikát folytatott és a Habsburg-házzal ellenséges viszonyban álló velencei köztársaságot azzal biztatta, hogy születendő fiát a signoria »szolgájává« fogja fölnevelni, a kettős házasság tervét külön okiratban jóváhagyta.

¹ Armstorffer idézett jelentésében.

² December 6-án Linzből Rosenberg Péterhez írt levele. Arkiv Česki, X. 114. A magyarországi velencei követ december 17-iki jelentései. Sanuto, VI. 276.

³ Ezt a Miksa udvaránál időző bajor követ november 7-iki jelentéséből tudjuk. Ullmann, II. 275.

⁴ Miksa, Ulászló és Anna királyné okiratainak eredeti példányai Bécsben.

Miksa ily körülmények között remélhette, hogy Ulászló képes lesz a szent György ünnepére kihirdetett országgyűlésen a rákosi végzés eltörlését kieszközölni.¹ Ezen cél elérése érdekében április 18-án a magyarországi vármegyékhez manifesztumot bocsátott ki. Ebben előadja, hogy az osztrák tartományok Magyarországgal mindenkor barátságos viszonyt tartottak fenn, több ízben közös uralkodó alatt állottak; aminek következtében Magyarországra az örökösödési jog az osztrák uralkodóháznál maradt; csak V. László halála után állott be közöttük szakadás, mely a császárt a törökök ellen tervezett egyetemes hadjárat megindításában akadályozta. Azután áttér az utolsó magyar országgyűlésre, amelyen — úgymond — némelyek ellene és az osztrák ház örökösödési jogai ellen összeesküvést terveztek, hogy őt a trónöröklésből kizárják; de az ott alkotott könnyelmű és okatlan végzés órá nem alkalmazható, mivel ő a magyar király címét használja, Ausztria egykor Felső-Pannonia nevét viselte, Németújhely magyar királyleány jegyajándéka gyanánt szállott egyik elődére és a németújhelyi vár tornya, amelyben ő és ősei születtek, magyar toronynak neveztetik. Az ő örökösödési jogait nem ingathatja meg az eskü sem, melyet a magyar rendek a rákosi végzésekre tettek, mert szintén esküvel erősített korábbi szerződések kötelezik a rendeket arra, hogy őt »mint igazi vérbeli magyart« Ulászlónak fiörökös hátrahagyása nélkül bekövetkező halála után királyukul fogadják el. Végül kijelenti, hogy ha a magyar rendek »az ördög sugallatát követve, gonosz elhatározásukhoz ragaszkodnak«, ő vetélytársait örök gyűlölettel üldözni fogja, és hogy egész erejét ellenük irányíthassa, a törökökkel fegyverszünetet fog kötni; a rendek tehát esküvel erősített kötelezettségeiket teljesítsék és azzal ellentétben álló merényletszerű végzésüket töröljék el.²

Ezen irat a várt eredményt nem érthette el. Az érvek, melyekkel Miksa az ő magyarságát bizonyítgatta, csak gúnyos mosolyt vagy durva kifakadásokat idézhettek az olvasók ajkaira. A fenyegetés, hogy fegyverrel veszi hatalmába az országot, közfelháborodást támasztott, amit még megtétezzett avval, hogy német hadakat bocsátott Magyarország területére.³ Eljárását egyik levelében azzal indokolja, hogy a pozsonyi békekötésben részére biztosított 100.000 forintnyi hadikárpotlást akarja behaj-

¹ Velence magyarországi követének március 9-iki jelentése. Sanuto, VI. 309.

² Kiadta Horváth István, i. m., 155.

³ Május 1. és 5-én kelt leveleit kiadta Pray, *Epistolae Procerum*, I. 53. 54. A velencei követ március 22-én jelenti, hogy német hadak Miksa tudta nélkül a nádor egyik várát megtámadták. Május 11-én Velencébe tudósítás érkezett, hogy a német hadak a magyar határon táboroznak.

tani, egy másikban pedig azzal mentegette, hogy a törökök ellen toborozott seregét saját tartományaiban eltartani nem bírja. Mindkét ürügy ellenséges szándékát nem leplezhette.

A magyar országgyűlés Miksa követének a rákosi végzés eltörlésére vonatkozó előterjesztését a gyűlölet nyilatkozataival fogadta és azt követelte Ulászlótól, hogy a német királynak háborút izenjen.¹

Ulászló kénytelen volt személyes hajlamait elfojtani, május 7-én megizente a háborút. A főpapokat és zászlósurakat bandériumaik kiállítására, a nemességet személyes fölkelésre és minden húsz jobbágy után egy lovas fölfegyverezésére szólította föl. Gyülekezési helyül Székesfehérvárt tűzte ki, igérvén, hogy maga fog a sereg élére állani. Ősi szokást fölelevenítve, az országban a véres kardot hordoztatta körül.²

A fegyverkezésben Zápolyai János, nagyravágyó terveitől sarkalva, volt a legbuzgóbb. Mikor a hadüzenetről értesült, szépesi várából haladék nélkül megindult Fehérvár felé és a felvidéki urakat csatlakozásra szólította fel. A királyi rendelet és az országgyűlési végzés hatását azon értesítéssel fokozta, hogy a német király tüzzel-vassal pusztítja az országot és a »szcita fajt végképen ki akarja pusztítani«.³

Ő és kísérei útközben Budán megállapodván, a németek ellen táplált gyűlöletüknek kifejezést adtak a király előtt is, ki azon ígérettel nyugtatta meg őket, hogy boszút fog állani.⁴ Azonban Ulászló amilyen gyenge volt a külső nyomással szemközt, annyira merész tudott lenni kétszínűségében. Míg egyrészt el akarta hitetni a nemzeti párt vezéreivel, hogy teljesen egyetért velük, bizalmas levélben Miksának azt írta, hogy az ő gondjaira kívánja bízni nejét, leányát és születendő gyermekét, kik halála esetén nagy veszedelemben fognak forogni és Filipecz püspököt küldötte hozzá.⁵ A vele történt megállapodással Miksa legügyesebb diplomataját, Láng Máté gurki püspököt küldötte Ulászlóhoz,

¹ Május 9-én Németújhelyről Miksához írt levél az innsbrucki helytartósági levéltárban.

² A hadüzenetről jelentést tett a velencei követ május 7-én. Szól róla az imént idézett németújhelyi levél is. A közfelkelés kihirdetéséről szól a király június 24-én kelt egyik okiratában. Jellemző, hogy saját vallomása szerint »vel invití« (akarata ellenére) rendelte el a közfelkelést. (Országos Levéltár, Másolatok gyűjteménye.) A Zápolyai Jánoshoz május 9-én intézett királyi rendelet Praynál, Epistolae, I. 56. A véres kard körülhordozásáról említést tesz Miksa a német birodalom rendeihez október 27-én ocsátott, alább idézendő iratában.

³ Május 13. és 25-én Rozgonyi Istvánhoz írt levelei az Országos Levéltárban.

⁴ Velence budai követének június 1-én kelt jelentése.

⁵ Ulászlónak május 28-án kiállított okirata és Filipecznek június 8-án Budáról Miksához intézett levele Bécsben,

ki a megállapodást helyeselte ugyan, de a köznemesség fenyegető hangulata miatt megerősíteni nem merte.¹

Miksa ezalatt minden eszközt felhasznált serege szaporítására. A magyarországi példa utánzásával ő is kísérletet tett, hogy a véres kardot körülhordoztatva, élessze ausztriai alattvalóiban a harcias szellemet. Ugyanekkor a magyar korona területén gyűlöletet lehelő manifesztumot terjesztett. »Néhány magyar — írja abban — nem törődve lelke üdvével és becsületével, fogadalmával és kötelességével, ördögi sugallatra az ország többségét maga részére vonta és végzéseket alkotott, amelyek arra vannak hivatva, hogy őt Magyarországra szerzett jogaitól megfosszák és a király kényszeríttessék, hogy ellene háborút indítson.« Felhívta a rendeket, hogy ha őket fegyverre szólítják, ne engedelmeskedjenek, hanem a stíriai határon táborozó kapitányánál jelenjenek meg, ki őket jelentékeny zsolddal fogja szolgálatába fogadni.²

Azonban a nemzeti mozgalom hatalma olyan méreteket vett föl, hogy míg 1491-ben Miksa 35 magyarországi urat számított hívei közé, most csak három: Frangepán János gróf, Kanizsai János és Korbáviai János gróf, néhány nemessel, hallgattak csábító szavára.³

Június első napjaiban a főpapok és a világi urak bandériumaik élén, a köznemesek pedig felfegyverkezett jobbágyaiktól és megyei csapatoktól kísérve nagy számban voltak együtt Fehérvárt.⁴ Fölkérésükre a király június 13-án megjelent körükben. Kísérletet tett, hogy a rendek harcvágyát lecsillapítsa, azonban mivel szavait a háborút sürgető rendek zajos tüntetése túlharsopta,⁵ színleg meghajolt akaratok előtt, sőt azon törekvésük elé, hogy a hadviselés ügyeire döntő befolyást gyakoroljanak, nem gördített akadályt. Így történt, hogy a király, a főrendek és a köznemesek együtt töltötték be a sereg fővezéri tisztét, melyet a nádorra, Zápolyai Jánosra és Somi Józsa Miklós temesi grófra bízta.⁶

Azonban Ulászló, míg rendelkezéseivel a háborút Miksa ellen előkészítette, a bizalmas összeköttetéseket vele továbbra is

¹ Filipecz június 1. és 8-án kelt levelei és Velence budai követének június 1-én kelt jelentése.

² Horváth István, i. m., 147.

³ Ezt a július 19-iki békekötés okiratából tudjuk.

⁴ Filipecz imént idézett levelében írja, hogy az összes főpapok és zászlósurak együtt vannak Fehérvárt. A rendek maguk június 24-iki okiratukban jelezik, hogy ők »az egész Magyarországot képviselik«. A nógrádmegyei számadásokból tudjuk, hogy a Nógrád megye által fogadott csapat Fehérvárra küldetett.

⁵ Ezt Brandenburi György írja június 27-én Budáról atyjához intézett levelében.

⁶ Ezt a három fővezér július 27-én a mosonyi táborból írt levelében jelezzi. A lovél a Kállay-levéltárban, a Nemzeti Múzeumban.

fönntartotta; sőt sikerült a rendeket rábírnia, hogy a háború megkezdésével egyidőben a békés kiegyenlítésre kísérlet történjék; evégből a kalocsai érsek, a pécsi püspök, az erdélyi vajda és a királyi főudvarmester teljes hatalommal ellátva, Bécsbe küldettek.¹

Mielőtt ezek megbízatásukban eljárhattak volna, Miksa támadólag lépett föl.

Legelőbb Sopron alá küldött egy csapatot, amely előtt a tanács megnyitotta a város kapuit. Példáját követték a hatalmas szentgyörgyi grófok, több erős vár urai. A német hadak azután a Csallóközt foglalták el. Itt a nemesség olyan nyilatkozattal vásárolta meg a kíméletét, hogy a királyához hű marad, de a Habsburg-ház örökösödési jogát biztosító 1491. évi szerződés érvényességét elismeri és Miksának segítséget kész nyújtani.

Ezalatt a magyar főkapitányok Moson mellett szállottak táborba. Mindazáltal nem kerestek alkalmat, hogy nyílt ütközetben mérkőzzenek meg az ellenséggel; arra szorítkoztak, hogy Ausztriába háromezer huszárt küldöttek, kik számos helységet fölgyújtottak és Bécs külvárosait földúlták.²

* * *

Időközben fontos esemény következett be. A magyar királyné július 2-án fiút szült, kinek trónörökösödési jogát az 1491. évi szerződés elismerte.

Ezért Miksa, ki magyarországi táborozása alatt hírt kapott, hogy ellene a francia király fegyverkezik, be nem várva a magyar követeket, ő maga tett lépést a béketárgyalások siettetésére. Július 6-án követeket küldött; ezek útközben találkoztak a magyar követekkel, kiknek kíséretében visszatértek Ausztriába.³

A tárgyalásokban a német követek megelégedtek azzal, hogy a békekötési okiratba fölvetessék Miksa nyilatkozata, amelyben »Magyarországra szerzett örökösödési igényét és egyéb jogait« fönntartja; de lemondottak az 1491. évi szerződésbe fölvetett biztosítékok megújításáról. Ebbe a magyarok belenyugodtak, mert az egyoldalú jogfenntartás az 1505. évi országgyűlési végzés jogerejét nem csorbíthatta.

Miksa ehhez hozzájárult, és a két fél biztosai július 19-én kiállították a szerződést, mely néhány nappal utóbb Fehérvárt kihirdettetett. Ulászló augusztus 5-én állította ki a ratifikáló okiratot, amelynek bevezetésében elmondja, hogy a szerződést a magyar biztosok az ő és az egész ország nevében kötötték meg,

¹ A június 24-én kelt megbízóiratot közölte Kollár, i. m., 266., 268.

² Velence magyarországi követének július 14-iki jelentése, Brandenburgi György július 27-iki jelentése, október 11-én Velencébe érkezett tudósítás, Miksa október 27-iki levele.

³ Velence magyarországi követének július 14-iki jelentése és a német követek egyikének, a bécsi Cuspinianusnak naplója.

a befejezésben pedig a maga és egész Magyarország nevében adja a megerősítést.¹

A következő év (1507.) elején Miksa oda irányozta igyekeztét, hogy trónöröklési igényei biztosítása érdekében a magyar uralkodóházzal a családi kapcsolat létrejöttön. Filipecz püspököt bízta meg ajánlata előterjesztésével és a tárgyalások megindításával,² amelyek október hó folyamán megállapodásra vezettek. Miksa okiratot állított ki, melyben kijelenti, hogy a saját országai és az egész kereszténység érdekében üdvösebb teendőt nem ismer, mint a magyar királlyal fönntartani a szoros barátságot és szövetséget, mely a törökök részéről fenyegető veszélyt hárítja el; ezért unokái, Károly és Ferdinánd közül az, ki az osztrák főhercegséget, Tirolt és a szomszéd tartományokat örökölni fogja, a magyar király leányával, a magyar trónörökös pedig az ő (Miksa) leányunokájával, Katalin főhercegnővel, vagy ha ez elhal, nőtestvérével, Máriával házasságot köt.³

Ezt az okiratot meleg hangon fogalmazott levele kísérte. Hosszabb időre — írja ebben — hazájából távozni készülvén és fontolóra vevén, hogy visszatérte előtt a halál utólérheti, úgy látja, hogy unokáit senkire nagyobb megnyugvással nem bízhatja, mint a magyar királyra, ki őket, országaik szomszédságánál fogva, legkönnyebben támogathatja. Ezért unokáit pártfogása és oltalma alá helyezi.⁴

Ulászló a hozzá intézett levelet úgyszólván szóról-szóra átírta. Gyermekeit — úgymond — senkire sem bízhatja nagyobb megnyugvással, mint a római királyra, akit ezért fölkér, hogy őket pártfogása és oltalma alá fogadja. Az iratot gyűrűpecsétével látta el, ami titkos természetét jelezi.⁵

Ezen tárgyalások híre kiszivárgott és a köznemesség körében nagy fölháborodást támasztott. Velencebe Magyarországból érkezett tudósítások arról beszéltek, hogy Ulászló halála után, Lajos mellözésével, magyar úr fog királlyá választatni.⁶

Ezért Ulászló azon volt, hogy Lajos trónöröklési jogát koronáztatása által megszilárdítsa. Ehhez az ország rendleinek hozzájárulására volt szükség. Ezért 1508. május 12-ikére országgyűlést hívott össze.

Itt előterjesztésében arra utalt, hogy Hunyadi Mátyás halála után a trónöröklés ügyének rendezetlensége idegen fejedelmek beavatkozását vonta maga után, minélfogva Lajos koro-

¹ A szerződést és a ratifikáló okiratot kiadta Kollár, i. m., 266—278.

² Miksának 1507. január 7-én Ulászlóhoz és 18-án Bakóczhoz írt levelei Bécsben. Velencei jelentések Sanutonál, VII. 137., 141.

³ Az okirat fogalmazata Bécsben.

⁴ Egykorú másolata ugyanott.

⁵ A nov. 12-ikén kelt irat eredetije ugyanott.

⁶ Július 18-ikán Sanutonál, VII.

názását az ország szabadságának és belső nyugalmanak biztosítéka gyanánt tüntette föl és így megakartá győzni a rendeket arról, hogy a koronázással a Habsburgok igényei ellen újabb védbástyát emelhetnek.

Azonban erről a rendeket nem sikerült meggyőznie. Ezek azt válaszolták, hogy »a római királynak az országra vonatkozó igyekezetéről különféle hírek kerültek forgalomba, melyek az ő szándékát és cselekedeteit gyanus színben tüntetik föl; minél-fogva biztosítékot kívánnak szerezni arra nézve, hogy fiát a király sem életében, sem halála esetére szóló rendelkezéssel a római királynak vagy a világ bármely más fejedelmének kormányzása és gyámsága alá nem helyezi, hanem a főpapok, zászlósurak és egyéb rendek kezei között hagyja«.

A király kész volt ezen biztosítékot nyújtani. Ünnepeyles formában, a függő nagy királyi pecséttel ellátott okiratban a rendek által használt kifejezéseket átírva, kötelező ígéretet tett.¹

A kétéves csecsemőnek 1508. június 4-ikén végrehajtott koronázása és a királyi nyilatkozat sem ingatták meg Miksának igyekezei sikerébe vetett bizalmát. Két évvel utóbb egyik fontos emlékiratában, amely politikai terveit a spanyol király előtt föltárta, teljes biztossággal, mely ma, 410 esztendő múltával, úgyszólván megdöbbenően hat az olvasóra, hangoztatja, hogy Lajos királynak gyermektelenül bekövetkező halála esetében Magyarország az ő tulajdona, mert a természet törvényei és a szerzett jog alapján őt illeti meg. »*Regnum est nostrum et nobis spectat ex debito naturae et jure!*«²

Mindazáltal a nemzeti párt vezére, Zápolyai János szintén nem csüggedett és folyton táplálta azon remény, hogy az osztrák-magyar házassági tervet meghiúsítja és ő nyeri el Anna hercegnőt hitvesül. Helyzetét e tekintetben kedvezőbbé alakította azon siker, amit 1511-ben családja azzal ért el, hogy nőtestvérét, Borbálát a lengyel trónra jutott Zsigmond, a római király erőfeszítései ellenére, nőül vette. Ehhez járult Zápolyai János tekintélyének és népszerűségének jelentékeny megnövekedése azáltal, hogy az 1514-iki pórlázadás leküzdésében döntő része volt. Párthívei ekkor azon gondolatlalt foglalkoztak, hogy a súlyos köszvénybajban szenvedő Ulászló halála után az erdélyi vajdát kormányzóvá választják és a gyenge szervezetű Lajos kimúltával trónra emelik.

Ellenben Miksának és Ulászlónak egyesült diplomáciai fáradozásaikkal sikerült Zsigmond királyt rábírni, hogy az osztrák-magyar szövetséghez csatlakozzék.

¹ A május 27-iki királyi iratnak öt eredeti, hártyára írott példánya a bécsi levéltárban, egy az Esterházy hercegek kismartoni levéltárában. Kiadta Kovachich, *Vestigia Comitiorum*, 455.

² Az 1510. augusztus 15-ikén kelt utasítás a bécsi levéltárban.

Hosszas tárgyalások után abban történt megállapodás, hogy Ulászló és Zsigmond az 1515. év március havának második felében Pozsonyban fognak Miksa császárral találkozni. Ulászló és Zsigmond a kitűzött időre ott voltak; a császár azonban fontos birodalmi ügyekkel való elfoglaltságára utalva, kimentette magát, és Lang Máté gurki bíbornok-püspököt küldte maga helyett. Az értekezletek, melyek itt megindultak, a három birodalom biztonságát közösen érdeklő többrendbeli ügygel foglalkoztak. Mindenekelőtt a lengyel királynak a német lovagrenddel és a moszkvai fejedelemmel régtől fogva fennálló viszályai tárgyaltattak és kiegyenlítésük érdekében határozatok hozattak. Azután a törökök ellen intézendő háború ügye került szőnyegre; de e tekintetben új eszme nem merült föl. A hozott határozatok arra szorítkoztak, hogy a keresztény hatalmak egyesült föllépésre hivatnak föl.

Ugyanakkor a kettős házasság haladéktalan megkötése állapítottatott meg: úgy hogy II. Lajos nőül veszi Mária főhercegnőt, a császár fiának, Szép Fülöp spanyol királynak leányát, Anna hercegnőt pedig Fülöp fiai: Károly és Ferdinánd főhercegek közül az egyik, vagy ha erre nézve akadály merülne föl, maga az öregapa, Miksa császár veszi hitvesül.

A két uralkodó Pozsonyból Bécsbe ment, hol Miksa császár fényes fogadtatást rendezett számukra. Július 22-ikén Szent István dómjában a két házassági frigy tényleg megkötetett. Lajos és Mária Bakócz primás előtt kijelentették, hogy egymást házastársul veszik, gyűrűt váltottak és a főpap áldásában részesültek. Anna hercegnő házassága a legszokatlanabb formában ment véghez. Az agg császár lépett mint vőlegény az oltár elé. Bakócz kérdésére: vajjon Anna hercegnőt hitvesül elfogadjá-e, igennel válaszolt. De ugyanakkor egy okirat olvastatott fel, amelyben kijelenti, hogy az Annával kötött házasságot érvényesnek tekinteni csak úgy kívánja, ha egy év leforgása alatt unokáinak egyike Annával nem lép házasságra.¹

Egy másik okiratban a császár Lajost fiává fogadta, a német birodalomban helytartójává rendelte és a császári méltóságban utódjául jelölte ki.²

Miként a Miksa és Anna között létrejött házassági szerződés a politikai furfang erkölcstelen és ügyetlen találmányának tekinthető, a Lajos javára kiállított oklevelet egy kiváló német történetíró méltán »államjogi abszurdum«-nak bélyegzi.³

¹ Bécsből 1515. július 23-ikán Ferrarába küldött tudósítása.

² Liske, Der Congress zu Wien im Jahre 1515. Forschungen zur Deutschen Geschichte, VIII. 491. 548.

³ Ullman, id. m., II. 550. A császár utóbb, mikor unokáját, Károlyt utódává megválasztatni igyekezett, azt állította, hogy előbb lépéseket tett a választófejedelmeknél Lajos érdekében. Legújabb életírója ezen

A pozsonyi összejövetel alkalmával kiállított oklevelekben arról, hogy Lajosnak fiörökös hátrahagyása nélkül bekövetkező halála esetében a magyar trón Anna hercegnőre és férjére száll, említés nem történt. Azonban erre számított Miksa, és fölfogásában osztoztak a magyar kormányférfiak is. 1519. év végén a királlyal megizentették a két Habsburg-fejedelemnek, hogy halála után országai és tartományai nőtestvérére szállanak (*Ad sororem nostram pertineant*).¹

Ugyanakkor azon óhajtás lépett előtérbe, hogy Annát a két testvér közül az idősebbik, Károly spanyol király, ki a császári koronára pályázott, vegye nőül, azon föltevésben, hogy ettől a törökök ellen hathatósabb segítséget várhat az ország, mint öccsétől. György brandenburgi örgróf, ki mint a cseh korona képviselője küldetett a császárválasztásra, utasítást kapott, hogy szavazatát csak úgy adja Károlyra, ha ez előbb a házassági szerződést megköti. Azonban noha Károly, ki a politikai helyzet követeléseinek hódolva, a francia uralkodóházzal készült családi összeköttetésbe lépni, a magyar házassági ajánlat ügyében a döntést halogatta, az örgróf föltétlenül adta le javára a szavazatot.

A következő évben, mikor Károly császár megbízottai Pozsonyban megjelentek, Lajos és tanácsosai megelégedtek azzal, hogy Anna férje Ferdinánd legyen, ha Károly azonnal átengedi neki az osztrák örökös tartományokat, amire bátyja kész volt. A házasság, egyidőben Lajos és Mária frigyével, 1521. december 11-ikén kötöttet meg.

Ferdinánd ettől fogva buzgó tevékenységet fejtett ki, hogy a koronára, melynek örököse gyanánt tartotta magát, méltó legyen. A magyarországi pártküzdelmek közepett megzavart belső rend és a korona tekintélyének helyreállításán fáradozott. Az országnak a törökök betöréseitől megoltalmazása végett bátyjától és a német fejedelmektől segítséget igyekezett kiereszokolni; maga is erejéhez képest jelentékeny áldozatokat hozott. Különösen bőkezűen részesítette áldozatkészsége bizonyítékaiban Horvátországot. Ily módon ugyanis saját szomszéd tartományait védelmezte. Azonban emellett önző gondolat is vezette: hogy Horvátországot maga számára szerzi meg.

1523. nyarán kísérletezik, hogy Lajost a tartomány átengedésére bírja. A magyar tanácsosok határozottan állást foglaltak ez ellen.²

1526. február havában a horvátországi urak, kik támogatásában részesültek vagy zsoldot élveztek tőle, elhatározták, állításnak hitelt nem ad. (*Halte ich für ausgeschlossen*). Ulmann, id. m., II. 694.

¹ Acta Tomiciiana, V. köt., 318. szám.

² Massaro velencei követ 1523. október 15-iki jelentése Budáról.

hogy meghódolnak neki. Ferdinánd örömmel fogadta az ajánlatot és Bosnyákország királyának címét szándékozott fölvenni. A pápának bejelenté, hogy Horvátország megvédelmezését magára vállalja, és megbízatást kért tőle.¹

A török támadás meghiúsította ezen terveket.

XIII. Zápolyai János királlyá választása. 1526.

A mohácsi katasztrófa után Szulejmán még Budán volt, amikor az általános csüggedés és fejetlenség közepett Várdai Pál egri püspök és pelsőci Bebek János kísérletet tettek, hogy az ország rendeit tétlenségükből felrázzák, egyesült erőfeszítésre bírják. Meghívásukra 1526. szeptember közepén számos úr és nemes jött össze Miskolcon. Öt vármegye: Heves, Gömör, Borsod, Torna, Abauj követeket küldöttek.

A tanácskozások tárgya azon kérdés volt: mikép lehetne a törökök által elárasztott országot megvédeni? Zápolyai János azt izente, hogy »számos és jól felszerelt seregével minél gyorsabban megjelenik«. Ezért abban történt megállapodás, hogy a »rendek minél előbb és minél nagyobb készülettel táborba szálljanak« s Verpelétnél várják be az erdélyi vajdát.²

E végzés hatástalan maradt. Miután a szultán szeptember 26-ikán az ország fővárosát elhagyta és seregét visszavezette, Zápolyai nem látta szükségesnek támadólag lépni föl. Szegedről tokaji várába sietett. Ide október 14-ikére meghívta az urakat és nemeseiket, hogy velük aziránt tanácskozzék: »a hon védelme és megmaradása tekintetében mit kelljen cselekedni«.³

A tokaji vár, melyet a Tisza és a Bodrog összefolyásánál Hunyadi János épített és Mátyás Zápolyai Istvánnak adományozott, október közepén nagyszámú főrendet és nemest fogadott falai közé.

A főpapok köréből csak Várdai Pál egri püspököt és György budai prépostot találjuk soraikban. Számosan voltak a világi urak. A tekintélyesebbek: Perényi Péter temesi főispán, Dóczi János királyi kincstartó, Báthori Endre szatmári főispán, Homonnai Drugeth Ferenc ungi főispán, Werbőczy István, Drágfi Gáspár, Dóczi Gergely, Petrovics Péter, Átándi Pál és Balázs,

¹ Burgio pápai követ 1526. február 15., március 27., április 11. és 25-iki jelentése Budáról.

² A miskolci gyűlésről azon levelek értesítenek, melyeket szeptember 16-ikán a jelenlevő rendek a felvidéki városokhoz intéztek. — Wagner, *Diplomatarium Sarosiense*, 155. — Pray, *Epistolae Procerum*, I. 272. — Wagner, *Analecta Scepusii*, II. 147.

³ A meghívó levélnek egy példányát sem ismerjük. Várdai Pálnak október 8-ikán Egerből Kassa városához írt leveléből tudjuk, mely napra hivatott össze a gyűlés. Közli Jászay Pál, *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után*, (Pest, 1846), I. 79.

Bajoni Benedek, Kismarjai Lukács, Bodó Ferenc, Gerendi János, Glésán Miklós, Pöstyéni Gergely, Czibak Imre, Csáki László és Mihály, Szobi Mihály, Csaholi Imre, Tornallyai Jakab, Mekcsei György, Jakcsi Mihály, Jaksics György, Maczedóniai Miklós, Vidffi Lőrinc, Várdai Mihály, Matusnai János, Vitéz János, Patócsi Miklós, Abrahámfői Péter, Miklós és István, Kátai Mihály, Kenderesi János, Derencsényi Miklós, Ibrányi István és Miklós.

Pest, Ung, Turóc, Szatmár és más megyék, az erdélyi három nemzet, Kassa és más városok követeket küldöttek.¹

A megnevezett urak és nemesek úgyszólván mindannyian Zápolyai János régi hívei, barátai, részben rokonai voltak. Többen zászlai alatt állottak, midőn a pórlázadást leküzdötte, mások előkelő szerepet játszottak a hatvani országgyűlésen, vagy vezérek voltak azon küzdelemben, melyet az alsó nemesség az oligarchia és idegen befolyás ellen folytatott.

Mindezek egyértelműen óhajtották, hogy a Lajos halála által megürült trónt Zápolyai János nyerje el, kitől személyes érdekeik kielégítését, politikai irányzatuk diadalra emelését és együttáll az ország megmentését várták.

Miként előbb, most is legbuzgóbb és leghatásosabb volt Werbőczy István. Ekesszólásával megerősítette a habozókat s megnyerte azokat, kik eltérő véleményeket hoztak magukkal. Magántársalgásban és nyilvános szónoklatban leginkább az 1505-iki végzést hangoztatta, melyben a magyar rendek elhatározták, hogy soha többé idegen fejedelmet nem emelnek a királyi székre. »Mert ezek — így szólott — többnyire fukar, kegyetlen és hanyag kormányzással bélyegezték meg magukat, súlyos csapásokat hoztak e szegény hazára. Ime eleven példa Ulászló, ki, mint egy vénasszony, tunyán, dicstelen ült a trónon. Elhallgatjuk szerencsétlen fiának vakmerőségét, mellyel seregünk virágát, ellenségeink között egykor félelmet és rettegést gerjesztő erőnk és vitézségünk babérját, ocsmányul és gyalázatosan elvesztette. Valóban az irgalmas Isten különös gondviselésének és jóságának tanujelét láthatjuk abban, hogy Zápolyai Jánost a gyászos harc terétől távol tartotta és életét megmentette. Legalább egy oly férfiút tartott fenn, ki képes és hajlandó a hanyatló hazát a siralmas időkben bölcs tanácsával és győzhetetlen fegyverével támogatni, felvirágoztatni.«

Werbőczy és más szónokok bizonyára nem mulasztották el e magasztaló szavakhoz éles nyilatkozatokat csatolni Ferdinánd személye és a németek ellen; valamint ígérek és adományok

¹ A jelenlevők neveit részben ismerteti a tokaji gyűlésnek hárminc aláírással és tizenhat pecséttel ellátott levele, melyben a fehérvári gyűlést kihirdeti. Felsorolja azokat Istvánfi, *Historia Regni Hungariae*, 1758-ik évi kiadás, IX. könyv.

által hatni ott, hol a magánérdek irányozta a politikai meggyőződést. Maga a trónkövetelő leereszkedő nyájassággal igyekezett támogatni párthíveinek törekvéseit.¹

Ekként a szellemek már előkészítve és megnyerve voltak, midőn a gyűlés megnyitott. A rendek egyértelműleg azon meggyőződésben voltak, hogy érvényes és sikeres végzéseket hozni addig, míg az országnak feje és kormányzója nincs, nem lehet.² Így szőnyegre került a királyválasztás ügye. A jelenlevők egy része kész volt ezen ügyet haladéktalanul tárgyalás alá venni és Zápolyai Jánost, kit a hevesebbek már mint királyt élítették, megválasztani.³ Azonban a higgadtabbak belátták, hogy a gyűlés nem illetékes a királyi trón betöltésére. Zápolyai sem óhajtotta, hogy olyan gyülekezet válassza meg, mely a törvényes kellékeket nélkülözi. Ezért a tokaji gyűlés a királyválasztó országgyűlés összehívására szorítkozott, mely november 5-ikére Székesfehérvárra hirdettetett ki.

»Azokra, — olvassuk a meghívó levélben — kik az említett időre és helyre megjelenni, ott velünk együtt lenni akár makacsságból, akár hanyagságból netalán vonakodnának, oly büntetést határoztunk szabni, milyent az ország pártos és elszakadt tagjai megérdemelnek, és amely unokáikra is örök gyalázatot fog vonni.«⁴

A gyűlésre a lengyel királyt is meghívták azon reményben, hogy követe Zápolyai érdekeit hathatósan támogatni fogja.⁵

A rövid időközt, mely a fehérvári országgyűlés kihirdetését határnapjától elválasztá, Zápolyai pártjának vezérei, élükön Werbőczy, szintén arra használják, hogy pártjukat szaporítsák és megszilárdítsák.⁶

* * *

Ferdinánd osztrák tanácsosai és magyarországi párthívei, kik az 1491. november 7-iki szerződés alapjára helyezkedtek, jogi érvényességét kétségtelennek tartották, azon meggyőződésben voltak, hogy bekövetkezett az abban előrelátott eset, amikor a nem-

¹ Istvánfi nyomán (84.), kinek úgy látszik, a tokaji gyűlésről részletes tudósítások állottak rendelkezésére.

² A székesfehérvári országgyűlést kihirdető levélben a tokaji rendek írják ezt. Jászay i. m., 86.

³ Istvánfi, 85.

⁴ A Battyányi Ferenchez október 17-ikén intézett, 30 aláírással és 16 pecséttel ellátott meghívó levelet a körmendi hercegi levéltár eredeti példányából közli Horváth István, Werbőczy István Emlékezete, II. 250.

⁵ A lengyel király Krakóból 1526. október 31-ikén a magyar rendekhez intézett levele. Kovachich, Supplementum, III. 72.

⁶ Az érveket, melyeket használtak, felhossa Brutus, Toldy F. kiadása. Magyar Történelmi Emlékek, XIII. 255.

zet, választás mellőzésével, Miksa unokáját »királyul elfogadni és az országba bevezetni« köteles.¹

Pedig eltekintve attól, hogy az 1492-ik évi országgyűlés magatartása a békekötésben foglalt megállapodások érvényességét megingatta, azoknak szövege is kétségesse tette Ferdinánd örökösödési jogigényeit. Mivel ugyanis meg volt állapítva, hogy azon esetre, ha Ulászló fiágának kihalta idejében Miksa nem él többé, de több fiút hagyott hátra, ezek közül a jövőendő királyt a magyar rendek választják meg; ezen rendelkezésből azt kellett következtetni, hogy miután mind Miksa, mind egyetlen fia már előbb meghalt, de két unokája (Károly császár és Ferdinánd főherceg) volt életben, ezek közül a nemzet választhatja meg királyát.

Erre Ferdinándnak sem magyar, sem német tanácsosai nem gondoltak. Ellenben noha neje, Anna magyar hercegnő részére örökösödési jogot sem törvény, sem szerződés nem biztosított, az Albert király trónraléptekor követett eljárást követve, úgy vélekedtek, hogy Ferdinánd hivatva van nejével megosztani a trónt. Ezen terv megvalósításához választást, országgyűlési végzést nem tartottak szükségesnek. Ferdinánd tehát arra hatalmazta föl tanácsosait, hogy az ország »értelmesebb részét« hívják össze, amely gyűlés a fejedelmi párt »az örökségül rájuk szállott ország« (regni haereditarii) kormányának átvételére hívja meg.

Az ily módon kialakult fölfogásban csak akkor állott be változás, mikor Zápolyai János pártja a királyválasztó országgyűlést kihirdette. Ekkor Ferdinánd nőtestvérével, az özvegy királynéval Hainburgban találkozáván, a magyar tanácsosok meggyőzték őt arról, hogy neki szintén haladéktalanul össze kell hívni az országgyűlést. Azután Mária királyné és Báthori István nádor bocsátották ki a meghívó leveleket, melyeket korábbi (október 9-iki) dátummal láttak el, hogy úgy tüntessék föl azokat, mintha a Zápolyai-pártét megelőzték volna. Az országgyűlés színhelyéül Komáromot, megnyitására november 25-ikét tűzték ki.²

A nádor az ő irataiban intette a rendeket, »hogy azok tanácsára, kik őket tán egyébre bírni törekednének, ne hallgaszanak«; és kinyilatkoztatta, hogy a királyné az országgyűlésen

¹ Ezen felfogást legvilágosabban hirdeti az osztrák tanácsosok 1526. október havában készült emlékirata: »Die Hungern kein Waal zu tun haben; sonder die Königliche Maiestät angeender regierender Erbkönig ist; und die Ungern kein ander Macht zu tun haben, denn die Königliche Maiestät für ihren regierenden Erbherrn anzuerkennen und Ir Maiestät ohne Widerstand zu krönen«, inhalt der Vertrag. Címe: »Artikl und Rat-schlag das Königreich Hungern betreffend.« (A bécsi levéltárban).

² V. ö. Smolka Szaniszló nagybecsű tanulmányát: Ferdinands des ersten Bemühungen um die ungarische Krone. Az Archiv für österreichischer Geschichtsquellen LVII. kötetében.

»semmi mást nem szándékozik tárgyalni, mint azt, ami a közvédelemre és a rendek szabadságának fennmaradására szolgál.«¹

Sem a nádor, sem a királyné levelei a királyválasztást nyíltan nem jelölték ki az országgyűlés feladatául.² Ezen eljárás oka az volt, hogy Ferdinánd örökösödési jogigényét sem hirdetni, sem mellőzni nem akarták.

Azt, vajjon a nemesség fejenként megjelenésre, vagy követek küldésére hivatott fel, nem tudjuk meghatározni; mert a megyékhez intézett meghívó levelek egy példánya sem ismeretes. A városoknak két-két követet kellett küldeni.

Mária királyné oda hatott, hogy a horvátországi és szlavóniai rendek is képviseltessék magukat a komáromi gyűlésen; Zápolyai Jánosnak pedig kétségkívül azért hagyta meg az erdélyi rendek összehívását,³ hogy általuk követeket választasson a magyar országgyűlésre.

Azonban Zápolyai párthívei a királyné és a nádor meghívó leveleit elfogdosták,⁴ ő maga hatalmába kerítette a szent koronát, elfoglalta Fehérvárt és Esztergomot.

A helyzet ekként lényegesen változott. Ferdinánd emiatt ausztriai tanácsosainak véleményét kérte ki a teendők iránt.

Ezek (október 25-én) azt ajánlották, hogy Mária királyné a nádorral együtt, az országgyűlést két héttel korábbra, november 11-re hívja egybe; és pedig oly módon, hogy a nemesség ne fegyveresen és fejenként jelenjék meg, hanem követeket küldjön. A gyűlés helyéül Pozsonyt, Sopront, Győrt hozták javaslatba.

Szükségesnek látták továbbá, hogy az előkelőbb magyar urakhoz követek küldessenek, kik őket, várakat, uradalmakat, hivatalokat s különböző kegyelmeket ígérve nekik, Ferdinánd pártjára vonják és rábírják, hogy a Mária által kihirdetett országgyűlésen megjelenjenek. Fegyveres erő összegyűjtését is ajánlották.⁵

Ferdinánd a javaslat összes pontjait elfogadta.

Máriát felkérte, hogy az országgyűlés határnapját november 11-ére tűzze ki. Elkészítteté a leveleket, melyekben a Magyarország nyugati határszélein lakó urakat felhívta, hogy bírják rá valamennyi atyafiaikat, hogy ott velük együtt megjelenjenek, s

¹ Báthorinak Kassa városához intézett levelét közli Kovachich, Vestigia, 626.

² Ferdinánd biztosai az olmtüzi béketárgyalások alkalmával előadták, hogy »Der Grosz Graff... hat mit eines seines ausgesetzten Rakusz halben, sondern mehr Schreiben gethan« és hogy az egyikben a királyválasztás nyíltan megemlítetett; azonban Báthori ezen levele nem ismeretes.

³ »Hominem suum — úgymond — sine ulla mora in Transilvania expedire et conventum illis indicere velit.« A dátumnélküli levelet közli Kovachich, Supplementum, III. 85.

⁴ Wideman elbeszélése. Goldast II. 63.

⁵ Az ausztriai tanácsosok felterjesztése a bécsi levéltárban.

az ő ügyét pártolják, amit ha megtesznek, mind nekik, mind atyafiaiknak s rokonaiknak meg fogja hálálni.¹

A királyi városokhoz teljesen leplezetlenül vélt szólhatni, kiemelve, hogy mint Magyarország természetszerinti örököse, őket el nem hagyja, hanem fegyveres népét a határszélekre szólitván s naponta szaporítván, mindaddig ott tartja, míg az országgyűlés, hol őt a rendek kétségkívül egyhangúlag királyukká elfogadják, bevégeződik; remélvén, hogy e részben a városok is szívesen és buzgón fogják segíteni, nemcsak örökségi joga tekintetéből, de azért is, mert jelenleg senki sincs az élők között, ki őket a török hatalom ellen jobban, mint ő védeni és oltalmazni képes lenne.²

Ferdinánd ezen elhatározásai nem valósítottak meg. Az országgyűlést nem hívták össze új határnapra, a követsek a határszéli urakhoz, a városokhoz nem indultak el.

Ferdinánd bizalommal nézett a komáromi országgyűlés elé. »Bár sok nehézség és ellenkezés lesz itt, — írja a császárnak — bízom az Urban, hogy minden javunkra és becsületünkre üt ki.«³

Azonban a magyarországi viszonyok felől rosszul volt tájékozva. Zápolyai János mindinkább nagyobb hatalomra emelkedett, Budán erős állást foglalt el.

Ily körülmények között Ferdinánd kétségben volt aziránt, vajjon a komáromi országgyűlés megtartassék-e, vagy elhalasztassék? Ausztriai tanácsosai, kiknek véleményét kikérte, azt javasolták, hogy megtartassék, és Ferdinánd jogigényeit egész terjedelemben tartsa fenn.

»A magyarok — így szólnak — nincsenek feljogosítva, hogy királyt válasszanak, mivel Ferdinánd Magyarország örökös királya; a magyaroknak semmi egyéb joguk nincs, mint őt a szerződések értelmében országgló örökös uruknak elismerni, minden ellenszegülés nélkül megkoronázni.«

Azt javasolták, hogy a követek, kiket Ferdinánd a komáromi országgyűlésre küld, ne a királyválasztást, hanem örökösödési jogait hangsúlyozzák; a királyné és a nádor a szerződésekre, ne a rendek választására fektessék a fősúlyt. Ha ugyanis — így okoskodtak — Ferdinánd királlyá választását kéri vagy megengedi, ebből Zápolyai érvet vonhat saját választása jogosultságának kimutatására; állíthatja, hogy Ferdinánd a választás esélyeinek nem teszi ki magát, ha a királlyságra csakugyan jogokkal bír és az örökösödési szerződések érvényesek.⁴

¹ Eredeti fogalmazat, dátum nélkül, ugyanott.

² Ferdinánd irodájában készült fogalmazat dátumnélküli töredéke a bécsi levéltárban.

³ Ferdinánd október 28-iki levele V. Károly császárhoz. Gévy, Urkunden zu der Geschichte der Verhältnisse Ungarns zu der Pforte, I. 21.

⁴ A felterjesztés eredeti fogalmazata a bécsi levéltárban.

Ferdinánd, ki osztozott tanácsosainak jogi felfogásában, igényei támogatása érdekében fegyveres erőről gondoskodott; Pozsony vidékére 10.000 és Győrbe 3000 embert küldött. Egyúttal élénk tevékenységet fejtett ki, hogy adományok és ígéretek által híveit a hűségben megszilárdítsa és pártját szaporítsa.

Azonban Komárom János király kezeibe került. Ezért Mária királyné az országgyűlést Pozsonyba helyezte át és határnapját egy héttel későbbre tette. A főurak közül többeket külön, sajátkezű soraival intett, hogy el ne maradjanak.¹

* * *

Ezalatt a Zápolyai-párthoz tartozó magyarországi rendek lassan és csekély számban gyülekeztek Székesfehérvárra. Az országnak életben maradt főtisztviselői: a nádor, kancellár, tárnokmester, horvát bán távol tartották magukat. A főpapok ellenben elég számosan jelentek meg; ott volt Podmaniczki István nyitrai, Várday Pál egri, Ország János váci, Jozefich Ferenc zenggi és még három más püspök. A nemesség leginkább csak a szomszéd megyékből, de innen sem nagy számban jött össze.² Hét királyi város bírait és tanácsnokait küldötte.³

Zápolyai november 9-én érkezett meg a rendek körébe. Még ugyanazon napon helyeztette el Lajos király tetemeit a káptalani egyház sírboltjába. A következő napra volt kitűzve a királyválasztás.

Az alsó nemesség már korán reggel a város falain kívül elterülő mezőre gyűlt, hogy ősi szokás szerint szabad ég alatt tanácskozzék. A főrendek Zápolyai lakásán, a prépostság épületében, jöttek össze.⁴

A főrendeknél Zápolyai nyitotta meg a tanácskozást. »Magyarország, — mondá a többi között — mely éveken át ontotta vérét a keresztény hitért, végromlásra és végveszedelembe jutott. Nagyjainak, nemeseinek nagy része elesett, elhagyatott várai török kézre jutottak. Ferdinánd készülleteket tesz, hogy boszút álljon a magyar nemzeten. Idegenek vezérlik pártját, kik önhasznukat, nem a közjót keresve, vágynak kormányra jutni e hazában.« Ezután kifejtette, hogy a koronát a nemzet fiai részére kell megtartani.

¹ A Frangepán Kristófhoz intézett levelet közli Lehoczky, *Stemmatographia*, II. 142.

² Az említett névtelen tudósító, aki pedig Zápolyai pártján állott, írja: »Fuerunt autem de vicinia Albae Comitatus ut sunt Simeghiensis, Szaladiensis, et Castri ferrei, non tamen multi.«

³ Szerémi írja: »De septem civitatibus liberis indices fere quisquis cum consiliariis suis ibi erant.«

⁴ Zápolyai levele, amelyet Szydlaviczky lengyel kancellárnak november 11-én Fehérvárról írt. Widman állítja, hogy a főrendek a főtemplomban tartották ülésüket. (Goldast, II. 50.)

Többen szólottak utána, támogatva előadását s hivatkozva különösen az 1505-iki rákosi végzésre és a közelmúlt idők tanulságaira. A mérsékeltebb szelleműek kiemelték, hogy »ők nem annyira Ferdinándtól idegenkednek, ki kegyes, bölcs, igazságos, vallásos, szelíd fejedelem, mint inkább a német nemzetségtől, mely tőlük erkölcsi, szokásai és törvényei tekintetében különbözik, s mely iránt több méltó oknál fogva, már régóta meghidegültek lelkükben, úgy hogy készebbek bármit szenvedni, mint hazájukban németet ismerni el királyul. Ferdinánd királyságától azért is visszarettennek; mert miként hallatszik, az ausztriaiak jogot követelnek Magyarországhoz és hirdetik, hogy a trónöröklési jog a leányágra is átszáll.«

Közkívánatra fölolvastatott az 1505-iki rákosi végzés, melyhez a jelenlevők egyhangúlag hozzájárulásukat fejezték ki. Erre Zápolyai János Magyarország királyául kijelöltetett.¹

A főrendek határozatát Werbőczy István vitte meg a nemességnak. »Uraim, magyarok! — így szólott — tudjátok, hogy fő és kormányzó nélkül vagyunk, országunk pedig elpusztulva áll; tudjátok azt is, hogy a fenséges ausztriai főherceg kíván királyunkká lenni; mondjátok véleményeteket: akarjátok-e őt vagy nem?« Egyhangúlag hangzott a felelet: »A világért sem...« »Kit akartok tehát királyul?« kérdé tovább. Hasonlag egyértelmű, zajos felkiáltással fejezték ki akaratukat, hogy Zápolyai János legyen a királyuk.

Mikor a zaj lecsendesült, Ferdinánd egyik követe lépett elő. Nem látta tanácsosnak, hogy küldője jogigényeit előadja. Arra figyelmeztette a nemességet, óvakodjanak véghezvinni a királyválasztást, miután a rendek nagy része nincs jelen. Werbőczy válaszolt. »Minden nap, — mondá — sőt minden órában rajtunk lehet az ellenség, rögtön szükségünk van királyra, egy pillanatig sem várakozhatunk.« Majd egy hosszú dárda nyúlt fel mellette, hegyén számos pecséttel ellátott okmány függött. »Ime, uraim! — folytatá — itt az ígélet, itt az esküvel erősített végzés, mely szerint a megyék és urak mindannyian fogadták, hogy soha idegent nem választanak királyukká.«

Végre mesztegnyei Bodó Ferenc a nemesség nevében előadta, hogy mindnyájan Jánost kívánják királyul. »János vajda legyen a király!« hangzott fel újra. Ferdinánd érdekében senki sem merészelt felszólalni. Sőt a német követ nagy veszélyben forgott. Többen halált kiáltottak fejére és fegyverrel rohantak rá. Nehezen tudott menekülni.

¹ Révay Péter, *Centuriae de Monarchia et S. Corona Regni Hungariae*, 1659-iki kiadás, 68. Bethlen Farkas, *Historia de rebus Transylvanicis*, 1785-iki kiadás I. 68.

A csend helyreállta után ünnepélyesen kimondatott a határozat, hogy Zápolyai János Magyarország királyául megválasztott. Rögtön küldöttség ment hozzá, mely őt üdvözlje.¹

Zápolyai régi óhaját látta megvalósítva. Mindamellett eleinte szabadkozott és csak hosszas rábeszélés után jelentette ki, hogy a koronát elfogadja.²

A királyválasztást haladéktalanul követte a koronázás, mely másnap, november 11-én hajtatott végre.

Az esztergomi érsekség üresen állott. Az életben maradt főpapok legidősebbike, Podmaniczki István nyitrai püspök hivatott fel a fontos szertartás végrehajtására.

Az ősi szentegyházat gazdagon fölékesítették, közepére királyi trónt helyeztek el. Podmaniczki, püspöktársaitól környezve, ünnepélyes menetben vezette ide Zápolyait, ki szent István palástját vette föl s kardjával övezte körül magát.

Mise közben Várday Pál egri püspök és Perényi Péter koronaőr kezeikbe vették a szent koronát. Az utóbbi a körülállókhoz fordulva így szólott: »Magyarok! im itt a korona, melyet én három év óta nem láttam, minthogy el volt rejtve. Akarjátok-e, hogy azzal Zápolyai János, a szepesi gróf megkoronáztassék? »Akarjuk« válaszolt a gyülekezet. Majd Werbőczy kérdezé: »Nemes és nem nemes hazánkfiak, tudjátok mennyi szolgálatot tett a vajda úr a magyar nemzetnek; hálátlanok akartok-e lenni iránta?« »Nem akarunk!« hangzott fel. »Emelje fel tehát mindenki a kezét.« A jelenlevők fölemelték kezeiket.

Ezután fejére tették Jánosnak a koronát. A szertartás befejeztével a király lóra ült és az urak s nemesek kíséretében a város falain kívül emelkedettebb helyen kivont kardjával négy irányban négy vágást tett, mire a püspökök egyenkint járultak hozzá, királynak köszöntötték és főpásztori csókok között megáldották. »Isten, a boldogságos Szűz és minden szentek pártfogolják felségedet Isten szent fiánál, hogy felséged védje és oltalmazza meg Magyarországot s az egész kereszténységet!« Végül a »Téged Isten dicsérünk« éneklése között, Jánost visszakisérték szállására, hol fényes lakoma zárta be az ünnepélyt.³

¹ Szeréminek — ki a gyűlésen jelen volt — és Nicolo Ungaro velencei ügynöknek előadása alapján. V. ö. Jászai, 154. 1527. nyarán az olmtüzi békétárgyalások alkalmával Ferdinánd biztosai a fehérvári választás lefolyását előadták. Widman 1527. október 27-iki emlékirata, melyet Goldast 1627-ben Frankfurtban adott ki: »Zwei rechtliche Bedenken von der Erbfolge und Succession des Königlichen Geschlechts und Stamms in beiden Königreichen Hungern und Böhmen.«

² Zápolyai a lengyel kancellárhoz november 11-én írt levele. Bethlen Farkas, id. m., 65—68., adja a beszéd szövegét, melyet Zápolyai ez alkalommal állítólag tartott. Kétségtelen, hogy e beszéd Bethlen műve.

³ Szerémi előadása alapján.

XIV. Ferdinánd királlyá választása. 1526.

Ferdinándnak gondja volt rá, hogy a hazafiúi aggodalmakat, melyeket »örökösödési jogainak« hangsúlyozásával felkeltett, lecsillapítsa.

Ünnepélyes okmányban kijelentette, hogy »Magyarország rendeit szabadságaikban és törvényeikben, melyekkel a néhai magyar királyok ideje óta éltek, ha talán fegyverrel jutna is az ország birtokába, épen úgy megtartja és megoltalmazza, mintha mindnyájuk akaratával választatott volna királlyá; az egyházi és világi javadalmakat idegenekre nem ruhazza; külföldieket az ország tanácsába nem helyez be; II. Endre király rendelvényeit, melyeknek megtartására Magyarország királyai a koronázáskor megesküdni kötelesek, szentül megtartja«.¹

Emellett azon nézetén volt, hogy a magyar rendekre nagy hatással lesz, ha császári bátyja követeket küld az országgyűlésre, kik az ő és a német birodalom támogatását ajánlanák a török ellen. V. Károly nem késett eleget tenni óhajtatásának. Stadion Kristóf augsburgi püspököt és Fürstenberg Frigyeszt rendelte követeiül, avégből, hogy Magyar- és Horvátországban Ferdinánd megválasztása mellett működjenek. Maga pedig leveleket intézett a magyar- és horvátországi rendekhez, buzdítván Ferdinánd megválasztására, »ki azon országokat mind a természeti örökösödés jogán, mind a további szerződések és egyességek erejénél fogva örökölte;« és amelyeket ő minden erejével védelmezni és támogatni fog.²

A cseh- és morvaországi rendek is választottak prágai gyűlésükön követeket, kik hivatva voltak az általuk már királlyá megválasztott Ferdinánd érdekében működni.³

Ferdinánd nem szándékozott személyesen megjelenni Pozsonyban. A tárgyalások vezetésére biztosokat nevezett. Ezek Rauber Kristóf laibachi herceg-püspök, Zelking Vilmos, Lamberg János, Herberstein György, Dornberg Erasmus és Pempflinger János tanácsosok voltak; ugyanazok, kiket már több hét előtt Pozsonyba küldött, hogy Mária körül a kormány vezetésébe befolyjanak.

Megbízó levelüket Ferdinánd és neje Anna együtt állították

¹ Ferdinánd november 30-ikán 13 magyar főúr részére kiállított okmánya Kovachichnál, Monumenta veteris legislationis Regni Hungariae, VI. 38.

² A magyarországi rendekhez intézett levelet kiadta Kovachich. Supplementum, II. 105. Magyar fordításban Jászay, 244. A bécsi levéltárban mind a magyar, mind a horvát rendekhez, továbbá Zápolyai Jánoshoz, Báthori Istvánhoz, Brodarieshoz és Thurzó Elekhez intézett levelek egykorú másolatai találhatók.

³ Ferdinánd november 28-ikán Bécsből Battányi Ferenchez írt levelének fogalmazata a bécsi levéltárban.

ki és látták el őket utasítással. Fájdalmukat tolmácsolták Lajos halála és a csapások felett, melyek Magyarországot érték; előadták, hogy »mint az ország törvényes és természetes örökösei« kötelességüknek tartják az országot »hajdani szabadságába visszaállítani;« emiatt a birodalmi fejedelmeknél segílyt kértek és szereztek. Kijelentik, hogy Zápolyai János erőszak és ármány segílyével foganatosított megválasztása érvénytelennek tekintendő. A biztosok hivatva voltak az örökösödési szerződéseket, melyeket Frigyes és Miksa császárok Mátyás és Ulászló magyar királyokkal kötöttek, ismertetni és magyarázni.¹

A rendek azonban gyéren gyülekeztek Pozsonyba.

János király hívei azt állították, hogy egy megye sem küldött a pozsonyi országgyűlésre követeket. Ez nem valószínű. Másrésről túlzás lehet az, mit Ferdinánd említ egyik okmányában, hogy az urak és nemesek sokkal nagyobb számban jelentek meg, mint Zápolyai János választása alkalmával.²

Kik voltak jelen a főpapok soraiból, nem tudjuk.³ Az urak közül Báthori István nádor mellett Szentgyörgyi Farkas grófot, Battyányi Orbánt, Enyingi Török Bálintot, Bánffi Boldizsárt, Pekri Lajost, Gyulai Istvánt, Czobor Gáspárt, Nagy Imre alnádort, Nádasdi Tamást, Nyári Ferencet, Serédi Gáspárt találjuk megnevezve.⁴

Az országgyűlés megnyitására kitűzött nap eltelte után két hét folyt le előleges értekezletek közt. Végre december 15-ikén kihirdettetett, és a közel vidéken lakó urakat hírnökök értesítették, hogy a következő napon megtartatik a királyválasztás.⁵

December 16-ikán, vasárnap, az urak és nemesek a szent-Ferenc-rend zárdájában gyűltek egybe. A nádor nyitotta meg az ülést. Élénk színekkel ecsetelve a Mohácsnál szenvedett súlyos csapás következményeit, kiemelte, hogy »miután az ország

¹ Eredeti fogalmazata a bécsi levéltárban.

² V. Károlyhoz 1526-ban intézett levelében, Gévy, I. 30. — A »Declaratio Eleccionis Ferdinandi« című emlékiratban áll: »Ex omnibus eiusdem (Regni) statibus et membris principalioribus et alii multi, qui venire potuerunt, comparuerunt et interfuerunt eleccioni.« — Ferdinánd a moldvai vajdához küldött követ utasításában 1527. január 1-én írja, hogy a főpapok, főurak és nemesek »justo numero congregati«. Istvánfinál olvassuk: »Convenere tanta frequentia, quantum in ea publica calamitate et in factiones distractis proceribus vix extitisse crederes.« 86.

³ Istvánfi (86.) csak Oláh és Peregi prépostokat említi. Nem hihető, hogy püspök nem lett volna jelen.

⁴ Ezeket Istvánfi sorolja fel, 86.

⁵ Pozsony város számadási könyveiben olvassuk: »Item Samstag vor Thome geben chamerer einem Hungarn der den Landtag von Rathausz rheab geschrien und verkundet hatt zu der erwelung König Ferdinandi...« Jászay, 316. — A k. biztosok nov. 14-ikén kelt levelükben felhívják Szentgyörgyi Farkas grófot, hogy a másnap tartandó ülésre megjelenjék. Pray, Epistolae Procerum, I. 291.

véd falán tört rés oly széles és nagy, hogy annak betöltésére és megoltalmazására magánember ereje elégtelen, ha valaha, most leginkább van szüksége Magyarországnak hatalmas fejedelmre, ki elhagyatott állapotban levő várait ágyúkkal és egyéb hadiszerekekkel ellássa, a múlt nyáron elveszett véghelyeket visszaszeresse, és a töröknek, ha visszatérne, felkészült sereggel szárazon és vizen ellenálljon, olyant pedig ki erre képes, a szomszéd fejedelmek között csak egyet ismer: Ferdinánd királyt, kivüle senki mást¹.

A nádor után a királyi biztosok feje, a laibachi püspök szólalt fel. Beszédje, melynek szövegét a bécsi és pozsonyi tanácsosok, Ferdinánd személyes közreműködésével, állapították meg, ekként hangzott:

»Öfensége a cseh király értesülvén a fenséges magyar- és csehországi királynak, az ő kedves öccsének siralmas haláláról, legott gondolkodni kezdett, miként lehetne e nemes országot a török kárhozatos uralmától megszabadítani, a véghelyeket visszaszerezni, az országot előbbi állapotába és szabadságába visszahelyezni. Szeme előtt lebegett az, hogy ha ezen ország hosszabb ideig a török hatalmában lenne, az ő ausztriai tartományait is hasonló veszély érhetné; egyszersmind arról is megemlékezett, mennyivel tartozik ő Magyarországnak, mind a jó szomszédságnál, mind a kölcsönös sógorságnál fogva, mely őt és a császári felséget a fenséges Lajos királyhoz köti. Ezen és más fontos okoknál fogva egész igyekezettel azon volt, hogy atyjafiainak és a római birodalom többi fejedelmeinek erejével, ezen ország épségbe visszaállíttassák. Eközben tudomására jutott, hogy a török császár iszonyú öldöklés és pusztítás után Magyarországból kivonult, a királyné pedig a nádorispán úrral, kinek az ország ősi szokása szerint ez tisztében áll, az erdélyi vajda és más urak tanácsára Komárom mezővárosba országgyűlést hirdetett, ahol tárgyalás alá vétetni kívánta azt, mi ezen ország üdvére, védelmére és romlásának megszüntetésére szükséges. Azonban mikor az országgyűlés hatánapja a küszöbön állott, az erdélyi vajda, némi barátait és szolgáit, Tokaj mezővárosában összehíván, itt rábírta, hogy őt királlyá válasszák, minélfogva rögtön a maga és a vele levők nevében Székesfehérvárra királyválasztás végett, az ország törvénye és régi szokása ellenére, gyűlést hirdetett, hol magát, az ajándékok, adományok és ígéretek által köztudomás szerint megvesztegetett rendek felkiáltására, megkoronáztatta. Miután mindezek, mik az ország közszabadságának sérelmére, a királyné öfensége, a nádorispán úr, a többi urak és ország-lakosok gyalázatára történtek, a fenséges csehországi király tuda-

¹ A »Declaratio electionis Ferdinandi in Regem Hungarie« című emlékirat. Jászay, 316.

mására jutottak, nem akarván elhagyni ezen országot, minket küldött követeiül, kik a Komáromba törvényesen kihirdetett, de szükséges okok miatt Pozsonyba áttett országgyűlésen megjelentünk; ezen ország javára nemcsak saját vagyonát, hatalmát és kincseit, hanem a császári felség, a római birodalmi fejedelmek s többi atyafiai, országai és tartományai segedelmét is felajánlja; sőt a keresztény hitért és a ti épségben maradástokért személyét, életét és véréit is kész feláldozni. Fontoljátok meg tehát szerencsétlen hazátok állapotát s vegyétek tekintetbe erőiteket; mire voltatok képesek akkor, midőn országtok még ép és virágzó volt, a kereszténység leghatalmasabb ellenségei, a törökök ellen, a szomszéd fejedelmeknek segélyével, és mire lesztok tehát ezentúl, erőben megtörve, pusztulás és romlás között képesek; főként, ha nemcsak a törököt, de a szomszéd nemzeteket, a cseheket, morvákat, sziléziaiakat s egész Németországot ellenségeiteké teszték? Gondoljátok meg azt is, vajjon az, ki a királyi címet gonosz mesterségekkel elnyerte, az ország kormányzására, elveszett várainak visszaszerzésére alkalmas-e? Van-e elég ereje, hogy annyi pogány és keresztény ellenséget ne mondjuk legyőzzön, de csak az ország határaitól távol tartson? A csehországi király öfensége csodálkozik, mi vakság szállotta meg azon urak és nemések lelkét, kik a vajdát királlyá választották. Ugyanis nem ismeretlen előttük, hogy minden egyenetlenségnek és veszedelmeknek gyermekkorra óta ő volt szerzője. Emlékezzetek meg, hogy egyebeket mellőzzünk, arról, hogy Zsarnó vára alatt, melyet, a királyi tekintélyt és parancsot megvetve, megszállott, mennyi jeles férfiúnak, ágyunak, vagyonnak és kincsnek elvesztét okozta gyávasága által; és mily gyalázatot vont, csúfos futásával, nemcsak magára, de az egész magyar nemzetre! És ki tud közületek könnyek nélkül megemlékezni Nándorfehérvárról, mely ma is a tiétek volna, ha a jó vajda, engedelmeskedve a királyi felség ismételt felhívásainak, az erdélyi hadakkal maga idején ott megjelenni akart volna. Néhány évvel utóbb a vajda a királyi felség és csaknem az egész ország erejével és költségével, Szörény, Orsova és Pet erős és jeles váraknak segítségül küldetett; ő azonban félelemből, mint mondják, vagy bármely más okból megfutamodván, ezen várakat a törökök által elfoglaltatni és leromboltatni engedte. Emlékezzetek mindnyájan ama gyűlésre, mely harmadéve Hatvanban, a vajda közreműködése folytán létesült, melyen a királyi felség, úgyszintén a nemesség nagyobb része erőszak, álnokság és csalárdság által rábirva, megjelent; hol azután a király és a főrendek kerítés közé rekesztetvén, mind abban megegyezni kényszerítették, mi a vajdának és pártjának tetszett. Azon háború emlékét, melyet minap a törökkel szerencsétlenül viseltetek, az idő sohasem lesz képes eltörölni. Széles Magyarországon nincs senki, aki szerettei közül néhányat ne siratna. A török soha még

nagyobb csapást nem mért a keresztény világra. Nem szükséges előadni, mint hagyta el a vajda, bár többször királyi levelek és követek által hivatott, fejedelmét és hazáját; és messziről, mintegy leshelyről szemlélvén az ütközet kimenetét, midőn értesült, hogy az ellenség, a király s az ország főbbjeinek legyilkolása után, kivonult és Budát oda hagyta, végre elárulta azt, amit rég táplált kebelében: elfoglalta a királyi várat és bitorolni kezdte azon címet, mellyel mostan él. És ime, mily híven teljesítette ő hivatala kötelességét is! A szent koronát, melyet az ország az ő hitére és őrizetére bízott volt, mint mondják, némely nőszemélyek segítségével megszerezte és az ország törvényei és szokásai ellenére, saját fejére tette. Nem szükséges emlékezetbe hoznunk a kegyetlen zsarolásokat, melyekkel Erdélyt számos éven át sanyargatta. Erről eléggé tanuskodnának a szászok és székelyek, ha szabadon szólhatnának. Arról, hogy ő és barátai mily kegyetlenül bántak a szegényebb nemességgel, felesleges említést tennünk. Ime ezek az érdemek, melyeknél fogva magát méltónak tartotta a királlyságra! A fenséges csehországi király, mint Ulászló magyarországi király veje, azon szerződésnél fogva, melyet az ő szépatyja Frigyes és nagyatyja Miksa császárok Ulászló királlyal kötöttek, ezen országra a legérvényesebb örökösödési joggal bír, ennél fogva szabadságában állott volna a bitorló vajda ellen igazságos fegyveréhez nyúlni. Azonban ő mégis kímélni akarta a keresztény vért s főként a magyarokét, kik a vallásért és hitért számos éven át vitézül harcoltak, a ti megegyezéseket, választástokat várja; a szabad népnek szeretete és becsülése, nem pedig gyűlölete után vágyódik. Ófenségének értésére jutott, hogy ellenségei különböző híreket terjesztenek, melyekkel őfenségét és a német nemzetet a magyarok előtt gyűlöletesekké tenni iparkodnak; többi között, hogy ezen országot fegyveres hatalommal megtámadni, szabadságától és régi kiváltságaitól megfosztva, szolgaságra juttatni kívánja. Azonban őfensége fényes nemzetségével, jóindulattal és természetével mi sem ellenkezik annyira, mint a kegyetlenség; mi sem egyezik meg annyira, mint a kegyelmesség. Higyjétek el mindnyájan, higgye el egész Magyarország, hogy törvényeitek, szabadságaitok és kiváltságaitok, melyeket ezen ország a boldogult királyok alatt bírt, épségben fognak maradni; ezt őfensége mindnyájatoknak igéri. Nem kell attól félnetek, hogy a királyi tanácsba idegenek fognak meghívadni vagy az egyházi méltóságok, hivatalok és jószágok külföldieknek adományoztatni; minden a tieitek, a ti rokonaitoké, a ti véreiteké és a ti nemzeteteké lesz. Törekedni fog őfensége arra is, hogy a gyűlölség, mely az emberek rosszakarata és mesterkedései által a németek és magyarok közt gyökeret vert, kölcsönös atyafiúi szeretetnek engedjen helyet. Végre attól se tartsatok, hogy nélkülözni fogjátok az igazságot, kegyelmet és bőkezűséget. Legyetek

meggyőződve arról, hogy ő királyi fensége ezen ország koronáját nem annyira birodalma terjesztése végett óhajtja viselni, mint inkább avégett, hogy mindnyájatoknak javára lehessen, végváraitokat az ellenség hatalmából kiragadhassa, nektek nyugalmat és békét biztosíthasson; amelyeknek véghezviteléhez nem fogjátok nélkülözni sem bátyjának, a császár őfelségének, sem más keresztény fejedelmeknek segítségét. Miután tehát megértettétek mind a fenséges csehországi királynak ezen ország iránt viseltető jóindulatát és jóakarátát, mind pedig azt, mily veszéllyel fenyeget titeket és gyermekeiteket a vajda uralomvágya és ármánya; őfensége felhív benneteket, hogy ezen jeles alkalmat, mely az ország és a magyar név fentartására, terjesztésére kínálkozik, két kézzel ragadjátok meg. Soha sem fog jönni oly hálátlan nemzedék, mely ezen fejedelemválasztásban kitüntetendő bölcseségeket nem fogná helyeselni; sőt inkább mind a most élők, mind a később következők hirdetni fogják, hogy a hon megmaradását, a megingatotszabadság visszaállítását nektek köszönik!«¹

Ezen előadás után Mária királyné nevében a főrendek egyike szólott. Magasztalva emelte ki a hűséget, mellyel a magyarok királyaik nemzetségéhez ragaszkodtak; mert ötszáz éven át csak olyanokat engedtek maguk fölött uralkodni, kik a magyar királyok véreből származtak; egyedül Mátyás tesz kivételt, kit atyjának a haza és a katolikus hit érdekében véghezvitt jeles tettei és az ellenségen nyert számos győzelmei emeltek a trónra. Szemlét tartva a magyar királyok rokonsági kapcsolata fölött, a következő eredményt vont le: »Miután Ferdinánd őfelségének neje Anna, az ő magyar királyok igaz ivadéka, őt a koronától megfosztani annál kevésbé lehet, mert Aba, Zsigmond és Albert királyok is hasonlólag nejeik örökösödése útján jutottak a magyar koronához.« Ezután intette a rendeket, hogy megfontolván a római császár és a csehországi király nagy hatalmát, biztosítsák maguknak támogatásukat és ne vonják szerencsétlen hazájukra ellenséges támadásukat, mert Ferdinánd a maga és neje világos jogairól lemondani nem fog, amire alattvalóik is késztetik. Végre kijelentette, hogy ha a rendek »Ferdinándnak és nejének meghódolnak, Mária királyné mindkét bátyjánál pártfogolni fogja őket.«²

Ferdinánd és Mária biztosainak előterjesztéseit élénk eszmecsere követte, mely másnap is folytattatott.

Révay Ferenc nádori ítélőmester, ki jogtudományi jeles ismereteivel már ekkor, ifjú korában, tekintélyt küzdött ki magá-

¹ Ezen beszéd, melynek lényeges tartalma a december 5-iki királyi utasításban bennt foglaltatik, a bécsi levéltárban két példányban van meg. A beszéd szövegét magyar fordításban közli Jászay, 317—323.

² A »Declaratio Eleccionis Ferdinandi« emlékirat alapján Jászay, 324—5.

nak, az okok hosszú sorozatával vitatta, hogy János választása törvénytelen volt. Felhozta, hogy a fehérvári országgyűlést nem a nádor hirdette ki, noha erre egyedül ő van jogosítva; az országgyűlés nélkülözötte a törvényes elnököt: a nádort, kit a királyválasztásnál az első szavazat illet meg; a zászlós főurak közül sokan nem jelentek meg az országgyűlésen, a kapcsolt részek nem voltak ott képviselve; a kitűzött rövid határidő sokaknak lehetetlenné tette kellő időben jelenni meg; Zápolyai János fegyveresei nyomást gyakoroltak a rendekre; a választás nem ment végebe a kellő rendben, mert Zápolyai János hívei a tanácskozás befejezése előtt hirtelen a nép felé fordultak s kérdezték, vajjon tetszik-e nekik Zápolyai János személye? Erre Zápolyai szolgálai és katonái nagy zajjal kiáltották: »igen, Zápolyait kívánják királyuknak!« A nép tehát nem nyilatkozhatott szabadon; végre a választás előtt nem hallgatták meg Ferdinándot és nejét, kik a koronára jogos igényeket emelhetnek.¹

A rendek, meghajolva ezen okok előtt, Zápolyai János királlyá választását és a fehérvári gyűlés összes végzéseit érvényteleneknek nyilatkoztatták. Mindazok, kik János királynak hűséget fogadtak, esküjüktől feloldoztatván, fő- és jószágvesztés büntetése alatt felhivattak, hogy negyven nap letelte előtt pártját hagyják el.²

Másnap, a december 17-iki ülésben, történt meg a királyválasztás. Báthori István adta első szavazatát Ferdinándra. Sorban követték őt a főpapok, urak, nemesek és városi követek. Végre egyhangú felkiáltással Ferdinánd Magyarország királyává megválasztatott, ami a tömeg örömrivalgása, a harangok zúgása, az ágyúk üdvlövési között ünnepélyesen kihirdettetett.³

Az országgyűlés, miután küldöttséget választott, mely Ferdinándot megválasztatásáról értesítse, előtte a nemzet hódolatát tolmácsolja, szétoszlott.⁴

Ferdinánd a következő év január 1-én kelt leveleiben megválasztatását köztudomásra hozta, egyúttal néhány főúrhoz és nemeshez, kik a pozsonyi országgyűlésen nem jelentek meg, úgyszintén több királyi városhoz azon szokatlan fölhívást intézte,

¹ A »Declaratio Eleccionis Regis Ferdinandi« emlékirat a bécsi levéltárban.

² Wildman Goldastnál, II. 43. Istvánfi, 86j

³ A »Declaratio« című emlékiratban »Eleccio fuit facta libera, non coacta minis nec timore, sed cum considerata deliberacione, votorum separatorum religione conclusa, et in summa tali modo, forma et ordine. quod nihil pretermissum fuit«. Istvánfi írja: »Ferdinandus . . . ipsius primum Palatini suffragio, ac demum votis et acclamatione omnium ordinum, magna publicae laetitiae significatione, mirificoque omnium applausu et tormentorum fragore declaratus est.« 86.

⁴ A »Declaratio« című emlékirat és Wildman Goldastnál, II. 43.

hogy a választást hagyják jóvá (approbatione et ratificatione), a részükről történt jóváhagyásáról és megerősítéséről pedig mielőbb értesítsék.¹

* * *

Horvátország és Szlavónia rendei sem a székesfehérvári, sem a pozsonyi királyválasztásban nem vettek részt. Az anyaországtól és egymástól elszakadva, külön tanácskoztak és határoztak a trón betöltéséről.²

Ferdinánd két héttel a mohácsi csata után, Frangepán Kristóf gróft és Jurisich Miklóst megbízta, hogy a horvátországi rendeket egyenkint és összehívandó gyűlésükön részére megnyerni igyekezzenek.³

Ezek az október elején tartott gyűlésen a rendeket felszólították, hogy Ferdinándot »azon jogai alapján, melyek őt és hitvesét Magyarországra megilletik és több egyéb tekintetnél fogva is, királyuknak fogadják el és ismerjék el.«⁴

Azonban a horvátországi rendek nem teljesítették mindjárt ezen óhajtást. Szükségesnek látták, hogy a magyarországi rendek állásfoglalását bevárják és Ferdinánddal tárgyalásokat indítsanak meg. Évégből megbizottaikat elküldték Pozsonyba, ahonnan Ferdinánd megválasztása után tértek vissza.⁵

Ekkor, az év utolsó napjaiban, Cettinben megtartatott a horvátországi gyűlés. A rendek jelentékeny számban gyűltek egybe. A legelőkelőbbek valának: Horváth-Miszlenovics András knini püspök, Korbaviai János gróf, Zrinyi Miklós gróf, Frangepán Kristóf, Farkas és György grófok, Blágai Kristóf gróf, Pernyei Kristóf, Tompics Bernát, Kobazics János, Jankovics Pál, Krisenics Gáspár, Csijacsics Tamás, Szkoblics Mihály, Babonisics Miklós, Otmics Gergely és Antal, Nobakovics János, Joa-

¹ Jászay, i. m., 400.

² »A magyar országgyűlések története« című munkámban (I. 27. és 48.) azt állítom, hogy Horvátország két követe a pozsonyi országgyűlés tárgyalásaiban és Ferdinánd választásában részt vett. A róluk szóló okiratok újabb tanulmányozása meggyőzött arról, hogy állításom téves. A horvátországi rendek október elején tartott gyűléséből küldött két követ megfordult ugyan az országgyűlés idején Pozsonyban, de csak Bécsbe menet és onnan jövet; mert egyedül arra kapott megbízást, hogy Ferdinánddal tárgyalásokat folytasson.

³ A megbízó levél fogalmazata a bécsi levéltárban.

⁴ Ezt Ferdinánd említi december 5-ikén kelt alább idézendő iratában.

⁵ Megbizatásuk nem terjedt ki arra, hogy az országgyűlés tárgyalásaiban Horvátországot képviseljék. Ezt kétségtelenné teszi Ferdinánd november 28-iki Battyányi Ferenchez írt levele: »Cum Nuntiis Croatarum, qui ad nos missi erant tantum egimus, ut ad Dietam Posoniensem quoque eant, rebus nostris operam daturi, eaque finita se domum conferant.« Bécsi levéltár.

csics Pál, Giszics Gáspár, Szunics István. A megyék és városok, úgyszintén a távollevő urak követeket küldtek.¹

Ferdinánd király Obersteiner Pál bécsi prépostot, Jurisics Miklós kapitányt, Katzianer János kapitányt és Puchler János főtitstet küldötte, mint biztosait a gyűlésre.²

Ezek felszólítást intéztek a rendekhez, hogy Ferdinándot »törvényes és természetes királyuk és uruknak«, nejét Annát pedig »törvényes és természetes királynéjuk és asszonyuknak« ismerjék el, nekik a tartozó hűségi és hódolati esküt tegyék le.

Megmagyarázták azon jogokat, melyekkel Ferdinánd és Anna »a magyar szent birodalomnak örökségi jog alapján elnyerésére teljesen és elegendőképen felruházva és ellátva van, főként azon többrendbeli szerződések erejénél fogva«, melyeket Frigyes és Miksa császárok Mátyás és Ulászló magyar királyokkal kötöttek és melyeknek szövegét egész terjedelemben felolvasták. Hivatkoztak továbbá a pozsonyi választásra és »ama számos kegyelemre, segedelemre és kedvezésre, melyekkel Horvátországot a törökök ellen — ő királyi fensége a keresztény fejedelmek között egyedül maga fenntartotta!«

A rendek, mint maguk írják, »szigorúan megfontolták és bőven meggondolták« a felhozott érveket, és meghajolva erejük előtt, »szívesen, buzgón, jókedvvel és tisztelettel« készeknek nyilatkoztak Ferdinándot uralkodójuknak elfogadni. Újév (1527.) napján délelőtt a ferenciek kolostorában tartott ülésükben »mindannyian egy szóval és felkiáltással Ferdinánd királyt igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királyukká és urukká, az egész nemes Horvátország királyává és urává; nemkülönben Anna királynét igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királynéjukká és asszonyukká, egész Horvátország királynéjává és asszonyává megválasztották, elismerték, elfogadták és kikiáltották«. Sőt ennél tovább mentek, kötelezték magukat és utódaikat, hogy soha mást Horvátország uralkodójául elismerni nem fognak, mint Ferdinánd és Anna örököseit.

Ezután az összes jelenlevők »kezeiket és ujjait magasra emelve, a legnagyobb örömmel« mondták Obersteiner Pál prépost után az eskü következő szövegét:

»Esküsünk és fogadjuk, hogy mostantól fogva fen-

¹ Ezeknek a nevei olvashatók a jan. 1-én kiállított okmány élén, mely Ferdinánd királlyá választatásáról szól. A nevek után áll: »És Horvátország valamennyi többi nemesi és főbbjei, miként nemeseinek, vármegyének, városainak, kerületeinek s népeinek közönsége.« Az okmányt kiadta Chmel, Habsburgisches Archiv, II. 35—38. Kukuljevič. »Articuli et Constitutiones Dietarum, seu Generalium Congregationum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae,« (Zágráb, 1862). 20—22. Magyar fordításban Jászay, 386—390.

² A december 5-ikén kelt megbízó levél eredeti fogalmazata a bécsi levéltárban. Magyar fordítását adja Jászay, 286.

séges Ferdinánd fejedelem úrnak, választott cseh királynak és hitvesének, fenséges Anna asszonynak, Magyar- és Csehország született királynéjának, a mi kegyes és kegyelmes urainknak, mint Horvátország igaz, törvényes és természetes örökösének, királyának és királynéjának, úgyszintén az ő örökösöknek és helytartóiknak, mindenkor hívek és engedelmesek leszünk, az ő javukat, hasznukat, épségben maradásukat szemünk előtt tartjuk s erőnk szerint előmozdítjuk, kárukat és hátrányukat pedig tehetségünkhöz képest elhárítjuk és eltávoztatjuk; minden egyebet is mindenkor megteszünk, mi a jó alattvalónak és hű szolgának uraik irányában kötelességük; őfelségükön és az ő örökösökön kívül más senkit soha urunkul és királyunkul elfogadni és elismerni nem akarunk; sőt ha együtt vagy egyenként észrevennők, hogy valaki, vagy többen, akár az egyházi, akár a világi rendből őfelségeik kárára szóval vagy tettel, máshoz vagy másokhoz csatlakozni kívánnak, mihelyt az ilyenek tudomásunkra jutnak, őfelségeiket vagy az őfelségeik által rendelt előjáróinkat azonnal figyelmeztetjük, értesítjük és az ilyen engedetleneknek engedelmességre szorításában segítjük. Isten minket úgy segéljen és az ő szent evangéliuma.«¹

A királyi biztosok ezen eredményt nem áldozatok nélkül érték el. Ferdinánd a gyűlés előtt segélyösszegeket fizetett ki a horvát uraknak, hadak fogadására. A választás után pedig a királyi biztosok a tartomány megvédelmezése érdekében tett újabb és jelentékenyebb ajánlatokkal kötelezték le a rendeket.²

Négy nappal utóbb a szlávóniai rendek Dombró mezővárosban tartottak gyűlést, melyet a János király által bánná kinevezett Frangepán Kristóf hívott össze.

János király biztosai Bánffi János és Keserü Mihály felhívták a rendeket, hogy tekintettel az 1505. évi végzeményre, melynek szövegét felolvastatták, Jánost uralkodójuknak ismerjék el.

A tanácskozások három napot töltöttek be. A rendek fájdalmaikat fejezték ki afölött, hogy a két testvértartomány ellenségeképen fog egymással szemben állani, Jánost elismerték ugyan királyuknak és Frangepánt bánjuknak, de az utóbbit esküvel kötelezték, hogy egész erejével és tehetségével az ellenkirályok kibékítésén fog fáradni.³

* * *

¹ A királyválasztásról szóló részleteket és az eskü szövegét a rendeknek fentebb említett jan. 1-iki okmánya tartalmazza.

² A k. biztosok okmánya a bécsi levéltárban. Kiadta Kukuljevic, 22—25.

³ Jurisich Miklós 1527. jan. 22. Ferdinánd királyhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi levéltárban.

Azon hatásnak, amit Ferdinánd megválasztatása az országban gyakorolt, ellensúlyozása végett János király 1527. tavasz nyitával Budán országgyűlést tartott. A főrendek nagy számban gyűltek össze. 53 vármegye, 10 királyi város, Erdély és Szlavónia rendei képviselve voltak.

Az alkotott végzésekből az 1505. évi rákosi határozat megújított; mindazok, kik Ferdinánd megválasztatásában részt vettek és őt támogatják, »a haza, az ország szabadsága és a szent korona ellenségeinek« nyilvánítottak, mint hűtlenek és felsegértők jószágvesztés büntetésével sújtattak.

Ezek után előre volt látható, hogy a két király között a fegyvernek kell döntenet. Miután a kísérlet, melyet a lengyel király 1527. június havában a vetélytársak kiegyenlítésére tett, nem vezetett eredményre, Ferdinánd július utolsó napjában, jelentékeny sereg élén Magyarország területére lépett, újabb esküvel kötelezván magát a nemzet jogainak és szabadságainak tiszteletben tartására.

János királyt készületlenül találta. Győr, Tata, Komárom, Esztergom, Visegrád megnyitották kapuikat. Az első szent király ünnepén Ferdinánd bevonulhatott a védtelenül hagyott Buda várába.

A kivívott gyors és fényes siker hatása alatt tömegesen hagyták el János királyt hívei és vetélytársának táborába siettek. Ferdinánd ekkor érkezettnek látta az alkalmas időpontot, hogy királlyá választását újabb országgyűlésen megerősítse és a koronázás által magát a trón birtokában megszilárdítsa.

Szeptember nyolcadikán Budán megnyitandó országgyűlést hirdetett, azon indoklás mellett, hogy a rendekkel, hódolatuk elfogadása után, »a véghelyek megmentésére és az ország javára célzó intézkedésekről kíván tanácskozni«.

Csak október 6-án nyitotta meg az országgyűlést. A palotájába meghívott főrendekhez latin nyelven beszédet intézett, melyet a kancellár magyarul tolmácsolt. Ismélte azt, amit a pozsonyi országgyűlésen biztosai által, a mohácsi vész után kifejtett tevékenységről előadatott. Istent hívja bizonyásgul, hogy akarata ellenére kezdette meg a háborút. Hogy ezt jogosan viseli, ezt a szerencsés eredmény bizonyítja. Győzelmeit ugyanis inkább Isten segélyének és hatalmának, mint emberi erőnek és bölcsességnek tulajdonítja. Ezért kötelessége jogait érvényesíteni. Előadását így fejezi be:

»Mivel tehát Istennek kétségtelenül nyilvánuló akaratából, mindnyájatok megegyezésével, hivatva vagyok fölöttetek uralkodni, most már nem marad egyéb hátra, mint törekvésünket arra irányozni, hogy helyreállítsuk a feloszlásnak induló, úgyszólván minden tagjában megbomlott országot, fegyvereinkkel távol tartsuk ellenségeit, végre lehetőleg kiterjesszük határait. Míg

mi ezeknek végrehajtására minden erőnket felajánljuk, fáradságot nem kímélünk és veszélyektől nem rettegünk: méltányos dolog, hogy viszont ti is ezen fontos és rátok nézve mindenekfelett üdvös feladat megoldásában tanáccsal és áldozatkészséggel hűségesen támogatatok.«¹

A főrendek nevében Várday Pál esztergomi érsek válaszolt:

Elmondotta, hogy azok, akik Lajos király halálát túléltek, meggondolván, hogy az ország védelme érdekében, nagy hatalommal és számos országokkal bíró uralkodóra van szükség, Ferdinándot óhajtották királyul. Miután azonban a szepesi gróf pártja felülkerekedett, az ő megválasztását királlyá inkább félelemből engedték meg, mint jóváhagyták; a koronázáson nem szabad akaratból, hanem azért, nehogy elmaradván, kárt szenvedjenek, jelentek meg. Mivel pedig »a szepesi gróf« amennyire dőlyfös és kegyetlen a szerencsében, annyira gyáva és tehetetlen a szerencsétlenségben, és mihelyt Ferdinánd hadainak közeledését hírül vette, futásban keresett menekülést; ezért örömmel értesültek Ferdinánd győzelmeiről. Királlyá választatását, mely Pozsonyban a királyné hívei által történt, érvényesnek ismerik el. Felhívják a királyt, hogy a szepesi grófot, ki vétkes erőszakkal foglalta el az országot, mint felségsértőt, fegyverhatalommal vegye üldözőbe; mívégre felajánlják neki fegyverüket és vagyonukat. Fölkérlik, vegye át haladéék nélkül az ország kormányát és koronáztassa meg magát Székesfehérvárt.²

Két nappal utóbb a király a főrendektől kísérve, megjelent az alsó nemesség körében. A budai vár alatt elterülő mezőn faállvány s ezen trón volt elhelyezve.

Mindenekelőtt Szalaházi Tamás veszprémi püspök és királyi kancellár ismételte azt, amit Ferdinánd két nap előtt a főrendeknek előadott. Majd maga a király szólott latin nyelven; szavait a kancellár magyarul tolmácsolta.³

»Mindnyájatok előtt — úgymond — ismeretesek szándékaim, melyekkel minap hazátokba jöttem: titeket a zsarnokságtól felszabadítani, személyeiteket és javaitokat az ellenségtől megvédeni, belviszályok és sokféle csapások által teljesen felforgatott hazátoknak régi fényét visszaállítani. Ezen ország trónját, melyre jogosan igényt támaszthatok, inkább szánalomból, már-már elveszett ügyeteken segíteni óhajtván, mint haszonlesésből és saját érdekeimet tekintve, kerestem. Miután most, mindnyájatok megegyezésével, az országot átveszem, Istent tanunak hívva,

¹ A beszéd egész szövegét közli Ursinus Velius (28.—30. II.), ki mint a királyi iroda tagja, az országgyűlésen jelen volt.

² Ursinus Velius Várdaynak beszédét így, kivonatossan közli.

³ Így értem azt, amit Ursinus Velius ír: »Ipse eodem (Episcopo Vesprimiensis) usus interprete hunc in modum ad circumfusam nobilitatem verba fecit.« 31.

fogadom, hogy inkább az atyai kegyességet és szelidséget, mint a királyi hatalmat fogom veletek éreztetni. Az, hogy idegen vagyok, nem szolgálhat hátrányomra. Ezen országnak előttem is több külföldi uralkodója volt, kik azt jobban kormányozták, mint a honfiak. A legfontosabb kérdés az, milyenek vagyunk, nem pedig az, hogy honnan származunk. Nem más országok történetéből hozok elő példákat, Probus római császárt említem, mert Pannóniának volt szülőtte és igazságosság, kegyesség, harci vitézség, úgyszintén más fejedelmi tulajdonságok tekintetében felülmúlt számos császárt, kik előtte és utána embertelen kegyetlenség, fajtalan-ság, rablások és más bűntények által gyűlöletesekké tették magukat. Ha a származást veszítetek tekintetbe, elődeink egyike sem képes elhomályosítani családunk fényét. Őseim között római császárt és spanyol királyt mutathatok föl. Atyám szintén királyi koronát viselt, és ha kora halál el nem ragadja, a császári trónon követi vala nagyatyámat. Testvérem, Károly császár őseitől országokat és birodalmakat örökölt; maga pedig mily tetteket vitt véghez már ifjú korában, ismeretes az egész világ előtt. Azt, hogy milyen véleményben van személyünkről a világ, kitüntette két hatalmas nemzet: a német egykor minket óhajtott császárrá választani és a cseh, mely az elmúlt évben egyhangúlag ajánlotta fel nekünk a királyi trónt. Tehetségünkhöz és erőnkhez képest, mit sem fogunk elmulasztani, mit igazságos, kegyes, jóakarató uralkodótól az alattvalók várhatnak. Ne tartsatok attól, hogy az elődeink által alkotott törvényeket megszüntetjük. Mindenkor épségben megőrizzük jogaitokat és kiváltságaitokat. Bármely ügyben bizalommal fordulhattok hozzánk. Buzgón fogunk igyekezni, hogy mindnyájatok igazságos, kegyes és jóságos uralkodónak tartsatok minket; az előkelők és alacsonysorsúak között nem teszünk különbséget; mindenkinek egyformán szolgáltatjuk ki az igazságot. A kegyetlen ellenség által elfoglalt erősségeket és területeket visszahódítjuk, az ország határait mindnyájatok tanácsával és segélyével kiterjesztjük. Számíthatunk testvérünk, a császár hadaira, számos fejedelem és nép segítségére. A ti, gyermekeitek és hitveseitek javára nemcsak kincseinket áldozzuk föl, hanem készek leszünk életünket is kockára tenni. Fogadjátok ajánlatainkat szívesen, mi pedig viszont óhajtjuk, hogy ti híven engedelmeskedjeteek nekünk és hitvesünknek, királynétoknak, hazátok szülőttének.«¹

A nemesség megbízásából Bessenyei István válaszolt. Mentegette a nemesség azon részét, mely a szepesi grófnak meghódolt; tévútra vezették Zápolyai párthívei, kik hirdették, hogy úruk a császár és Ferdinánd király megegyezésével lép a magyar trónra; emellett meggátolták, hogy a Ferdinánd által

¹ Ursinus Velius., 30—33.

szétküldött levelek kezeikbe jussanak. Különben Ferdinándot azonnal elfogadták volna királyuknak. Most tehát Jánost a haza ellenségének nyilvánítván, Ferdinándot szívből üdvözik uralkodójuk gyanánt és fölkéri, hogy magát mielőbb koronáztassa meg s az ország kormányát vegye át.¹

A következő napon az országgyűlés végzéseket alkotott, melyek János párthíveit, kik tizenöt nap alatt Ferdinánd előtt meg nem hódolnak, honárulóknak nyilvánították, és adót szavazott meg oly célból, hogy Ferdinánd hadat fogadhasson János király és a törökök ellen.²

Ferdinánd ekként Magyarország törvényes királyának elismertetvén, koronázására november harmadik napja lett kitűzve, amely ünnepélyre az ország rendei külön levelekben hivattak meg.³

Ferdinánd, neje és nőtestvére kíséretében, október 31-ikén érkezett Székesfehérvárra.

A következő két napon sűrűn érkeztek a főpapok, urak és nemesek, közöttük Perényi Péter koronaőr, ki magával hozta a szent koronát.

November 3-ikára volt kitűzve a koronázás. A szőnyegekkel dúsan fölékesített káptalani egyház kapujában várták a főpapok és urak a királyt, ki a két királynéval vonult a szentélybe. Előtte vitték a zászlósurak a koronázási kincseket.

A szentély közepén magas emelvényen állott az aranyos szőnyeggel borított trón, melyen a király, a két királyné között, foglalt helyet. Öt főúr, kezeikben a magyar korona tartományainak címerét viselő selyemzászlókkal, állott oldala mellett.

A koronázási szertartást Podmaniczki István, nyitrai püspök végezte, ugyanaz, ki egy év előtt János király fejére tette a szent koronát. Várday esztergomi érsek, mivel a pápai megerősítést még nem nyerte el, mellőztetett.

A mise kezdetén a király aranytól ragyogó és keleti szörmékkal ékesített öltönye fölé fölvette szent István palástját. Az evangélium előtt az oltár lépcsőjéhez vezetett és térdre borulva hallgatta meg a koronázó főpap által fölolvastott intelmeket.

Ezután a nádor, a templom hajóit betöltő nemesség felé fordulva, három ízben, magyar nyelven, e kérdést intézte hozzájuk: »Akarjátok-e Ferdinánd csehországi királyt királyotokul?« Háromszor hangzott a válasz: »Akarjuk!«

Ezután a »Te Deum laudamus« éneklése között a nyitrai püspök Ferdinánd fejére tette a szent koronát, kezeibe adta

¹ Ferdinánd október 8-ikán Máriához intézett levele. Gévay, I. 115. — Widmann, 35. — Ursinus Velius, 33.

² Ursinus Velius, 33. — Istvánfi, 87.

³ A Kassa városához intézett meghívó levél e város levéltárában.

a kormánypalcát és az aranyalmát, végül körülövezte a királyi karddal.

Evangelium után Ursinus Velius királyi történetíró lépett a szószékre, és latin beszédet mondott el.

Az első részben a nemzethez szólt, dicsőíti Ferdinánd családját és személyét, eloszlatni iparkodik az aggodalmakat, melyeket idegen származása támaszthat. Beszéde második részében a királyhoz fordul. Megismerteti vele az országot, mely kormányára alá jutott és a nemzet vitéz tetteit, melyeket a kereszténység elleneivel harcolva, véghez vitt.

»Világos, — úgymond — hogy a magyarok sohasem nélkülözték a lelki erőt, mely a nagy tettek föltétele, mindenkor kitűntek hadi erényeik által, csak hogy nem mindig bírtak bátor és a hadi mesterségben jártas vezérekkel.« Elmondja, hogy az ország mennyit szenvedett a török háború alatt; visszatörésre, a török ellen háborúra lelkesíti a királyt. Előadását rövid imával végzi, a király hosszú és szerencsés életéért.¹

A mise folytatattván, offertorium-kor a király száz magyar aranyat tett le az oltárra. Communio után a nyitrai püspök kezeiből vette az Úr testét.

Mise után a király átment egy másik templomba, ahol több előkelő férfit aransarkantyús lovagokká avatott föl. Innen távozva, lóra ült és a külvárosba, szent Márton kápolnájához vonult, hol lováról leszállott és magas állványon, szabad ég alatt ünnepélyes esküt tett, hogy az ország jogait, szabadságait és törvényeit tiszteletben fogja tartani. A veszprémi püspök olvasta elő az eskü latin szövegét, melyet azután a népnek megmagyarázott. Végre a király néhány szót intézett a néphez: engedelmességre hívta föl és viszont biztosította, hogy védelméről buzgón fog gondoskodni. Zajos üdvkiáltások kísérték és követték a beszédet.

Ezután ismét lóra ült és a város másik részén emelkedő dombra lovagolt, hol kivont kardjával megtette a négy vágást.

A király lakásán tartott koronázási lakomára harminc főúr és két hölgy (a nádor neje és egy Erdődy grófné) volt hivatalos.

Másnap a királyné koronáztatott meg. Az ünnepélyek sorozatát harci játékok zárták be.²

XV. A váradi békekötésnek a trónöröklésre vonatkozó határozatai. 1538.

Az ország két részre megoszlásának válságos következményei mindkét uralkodóban és alattvalóik körében egyaránt ébren

¹ A beszédet a szónok kiadta ugyanazon évben, Bécsben, Báthori István nádornak ajánlva.

² Ursinus Velius előadása és a mantuai követ jelentése alapján.

tartották egysége helyreállításának vágyát. Az ismételt kísérletek meghiúsulása után Ferdinánd, az 1537. év őszén, egyik legügyesebb diplomatáját, a dánországbeli Wese János érseket teljhatalommal ruházta föl a megindítandó béketárgyalásokra. Ez egyenesen János király mindenható tanácsosával, Fráter Györggyel lépett érintkezésbe, aki önzetlenül, hazaszeretete sugalmazására, őszintén karolta föl a kibékítés ügyét, amelynek uralkodóját és tanácsosait meg tudta nyerni. 1538. február 24-ikén létre jött a váradi békekötés, amelynek megállapodásai értelmében mindkét uralkodó megtartja és a felségjogok teljességével bírja azt, ami az ország területéből kezei között van; de János halála után a két rész egyesül Ferdinánd jogara alatt; csakis a Habsburg-törzs két fiágának kihaltával, éled föl a Zápolyai-család örökösödési joga és egyedül azon esetben, ha ennek is fiága kihal, választhat szabadon királyt a nemzet. János király esetleg születendő fia részére kárpótlásul a család összes birtokainak visszanyerése, a szepesi herceg címével és Ferdinánd egyik leányának kezével biztosított.

A nemzeti párt vezérei ebben a békekötésben leteszik a fegyvert, amellyel négy évtizeden keresztül a független magyar állam és a nemzeti királyság megalapításáért küzdöttek.

Az 1505. évi végzés elhatározta, hogy idegen uralkodóházak sarjai a magyar trónt sohase foglalhassák el. Ily módon a Habsburg-házat a magyar koronára tartott jogigényeitől megfosztani kívánták. Ellenben az 1538. évi békekötés azt állapította meg, hogy János király halála után a magyar trónt az ő fia vagy unokája ne foglalhassa el. Ezt pedig avégből mondotta ki, hogy a Habsburg-háznak az osztatlan magyar állam trónjára jutását biztosítsa.

Az 1505. évi végzésben a nemzet törvényes képviselői a nemzetet megillető királyválasztási jogot csak annyiban szorították meg, amennyiben elhatározták, hogy idegen származású trónkövetelő nem választható meg. Az 1538. évi békekötés a királyválasztási jogot úgyszólván teljesen megsemmisítette; amennyiben akképen rendelkezett, hogy János király halála után királyválasztásnak helye nincs, az ő országrésze elismeri uralkodójának Ferdinándot, akinek halála után egész Magyarország osztatlanul férfitódaira, ezeknek kihalta után János király férfitódaira száll; csakis a két család fiágainak kihalta után lép a nemzet újból királyválasztó jogának birtokába. Így tehát azon eshetőség ellen sem volt a váradi magyar politikusoknak kifogásuk, hogy ha Ferdinánd fiága kihalna, Magyarországbán — a spanyol király uralkodjék.

A békekötés erről intézkedő cikkelyének szövegében különösen feltűnő az a részlet, amelyben kimondatik, hogy Ferdinánd halála után fiát, Miksát az ország egyértelműleg királlyá megválasztani

tartozik.¹ Annak a megállapodásnak, hogy a rendek előre megjelölt személyt egyhangúlag kötelesek megválasztani — értelménincs; mert ha a trón elfoglalására hivatott személy ki van előre jelölve, választásról szó sem lehet.

Továbbá ha a János oldala mellett levő magyar államférfiak szükségesnek látták hazájuk megmentése érdekében politikai multjukkal szakítani, ezért a törvényesség kellékeinek melőzésére sem szükségük, sem joguk nem volt.

Már pedig a békekötés oklevelének szövege szerint a trónörökösödés ügyét János király önhatalmúlag, önkényesen intézi el, kijelentvén, hogy ő »megnyugszik abban (ad hoc condescendit), hogy az ő halála után nem az ő fia, hanem Ferdinánd és örökösei uralkodjanak Magyarországon«.

Rejtély az, hogy a békekötésben közreműködő államférfiak mikép tarthatták János királyt feljogosítottnak arra, hogy önhatalmúlag szabályozza a trónörökösödést? Miképen feledkezhettek meg arról, hogy az 1490. és 1526. évi királyválasztó országgyűlések a Mátyás király és Frigyes császár, az Ulászló király és Miksa császár között létrejött szerződéseket, melyek a trónörökösödést hasonló módon szabályozták, érvényteleneknek tekintették?

Arról, hogy a trónöröklés szabályozására vonatkozó megállapodást országgyűlés elé kell terjeszteni s hozzájárulását kieszékölni, említés nem történik.

Egyik cikkely mindazáltal »a trónörökösödési rend megszilárdítása,² úgyszintén Ferdinánd király és Károly császár megnyugtatósa«,³ tehát nem a megállapodás jogi érvényességének biztosítása végett, több rendszabályt állapít meg. Kijelenti, hogy a békekötés kihirdetése alkalmával a főpapok, zászlósurak, előkelő nemesek, köztisztviselők, városi hatóságok stb. kötelesek lesznek (tenebuntur) Ferdinánd király és V. Károly császár irányában hűségesküvel lekötni magukat.

János király tanácsosai eszerint uralkodójukat feljogosítottnak tekintették arra, hogy az ország rendeit a két idegen uralkodó trónörökösödési jogának elismerésére kötelezzék. Egyúttal erre vonatkozólag sem okultak azon, hogy Mátyás király Corvin János érdekében, II. Ulászló pedig Miksa javára a rendeket szintén ilyen módon egyenként igyekeztek lekötni; de ezen kötelezettségek jogi érvényességét a későbbi országgyűlések el nem ismerték.

Szokatlan a hűségi esküre vonatkozó rendelkezés. Az ország rendei a békekötés kihirdetése alkalmával kötelesek letenni a hűségi esküt, de ennek kötelező ereje függőben marad, amíg

¹ »Filium nostrum, quem regnum istud communi consensu in regem eligere tenebitur.«

² »Ad roborandam hanc successionem.«

³ »Ut securiores reddantur.«

a békeföltételek egyike teljesítettik. Ez a föltétel a következőkép volt formulázva:

»Ha János király fiúgyermek hátrahagyása mellett talál meghalni, az általa bírt országrész kormányát Ferdinánd csak akkor veheti át, új alattvalói csak akkor kötelesek neki meghódolni, amikor Szepes vármegyét és a Zápolyai-család összes birtokait, vagyis a megalakítandó szepesi hercegséget János király fiának tényleg átadja.«

János király törekvése, hogy a maga családját, mikor a királyságból önként kizárja, az ország rendei sorában az első helyre állítsa, kétségtől jogosult volt.

Azonban nem igazolható a magánérdeknek az ország legfontosabb érdekeivel való összebonyolítása, vagyis az a forma, melyben a családi politika érvényesül; mert veszélyes bonyodalmakra nyitott tért.

Ugyanis a békekötés kihirdetése bizonytalan időre, vagyis akkorra, mikor V. Károly császár és Ferdinánd király a török ellen erős hadsereget állíthatnak ki, halasztatott el. Már pedig a kihirdetés végett egybehívandó magyar országgyűlés volt hivatva a Zápolyai-ház idegen kezekre jutott birtokainak kiváltásáról rendelkezni; a kiváltás foganatósítására pedig Ferdinánd királynak két esztendő engedtetett.

Ha tehát János király, fiú hátrahagyásával, a békekötés kihirdetése előtt talál elhalni, az ő alattvalói Ferdinándnak nem hódolhatnak meg; mert be kell várniok az országgyűlést, melyen a békekötés kihirdettetik és az ország rendei a hűségesküet leteszik, azután pedig azt az időpontot, amikor a szepesi hercegség a fejedelmi gyermeknek átadatik.

Ezen idő alatt ki fogja János király országrészének kormányzását vezetni? Mi fog történni, ha Ferdinánd az országgyűlés befejezésétől számított két esztendő alatt a szepesi hercegséget átadni nem képes, vagy nem hajlandó? Vajjon ebben az esetben János király alattvalói elhunyt királyuk fiát tartoznak uralkodójuknak elfogadni, vagy szabadon választhatnak királyt? Mindezen kérdések elintézésére a békekötés oklevelének szövege támpontot nem nyújtott.

János király az ő esetleg születendő fiának még Ferdinánd egyik leánya kezét is kívánta biztosítani. A békekötés erre vonatkozó cikkelyének szerkezetéhez szintén sok szó fér. Abban el van mondva, hogy három esztendő előtt V. Károly császár János király követének kijelentette, hogy uralkodójuk esetleg születendő fia részére Ferdinánd király egyik leányát feleségül megszerzi; most pedig János király a kölcsönös szeretet és barátság megszilárdítása végett »a császári felség ajánlatát elfogadja és megvalósítani óhajtja«.

Ez a sajtószzerű forma János király és hívei hiúságának

kívánt hízelegni, úgy tüntetvén fel a tényállást, hogy János király a főhercegnő kezét fia számára szívesen fogadja, de nem kérte és nem is kéri. Másrészről a cikkelyt épen ez a forma fosztotta meg a tartalomtól. Mert abban nincs és nem is lehetett kimondva, hogy Károly császár kötelezve van a főhercegnő kezét a szepesi hercegnek megszerezni; az sincs megállapítva, hogy mi történik azon esetre, ha Ferdinánd vonakodik leányát a szepesi hercegnek nőül adni?

Altalán a békekötés szövege azt a gyanut támasztja, hogy megalkotói lehetőleg sok ajtót igyekeztek nyitva tartani, amelyek egyikén végrehajtása elől, ha a körülmények megengedik, menekülhessenek.

Ferdinánd és V. Károly császár a váradi békekötést örömmel fogadták és haladéknélkül megerősítették. Igaz, hogy az a megelőző örökösödési szerződéseknél előnyösebb volt, mert annak alapján, János király halála után, még ha fiúgyermek is marad, házukra volt szállandó egész Magyarország; azonban természetesen fel kellett merülni lelkükben annak a gondolatnak, hogy a magyar nemzet, melyet a Frigyes és Miksa császárokkal kötött szerződések jogai gyakorlásától nem tartott vissza, a váradi békekötés irányában sem fog nagyobb tiszteletet tanusítani.

Az államférfiúi bölcsesség és a politikai megbízhatóság hiányának a váradi békekötésben megnyilatkozó tüneteivel szemközt, mintegy enyhítő körülménynek, sőt a jellemek tisztulásának jelenségeként kell méltányolnunk azt a tényt, amely szerint a Ferdinánd és János között éveken át folytatott ezen tárgyalásokban legalább az egyéni érdekek rúgói nem működtek, a köznapi opportunizmus sugallataihoz piaci szempontok nem csatlakoztak. A lundi érsek kísérletet sem tett, hogy János király bizalmas embereit megvesztegesse, ezek pedig személyi természetű követelésekkel nem állottak elő, Fráter György sem kötött ki maga számára semmiféle előnyt. Önérzetesen hirdette: »Barát vagyok, de megmaradtam embernek.«

* * *

János királynak 1540. július 18-ikán bekövetkezett halála után a váradi békekötés megállapodásai holt betűk maradtak. Fráter György és társai attól tartván, hogy végrehajtásukkal török támadást vonnának az országra, melyet megvédeni Ferdinánd nem volna képes, a békekötést titokban tartották továbbra is, és a portán úgy tüntették föl a helyzetet, mintha semmi sem változott volna, mint az, hogy János után egyeztetendő fia, János Zsigmond foglalja el a trónt. Ennek következtében szándéka volt a csecsemőt királlyá megválasztatni és kísérletet tett a lengyel király közbenjárása útján Ferdinándot rábírní, ne

akadályozza a királyválasztó országgyűlés megtartását, mert ez »üres formaság volna«. Ugyanakkor követeket küldött Szulejmánhoz, kit arra kért föl, erősítse meg a királyfit a királyságban oly módon, hogy ha fiörökös nélkül talál kimúlni, az ország nagyjainak szabadságukban álljon maguknak királyt választani.

A szultán 1540. október 16-ikán kiállította az oklevelet, amelyben Magyarországot János király fiának »adományozza«.¹

Az ország egységének helyreállítása tehát nem sikerült; ellenkezőleg a törökök bevonulása után három részre feldarabolása következett be.

Ezen események hatása alatt az 1547. december elején tartott nagyszombati országgyűlés azon kérelemmel fordult Ferdinándhoz, hogy »végre valahára« jöjjön ismét az országba; ha pedig az ország érdeke távolmaradását követelné, vagy hosszabb ideig itt időzését tiltaná, küldje maga helyett elsőszülött fiát, Miksa főherceget. Ezen kérést fontos nyilatkozat támogatta: »Mivel — úgymond — az ország karai és rendei nemcsak ő felsége, hanem örökösei (suorum haeredum) uralmának és hatalmának is örök időkre alávetették magukat, a Magyarországbán időző főhercegnek csak úgy mint ő felségének, ragaszkodással és hűséggel fognak engedelmeskedni.«

Válaszában a király kijelentette, hogy noha mindenkor óhajta volt Magyarországbán tartózkodva belső békéjének helyreállításáról és védelméről személyesen gondoskodni, mivel Magyarország megmentése külső segítség nélkül nem várható, ennek kieszközlése végett a birodalmi gyűlésen meg kellett jelennie, de mihelyt itt végezett, Magyarországra fog sietni.²

Miksáról nem tett említést. Mindamellet a rendek az országgyűlési végzeményekbe a főhercegre vonatkozó kérésüket az ahhoz csatolt nyilatkozattal fölvtették (V. cikkely).

Igy került a Habsburg-ház trónöröklési jogának elismerése első ízben a törvénykönyvbe.

XVI. Miksa főherceg királlyá választása. 1563.

Tizennégy esztendő múlt el, míg Ferdinánd a magyar országgyűlés kérésére visszaemlékezett. Noha abban biztosítékot láthatott arra nézve, hogy halála után elsőszülött fiának trónra lépése akadályokba ütközni nem fog, célszerűnek látta, még életében kieszközölni megkoronáztatását. Evégből, miután őt már előbb Csehország királyának címével fölruházta volt, az 1561. év elején azon gondolattal foglalkozott, hogy az ország-

¹ Szalay László: Adalékok a XVI. század történetéhez, 190, 196.

Acsády Ignác: Magyarország három részre oszlásának története, 122.

² Magyar Országgyűlési Emlékek, III. 102—111.

gyűlést április 25-ikére kihirdeti és magyar tanácsosait április 11-re Bécsbe hívta meg, hogy véleményüket kikérje.

Előrebocsátotta előterjesztésében, hogy az ország rendei többször fölkérték, hogy távollétében elsőszülött fiára bízza az ország ügyeinek vezetését; sőt abbeli óhajtságuknak is kifejezést adtak, »hogy őt nyerjék királyul«. Hűségüknek és hódolatuknak ezen tanubizonysága élénk örömmel töltötte el, és csak a kedvező alkalmat várta óhajtságuk teljesítésére. »Mert habár jól tudja, hogy kedves fia, mint elsőszülött, Isten jóvoltából Magyarország bízatosan és kétségtelenül örököse és utódja leend;« mivel azonban tapasztalja, hogy a saját ereje mindinkább hanyatlik, atyai érzelmeitől indíttatva, még életében óhajtaná fiát Magyarország koronájával feldíszítve látni. És miként neki nagy örömet okozna a koronázás, az országra szintén hasznos volna; mert habár Miksa eddig is buzgón közreműködött a Magyarország fennmaradását és javát illető ügyek előmozdításában: erre a koronázás után még inkább tartaná magát kötelezve. Fel akarja tehát használni a jelen időpontot, mikor a törökökkel fegyverszünet áll fenn és a keresztény hatalmak között békesség uralkodik; a jövő országgyűlésen tehát »az ország rendeinél oda fog hatni, hogy a fenséges csehországi király, az ő tudtukkal és megegyezésükkel, Magyarország királyául elfogadtatván, kijelentetvén, kinyilatkoztatvatván, elismertetvén, a szokott szertartásokkal megkoronáztassék; fenntartván magának az ország kormányzását, amiben a fenséges király hűséges és engedelmes segéde leend«. Ennek következtében tanácsot kér: mikép kelljen ezen ügyet a meghívó levelekben előadni, az országgyűlésen tárgyalni?¹

A király eszerint az örökösödési elvet úgy állítja fel, mint amelynek fennállása bizonyításra nem szorul és minden kétséget kizár.

Biztos fellépése nagy hatással volt a tanácsosokra. Midőn háromnapig tanácskozás után, március 14-ikén, válasziratukat a királynak benyújtották, ebben gondosan óvakodtak akár a király által felállított elméletet nyíltan megtámadni, akár a szabad választás mellett határozottan felszólalni. Mintegy ignorálták a király felfogását, mintha jelentőségét nem értenék; viszont ők is a választási jog fönnállását mint kétségtelen tényt vették fel.

Emlékeztették a királyt arra, hogy a tanácsosok közül többen már néhány év előtt javaslatba hozták, hogy Miksa »Magyarország királyává megválasztassék és megkoronáztassék«. Ez akkor volt, amikor Erdély visszacsatolása és az ország egységének helyreállítása után a viszonyok ezen ügy elintézésére kedvezőek valának. A király, kétségkívül fontos okok miatt,

¹ Az 1561. március 11-iki királyi előterjesztés eredeti fogalmazása a bécsi levéltárban.

javaslatukat nem karolta föl. A tanácsosok most is azon véleményen vannak, hogy a csehországi királynak magyar királlyá »megválasztása és koronázása« szükséges és hasznos, minélfogva további halasztás mellőzendő.

Ajánlják, hogy a király mielőbb hirdessen országgyűlést Pozsonyba.

Az országgyűlés feladatát a királyi meghívó levelekben elő kell adni. A magyarországi megyékből ez alkalommal a nemesek ősi szokás szerint fejenként jelenjenek meg. Erdélynek és a János Zsigmondot uraló magyarországi megyéknek rendeit szintén meg kell hívni, nehogy a királyválasztás érvényességét utóbb megtámadhassák, és mivel a király az erdélyi rendeket a hűség esküje alól soha fel nem mentette.

Mivel azonban Miksának megválasztatása a szultánnak és János Zsigmondnak nem lesz kedvére, attól lehet félni, hogy ezt megakadályozandók, a békét meg fogják szegni. E veszély elhárítása céljából meg kell tenni a szükséges hadi intézkedéseket.

Végre felhívják a király figyelmét arra, hogy Magyar- és Csehország Zsigmond király óta majdnem folytonosan ugyanazon királyt uralták; célszerű tehát, hogy Miksa Csehországban szintén megkoronáztassék.¹

Ferdinánd március 16-ikán válaszolt tanácsosai felterjesztésére. Az ellen, hogy a nemesek fejenként jelenjenek meg, kifogása volt. Kétségtől attól tartott, hogy a tömegesen megjelenő köznemesség a nemzet szabadságai mellett határozottsággal fog fellépni; de válaszában azt az okot emelte ki, hogy ha a rendek mindnyájan Pozsonyba sereglenek, a törökök kihasználva a kedvező alkalmat, meg fogják támadni az elhagyott véghelyeket. Az erdélyi rendek meghívását veszélyesnek tekintette. Ugyanis, ha a szultán és János Zsigmond Miksa megkoronáztatását rossz néven fogják venni, az erdélyi rendek meghívása még inkább felingerelné őket és abban békeszegést látnának, különben is a meghívó leveleket csak nagy bajjal lehetne az erdélyi rendek kezeihez juttatni. Hasonlag nem vélte tanácsosnak a koronázás alkalmából haderőt gyűjteni össze, mert gyanút keltene a törököknél. Ellenben ígérte, hogy Miksának megkoronáztatása Csehországban, mihelyt kedvező alkalom nyílik, végre fog hajtatni.

Végül a tanácsosoknak a véleményét kérte ki aziránt, hogy a magyar országgyűlés kezdetén vagy végén történjék a koronázás?

A király figyelmét nem kerülhette el azon körülmény, hogy a tanácsosok felterjesztéseikben a koronázás mellett választásról is szólnak. Félénk tartózkodásuktól felbátorodva, nyíltan megtámadta ezen kifejezést és a jogot, melyet azzal fenntartani

¹ Az 1561. március 14-ikén kelt fölterjesztés ugyanott.

kívántak. Megütközését fejezi ki afelett, hogy várakozása ellenére »valamiféle választásról« beszélnek, mintha a koronázást választásnak kellene megelőzni. Ennek szükségét nem látja át. Miksa ugyanis mind atyai, mind anyai ágon a királyi vérből származik és a törvényesen megkoronázott magyar király elsőszülött fia. Magyarország régi történelme és az állami szerződések semmit sem tudnak arról, hogy a magyar király elsőszülöttjét, kit a trón örökösödési jogon illet, szükséges volna megválasztani. Csehországban sem volt szó választásról. A keresztény világ leghatalmasabb országaiban az elsőszülöttek trónöröklése el van fogadva. Ennek következtében jogos és méltányos, hogy Miksát, mint a király törvényes és kétségtelen örökösét, illetén választási újítással ne terheljék. Ő (a király) mind a tanácsosok, mind a rendek állhatatos hűségéről meg van győződve. Jól tudja, hogy Miksát azon esetre sem mellőznék, ha a trón nem illelné meg örökösödési jog alapján, és ők a választás szabadságát csakugyan bírnák. De habár sem magára, sem Miksára az ilyen választás nem vonna maga után hátrányos következményeket: kötelessége gondoskodni arról, hogy ily újítás utódai örökösödését ne veszélyeztesse, zavarokra és viszályokra alkalmat ne szolgáltatson. Felhívja tehát a tanácsosokat, hogy tartózkodjanak a király elsőszülöttjének és örököseinek jogait megingatni; egyúttal pedig igyekezzenek a rendeket rábírni, hogy »a felesleges és sérelmes választás mellőzésével« történjék meg a koronázás. Ilyen eljárást követel hűségük, melyet ő császári és királyi kegyelmességgel fog jutalmazni.¹

A tanácsosok nyíltan megtámadva látván a nemzet királyválasztási jogát, nem maradhattak többé tartózkodó állásukban. Március 19-iki, második felterjesztésük sorban cáfolta meg a király ellenvetéseit.

Azon aggodalom, hogy ha a nemesség fejenként való megjelenésre hivatik fel, a véghelyek őrség nélkül maradnak, alapot nélkülöz; a nemesek nem fognak azért mindannyian tényleg megjelenni; a várak őrhadai különben sem hivatnak meg az országgyűlésre; a király tehát ne térjen el az ősi szokástól, nehogy utóbb a választás ellen kifogást lehessen tenni. Ami Erdélyt illeti, akár meghívatnak az erdélyi rendek, akár nem, a szultán és János Zsigmond azon lesznek, hogy az országgyűlés megtartását akadályozzák, vagy legalább az ország egy részének feldúlásával álljanak bosszút. Igaz ugyan, hogy a király Erdélyt János Zsigmondnak átengedte, de ezzel a magyar korona fennhatóságáról nem mondott le. Az erdélyi rendek csak ideiglenesen vannak külön fejedelem alatt, minélfogva a magyar királyválasztásra meghivandók. Ezáltal a szultán sem fogja magát sértve

¹ A leirat fogalmazata ugyanott.

érezhetni, főleg ha a meghívó levélben ki lesz mondva, hogy a király, miután a szultán kedvéért Erdélyt János király fiának átengedte, fennhatósági jogait magának és utódainak fenntartotta. Minthogy továbbá köztudomású dolog, hogy János király halála után Erdély és néhány magyarországi megye János Zsigmondot törvénytelenül királlyá választotta s ő magát okleveleiben és pénzein választott királynak címezi; ha most az erdélyi rendek a királyválasztó országgyűlésre meg nem hivatnak, ezt oda lehetne magyarázni, hogy a király Erdélyről véglegesen lemondott és János Zsigmondnak királyi címét elismeri; amely esetben attól lehetne tartani, hogy Erdély, mely minden időkben Magyarországnak kiváló alkatrésze volt, örökre elszakad és külön királysággá alakul. Emellett az erdélyi rendek közül többen János Zsigmondnak csak a király iránti engedelmességből hódoltak meg és reményteljesen függesztik szemeiket Miksára; ezek, ha most a választásnál mellőztetnének, teljesen elidegenednek, mert arra a gondolatra jutnának, hogy a király őket megveti. Végre lehetséges az is, hogy ha az erdélyi rendek meg nem hivatnak, ezt a magyarországi rendek közül néhányan ürügyül használnák fel, hogy az országgyűlés illetékességét a királyválasztásra megtámadják.

A tanácsosok ismétlik javaslatukat, hogy a király az országgyűlés idejére sereget gyűjtsön egybe, mely szükség esetén a törököket visszatartsa foglalásoktól és dúlásoktól, amikre őket a király készületlensége szokta felbátorítani.

Ami a koronázást illeti, ajánlják, hogy az országgyűlés kezdetén történjék, nehogy a rendeknek, kik nagyobb számban fognak összegyűlni, soká kelljen várakozni. A koronázás után haza térhetnek, választott követeket hagyva hátra a többi ügyek tárgyalására. A szertartások, melyek régi időkben és Ferdinánd koronázásakor alkalmazásban voltak, megtartandók. Mivel Székesfehérvár török kézben van, a koronázásra legalkalmasabb Pozsony.

Aziránt, kit illet meg a jog, hogy a koronát a király fejére tegye, hosszú vita folyt a tanácsosok között. A nádor maga számára igényelte; azt állította, hogy mindig úgy hallotta, hogy a nádorok koronázzák a királyt, és Ferdinándot Báthori nádor koronázta meg. Ellenben az esztergomi érsek, a többi főpaptól támogatva, az esztergomi egyház régi kiváltságaira és a szokásra, a krónikák elbeszélésére és a Pontificale szövegére hivatkozva, kimutatta, hogy a királyt koronázni az ő joga, amelyet nem ingathatna meg az sem, ha Ferdinándnak csakugyan a nádor tette volna fejére a koronát, mert akkor az esztergomi érsekség üresedésben volt és a nyitrai püspök végezte a szertartást. A tanácsosok nem tudták a kérdést eldönteni és döntést a királyra bízta.

A választási jog kérdését röviden és felületesen tárgyalták.

Jól emlékeznek ugyan, hogy korábbi alkalmakkor is, valahányszor ők királyválasztásról szölkttak, a király ezen kifejezés ellen mindig kifogást emelt; de mivel őseik mindig választották királyukat, és csak a választottakat koronázták meg, a régi gyakorlattal ellenkező tanácsot nem adhatnak. Noha a királyokat, ha gyermekeik voltak, mindig az elsőszülött követte a trónon, a nemzet ezeket csak a választás és koronázás után fogadta el királyul. Ha ellenvetik, hogy választásnak csak akkor van helye, ha több egyén közül lehet választani; most ilyen eset fennforog, amennyiben két magyar királynak elsőszülött fia közül kell választani: Miksa és János Zsigmond között.

Ezen erőtlén megjegyzéshez hasonló az, amit még felhoztak, hogy János Zsigmond, noha János király egyetlen fia volt, pártja által választatott királynak és magát választott királynak címezi. A tanácsosok, tudván, hogy fejtegetéseik a király neheztelését fogják felidézni, zársoraikban hűségüket hangsúlyozták és a fennforgó kérdések eldöntését reá bízták.¹

A király második válasziratában, mely négy napi tanácskozás eredménye volt, terjedelmes emlékirattá nőtte ki magát, behatóan tárgyalja a választási jog kérdését.

Határozottan kijelenti, hogy nincs szándékában Magyarország szabadságait, kiváltságait, szabadalmait, jogait, régi és dícséretes szokásait megcsonkítani vagy eltörölni; sőt inkább gyarapítani és kiterjeszteni óhajtja azokat; de másfelől nem engedheti, hogy újítások gyökeresedjenek meg, amelyek az ő és utódai jogaival, az ország ősi szokásaival ellentétben állanak.

Alapos tanulmányozás azon eredményre vezette, hogy szent István királytól kezdve a maga koráig, a királyokat mindig azok követték a trónon, akik az ő vérükből származtak, első sorban pedig elsőszülött fiaik. Egyetlen esetet sem talált, amikor a királynak elsőszülött fia választás útján jutott a trónhoz. Választásnak csak akkor volt helye, amikor a királyi család kihalt vagy mikor törvénytelen királyok erőszakosan ragadták volt magukhoz a koronát. A királyi vérből származó uralkodókat a koronázás alkalmával »királyukul üdvözlötk és nyilatkoztatták ki«, már pedig nem hihető, hogy a rendek ilyen és ehhez hasonló kifejezések alatt a választást értették volna.

Az ország rendinek megerősítésével ellátott régibb és újabb országos szerződések világosan szabályozzák, mily módon kelljen az országnak bizonyos kijelölt személyekre és azoknak utódaira átszállni; — és ez a választással össze nem fér. Zsigmond császár leányát Erzsébetet, számos rendek aláírásával ellátott oklevél »Magyarország örökösének« nevezi és kimondja, hogy »az ország őt főleg születésénél fogva illeti meg«. Köz-

¹ Egykorú irat ugyanott.

tudomású, hogy a királyok összes kiváltságleveleiket és szerződéseiket a maguk és örököseik nevében állították ki, aminek nincs értelme, ha a trón választás útján töltetik be. Továbbá sem a régi, sem az újabb törvényekben választásról nincs szó, már pedig nem gondolható, hogy a rendek ezen fontos jogot nem iktatták volna törvénybe.

Ellenben Mátyás király egyik törvénykönyve a nádort a király kiskorú utódjának gyámjává rendeli. II. Ulászló alatt pedig törvényben kimondatott, hogy mikor a király magvaszakadtával új király választatik, az országgyűlésre a külhatalmak követei ne bocsáttassanak; amiből következik, hogy királyválasztásnak csak a királyi család magvaszakadtával van helye. A váradi békekötés alkalmával (1538.) kimondatott, hogy a magyarok csak azon esetre, ha mind Ferdinándnak, mind János királynak férfiága kihal, választhatnak szabadon királyt, mit az Izabellával kötött gyulafehérvári egyesség (1551.) megerősített.

Az 1491-ik évi pozsonyi szerződésben azon pont fordul elő, hogy »Ulászló király férfiágának kihalta után az ország Miksa királyra és örököseire száll«. Végre a váradi békekötésben megállapítottatott, hogy »János király halála után Ferdinánd királyra és örököseire, ezeknek kihalta után pedig Károly császár örököseire szálljon«.

A szerződésekkel összhangzásban állnak a magyar történeti könyvek és krónikák. Lajos királyról olvasható, hogy atyját a természetes jog alapján követte a trónon. Hogy pedig a trónörökösödés az ország szabadságaira legkevésbé sem sérelmes, igazolja a történeti könyv egy észrevétele, mely szerint a magyar főurak egy ízben a nemzet szabadságait visszaállítandók, törekedtek a királyi házat a trónra visszahelyezni.

Mindezekből a király azon következtetést vonja le, hogy most sincs helye a választásnak, mivel Miksa az országnak kétségtelen örököse. Nagy csodálkozással olvasta tehát a király tanácsosai felterjesztésében azt az észrevételt, hogy most két magyar király elsőszülött fia, Miksa és János Zsigmond között kell választani. Nem kételkedik, hogy a tanácsosok felfogása szerint is II. Lajos király halála óta ő (Ferdinánd) Magyarország egyetlen igaz örököse, míg János király törvénytelenül tolakodott az ország birtokába. Ő ugyan békét kötött ellenfelével, meghagyta neki a királyi címet és az ország egy részét, de csak élethossziglan s oly feltétel alatt, hogy halála után a korona Ferdinándra, illetőleg az ő és V. Károly örököseire szálljon. Ha tehát a rendeknek joguk is volna most királyt választani: felteszi, hogy János király fiát nem tekintik oly egyénnek, akit a választásnál tekintetbe lehetne venni.

A tanácsosok megjegyezték, hogy azon esetre, ha Miksa

választás nélkül koronáztatnék meg, ez hátrányos következményeket vonhatna maga után. Azonban mivel a király nem kíván egyebet, mint ami az ország jogaival és régi szokásaival összhangzásban van, eljárása senkinek sem adhat akár panaszra, akár zavarok előidézésére okot.

Azon is megütközött a király, hogy a tanácsosok János Zsigmond megválasztását érvül hozzák fel a választási szabadság mellett; kétségük nem lehet aziránt, hogy ama választás teljesen törvénytelennek és érvénytelennek tekintendő.

Azt, hogy a »választás« szónak mi értelme van a magyar nyelvben, nem kutatja; mivel azonban a meghívó levelek latin és nem magyar nyelven vannak szerkesztve, mellőzni kell minden oly kifejezést, melyet félre lehetne magyarázni. Ha egyébként a dolog iránt egyetértés jő létre, az alkalmas kifejezést könnyen meg fogják találni.

A király nem kételkedik, hogy a tanácsosok szemei előtt egyedül az ő és fiának java lebeg. Kegyelmesen tudomásul veszi, hogy felterjesztésük zársoraiban a fennforgó kérdések eldöntését rá bízák. Azonban e kérdések oly nagyfontosságúak, hogy mielőtt azok tisztába hozatnak, az országgyűlés összehívására alig határozhatja el magát; főleg mivel attól kell tartania, hogy ott hosszú viták támadhatnak, minélfogva szükséges, hogy tanácsosaival egyetértésre jusson. Ha a tanácsosok alapos és világos okokkal ki tudják mutatni, hogy a király saját, örökősei és az ország jogainak sérelme nélkül nézeteitől megválhat, ezekhez nem fog makacsul ragaszkodni és minden engedményre kész. Viszont elvárja, hogy ha az általa felhozott okok a tanácsosokat felfogásának helyességéről meggyőzik, azt magukévá teszik és a jövő országgyűlésen a rendek által minden vita nélkül el fogják fogadtatni. Ugyanis e tárgyban az országgyűlésen támadható nehézségek mind az ország rendei, mind az országgyűlésre egybeseregülő idegenek körében a királyi tekintély kisebbedését vonnák maguk után.

A többi kérdések csekélyebb fontossággal bírnak. Abban, hogy a köznemesség az országgyűlésen való személyes megjelenésre hívassék fel, a király megnyugszik. De kérdést tett, nem volna-e tanácsos a meghívó levélben kimondani, hogy azon esetre, ha némely megyéből akár az ellenség közelsége, akár más fontos okok miatt a nemesség nem jelenhetné meg fejenként, utasítással ellátott követeket küldhet.

A tanácsosoknak az erdélyi rendek meghívására vonatkozó megjegyzéseiben a magyar korona jogainak fenntartására célzó buzgalmuk jelét látja. Mindazáltal ragaszkodik azon fölfogáshoz, hogy az erdélyi rendek meghívása veszéllyel jár, mert a szultánt fölingerelné.

Továbbá utal arra, hogy ha a tanácsosok a korona jogai-

nak fenntartása céljából szükségesnek látják az erdélyi rendek meghívását, ugyanezen szempontból a törökök és más bitorlók kezein levő területekről szintén meg kellene hívni a rendeket. És meg kellett volna hívni az ekkoráig tartott országgyűlésekre is. Figyelembe kell venni ezenfelül, hogy Erdély vagy a többi elszakadt terület visszacsatolására csak két út áll nyitva: a fegyver hatalma és a békealkudozások. Mindkét esetben pedig nem fog nyomatékkaal bírni az, vajjon a rendek a koronázó országgyűlésre meghivattak-e vagy nem. Minden nemzetnél érvényes az a jogelv, hogy ha a fejedelem területének egy részétől megfosztatik, ott joghatósága gyakorlásának megakadályozása jogait nem gyengítheti.

A meghívó levélbe iktatandó záradék, hogy a király Erdélyt a szultán iránti tekintetből átengedve, a magyar korona fennhatósági jogait épségben tartotta, nem sokat használna, mert az 1559-iki oklevélben, melyben a király Erdélyről lemondott, ily jogfenntartásnak nincs nyoma. Ha ezt most ő hozná szőnyegre, királyi tekintélyének ártana vele és a szultánt is felingerelné. Minthogy pedig az utóbbival alkudozások vannak folyamatban, kétes kimenetelű kísérletektől óvakodni kell. A király reméli, hogy úgy azok, kik Erdélyben még hozzá ragaszkodnak, miként összes magyarországi hívei is, nem fogják rossz néven venni, hogy oly lépéstől tartózkodik, mely komoly veszéllyel fenyeget és előnyt nem biztosít.

A tanácsosok újabb figyelmeztetését, hogy haderő összegyűjtése által az országgyűlés zavartalan megtartását biztosítsa, elismeréssel veszi tudomásul; de tekintettel arra, hogy a rendek, kik fejenként hivatnak meg, kétségkívül nagy számban gyülekeznek egybe és a király többi országaiból is sokan jönnek a koronázásra, felesleges külön haderőt kiállítani; a véghelyekről gondoskodni fog.

A tanácsosok javaslatát, hogy a koronázás mindjárt az országgyűlés kezdetén és a szokásos szertartások megtartásával történjék, elfogadja. Azon kérdést, kit illet a koronázás joga, hallgatással mellőzve, felhívja a tanácsosokat, hogy koronázási szertartásokról szóló jelentésüket mielőbb nyújtsák be.¹

A magyar tanácsosok, kik ezen időben Bécsben együtt voltak, nem állottak a helyzet színvonalán. A királyi leirat történeti fejtegetéseit, bármily könnyű lett volna azokat halomra dönteni, nem tudták vagy nem merték bírálat alá venni. Érvek helyett frázisokat nyújtottak, melyek az udvarra hatást nem gyakorolhattak, főleg azon szolgálai észrevételek után, melyeket az általuk elfoglalt álláspontból előrebocsátottak.

Mindenekelőtt ugyanis hangsúlyozzák, hogy ők nem akar-

¹ A királyi leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

nak a királlyal feleselni, annál kevésbé, mert nem az ország nevében jelentek meg itt, hanem mint magánemberek, kiket a király meghívott, hogy neki tanácsot adjanak. Első sorban tehát a király méltóságát, tekintélyét és javát kell szemük előtt tartani; és nem érezhetik magukat feljogosítva, Magyarország ősi jogai, szabadságai és szokásairól bármit határozni. Egyébként azokat, miként ők nem akarják megsérteni, a király is csorbítatlanul óhajtja fenntartani.

Ezek után áttérve a kérdés érdemére, kijelentik, hogy az országban általános az a meggyőződés, melyet minden nemes szívében mintegy bevésve visel, hogy habár mindig az elsőszülött követi atyját a trónon, ezt csak úgy foglalhatja el, ha előbb egy e célra külön összehívott országgyűlés királlyá választotta. A törvényesen megejtett választás mindig az elsőszülöttre esett; sehol sem olvasható, hogy más választatott volna meg, mint az elsőszülött; a krónikák is, melyeket a király idéz, a tanácsosok felfogása mellett tanuskodnak. Hivatkoznak azon kérdésre is, melyet a koronázás alkalmával a nádor az egybegyűlt rendekhez három ízben intéz: vajjon tetszik-e nekik, hogy N. királyukká koronáztassék?

Tanácsuk tehát oda irányul, hogy Miksa idejekorán a rendek megegyezésével, ősi szokás szerint foglalja el a magyar trónt, mielőtt a naponként szaporodó ellenpárt képes volna az ügyet megzavarni. De ha a rendek az elmúlt országgyűléseken sokkal csekélyebb jelentőségű szabadságaik érdekében panaszkodtak, léptek fel, és nagy »lármát csaptak«, mennyivel inkább következnek ez be, ha legfőbb szabadságukat látnák veszélyeztetve? Ez bizonyára a király gyermekeire nézve hátrányos következményeket vonna maga után.

Ők a maguk részéről biztosítják a királyt, hogy szavazataikat Miksára fogják adni, és azon lesznek, hogy az ország rendei velük egy véleményen legyenek, minélfogva barátaik, jóakaróik és híveik körében befolyásukat fel fogják használni, hogy ezen ügy szerencsésen intéztessék el. Remélik, hogy nehézség nem fog felmerülni, ha a meghívó levelek ősi szokás szerint lesznek szerkesztve, azaz Miksának megválasztása és koronázása céljából hivatnak egybe a rendek.

Ezzel kapcsolatban megnyugtatták a királyt aziránt, hogy midőn János Zsigmondról szólottak, ezt nem úgy értették, mintha őt jelöltnek tekintnék, csak példa gyanánt hozták fel azt, hogy az ő hívei is szükségesnek látták a választást.

Továbbá a tanácsosok nem ajánlják, hogy a meghívó levél az ellenség közelében levő megyék nemességét a személyes megjelenéstől felmentse. Ugyanis nem tanácsos eltérni a régi szokástól és nem kell alkalmat szolgáltatni az uraknak és nemeseknek az elmaradásra; különben sem fognak mindnyájan megjelenni.

Az erdélyi rendek meghívását újra ajánlják. A török hódoltság más szempont alá esik, ott nincsenek nemesek, a lakosság kényszerűségből van idegen uralom alatt és oda nem is lehetne a meghívó leveleket eljuttatni. Ellenben az erdélyi rendek önként hódoltak meg János Zsigmondnak és könnyen lehet módot találni, hogy a meghívó levelek, habár titkon és némi veszéllyel, az illetők kezeibe jussanak. Egyébként e kérdés nem lényeges, annak eldöntését a királyra bízák.¹

Egyidőben e felterjesztéssel — március 26-án — külön emlékiratban a koronázási szertartásokat ismertették meg a királlyal.²

Ferdinánd másnap magához hívatta a tanácsosokat és élő szóval közölte elhatározását.

Előadta, hogy a meghívó levelekben a »választás« kifejezést mellőzve, a rendeket értesíteni fogja, hogy Miksát »királyul elfogadtatni, kijelentetni, és az ország rendeinek megegyezésével, jóváhagyásával, az ország ősi szokása szerint a szokásos szertartások mellett megkoronáztatni« kívánja.

Továbbá felhívta a tanácsosokat, adják elő, hány és miféle zászlókat kelljen a koronázásra készíttetni és közölgék a koronázási eskü szövegét.

Végül megjegyzi, hogy a többi pontok, névszerint a nemeség fejenként való megjelenése és az erdélyi rendek meghívása tárgyában, többé nehézség nem forog fönn.³

A tanácsosok, miután a II. Ulászló király által a koronázó országgyűlésre kibocsátott meghívó levél példányából kitűnt, hogy abban a »választás« kifejezés nem fordul elő, megnyugodtak mellőzésében és elfogadták a király által javaslatba hozott szöveget.⁴

Együttal előterjesztették a koronázási eskü mintáját. Eszerint Miksának fogadni kellett, hogy »Isten egyházait, a főpapokat, főurakat, nemeseket, királyi városokat és az összes rendeket kiváltságaik, szabadságaik, jogaik, szabadalmaik és megerősített régi jó szokásaikban fenntartandja; mindenkinek igazságot szolgáltat; II. Endre király törvényeit megtartja, az ország határait és azt, ami bármily jogcímen területéhez tartozik, el nem idegeníti, meg nem csonkítja, sőt amennyiben lehetséges, gyarapítani és kiterjeszteni fogja; végre Magyarország összes rendinek javára, tisztességére és gyarapodására minden tőle kitelhetőt megtesz«.⁵

¹ Egykorú irat ugyanott.

² Egykorú irat ugyanott.

³ Eredeti fogalmazat, melynek címe: »Oretenus per Caesaream Maiestatem agenda cum Consiliariis Hungaris. 27. Martii 1561.« A bécsi levéltárban.

⁴ Ferdinánd 1563. május 26-án a magyar tanácsosokhoz intézett leiratában szól a meghívó levél szövegéről.

⁵ Forma juramenti. Egykorú irat ugyanott. — A magyar tanácsosokkal folytatott ezen tárgyalásokról csak egy emlék szól: a bécsi spanyol követ 1561. március 18-iki jelentéséhez csatolt irat.

Eszerint minden részlet tisztába volt hozva. Feltűnő tehát, hogy szándékát a király a valósítás küszöbén, egyszerre elejtette.

Majdnem négy hónap telt el anélkül, hogy a király a magyar országgyűlést összehívta volna. Midőn ugyanis a koronázási szertartásokat tanulmányozta, a protestantizmushoz hajló vallási álláspontjából kifogást emelt az ellen, hogy a koronázást megelőző napon bűjtöt tartson és a szertartás alatt az Úr testét egy szín alatt vegye magához.

E kérdések iránt, atya és fiú között, a legszorosabb titokban, melybe Ferdinánd csak a spanyol király követét avatta be, élénk eszmecsere folyt. Ferdinánd a régi szokástól semmiben sem akart eltérni. »Ő — így szólott Miksához — minden jót, tisztességet és szolgálatot kész megtenni, amire az atya fia iránt, kit annyira szeret, kötelezve van. Ezt minden alkalommal be fogja bizonyítani. Ha szükséges volna, nem habozna érette vagyonát, vérért és életét kockáztatni. Azonban sem az ő, sem összes gyermekei és unokái kedvéért nem hajlandó bármit elkövetni, ami becsületével és lelkiismeretével ellenkezik.« Visszautasította Miksának azon indítványát is, hogy a pápától engedélyt eszközöljön ki, hogy a koronázás alatt két szín alatt áldozhassék.

Ekkor Miksa arra kérte Ferdinándot, halassza el a koronázást, míg pápai engedéllyel vagy másként háríttatnak el az akadályok.¹

Csakugyan, mivel Miksa makacsul ragaszkodott álláspontjához, Ferdinánd június 17-én kihirdette a magyar országgyűlést avégből, hogy a rendekkel »az ország védelmét és javát illető ügyekről tanácskozzék,« anélkül, hogy a meghívó levelekben a koronázásról említést tenne.²

Azonban már néhány nap múlva megváltoztatta szándékát. Az országgyűlést »fontos akadályok« miatt elhalasztotta. Ugyanis habár a Miksa által támasztott nehézségeket az atya és fiú között folyt levelezés nem volt képes eloszlatni; mivel azonban az utóbbi gondolkodási időt kért, és általán azt jósolták, hogy a trienti zsinat végzései előtt Miksa meg fog hajolni, Ferdinánd remélte, hogy rövid idő múlva mégis lehetővé fog válni a koronázó országgyűlés összehívása.³

Ezután ismét majdnem egy egész esztendőn át az országgyűlés összehívásának ügye nem jött szőnyegre. Csak az 1562. év tavaszán lépett újra előtérbe.

Az 1562. év szeptember havában Miksa Prágában Csehország királyává koronáztatott és két hónappal utóbb Frank-

¹ Ezen érdekes részletekről Conde de Luna spanyol követnek jelentései tudósítanak.

² A meghívó levélnek Pozsony városához intézett példánya e város levéltárában.

³ Az 1561. július 10-én kelt királyi iratnak egy példánya ugyanott.

furtban római királlyá választatott. Eszerint csak a magyarországi koronázás volt még hátra, hogy a Habsburg-ház ausztriai ágának hatalmi állása teljesen biztosítva legyen.

A koronázás mellett a pénzügyi viszonyok is sürgették a magyar országgyűlés összehívását. Négy év óta Magyarország nem fizetett adót; mivel pedig a magyarországi véghelyek ellátása nagy költségeket igényelt, ezeket kölcsönökkel fedezték, melyeket a magyar országgyűlés által megszavazandó adóból terveztek törleszteni.

Azonban ekkor új akadály merült föl. A trienti zsinat fejleményei 1563^{*} elején Ferdinándot Innsbruckba hívták, és attól lehetett tartani, hogy hosszú időre fogják őt lekötni. Ennek következtében azon gondolattal kezdett foglalkozni, hogy a magyar országgyűlés az ő távollétében tartassék meg.

Április 30-án felhívta Miksát, hogy mind maga fontolja meg, mind a magyar tanácsosoknak véleményét kérje ki aziránt, vajjon tanácsos-e és lehetséges-e az ő távollétében a magyar országgyűlést megtartani, amelyen az adó megajánlásán és más közügyeken kívül, Miksa és neje is megkoronáztatnék? Ha igen, nem szükséges és illő-e, hogy a király maga helyett egyik testvérét vagy mást küldjön az országgyűlésre, aki az ő nevében a magyarországi rendeket felszólítsa, hogy Miksát »mint elsőszülött fiát és igaz örökösét« a magyar szent koronával díszítsék fel? Ha pedig a koronázás csak a király jelenlétében történhetik meg, nem tanácsos-e egyelőre csak az adó megszavazása végett hívni össze az országgyűlést, mely az ő távollétében Miksa vezetése mellett tartatnék meg? Végre vajjon az egyik és másik esetben szükséges lesz-e a nádori méltóságot betölteni?¹

Miksa ezen levél vétele után a magyar tanácsosokat Bécsbe hívta. Május 10.-e táján a következők gyűltek össze: Oláh Miklós primás, Gregoriancz Pál győri püspök, Kövesi András veszprémi püspök, Báthori András, gróf Zrinyi Miklós, Batthyány Ferenc, Tahy Ferenc, Bánffi István és László, Dobó István, Mérei Mihály és Petheő János.

A tanácskozások folyamán szőnyegre került az az indítvány, hogy a király kéressék fel, engedje meg még életében fiát utódjául választatni. Az értekezlet egyhangú helyesléssel tette ezt magáévá, és határozatát ily módon terjesztette a király elé:

»Megfontolva első sorban Felségednek, azután Magyarországnak, a magunk és Felséged egyéb hű alattvalóinak helyzetét; a veszélyt, mely mind a törökök, mind János király fiának részéről fenyeget; végre az eszközöket, amelyek a jövő bajokat és csapásokat elhárítva, az országnak, Felségednek és fenséges gyerme-

¹ Ferdinánd király április 30-iki levelének eredetije, elrongyolódott állapotban, ugyanott.

keinek, legkegyelmesebb urainknak, javát és hasznát előmozdít-hatják, a hű tanácsosok kötelességét teljesíteni óhajtván, el nem mulaszhattuk Felségednek figyelmét egy nehéz és nagyfontosságú ügyre, amely nemcsak a közjót, hanem Felségednek és fenséges gyermekeinek érdekeit is illeti, alázattal felhívni és aziránt Felségedhez hódolattal folyamodni.«

Emlékeztetik, hogy régóta és gyakran tanácsolták és kérel-meikkel is ostromolták, hogy Miksának magyar királlyá meg-választatását, koronáztatását mielőbb eszközölje. Most megújítják ezen kérelmüket és remélik, hogy »tolakodásukat« megbocsátja és jó néven fogja venni. A szeretet és hódolat, amellyel iránta viseltetnek, sugallja javaslatukat. Ugyanis míg egyrészlől a törö-kök Magyarország nagyobb részét elfoglalták, másrészlől János király fia Magyarország királyának címezi magát és a török barátságra támaszkodva, az egész ország birtokára vágyódik: Magyarország azon kis része, amely még a királyt uralja, a leg-nagyobb veszélyben forog. Remélik ugyan, hogy míg a király él, az ellenség nem fogja az ország ezen csekély maradványait magához ragadni, azonban halála után a trón betöltése körül különféle nehézségek merülhetnek föl, amelyek az országot a legnagyobb veszélybe dönthetik. Mert ha II. Ulászló és II. Lajos uralkodása alatt pártviszályok keletkezhetnek és azokat még ekkoráig sem lehetett lecsendesíteni, attól kell tartani, hogy a király halála még nagyobb zavarokra fog alkalmat szolgáltatni. Emiatt kívánatosnak tartják, hogy Miksa haladék nélkül királlyá választassék és koronáztassék; annál inkább, mert most még életben vannak a tanácsosok között olyanok, akik koruk, tapasztalásuk és előzményeik által némi tekintélyt vívtak ki, de hosszú életet már nem ígérhetnek maguknak; azok pedig, akik helyükbe lépnek, talán nem fognak oly őszintén a királyi házhoz ragaszkodni; hön óhajtják tehát, hogy még haláluk előtt történjék meg a király utódjának megállapítása, mert ha ez megtörtént, nyugod-tabban fognak meghalni. Valószínű, hogy a király halála esetére, az ő fiaival szemben, a szultán János király fiát fogja támogatni; ellenben Ferdinánd ha Miksát most megválasztatja és megkoronáztatja, a zavaroknak elejét veszi. Használja föl a most kínálkozó kedvező alkalmat, amely talán többé vissza nem tér. A »választás«-tól nem kell megijedni. Ez ugyanis abban áll, hogy ha a király-nak fiai vannak, azok közül egyik és pedig az elsőszülött válasz-tandó. Ha ellenben a király elmellőzné a választást, féltő, hogy az ország rendeit magától elidegeníti és új pártoskodásra és zavarokra ad alkalmat.

Amennyire gyenge volt a választásra vonatkozó észrevétel, annyira könnyelműen jártak el a tanácsosok egy másik nehézség tárgyában. Azon aggodalom is felmerült, hogy nádor hiánya miatt a választás és koronázás nem történhetik meg. A tanácsosok a

krónikákat nézték át, amelyekben semmit sem találtak, ami a nádorválasztást követelte volna.

A választást és koronázást minden további halasztás nélkül javasolták végrehajtani; az országgyűlés megnyitására augusztus 20-át, »a magyar nemzet apostolának« ünnepét, helyéül pedig Pozsony városát jelölték ki. Arról, vajjon a királynak a választás és koronázás alkalmával szükséges-e személyesen jelen lenni, tüzetesen nem szóltak; de felterjesztésükből kitűnik, hogy jelenlétét mellőzhetetlennek tartották.¹

A tanácsosokkal egy véleményben volt Miksa is, úgy a koronázási országgyűlés mielőbbi megtartásának, mint a király személyes jelenlétének szükségessége iránt. Atyjához írt levelében kifejtette, hogy Magyarország a király kormánya alatt álló többi országok felett némi elsőbbségnek örvend; mivel pedig a király a prágai és frankfurti koronázások alkalmával jelen volt, ha a magyarországi koronázáson biztosok által képviseltetné magát, a magyarok ezt megvetés jeléül tekintenék. Továbbá kétségtelen, hogy az országgyűlésen oly ügyek fognak felmerülni, amelyeket a király hozzájárulása nélkül nem lehet elintézni és távollétében is hozzá kellene átküldeni; az ebből keletkező késedelem a magyar rendeket türelmetlenekké tenné és elidegenítené. Még nagyobb volna a nehézség, ha a király és a rendek között nézetkülönbség merülne föl. Attól is kell tartani, hogy a király távollétében a rendek számosabb, súlyosabb és bonyolultabb kívánatokkal fognak fellépni, azon reményben, hogy tőle (Miksától), aki ügyeikbe nincs eléggé beavatva, könnyebben fognak kedvező választ kieszközölni. Ellenben, ha a király személyesen jelen lesz, a nehézségeket is könnyebben lehet elhárítani.

»Amilyen szelleműek ezek az emberek« — írja — kettőjüknek is elég dolgot fognak adni, hogy őket a méltányosság határai közé vezethessék.«²

Ferdinánd király fiának és tanácsosainak felterjesztéséből meggyőződött arról, hogy a magyar országgyűlés megtartása tovább nem halasztható, hogy a koronázásnak is mulhatatlanul meg kell történnie; és végre, hogy az országgyűlés és koronázás az ő személyes jelenléte nélkül meg nem tartható.

Válasziratában magasztaló kifejezésekkel halmozza el a magyar tanácsosok hűségét. Örömmel fogadja azt a nyilatkozatot is, hogy a koronázás a nádori méltóság betöltését nem követeli; »ekként — úgymond — többféle nehézség és viszály háríttatik

¹ A magyar tanácsosoknak 1563. május 13-án Bécsből Ferdinándhoz intézett felterjesztésük. Eredetije, mely 12 aláírással és gyűrűpecséttel van ellátva, a bécsi levéltárban.

² Miksának 1562. május 16-án atyjához intézett levele. Eredetije ugyanott.

el; egyébként is a nádor ellátása nagy költségeket okoz és kevés hasznot szokott hajtani«. ¹

Kifogása a királynak csak egy volt: és pedig az ellen, hogy a tanácsosok ismét szóba hozták a választást. Az a magyarázat, melyet ők adtak, nem nyugtatta meg. Kiemelte, hogy a választás mellőzése nem jelent újítást, sőt inkább a régi gyakorlatot fönttartja, mert II. Ulászló király iratában, mellyel az ország rendeit a koronázó országgyűlésre összehívta, a választásról nincsen szó. Figyelmezteti tanácsosait, hogy két év előtt ezen ügy tárgyalása alkalmával ők is a »választás« kifejezés elhagyásához hozzájárultak.

Ennek következtében felhívta Miksát, hogy az országgyűlési meghívó leveleket azon formában, mely két év előtt állapított meg, állíttassa ki és a példányokat aláírás végett mielőbb küldje Innsbruckba. ²

A magyar tanácsosok köszönetüket fejezték ki amiatt, hogy a koronázó országgyűlés tárgyában hozzá intézett kérelmüket teljesíti.

Azonban a »választás« kifejezés elhagyását nem helyeselték. Nem tagadták ugyan, hogy két év előtt e tekintetben engedményt tettek, de csak azért, mert mint tanácsosok, nem tartották illendőnek a királyi kívánattal szemben élesebb ellenállást fejteni ki, minélfogva a meghívó levél szerkesztését a királyra hagyták.

Újra hangoztatták, hogy Magyarországon mindig választás útján történt a trón betöltése, noha a választás egyedül a király fiaira és elsősorban az elsőszülöttre vonatkozott. Az Ulászló-féle meghívó levélben a választásról nincs ugyan említés téve, de bevezető soraiból kitűnik, hogy e meghívó levél közrebocsátását megelőzték a rendekkel folytatott tárgyalások, amelyek a választás kérdésére is kiterjedtek. Kívánták tehát, hogy a meghívó levélben a király által két év előtt megállapított kifejezések közé a választást is iktassák be.

Midőn ezen kívánságukat a királynak előterjesztették, ³ egyúttal megjelentek Miksa előtt és ünnepélyesen kinyilatkoztatták, hogy azon esetre, ha a »választás« elhagyásából a jövő országgyűlésen nehézség vagy vita támadna, ezért maguktól a felelősséget elhárítják.

Miksa azon véleményben volt ugyan, hogy miután a király

¹ Ezt Miksához intézett levelében mondja, míg a tanácsosokhoz intézett leiratában csak röviden említi, hogy nyilatkozatuk a fennforgó ügy sikerét nagy mértékben előmozdítja.

² Ferdinánd királynak Innsbruckból 1563. május 25-ikén Miksához és a magyar tanácsosokhoz intézett leiratai ugyanott.

³ A magyar tanácsosok felterjesztését nem ismerjük. Tartalmát megismerteti Miksának június 3-ikán atyjához intézett levele és Ferdinánd június 8-ikán a magyar tanácsosokhoz intézett leirata.

a meghívó levélben kimondja, hogy a koronázás »az ország rendeinek közmegegyezésével, tudtával és jóváhagyásával« fog történni, ami a választással egyértelmű, tulajdonképen csak a kifejezések körül forog fenn nézetkülönbség; mivel azonban a magyarok kétségkívül fontos okok miatt ragaszkodnak a választás kifejezéséhez és elfogadásából a jövőre sérelmes következtetéseket vonhatnának le, azt javasolta atyjának, hogy ne engedjen és a meghívó leveleket a két év előtt megállapított formában küldje szét.¹

Ferdinánd csakugyan nem engedett. Midőn határozatáról magyar tanácsosait értesítette, biztosította őket, hogy hű ragaszkodásukban legkevésbé sem kételkedik és kifejezést adott azon reményének, hogy miként ő maga újítást nem akar behozni, viszont ők is mind maguk meg fognak nyugodni elhatározásában, mind pedig a többi rendekre is hatni fognak, hogy újítást ne akarjanak behozni, amiből fiaira és utódaira, Magyarország jövődöbeli királyaira sérelem származhatnék.²

Ferdinánd király 1563. június 6-ikán írta alá Innsbruckban a meghívó leveleket, melyekkel a magyar országgyűlést augusztus 20-ára Pozsonyba kihirdette. »Amely gyűlésen — úgymond — az ország védelmét és javát illető ügyeket szokás szerint tárgyalatni kívánjuk; továbbá mivel Magyarország karai és rendei több országgyűlésből folyamódtak hozzánk, hogy valahányszor az országból eltávozzunk, a fenséges fejedelem Miksa római és csehországi király, legkedvesebb fiunk közöttük maradjon és az országnak gondját viselje; meggondolva azt is, hogy mivel Isten kegyelméből a császári méltóság magaslatára emeltettünk, nemcsak Magyarország, hanem az egész keresztény világ kormányzásának gondja nehezedett reánk, minélfogva gyakran és hosszabbabban kell épen ezen ország javára távol lennünk: emiatt összes híveink javát tartva szem előtt, utódunkká, Magyarország törvényes királyává elfogadtatni, kijelentetni, kinyilatkoztatni, elismertetni és az ország rendeinek közmegegyezésével, tudtával és jóváhagyásával és az előttiünk uralkodó magyar királyok elsőszülötteinél követett régi szokás szerint, a kellő ünnepélyességgel megkoronáztatni határoztuk. Nem kételkedünk, hogy nevezett fenséges fiunk, miként eddig az ország hasznát, üdvét és javát illető ügyek előmozdítása körül semmit sem mulasztott el, jövőben még nagyobb buzgalommal, eréllyel és gondossággal fogja az ország érdekeit felkarolni.«³

Az országgyűlésre a főrendek soraiból megjelentek: Oláh

¹ Miksának 1563. június 3-ikán Ferdinándhoz intézett irata ugyanott.

² A királynak 1563. június 8-ikán a magyar tanácsosokhoz intézett leirata. Eredeti fogalmazata ugyanott.

³ A Pozsony városához intézett példány, mely június 17-ikén érkezett oda, a város levéltárában.

Miklós primás, Verancsics Antal egri, Bornemissza Pál nyitrai, Gregoriancz Pál győri, Forgách Ferenc nagyvárad, Dudics András csanádi, Kövesi András veszprémi, Újlaki János váci püspökök; Báthori András országbíró, Erdődi Péter horvátországi bán, Zrinyi Miklós tárnokmester, Dobó István, Bánffi László és István, Batthyány Ferenc és Kristóf, Tahi Ferenc, Perényi Gábor, Báthori Miklós, Zai Ferenc, Frangepán István, enyingi Török Ferenc, Dersffi István, Balassa János stb. és számos főrangú ifjú.¹

A köznemesség Horvátország és Szlavóniából, Baranya, Tolna, Zala, Vas, Sopron, Moson, Győr, Veszprém, Komárom, Pozsony, Nyitra, Esztergom, Bars, Hont, Nógrád, Borsod, Heves, Pest, Gömör, Külső- és Belsőszolnok, Trencsén, Turóc, Liptó, Árva, Zólyom, Szepes, Sáros, Abauj, Torna, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Szatmár, Szabolcs, Kraszna, Máramaros, Bihar, Békés, Csongrád, Zaránd és Csanád megyékből gyűlt össze. Ezek mellett az alsó táblánál megjelentek kilenc káptalan követei, több prépost és apát, végre tizenkét királyi és kilenc bányaváros követi.²

Szeptember 2-ikán, reggeli 9 órakor az ország rendei a pozsonyi várba hivattak meg. Midőn együtt voltak, megjelent körülben Ferdinánd, fiaitól környezve. Nevében Seld György birodalmi alkancellár köszönetet mondott nekik, hogy meghívására oly nagy számban jöttek össze. Értesítette őket, hogy írásban fogja velük közölni kívánatait, amelyeket nyugodtan és késedelem nélkül vegyenek tárgyalás alá, különösen pedig Miksának koronázására vonatkozó kívánatát készséggel teljesítsék.³

A királyi proposíció a következő napon mutattatott be. Előbb a főrendeknél olvastatott fel, innen Mérei Mihály vitte át az alsó táblához, hol előbb az eredeti latin szöveget olvasta fel, azután magyar nyelven is tolmácsolta.

A király előadja, mily buzgalommal és áldozatokkal igyekezett Magyarország állapotát jobbra fordítani, lakóinak békét és nyugalmat biztosítani. Igyekezeteivel fel nem hagyott, bár azokat ekkoráig siker nem koronázta, amiben Istennek »vétkeink« által kiérdemelt büntetését látja. Most avégből hívta össze a rendeket, hogy velük az ország javát és védelmét illető ügyekről tanácskozzék, főleg pedig, hogy elsőszülött fiát, Miksát Magyarország királyává elfogadtassa, kijelentesse és az ország rendjeinek közmegegyezésével megkoronáztassa, egyrészt azért, mert előhaladott korában erőit hanyatlani érezi; másrészt pedig, mert az ország rendei ismételve kérték fel, hogy az ő távollétében

¹ Közli a névsort Kovachich, *Scriptores minores*, II. 146—149.

² A bártfai követeknek augusztus 30-iki jelentése.

³ A lőcsői követeknek szeptember 12-iki jelentése és Liszti, *Apparatus*, 303.

Miksa az ország határai között tartózkodjék, és kifejezték óhaj-tásukat, hogy mint elsőszülöttjét őt kívánják halála után uralkodójuknak bírni. Most tehát mielőbb vegyék tárgyalás alá Miksa »koronázásának« ügyét; Miksa érdekében tett gyakori folyamodásaik után, mint hű alattvalók, teljesítsék uralkodójuknak kívánatát, és pedig úgy, hogy ezen ügy tárgyalása kelleténél hosszabb időt ne vegyen igénybe.¹

A királyi előterjesztés, egyrésztől azért, mert az ország szabadságainak visszaállításáról hallgatott, egyedül Miksa megkoronáztatásáról szólott és a választás mellőzése által a nemzet leglényegesebb jogát megtámadta: a köznemesség soraiban nagy felháborodást idézett elő, mely éles kifakadásokban nyilatkozott. Találkoztak, akik merészen hangoztatták: »Most itt az ideje, hogy visszaállítsuk szabadságunkat; egyik országgyűléstől a másikig ígérekkel tartottak minket«. Az aranybulla ellenállási cikkére is történt hivatkozás.²

A főrendek ellenben el voltak határozva, hogy a király kívánatát teljesítik és ez irányban szerkesztett válaszfeliratukat már szeptember 4-én átküldötték az alsó táblához.

Azonban a köznemesség szónokai kijelentették, hogy mindenekelőtt az ország szabadságain ejtett sérelmeket akarják előterjesztetni és a nádori méltóságot betölteni; csak ha a király megígéri, hogy szabadságaikat fenn fogja tartani és a sérelmeket megszünteti, járulnak Miksa megkoronáztatásához.

Az alsó tábla határozatát átküldötte a főrendekhez oly felhívással, hogy azt haladék nélkül a király tudomására hozzák.³

A főrendek az udvar óhajlásának megfelelően, azt adták válaszul, hogy ők a nádori méltóság betöltését a koronázás előtt nem tartják feltétlenül szükségesnek, mivel a régi krónikák tanúsága szerint a királyok koronázása idejében a nádori méltóság ritkán volt betöltve; és nádorra csak akkor van szükség, mikor a királyi ház magvaszakadtával idegen fejedelem választatik királlyá.⁴

A köznemesség állhatatosan ragaszkodott követeléséhez és a főrendek ellenszegülése miatt úgy állott boszút, hogy a nádor választásának szükségességét azzal is indokolta, miszerint csak az képes a szegény nemeseket a hatalmaskodó főurak ellen meg-

¹ A lőcsei követek szeptember 12-iki jelentéséből tudjuk, hogy az előterjesztésnek ez volt lényeges tartalma és több pontra nem terjeszkedett ki. A bécsi levéltárban megvan ugyan a koronázás előtti propositiónak egy példánya, Ferdinánd sajátkezű javításával. Ez azonban az adó megajánlásának ügyét, a vallási kérdést is, stb. tartalmazza. Kétségtelen, hogy később történt az a megállapodás, hogy az országgyűlésnek két propositió mutattassék be.

² A lőcsei követek írják ezt. A kassai követeknek (sajnos, elronyolódott) szeptember 4-iki jelentése. Forgách, id. h.

³ A lőcsei és a kassai követek jelentései.

⁴ Lisztinél, id. h.

oltalmazni. Szeptember 6-ika eredménytelen tanácskozások és üzenetváltásokban telt el. Másnap az alsó tábla folyamodást szerkesztett Miksához, kit közbenjáróul kért fel. Ez nem utasította vissza e kérelmet, de a válasz, melyet Ferdinánd neki adott, nem volt kielégítő. »A rendek — így szólott az agg király — ismerik előterjesztésünket, tudják mit kívánunk általuk tárgyalatni: t. i. a koronázást, ha ez majd megtörtént, készek leszünk minden egyéb szükséges dolgokat tárgyalni. Mivel tehát a koronázáshoz már megegyezésüket adták, ennek végrehajtását ne késleltessék.«¹

E választ Miksának biztosai vitték a rendek körébe, kiket sikerült megnyugtattniok azon ígérettel, hogy a koronázás után a király nem fogja ellenezni a nádorválasztást és hogy teljesíteni fogja minden kívánatukat.²

A köznemesség ezek után felhagyott a további ellenállással. Másnap, szeptember 8-án Miksa, neje pedig egy nappal utóbb, szent Márton egyházában ünnepélyesen megkoronáztatott.³

Eszerint az udvar teljes diadalt aratott. A koronázás végrehajthatott anélkül, hogy azt a választás ténye és a nádori méltóság betöltése megelőzte volna.

Nagy mértékben feltűnő, hogy az ország rendei királyválasztási joguk megóvására kísérletet nem tettek és Miksának megkoronáztatásáról a törvénykönyvben említés nem történt.

XVII. Rudolf főherceg királlyá választása. 1572.

Az 1569. nyarán tartott pozsonyi országgyűlésen a király a proposícióban főlemlíté, hogy harmadik fiát, Károly főherceget helytartójául szándékozik az országba küldeni.

A rendek ezen szándékot válasziratukban dicsérik és alázattal javalják; mivel azonban tekintettel arra, hogy a királynak idősebb fiai már több év óta Spanyolországban tartózkodnak és úgy rájuk, mint az országra nézve kívánatos volna, hogy atyjuk oldala mellett a kormány ügyeibe beavattassanak, jövődő alattvalóiknak szokásaival és törvényeivel megismerkedjenek, oly kéréssel fordultak a királyhoz, hogy őket most végre hívja vissza és távollétének idejére az egyiket, ha lehetséges, küldje Magyarországra, hogy itt a nemzet nyelvét megtanulja.

¹ A löcsei követek idézett jelentésükben közlik a királyi választ. Ezen kifejezés »weyl aber die Krönung nun bewilliget« valószínűleg az alsó tábla azon nyilatkozatában találja megfejtését, hogy ha követelései teljesítettnek, kész Miksa koronázásához beleegyezését adni.

² A körmöczi követek zárjelentése.

³ A koronázási szertartást és az azzal kapcsolatos ünnepélyek leírását egykorú röpirat: »Kurtze und warhafft Beschreybung«, továbbá Liszi i. h. és egy névtelen Kovachichnál, *Scriptores minores*, I. 128—149, örökítették meg.

A király csak azt felelte, hogy a »Spanyolországban időző főhercegek visszahívására »maga idején« gondja lesz».¹

A három évvel utóbb tartott országgyűlésen a főrendek körében felmerült azon indítvány, hogy a király kéressék fel, hogy elsőszülött fiát *választassa* meg utódjává, s e célból hirdessen mielőbb újabb országgyűlést; »távolléte alatt a választott ifjabb király volna hivatta, hogy őt helyettesítse, a közszabadságot oltalmazza, állandóan az országban lakjék, magyar tanácsosokkal és udvarnokokkal környezze magát, a magyarok nyelvét és szokásait elsajátítsa.«

A főrendek készséggel karolták fel az indítványt, melyhez az alsó tábla is hozzájárult.

Azonban alig ment át az erre vonatkozó üzenet a főrendekhez, midőn a megyei követek soraiban váratlanul nehézségek támadtak. Többen hangoztatni kezdték, hogy ilyen határozatra nem voltak feljogosítva, mivel küldöiktől a királyválasztás tárgyában nem kaptak utasítást. Ez a tekintet oly nyomatékossá tűnt föl és az ellenzék oly eréllyel működött, hogy a megyei követek március 12-ikén tanácskozmányukból azt a figyelmeztetést küldötték a királyhoz intézendő felirat kidolgozásával foglalkozó titkárhoz, hogy munkáját szakítsa meg, mert előbb fontos ügyben értekezni kívánnak a főrendekkel. Másnap üzenetet intéztek a főrendekhez, melyben előadták, hogy a királyválasztásra vonatkozó pontot teljesen mellőztetni kívánják. A főrendek ragaszkodtak a végzéshez és sikerült a megyei követeket is rábírniok, hogy abba belenyugodjanak.

Válasziratában a király merész formulázással tért ki ezen nehézség elől, melyet a rendek igényei támasztottak. Hűségük újabb bizonyítékát látja azon kérelmükben, hogy elsőszülött fiának trónutóddá »*megválasztása*« végett országgyűlést hirdessen, és ígérte, hogy »a *koronázás* végrehajtása és az ezzel kapcsolatban álló egyéb ügyek tárgyalása végett« augusztus első napjára összehívja az országgyűlést.

Az ország rendei ezen lényeges eltérést jónak látták ignorálni, sőt egy feltűnő új kifejezés használásával közeledtek a király álláspontjához. Végtelen hálájukat tolmácsolják neki amiatt, hogy fiának trónutóddá *nyilvánítására* (in successorem declarandum) vonatkozó kérelmüket meghallgatta. Sőt tovább mentek. Kijelentik, hogy Rudolf főherceget máris *királlyá nyilvánított-nak* (jam declarato ipsorum rege) tekintik, aki iránt, csakúgy mint atyja iránt, hűséges ragaszkodást fognak tanúsítani. Ezzel kapcsolatban megújítják abbeli kérelmüket, hogy Rudolf főherceg állandóan Magyarországon tartózkodjék és itt magyar tanácsosok közreműködése mellett, az ország ügyeivel már most kezdjen fog-

¹ Magyarországi Országgyűlési Emlékek, V. 181, 185.

lalkozni. Helyeslik a király szándékát, mely szerint a koronázó országgyűlést mielőbb meg akarja tartani; mindazáltal a kijelölt határnapot, augusztus 1-ét, igen közelinek tartják, minthogy akkorra a koronázás által igényelt dísszel fel nem készülhetnek és többen még az aratással lesznek elfoglalva; ennél fogva a határnapot valamivel későbbre, de mindenesetre a tél előtt, kéri kitűzetni.

Ezen határozatot az ország rendei a választás végrehajtásával egyenlő értékűnek tekintették.

Április 2-ikán megjelentek a főhercegek előtt,¹ hol felolvastatván végzéseik, ezeket az esztergomi érsek előszóval is előadta. Midőn beszédének kezdetén elmondotta, hogy a rendek Rudolf főherceget »egyértelműleg magyar királlyá megválasztották és megerősítették«, Rudolf atyja nevében megköszönte a rendek ragaszkodásának ezen nyilvánítását és a választás elfogadását: »Domine fiat mihi secundum verbum tuum« szentírási mondattal jelentette ki.²

Miksa király a választatban elismerését fejezi ki a rendek határozata fölött és sem választásról, sem a királlyá nyilvánításról említést nem tévén, a koronázó országgyűlés összehívását ígérte.

Ellenben az országgyűlési végzeményben a rendek már arra az álláspontra helyezkedtek, hogy ők Rudolfnak trónutóddá »nyilvánítását« kérték és őt »királlyá nyilvánítottanak« (declarato rege) tekintik.³

Az udvar az engedékenységg ezen nyilatkozatával sem elégedett meg. Az 1572. június 23-ikán kiállított meghívó irat azt állítja, hogy az ország rendei Rudolf főhercegnek »törvényes trónutóddá megkoronázásáért (pro coronando in legitimum successorum)« folyamodtak a királyhoz.

Ilyen előzmények után a királyi meghívó levél, midőn az országgyűlést szeptember 8-ikára Pozsonyba kihirdette, a vármegyékhez érkezett példányokban fölhívta a köznemességet, hogy »a törvényben megszabott büntetés terhe alatt, ősi szokás szerint, személyesen és fejenként jelenjék meg«.⁴

Azonban a köznemesség egy része a személyes megjelenésben súlyos terhet látott, melyet magától elhárítani igyekezett.

Sáros vármegyének július 17-ikén tartott közgyűlése, tekintettel arra, hogy sokan vagyoni helyzetük miatt hosszú útra

¹ A besztercebányai követek április 26-iki végjelentése azt a feltevésről tartalmazza, hogy április 2-ikára »hat man die Landtschafft bei peen florenorum 100. aufs Schloss erfordern lassen, und hat man die Replica der Landtschafft wieder publice verlesen«.

² A besztercebányai követek idézett végjelentésükben közlik az érsek előadásának tartalmát.

³ Országgyűlési Emlékek, IV. 391—405.

⁴ A június 23-ikán kelt meghívó levélnek Szepes megyéhez intézett példánya azon megye levéltárában.

megindulni és Pozsonyban az egész országgyűlés alatt saját költségkőn tartózkodni nem képesek, abban állapotodott meg, hogy követeket küld a királyhoz, őt felkérendő, hogy a köznemességet mentse fel a személyes megjelenés terhétől és hatalmazza fel követek küldésére. Egyúttal a szomszéd megyéket megkereste, hogy ezen kérelemhez és a Bécsbe küldendő követséghez csatlakozzanak.¹

Nem annyira ezen határozat, mint inkább annak indoklása élenként tünteti fel az alkotmányos érzés gyengülését.

A köznemességnek személyes megjelenését az ősi szokás nem a koronázásra, hanem a királyválasztásra követte. Most senki sem találkozott, aki amiatt felszólalt volna, hogy az év elején tartott országgyűlés Rudolf megkoronáztatását elhatározta, noha a köznemesség csak követek által volt ott képviselve. Sőt Sáros megye, midőn a koronázó országgyűlésen a személyes megjelenés terhétől szabadulni akart, elmulasztotta a döntő érvelt felhozni, hogy az »ősi szokás« tulajdonképpen a királyválasztás cselekményéhez, nem pedig a koronázási ünnepélyekhez követei a nemesség személyes megjelenését.

A legtöbb megye túltette magát a királyi fölhíváson és követeket küldött.²

A püspökök és városi követek voltak ez alkalommal is az elsők, kik szeptember elején Pozsonyban megjelentek. A főrendek és a köznemesség e hónap közepe táján kezdetek gyülekezni.

Szeptember 15-ikén érkezett tartatott, melyben a király és a főhercegek fogadtatásának, úgyszintén a koronázási ünnepélyeknek részletei megállapítottak. Ezeknek közlése és a király meghívása végett küldöttség, amelyben Bornemissza Gergely nagyváradi püspök és Pethő János királyi főkamarásmester a főurakat, Melyth György és Pernezy András pedig a köznemességet képviselték, bocsátattott Bécsbe.³

Míg ezek küldetésükben eljárak, Pozsonyban folytatták az előkészületeket.

Miksa király szeptember 20-ikán érkezett meg Pozsonyba, nejével. Kíséretében voltak: a pápai nuncius, a spanyol, flórenci és velencei követek. Rudolf főherceg másnap jött, Károly és Erneszt főhercegek, továbbá a bajor és clevei hercegek kíséretében.

¹ Sáros megyének Szepes megyéhez intézett átirata, ugyanott.

² Így például Szepes megye három követet küldött.

³ A főrendeknek szeptember 16-ikán Miksa királyhoz intézett iratuk a bécsi levéltárban.

Az ország rendei mindkettőt ünnepélyesen fogadták; Verancsics Antal primás tartotta az üdvözlő beszédeket.

Szeptember 22-ikén az ország rendei a királyi várakba hívtak meg. Miksa maga nyújtotta át az előterjesztést tartalmazó iratot a primásnak a következő szavak kíséretében: »Kívánjuk és kérünk benneteket, hogy előterjesztésünkre mielőbb közöljétek válaszotokat.«

»Kegyelmes császár, — felelé a primás — ha lehetséges, még ma elkészítjük válaszunkat.«¹

A proposíció annak előadására szorítkozott, hogy a király, teljesítendő az ország rendinek az országgyűlésből hozzá intézett kérelmét, elsőszülött fiának magyar királlyá megkoronáztatása végett hívta össze a jelen országgyűlést; minélfogva értésökre adja, hogy a koronázás végrehajtására szeptember 25-ikét tűzte ki; miután pedig ez megtörtént, tárgyalás alá fogják venni az utolsó országgyűlésen függőben hagyott ügyeket.²

A rendek, a proposíció meghallgatása után, köszönetüket fejezték ki a királynak és családjának körükben való megjelenéséért és azért, hogy kérésüket meghallgatva, elsőszülött fiának megkoronáztatásához beleegyezését adta, biztosítva őt és a megkoronázandó királyt hódolatuk és hűségük felől.³

Míg ekkép az országgyűlésen semmi sem merült föl, mi a koronázás végrehajtását akadályozta, vagy a király és a rendek között az egyetértést megzavarhatta volna: az udvarnál a koronázási szertartás két pontja körül nehézségek támadtak.

Miksa, ki saját koronázása alkalmával (1563.) vonakodott az ünnepélyes szent mise alatt az Úr testét magához venni, most fiának sem akarta megengedni, hogy vallásos érzületét és a katolikus egyház tanai iránt viseltető hódolatát nyilvánosan kitüntesse. Azt kívánta tőle, hogy magánlakásán gyónjék és áldozzék. Rudolf, ki a spanyol udvarnál benső vallásosságot sajátított el, nem szívesen alkalmazta magát atyjának akaratahoz; sőt némileg kijátszotta őt, mert nyitott ajtók mellett, nagyszámú úr és nemes jelenlétében vette magához az oltári szentséget.⁴

A koronázási eskü szövege sem elégítette ki Miksát; abból »szűz Máriát és minden szenteket« kihagyandónak vélte. Azonban a primás erélyesen felszólalt az ősi idők óta használatban levő

¹ A bártfai követek szeptember 23-iki jelentése.

² A király ezen országgyűléshez két proposíciót intézett, a koronázás előtt és a koronázás után. Az elsőnek szövegét nem ismerjük; de annak tartalmát megismertetik velünk a második proposíció bekezdő sorai.

³ A válaszirat szövegét nem ismerjük. Azonban kétségtelen, hogy csak hódolati kontesztációkból állott. Még az ország szabadságainak megtartására is csak a koronázás után kérték fel az új királyt, amit a második proposícióra adott válaszirat tartalmaz.

⁴ A spanyol követ október 12-iki jelentése.

eskümintá megváltoztatása ellen Rudolf támogatta őt. Minek következtében Miksa is megnyugodott.¹

A koronázás a kitűzött napon, a szokott szertartások mellett történt meg. A következő napokat ünnepélyek, táncvigalmak és lovagi játékok töltötték be.²

XVIII. II. Mátyás királlyá választása. 1608.

Az 1572. évi országgyűlés magatartása a nemzeti érzést a végelgyengülés állapotában tünteti föl; érthetővé teszi tehát az elbánást, amelyben Rudolf király a nemzetet részesítette.

Azonban a nemzet életerege nem halt meg, csak álomba merült. Rudolf önkényes uralkodása hatalmas visszahatást keltett. Bocskay fölkelése és sikerei felriasztották a magyar nemzetet és erejének tudatát ébresztették föl benne.

A nemzetre és az uralkodóházra egyaránt szerencse volt, hogy Magyarországon a nemzeti mozgalomhoz csatlakozott magának a királynak testvére, Mátyás főherceg, ki rokonszenvét a magyarok iránt ismételten kifejezésre juttatta; és egy alkalommal hangoztatta, hogy »büszkén viseli keresztnevét«, mely a nagy Hunyadi királyra emlékeztette és amelyet a bécsi békekötés létrehozásában tettekkel bizonyított be. Eljárásában a Habsburg-dinasztia érdeke is szeme előtt lebegett, mert azon aggodalom támadt lelkében, hogy a magyarok elkeseredésükben maguk köréből választanak királyt és az országot az uralkodóház örökre elveszíti.³

Miután ismételt kísérletei, hogy a királytól a bécsi és zsitvatoroki békekötések szentesítését kieszközölje, meghiúsultak, a magyar főrendek tanácsára az 1607. év végén összehívta a magyar országgyűlést Pozsonyba, hol 1608. január közepén megjelent. A rendek Rudolf felszólítására, hogy oszoljanak szét, tagadólag válaszoltak, és kijelentették, hogy »mivel királyuk cserbe hagyta őket, az ország megmentéséről maguknak kell gondoskodniok«. El lévén tőkélve, hogy Rudolfot a koronától fosztják, ezt Mátyásnak ajánlották föl.⁴ Ez azonban azt csak

¹ A spanyol követ főntebb idézett jelentésében.

² A koronázási ünnepélyeknek részletes leírását küldik Lud. Antennori és Giambattista Concini fiórenci követek Pozsonyból szeptember 30-ikán a nagyhercegnek. (A fiórenci állami levéltárban.)

³ Zierotin, a morvaországi rendek vezére 1608. márc. 19-én írja: »L'arciduca Mattia, dubitando . . . (gl'Ongheri) non si far ceosero un re a sua posta, et che la casa d'Austria non venisse a perdere un tanto reame . . . si e collegato con gl'Ongheri« (Chlumecky: Carl von Zierotin und seine Zeit, Brünn, 1879., 148).

⁴ Mátyás 1608. október havában az országgyűlést emlékezteti: »Status et ordines, communi omnium regnicolarum nomine, certam et vixdubitatum spem et oblationem regni potiundi fecerunt.« Katona: Historia Critica, XXIX. 24.

bátyja lemondása alapján volt hajlandó elfogadni. Evégből az országgyűlési tárgyalásokat megszakítva, húszezer fegyveres élén Csehországba nyomult, hová táborában nagyszámú főúr és nemes kísérte.

Rudolf az ellenállásra képtelen lévén, július 27-én kiállította a lemondási oklevelet, melyben a magyar trónról »a főhercegnek és az összes magyarországi rendeknek legalázatosabb kérését meghallgatván«, Mátyás javára lemondott. Jellemző, hogy fogalmazásában udvari emberei a választás kifejezését még most is mellőzték és az ország rendeit arra hívják fel, hogy »rendelkezésébe belenyugodva, helyébe a főherceget jövődöbeli törvényes királyuknak és uruknak *egyhangulag fogadják el, nyilvánítsák ki és koronázzák meg*«. ¹

Ugyanakkor Rudolf átküldötte neki a szent koronát, melyet a főherceg és a táborában levő magyar rendek »a távollevők nevében is« vettek át. ²

Mátyás szeptember 29-ére országgyűlést hívott össze. Levelében a megelőző eseményekre utalva, elmondotta, hogy Rudolf király az ország kormányzását és a koronát átadta neki, a koronázási eskütől magát, a hűségi eskütől pedig alattvalóit önként feloldotta azon föltétel alatt, hogy ajánlása alapján őt (Mátyást) jövődö királyukká elfogadják, nyilvánítsák és koronázzák. ³

Az egybegyűlt rendek között Mátyás október 22-én megjelenvén, bemutatta előterjesztését. Bejelenti Rudolf lemondását. »Mivel — úgymond — az utolsó pozsonyi országgyűlésen az ország rendei biztos, kétséget kizáró reményt nyújtottak és ajánlatot tettek neki az ország birtokbavételére (regni potiundi), most a királyi méltóságra *megválasztatását* (eligendum) annál biztosabban várja, mert ő és nemzetsége magyar királyi vérből s néhai magyarországi királyoktól származik, ami Magyarorszában mindenkor tekintetbe vétetett.« ⁴

Eszerint most már világosan *megválasztatását* kérte. Ezt a rendek körében uralkodó hangulat hatása alatt tette, mert már az országgyűlés megnyitása előtt a vármegyékben a köznemesség fönne hangoztatta, hogy a szabad királyválasztás jogát gyakorolni és biztosítani kívánja, sőt számosan a magyar

¹ »Ad sedulam dilectionis tue instantiam et requisitionem vestramque, omnium statuum et ordinum regni Hungariae humillimam petitionem, eiusdem regni nostri fasces et gubernacula plenarie tradidimus . . . Requirimus vos, ut hac benigna ordinatione nostra . . . contenti esse . . . loco nostri pro vestro futuro ae legitimo rege et domino unanimiter et benevole acceptare, proclamare et coronare . . . velitis.« Katona XXIX.

² Ugyanott.

³ Ugyanott.

⁴ Ugyanott, XXIX. 28.

főurak egyikének trónra emelése érdekében emelték szavukat. A Magyarországból érkezett hírek nyomán Prágában Homonnai Bálintot, Illésházy Istvánt és Thurzó Györgyöt emlegették jelöltek gyanánt.¹

Igy tehát a rendek, noha Mátyás kedvükben igyekezett járni, nem siettek kívánságát teljesíteni. Ellenkezőleg, nagy-jelentőségű követelésekkel léptek föl; mindenekelőtt azt kívánták, hogy a nádori méltóság a királyválasztás előtt töltsék be. Erről csak akkor mondtak le, amikor a főherceg ígérte, hogy a királyválasztás után azonnal megválaszthatják a nádot. Azután a bécsi békekötés megállapodásainak becikkelyezése és többrend-beli politikai sérelmek orvoslása hozatott szőnyegre.

A tárgyalások folyamán gyakran kifejezést talált a németek ellen uralkodó gyűlölet, »L'odio che portano alli Tedeschi.«² A megyei követek fenyegetőzni kezdtek, hogyha négy-öt nap alatt nem jó létre döntés, haza mennek. Azon hír is eljutott a főherceghez, hogy Homonnai Bálint királlyá megválasztása tervezetik.³

November 14-én a rendek végzéseiket, választási föltételek gyanánt bemutatták a főhercegnek azon kijelentéssel, hogy elfogadásuk után őt királyukká *megválasztják* (in ipsorum regem *eligant*) és megkoronázzák.⁴

A főherceg haladék nélkül elfogadta a föltételeket és hozzájárult ahhoz, hogy azok mint koronázás előtti cikkelyek vétessenek föl a végzeményben, amelyet ő a koronázás után meg fog erősíteni.

Igy elháríttatván a nehézségek, november 16-án megtörtént a választás. Az alsó tábla ülésében Illésházy István tartott beszédet, melyben Mátyás megválasztását ajánlja. Ennek hatása alatt a megyei és városi követek a főrendek üléstermébe mentek át, ahol közmegegyezéssel a főherceget királlyá kiáltották ki.

A küldöttség élén, mely őt mint Magyarország királyát üdvözölte, Forgách bíbornok röviden így szólott: »Magyarország szenátusa és népe Téged Magyarország igaz és törvényes királyává a

¹ A velencei követ Prágából 1608. október 13-án jelenti, hogy a magyarok kívánják »che il regno sia elettivo et non hereditario, et d'haver a far essi una libera elettione del re.« Ugyanakkor chiffrírozva írja: »Viene anco d'aleuni riferito che habbeno volontà di fare elettione de un re della tiro propria natione;... che l'inclinazione del regno sii maggiormente verso Valentino Homonnay, che verso Illésházy et il conte de Turzo, che sono quei togetti che per diverse condizioni avanzano li oltri.« (Károlyi Árpád szíves közlése).

² Említi a velencei követ november 16-iki jelentésében.

³ A velencei követ november 17-iki jelentése.

⁴ Katona, i. m.

szavazatok összességével újongva megválasztott és kinyilatkoztatott. Eljen a király!«¹

Másnap Illésházy nádorrá választatott, november 20-ikán pedig Mátyás megkoronáztatott. Ezután az országgyűlés folytatta törvényalkotó munkásságát.

A végzemény bevezetésébefelvétetett mind Rudolf lemondásának, mind Mátyás »megválasztatásának« ténye. Az új király kijelenti, hogy hosszabb tárgyalások után mindenekelőtt a bécsi cikkelyeket alaposan fontolóra vették és örök érvényességű módon formulázták, azután pedig őt egyhangúlag királlyá *megválasztották*, kikiáltották és megkoronázták. (Visum est... paribus votis et unanimi consensu *eligere*, proclamare et coronare.)

XIX. II. Ferdinánd királlyá választása. 1618.

II. Mátyás 1613-tól kezdve betegeskedett. Gyermekei nem voltak és nem is remélhette, hogy házasságából születendő fiúra hagyhatja koronáit. Ezért az uralkodócsalád körében állandóan foglalkoztak a trónörökösödés kérdésével. Ugyanis a protestantizmusnak a német fejedelmek és mind az osztrák örökös tartományok, mind Magyar- és Csehország rendei körében elhatalmasodása azon aggodalmat támasztotta, hogy Mátyás halála után a Habsburg-ház, mint a katolikus egyház legfőbb támasza, a birtokába jutott trónok megtartására célzó igyekezetében akadályokkal fog találkozni. Így tehát kívánatosnak tűnt föl, hogy ezek még életében biztosíttassanak utóda részére annál inkább, mivel míg eddig atyáról fiúra szállott a korona, most az uralkodócsalád ifjabb ágára kívánták azt átszállítani.

Ugyanis Mátyás ifjabb testvérei, Miksa és Albert főhercegek, kik szintén előrehaladott korúak és gyermektelenek voltak, az uralkodásra nem vágytak; ellenben az I. Ferdinánd második fiától leszármazó ifjú Ferdinánd főherceg kiváló tulajdonságaiban a szerencsés uralkodás és két fiában a dinasztia jövő fönntartásának biztosítékait látták.

A két főherceg ezért lemondott jogairól, melyek »őket a magyar korona elnyerésére megilletnék«, unokaöccsük és fiágon leszármazó örökösei javára. Ezen korlátozó meghatározással az ő családjá fiágának kihalta esetére jogaikat maguknak fönntartották.² Ugyanezen eset forgott fönnt a Habsburg-ház spanyolországi ágával szemben is.

Az 1613. év nyarán a bécsi spanyol követ kijelentette, hogy uralkodója III. Fülöp, mint Anna magyar királyleány egyetlen

¹ Katona, XXIX. 40.

² Az 1618. március 22-én kiállított okirat eredetije a bécsi belügy-miniszeri levéltárban.

elő leszármazottja és Miksa magyar király unokája, több joggal bír az örökösödésre, mint Ferdinánd főherceg. Csak hosszú tárgyalások után mondott le a spanyol király, olaszországi és elzászi területek átengedése árán, jogairól, szintén csak Ferdinánd és fiörökösei javára.¹

Eszerint az uralkodócsalád összes tagjainak hozzájárulásával, jelöltjét Mátyás mindenekelőtt fiául fogadta és intézkedett, hogy Csehország trónját foglalja el. Itt sikerült a rendeket rábírní, hogy országukat örökös királyságnak elismervén, választás mellőzésével megkoronáztatásához beleegyezésüket adják.²

Mindazáltal ezen eredmény után is a bécsi udvarnál attól tartottak, hogy Magyarországbán igyekezeteik meg fognak hiusulni. Khlesl bíbornok, a mindenható miniszter, úgy ítélte meg a helyzetet, hogy ott a döntő hatalom a protestánsok kezeiben van; ezek pedig titkos összeköttetésben állanak osztrák és morva hitsorsosaikkal, sőt a törökökkel is; a nemesség pedig általán gyűlöletet táplál a németek ellen; minélfogva félő, hogy a királyi trón betöltésére összehívandó országgyűlésen a protestánsok vagy megakadályozzák a választást, vagy a főherceg mellőzésével másf fognak megválasztani; amiért szükségesnek látta, hogy a király megbízható haderővel rendelkezze, amely lehetővé tegye a rendekre nyomást gyakorolni és az esetleg támadó zavarokat elfojtani. Lépéseket tett tehát Madridban, hogy a Friaulban elhelyezett spanyol csapatok Magyarországbá rendeltessenek.³

Mivel 1616 végén a nádori méltóság megüresedett és a törvény betöltése céljából egy év lefolyása előtt az országgyűlés kihirdetését követelte, a király 1617. október 16-ikán kelt leveleiben az ország rendeit december 13-ikára Pozsonyba hívta össze. A meghívó iratban a királyválasztásról említés nem történik; a király általánosságban jelzi, hogy »az ország javát, üdvét és nyugalmit érdeklő ügyeket kíván tárgyalni«.⁴

Mivel azonban a spanyol udvar rendelkezése a friauli csapatok áthelyezése tekintetében késett, Khlesl rávette a királyt, hogy az országgyűlés megnyitását 1618. január 6-ikára, mikor pedig ezen határnap közeledett, március 4-ikére halassza el.

Pázmány Péter primás, véleménye iránt megkérdezettvén, sem a halasztást, sem az erőszak alkalmazását nem helyeselte. Meggyőzni igyekezett a királyt arról, hogy nem szabad fenyegető magatartással hatni a rendekre; meg kell őket nyerni, bizalmat-

¹ A bécsi spanyol követtel 1617. június 6-ikán kötött szerződés, melyet II. Mátyás 1617. június 16-ikán megerősített. Kiadta Turba: Die Grundlagen der Pragmatischen Sanktion, II. 324.

² Gindely: Geschichte des dreissigjährigen Krieges, I. 162—9.

³ Hammer: Khlesl's Leben, III. 449, 561, 576. Harter: Ferdinand II. VII. 216.: Pázmány Péter és kora, 341—350.

⁴ Katona, XXIX. 671.

lanságukat el kell oszlatni; így azután el lehet érni, hogy a tárgyalások nyugodtan és mérsékelt szellemben folyjanak.¹

Ezalatt a vármegyék közgyűlései, melyek hivatva voltak az országgyűlési követeket megválasztani és utasítással ellátni, szokatlanul élénk politikai élet színhelyei voltak. Az udvar hívei oda törekedtek, hogy Ferdinánd főherceg megválasztására a nemzeti közvéleményt előkészítsék, sőt azon merész gondolatot karolták föl, hogy a kezdeményezést a vármegyékből indítsák meg oly módon, hogy a megyék utasítsanak követeket az országgyűlésen Ferdinánd érdekében fölmerülő indítvány támogatására. Ezen irányban Pázmány Péter prímás fejtette ki a legnagyobb tevékenységet. Több gyűlésen személyesen megjelent és ékes-szólásának hatalmát Ferdinánd ügyének szolgálatába állította.² Emellett a vármegyékhez iratot intézett, amelyben a köznemes-séget meggyőzni igyekezett arról, hogy hazájuk érdekében cselekedzenek, ha Ferdinánd megválasztását elősegítik.

Ezen magyar nyelven szerkesztett érdekes irat bevezetésében az interregnummal járó veszélyeket adta elő. Így ír:

»Mennyi észvesztést, háborúsághot, és vérontást szokott az épp Országokban hozni, mideön Király nélkül hagyattatnak, és az Választás Király halála után leszen: régi Historiák elünkben adgyák. De sehol ezt nyilvánban meg nem tapasztalhatni, mint az Geöreögeők és Magyarok Kronikájában; mert azok az hatalmas Országok magok ereivel romlattak el az Királyi Választás miatt, mideön az Urak meghasonlván magok keözeött, ki egyet's ki mást választot a Koronára. És így, egymással viaskodván, mind vitézeket, mind pénzeket el fogyatván, véghre az ereőtlenebb fel teöreöheöket hitt segítséghe, ki mind az ket felt le tapodta, és az két peöreös keözeött eö harmadik maradott nyertesén, el foglalván az szép Országokat. Hogy ez így történt légyen Magyar Országban, nyilván tudhattyák, valakik az Mohács hada után való Király Választásbul származott sok vérontást, pusztitást, és véghre utólsó veszedelmét Hazánkknak historiájában olvasták. Lengyel Országban is nem réghen menni vérontások okoztattak az Király Választásért, minnyájan tudgyuk. Ez az oka hogy, eleitül fogva, minden okos haza szeretöök azon mesterkettek, Interregnumra ne jutnának az Országok. Az Izrael népe keözeött eszében vette vala Sz. Dávid hogy az Saul halála után, az nép két felé szakadván, ki Isbosetet ki penigh eötet keöveti: ki miatt sok esztendeigh nagy vérontások teörténtenek, mind az Isboset haláláigh. Annak okáért mégh éltebe Salamont Királyá választatta, kit az utánna való Királyok is sokan keövettenek. Az Római Chiászársághnak elseö fundálója Augustus mégh éltiben

¹ Pázmány Péter és kora, I. 302.

² V. ö. »Pázmány Péter és kora« című munkámnak I. 303.

Tyberiust, az ő mostoha fiát, utánna való successorrá választotta, és ezt a példát ő utánna az Pogány és Keresztény Chiászárok is követtenek nagy sokan. Az mi Attyáink, mivel hogy szájakban vala ize az Interregnumnak, és az Király Választásnak egyetlenségbe rontotta és vesztette vala Hazánkot, azon mesterkettek, mindenkor, hogy ez az veszedelemség ujabban Hazánkra ne következne. Azért, nem vártak, hogy az Ferdinand, Maximilian, Rudolphus Chiászárok, az successiórul értekezének hanem, az Királyok tanácsait megh eleöztvén, nagy kérésekkel unszonlották ő Feölsegeket hogy árvaságra ne hadgyák az Országokat, hanem életben mutassanak fejet, kiteöl fügni kellen. A Ország Decretuma, úgy mint Anni 1572. Art. 7. Ejusdem anni posteriores Articuli. Anni 1547. Art. 5. Anni 1569. Art. 73. Bizony az mi Attyáink és Eöseink ő Teörvényeket és Szabadsághot jól tudták, mellyekért véreket is készek voltak ki ontani. Mindazonáltal azt soha megh sem gondolták, hogy szabad Választásokkal vagy Teörvénycikkel, ellenkeznek, hogy az Királynak életében Successor választanék, seött, azt látták, hogy utolsó veszedelem következne Hazájokra, ha az Király halálát várnák; az után, magok keözeött megh hasonlván, teözzel, vassal, és idegen Nemzetek béhozásával kezdi kiki mind az ő választását oltalmazni és szép Hazánkat segítség szinnye alatt sok féle ellenségnek prédára adni. Mert, hogy ezt az dolgot béfejezzem, mind az igaz okosság, mind az egész világhban léveő birodalmoknak példája és mind az mi Eleinknek nyomdoka, arra viszen, hogy, valaki Hazájának cseöndességhét és megh maradását kívánnya, az Successornak Választásában keöreöszkül nem állhat.«

Azután válaszol azoknak, kik állították, hogy mivel a jelöltet a királyi meghívó irat meg nem nevezte, az utasításban róla szólni nem lehet; megjelöli a kellékeket, melyekkel a megválasztandó személynek bírnia kell és ezzel kapcsolatban kifejti felfogását a magyarországi trón betöltésénél a multban alkalmazott közjogi elvekről.

»Császár Urunk ő Feölsege, az melly Levelet írt az Vármegyinek megh nem nevezte, kit akar ő Feölsege az Ország Gyűlésében proponálni és commendálni, az Király méltóságokra, kitt talán az ketteő keözül egyikért chielekedet ő Feölsege: Avagy, hogy nem akarta az Generalis Gyűlésnek authoritását sérteni; mivel hogy az Király Választás nem illeti keölen magán az Vármegyiket, hanem chiak az Generalis Gyűlésth. Az Vármegyik dolgha penigh az, hogy Keöveteknek Instructiót adván értelmekeket és tettezeségeket Keövetek által megh jelentsék. Avagy, hogy ha talán ő Feölsege bizonyos személyt most az Generalis Gyűlés eleött proponálta volna, gyanakottak volna némelleyek hogy az Választás ő Feölseghétől immár

megh lett volna. De akár minemü tanácból chielekette legyen ezt eö Feölséghe, az bizonyos, hogy, az melly Személyeknek keöll választani, abban ezeknek keöll választani:

1. Hogy Magyar Országgh vírbül származott legyen; mert, noha az mi Eleink az szabad Választást megh tartották, de azért mindenkor azt keövelték az Választásban, hogy meddigh az Király maghbol valaki találtatott, addigh idegent akarattyok szerént nem választottak. Erreöl két bizonságh vagyon; elseöb az Decretum 1495. Articuli 1., 2., 3. nyilván iratik, hogy chiak az Király maghnak fogyatkozása után kell az Palatinusnak uj Választásra Gyűlést hirdetni. És nevezet szerént az mostani kegyelmes Urunk Familiának az Austriai Háznak úgy tettik, olly fogadást tett az egész Országgh, hogy az Király méltóságghot ideghen kézre nem bochiátja, mégh az eö Feölségheének maradékja feön lészen; mint megh tettik ez Articolo 5. Anni 1547. Második bizonságh az, hogy, minekutánna Sz. Istvány az Angyali Koronát és a Királysághot Országunkra hozta az eö Nemzetséghében maradott az may napigh az Királyságh úgy hogy mind enni üdeötül fogva chiak ketten voltanak, kik az Sz. Istvány Attyának Battyátul Miháltul vér szerént nem származtak volna, tudniillik Ottó, kit az Királysághból magok kivetének az Magyarok, és elseö Mátyás Király, kit Szilágyi Mihály haddal és ereövel választatta Királysághra. De Otto után az Sz. Istvány vérre szála ismégh az Korona úgymint az Carolus, kinek Annja volt Mária, eötödik Istvány Király Leánya. Carolus után Lengyel Országghból Vladislaust hínak Királysághra, de az Királynének házasa társul lételének keötelelésséghevel, és, mikor az Varnai harczon elveszett volna az Vladislaus, Albert Királynak holta után leött fiát Lászlót, eöt esztendőös korában koronázák. Az után elseö Mátyás Király választatik Szilágy Mihály által, de az eö halála után ismégh Sz. Istvány Király vérére szála az Királyságh, tudniillik Vladislausra, ki Casimirusnak, Albert Király Leányától, Eörzsebettül, fia vala. Azért hat száz esztendeö föltába harmincz kilencz Királyok keözül chiak kettö találkozik, ez mai napigh, a' ki vagy maghán vagy feleséghe által Sz. Istvány Királyra nem vezethetik. Az Magyar Kronikából. Az mi Eleinkh penigh olly szorgalmatossággal vigyásztak arra, az Király nembeöl beöchieöli Gyermekeket, vagy az Király Leánzóknak ideghen Nemzetbeöl Férjeket választani, hogy sem akár kit egyebet, seött, az mint az Tripartitumban Part. II. Tit. 14. olvassuk, mikor az Király magh el fogyot volna, Keönyves Kálmánt, az elseö Váradi Püspeökeöt az Római Pápa engedelmitöb, az Püspeökségheöl Királysághra emelék.

2. Ollyat kell az Magyar Országghbeli Királysághra választani, az ki szomszédsághunkban keözel hozzánk lakik, és olly értéke legyen, hogy Magyar Országghot oltalmazhassa az Teöreök ellen.

Magyar Országának az hossza mostan is közel 200 mértföldet téssen; mert az Adriaticum tengertől szinte fogva a Erdélyig terjed, és azon hosszúsághon mindenütt vigyázók által eörez-tettek, úgy hogy talán száz vigyázásnál teöbbször határba. Innen vagy, hogy Chiászár Urunk eö Feölséghének békes-seghes üdeöben is minden esztendeöben hússzor való százezer forintnál teöbbször keöl költeni az vigyázokra, ha chiak ugyan fogyatkozna, akár is ezekre gondot viselni.

Azért az Magyar Országhi Királynak Ollyanak kell lenni, a'ki az magáiból oltalmazhassa Országunkat és Keöresztény Fejedelmek attyafiusághával olly ereös legyen, hogy segítséghet reménylhessen, ha az Teöreök reánk rohanna. Annak okáért valaki Cseh Országot, Morvával és Sziléziával és mellett Aústriát Styriával és Carinthiával birni foghja, úgy tettzik, hogy mi nekünk kintelen ahoz fejünket hajtanunk. Mért, az mind mondám, noha Magyar Országának hossza mesze terjedhet, de az szile ighen kitsin, és egy feleöl Német Provinciákkal határos, más feleöl az Teöreökeökkel; lehetetlen, hogy Magyar Ország ere-jével az két hatalmas Fejedelemségh közeött megh maradhasson, hanem avagy az Pogány torkában keöll esni, avagy az szomszéd Keöresztény Fejedelem szárnya alatt keöll megh nyugodni. Nem is tudom, ha az Keöresztény Szomszéd Országok, mellyek enni Esztendeök alatt ily sok keöltséghel és vírontással az Teöreök ellen oltalmazták Magyar Országot, látván azt, hogy az eö megh maradásoknak is bástyája az mi Országunk, elszenvednék azt, hogy az eö Fejedelmek elhagyattatnék.

Mivel hogy azért az Feölséghes Cseh Országhi Ferdinánd Király, Cseh Országot, Ausztriával, Morvával, Sziléziával, Styriával, Carinthiával, Carniolával együtt bírja, és minnyájan az Ausztriai Fejedelmek nem ideöre, és maghtalan voltakra nézve, hanem az Istennek indétásaiból, minden ereösségheket, remén-ségheket, praetensiojokat, jó akaratból eö Feölséghének enged-tek, annak feöleötte, mivel hogy eö Feölséghének az Attya, Cáról, Magyar Országhi Királynak, Ferdinánd Chiászárnak, az Magyar Országhi Királynak, Vladislausnak, Leányától, Annától, szeöletett fia volt, és így Genealogiáját Sz. Istvány Királyra feöl viheti, vigezésre, mivel hogy az Hispaniai és Lengyel Királynak, az Florentiai és Baváriai Herczegheknek, és, egy szóval, az egész Keöreszténységben léveö Fejedelmeknek, köözü való attyafiú-sághában vagy eö Feölséghe; nem látok semmi okot, mellyért eö Feölséghét nem kellene az Király Székben helyhezetni, seött, nem hogy kéretni kellene magunkat, de nagy grátiának kellene tartanunk, ha eö Feölséghe ily bajos és keöltséghel járó Ország-nak gondviselését feöll vállalná. Chiak egy akadékot hallok, hogy némelleyek forgatnak, tudniüllik az filelmet, Szabadsághunkban és Teörvényünkben megh ne bolygasson eö Feölséghe. De, az

hiába való félelem: Eleösör, mert Cseh Országának, Morvának, Sziléziának, sokképen több Szabadsági vagynak az hit dologban, hogy sem Magyar Országának; mind az által, mint hogy ezek az Országok tutták ennek az Fejedelemlnek kegyelmes teökéletességhét, és teökéletes igassághát, semmiben éfféle filelem miatt megh nem tartózkottak. Másodsor hiszem az Koronázatok az mi Hazánknek és Nemzetséghünknek Teörvényire és régi Szabadsághára azért esküszik megh eö Feölsége, hogy bátorságossak lehessünk Szabadsághunkban. Elvégezem azért és azt concludálom, hogy az Vármegye Keövetinek specialis Instructiót keöll adni, hogy Successornak válaszszaak és megh koronázzák, eleöb reá felettetvén eö Feölséghét, Országunk Szokási szerént, hogy Országunk régi Szabadsághiba, Teörvényibe és Szokásába, megh tart minden Rendekeket.¹

Pázmány és az udvar egyéb híveinek igyekezetei nem vezettek a várt eredményre. A vármegyék többségében a hangulat kedvezőtlen volt. Szatmár megyéből jelentették, hogy ott Ferdinánd királyságától félnek; ellenben Miksa főherceghez »jó szívvel volnának«. Khlesl bíbornok úgy tudta, hogy a legtöbb vármegye ellenzéki álláspontot foglal el.²

* * *

Mikor március első felében a főrendek és megyei követek Pozsonyban elég tekintélyes számban együtt voltak, anélkül, hogy az országgyűlés megnyitása iránt intézkedés történt volna, küldöttség ment Bécsbe, mely Mátyás királyt meghívta. Ez azonban azt válaszolta, hogy gyengélkedése a megjelenésben gátolja, minélfogva Ferdinándot fogja mint helyettesét küldeni, a tárgyalások vezetését pedig Khlesl bíbornokra, Molard haditanácsi elnökre és Ulm birodalmi alkancellárra bízva.

Ferdinánd március 23-ikán nyitotta meg az országgyűlést és bemutatta a királyi előterjesztést. Ebben II. Mátyás értesíti a rendeket, hogy még életében megkoronáztatni óhajtja utódját, és noha az ország régi dicséretes szokása szerint első sorban a saját testvéreit kellene tekintetbe vennie, mivel ezek igényeikről lemondottak, fölhívja az ország rendeit, hogy fogadott fiát, Ferdinánd csehországi királyt »már most Magyarország királyának ismerjék el, hirdessék ki és tiszteljék« (agnoscant, promulgent, honorent), egyszersmind megkoronázása iránt intézkedjenek; ezt ugyanis ő szintén utódjának és jövődi királynak jelöli (designat),

¹ Miller Ferdinánd, (Epistolae Petri Pázmány, I. 88.) mint 1625-ben kidolgozott emlékiratot közli; pedig tartalma kétségtelenné teszi, hogy az 1625-ik évi országgyűlés megnyitása előtt a vármegyéhez intézte. Nyomatott példány nem maradt fönn.

² Pázmány Péter és kora, I. 303, 623.

mint »aki szintúgy mint ő maga, szent István király véréből származik«.¹

A királyi előterjesztés, mely nemcsak a »választás« kifejezést mellőzte, hanem az uralkodóház tagjainak körében a trónöröklési jognak főnnállását világosan hirdette, az alsó táblánál zajos tárgyalásokat vont maga után. Ügyes taktikát követve, nem bocsátkoztak a királyválasztási jog vitatásába, hanem egyéb követeléseik teljesítésének kieszközlésére használták föl a kedvező alkalmat. A nádori méltóság betöltését és az országos sérelmek orvoslását sürgették.²

A főrendek körében a többség eltérő álláspontot foglalt el és azt kívánta, hogy a király megválasztása előzze meg a nádorét. Egyik szónok kifejtette, hogy a nádori méltóságról rendelkező törvény szövege csak azon esetre érvényes, amikor a királynak fiú hátrahagyása nélkül bekövetkezett halála után kell az új királyt megválasztani.³ Mások arra utaltak, hogy Miksa, Rudolf és II. Mátyás választásakor a nádori méltóság üresedésben volt. Noha a szavazásnál harmincnyolcan tizenegy ellenében⁴ amellet nyilatkoztak, hogy a király után választassék meg a nádor, a főrendek mégis hozzájárultak az alsó tábla fölratáához, melyet március 27-én futár vitt fel Bécsbe.⁵

Már másnap leérkezett a válasz. Ebben a király hivatkozott az 1608. évi eseményekre, amikor az ő megválasztását követte a nádor választása; most is királyi szavára fogadja, hogy a nádorválasztás és a sérelmek orvoslása haladéktalanul végre fog hajtani, ha a rendek »a propositioban foglalt kívánságaira tekintettel lesznek« (quod si omnium, quae in propositione nostra deducta sunt, rationem habueritis).⁶ Ezen mondattal ügyesen kikerülték a Ferdinánd megválasztásáról való megemlékezést, aminthogy az irat elején Mátyás az ő koronázásának, nem pedig megválasztásának körülményeire emlékeztette a rendeket.

Az alsó táblánál még ezután is sokan ragaszkodtak korábbi határozatukhoz. »Királyunk van, — mondotta az egyik szónok — nádorunk nincs; új királyra nincs szükségünk, de nádorra igen; menjünk eredmény nélkül haza, ha azonnal nem ejthetjük meg a nádorválasztást.« Ferdinánd azon ígérettel igyekezett őket megnyugtani, hogy a királyválasztás napján fog a nádor megválasztani.⁷ A mérsékelt elemek győztek; ötvennégy szavazat harminc-

¹ Katona, i. m., 681.

² Ugyanott, 683.

³ A vitás kérdést, vajjon az 1486-iki törvény, melyre utaltak, csak egyen országgyűlési végzés volt, e helyen érintetlenül hagyom.

⁴ Horváth Mihály, Magyarország Története, V. 173.

⁵ Katona, XXIX. 693.

⁶ Ugyanott, 695.

⁷ A kassai követek idézett jelentése.

négy ellenében eldöntötte, hogy a nádorválasztás kövesse a királyválasztást.¹

Ekkor azután a királyválasztás ügye került szőnyegre. A megyei követek nem idegenkedtek attól, hogy Ferdinándra szavazzanak. Azonban szükségesnek látták, hogy a nemzet szabad királyválasztási jogát kétséget kizáró módon biztosítsák. Második fölíratukban kijelentették, hogy mivel a királyi proposícióban a szabad választásról, sőt egyáltalán választásról említés nem történik, a királytól oklevél kiállítását kell kívánniok, amelyben »a királyválasztásnak az ősök által nagy erőfeszítéssel kiküzdött joga örök időre meg legyen óva, és el legyen ismerve, hogy a királyválasztás tisztán és teljesen a karok és rendek választásától függ«. (Regis electionem ex mera et libera statuum et ordinum electione proficisci.) Egyúttal a királytól ígéretet követeltek, hogy a nádorjelölteket a választás *előtt* közli az országgyűléssel, az országos sérelmek orvoslását pedig a koronázás előtt fogantossítja.²

Ezen megállapodás és szövegezés már az alsó táblánál szenvedélyes viták után jött létre és a mérsékeltbb elemek győzedelmének eredménye. Mert találkozott, aki azt indítványozta, hogy ha a király ígéretét megszegné és a sérelmek orvoslását elmulasztaná, a választás előre semmisnek nyilváníttassék.³

A fölírat-tervezet április első napján került a főrendek elé, akik mérséklő és közvetítő hivatásuknak megfelelően, egyaránt hallgattak a jog és az ildomosság sugallataira. Maga a királyi udvar legbensőbb híve, a primás is, ki a vitát megnyitotta, helyeselte, hogy az országgyűlés a »választás« kifejezéssel éljen és az ország jogait kétséget kizáró világossággal formulázza, de azt kívánta, hogy kerülje mindazt, amivel a királyt és utódját megsérthetné. Napragy Demeter kalocsai érsek azon tételt helyezett, mely szerint a »királyválasztás *tisztán* az ország karainak és rendjeinek *szabad* választásától függ«, azt javasolta megállapíttatni, hogy »a karok és rendek törvényesen, illő módon önkéntesen és saját akaratuk szerint« választják királyukat. Az ellenzékhez tartozók sem zárkóztak el a fölírat hangjának enyhítése elől. A többség azt javasolta, hogy a két tábla egyetértőleg járjon el. Azonban találkozott egy szónok, aki azt hangoztatta, hogy nincs törvény, mely a főrendeket abban megakadályozná, hogy a megyei és városi követektől függetlenül lépjenek föl.⁴ Ezen ülés folyamán a felsőtábla színe előtt előbb a megyei

¹ Horváth Mihály, i. m., V. 175.

² Katona, 695.

³ A kassai követek idézett jelentése.

⁴ A főrendek beszédeinek a jelenlevő Ferenczy kancellári titkártól papírra vetett kivonata maradt fenn az Országos Levéltár kancelláriai osztályában. Tüzetesen ismertetem »Pázmány Péter és kora« I., 331—6.

követek, később az egész alsó tábla küldöttei jelentek meg, kikkel a kívánatos módosítások iránt eszmecsere indult meg.¹

Április 2-án Pázmány és az országbíró a fölrát szövegét közölték Khlesl bíbornokkal és kijelentették, hogy az abban foglalt követelést az ország törvényeivel ellentétben állónak és az ausztriai uralkodóházra nézve hátrányosnak tartják, minélfogva teljesítését nem ajánlják és, noha a többség mellette van Werbőczy Hármaskönyvének tanítása szerint, amikor a főrendek és köznemesek között ellentét forog fenn és az utóbbiak többségben vannak, ezek kötelesek magukat amazoknak, vagyis a józanabb (tanquam saniori) résznek alárendelni. Egyúttal utaltak arra, hogy a megyei és városi követek soraiból harminchatnak hozzájuk csatlakozását várhatják.

Khlesl azt kívánta, hogy az egyházi és világi főrendek a megyei követektől elszakadjanak és Ferdinándot maguk királlyá »kiáltásák ki«. Pázmány és Forgách erre hajlandók voltak, de fölvetették a kérdést, vajjon a király kész-e szükség esetén azok ellen, kik Ferdinándot királynak el nem ismerik, fegyveres erővel lépni föl? Erre biztató választ kaptak.

Másnap kellett volna a döntő lépésnek megtörténni. Ekkor azonban váratlan fordulat állott be. A főrendek táblájánál az országbíró hatalmas beszédben kelt síkra az alsó tábla tervezete, különösen azon tétele ellen, hogy a rendeket a királyválasztás korlátlan szabadsága illeti meg. Fölkérte, hogy menjen át az alsó táblához és igyekezzék a megyei követeket meggyőzni álláspontja helyességéről. Forgách át is ment, de teljesen megváltozott nézettel tért vissza. Mikor Pázmány és a horvátországi bán után felszólalt, közmegelepítésre az alsó tábla tervezetének változatlan elfogadását ajánlotta. Valószínűleg azon meggyőződés vezette, hogy a két tábla elszakadása polgárháborút idézne föl, és hogy csak az alsó táblához csatlakozva számíthat a nádorválasztásnál a megyék szavazataira.

Az utána következő szónokok, a kalocsai érsek és mások pártolták indítványát. Nagy lármá keletkezett, amelynek lecsillapodása után a szavazásnál Forgách nyerte el a többséget. Így tehát a válaszirat változatlanul az egész országgyűlés nevében ment a királyi biztosokhoz avégett, hogy azt Bécsbe küldjék föl.

Ezek azonban április 6-ikán arról értesítették az országgyűlést, hogy a feliratot nem küldik Bécsbe, nehogy a beteg uralkodót, ki az ország körül nagy érdemekkel dicsekedhetik, elkeserítsék. Sőt fenyegető hangon jelezték, hogy a király »a személyén és családján ejtett sérelem megtorlására oly eszközökhöz nyúlhatna, amelyeket tekintélyének és méltóságának megóvása követel«. Egyébiránt kinyilatkoztatták, hogy a király az ország

¹ Az alsó tábla küldöttségéről szintén Ferenczfy szól jegyzeteiben.

alkotmányát nem szándékozik csorbítani, újat, szokatlant nem kíván, de viszont nem engedheti meg, hogy az országgyűlés újjátást hozzon be; a királyi előterjesztés a nemzet szabad királyválasztási jogát nem mondja ki ugyan világosan, de nem tagadja, nem is vonja kétségbe; ha tehát azt most külön oklevélben elismerné, mintegy bevallaná, hogy szándéka volt megtagadni; az ősök nyomaiba kell tehát lépni; Rudolf király szintén arra hívta föl az 1608-iki országgyűlést, hogy Mátyást »királyul fogadja el, hirdesse ki és koronázza meg«, anélkül, hogy a szabad királyválasztás jogának külön oklevélben elismerését bárki követelte volna; mivel pedig a király megígérte, hogy Ferdinánd »kikiáltását« a nádorválasztás és a sérelmek orvoslása nyomban fogja követni, többet az országgyűlés nem követelhet, minélfogva a fölíratban foglalt három föltételt elfogadhatatlannak kell tekinteni.¹ Az irat végén azon reményüket fejezték ki, hogy a rendek a király aláírásával és pecsétjével ellátott irattal, melyet barbár népek is tiszteletben tartanak, meg fognak elégedni. Ugyanakkor Khlesl bíbornok közölte az udvar híveivel, hogy ha az országgyűlés okmányban kijelenti, hogy a nemzet az ausztriai háztól sohasem fog elszakadni, ezzel a király ki lesz elégtve.²

Április 7-ikén az országgyűlés elegyes ülést tartott. Ekkor mondotta el Pázmány beszédét, melynek szövege fönnmaradt: »Miért haboztok — így szólt — nagytekintélyű rendek? Megfelelkezve arról, amit Isten, a haza és a saját érdekek követel tőletek, miért ingadozik háborgó lelketek? Vajjon kihalt-e már végkép a királyi nemzetség, hogy tetszéstek szerint kívánjátok megválasztani a fejedelmet? Virágzik még a királyi törzs, mely egy század folyamán a legkegyelmesebb uralkodók meg nem szakadt sorozatát szolgáltatta Magyarországnak, és ékebben fog virágokat hozni a jövőben, sőt akaratotok ellenére is uralkodni fog fölöttetek.«

Fejtegetéseiben idézi az 1547. évi országgyűlési végzemény ötödik cikkelyét, mely határozottan megállapítja, hogy a nemzet a magyar trónt I. Ferdinánd örökösei részére is biztosította, amiáltal szabad királyválasztási jogának a nemzet maga szabott korlátokat. Azután szólott a jelöltnek kiváló szellemi tulajdonságairól és azon előnyökről, melyek megválasztásából az országra háramolni fognak. »Vajjon találkozik-e még valaki, — kérdezé — aki vonakodni fog elfogadni fejedelmül azt, akinek trónra jutása Magyarországra nézve nemcsak hasznos, hanem szükséges?... Már csak azért is helyeztétek őt a trónra, mert nemzetségének anyai ága egészen szent István királyig ér fel.«³

¹ Katona, XXIX. 699—710.

² A flórenci követ április 19-iki jelentése.

³ Katona, XXIX., 715.

Ugyanezen szellemben szólott Pákay Benedek királyi személynök, az alsó tábla elnöke, ki a megyei követek felé fordulva, nem habozott kijelenteni, hogy »miként Szilágyi Mihály egykor Hunyadi Mátyást egy párt tiltakozása ellenére királlyá tette, az ország most nem fogja engedni, hogy szándéka megvalósításában egy házsártos felekezet föltartóztassa.«¹

Ezen beszédek hatása alatt a két tábla a királyi biztosoktól kívánt nyilatkozatot, nem ugyan okmányban, de izenettel kész volt megtenni.² Április 7-ikén küldöttség jelent meg a biztosok előtt és azon nagyhorderejű nyilatkozatot vitte meg nekik, hogy az országgyűlésnek nem volt és nincs azon szándéka a három föltétel megállapításával »választásában a felséges ausztriai háztól elszakadni, az illő tiszteletet megvonni, a királyi családnak Magyarország javára tett szolgálatait és hozott áldozatait figyelmen kívül hagyni.«³

A királyi biztosok megnyugtatta elfogadták a három föltételt; megígérték a királyválasztási jognak külön oklevélben biztosítását, a nádorjelölteknek a királyválasztás előtt megnevezését és az országos sérelmeknek a koronázás előtt orvoslását,⁴ amely engedmények közül az elsőt az országgyűlés nyilatkozata értékétől már eleve úgyszólván teljesen megfosztotta.

Mindamellett II. Mátyás nem volt hajlandó biztosai megállapodásait szentesíteni. Noha Miksa főherceg, kinek tanácsát kikérte, a helyzetet úgy ítélte meg, hogy nem marad most már egyéb hátra, mint vagy fegyveres hatalommal lépni föl a magyarok ellen, vagy kisebb rossz gyanánt elfogadni föltételeiket,⁵ ő azt izente biztosainak, hogy eljárásukat helyteleníti, az engedményeket, amiket nevében tettek, nem erősíti meg. Április 14-ikén utasította őket, hogy a rendeket igyekezzenek engedékenységre bírni; ha azonban ez nem sikerül, olyan okiratot fogalmazzanak, amelybe a rendek április 7-iki nyilatkozata be legyen iktatva.

Khlesl bíbornok, mikor a király határozatáról értesült, a magyar tanácsosokat meghívta értekezletre. Ulm birodalmi alkancellár közölte velük, hogy a király a rendek kívánatait nem teljesítheti; erőszakos eszközöket használhatna, de erről kegyelmessége visszatartja; ezért megengedi, hogy az országgyűlési végzemény bevezetésében a királyválasztásról szólván, ugyanazon kifejezések használtassanak, melyek elődei alatt voltak használatban. Kérdezi: miképen lehetne a rendeket rábírní, hogy

¹ Balásfi Tamás: »Apologia pro clero et aliis catholicis Hungariae« (Bécs, 1620). 57. — Szalay László: Magyarország története, IV. 506.

² A fiórenci követ április 14-iki jelentése.

³ Ezen nyilatkozatot a király átvette április 9-iki leiratába.

⁴ A leirat egykorú másolata a bécsi állami levéltárban.

⁵ A pápai követ április 19-iki és a fiórenci követ április 14. és 21-iki jelentései.

ezzel megelégedjenek? Biztosítja a rendeket, hogy a király nem gondol arra, hogy az ország szabadságát a választás eddig gyakorolt jogának tekintetében megtámadja, de viszont a saját és a királyi vér jogait (juribus regii sanguinis) is meg akarja óvni.

A tanácsosok félrevonultak, hogy maguk között az ügyet megbeszéljék. Azután nevökben Pázmány a következőket jelentette. Kötelességük őszintén előadni, hogy a magyar rendek, ha a spanyol udvarral folytatott tárgyalásokról tudomást nyernének, növekedő bizalmatlanságukban azt hinnék, hogy az udvar ez országban az örökösödő királyságot megalapítani és a királyválasztást eltörölni szándékozik; a királyra nézve közönyös, akár a végzemény bevezetésében, akár külön törvényekben van szó a királyválasztásról; ha meggondolják, milyen nehezen lehetett a rendektől a királlyal közölt nyilatkozatot kieszközölni, lehetetlennek tartják azt, hogy a rendek követeléseiktől elálljanak; valóságos csoda, hogy a rendek egyértelműleg Ferdinándhoz hajlanak; ha a király elhatározásáról értesülnek, aznap szétesozlnak, sőt félt, hogy a törökökhöz csatlakoznak.

Erre a bíbornok kijelentette, hogy a király nem állíthat ki új okiratot, mert ezzel elismerné, hogy csakugyan meg akarta támadni a rendek választási jogát; egyébiránt az egész formakérdés, mivel a lényegben a király már engedett; ő kész a rendek megnyugtató végett leiratot eszközölni ki, melynek tartalmát a végzemény bevezetésébe föl lehetne venni. Egyúttal méltatlan dolognak jelezte azt, hogy a főrendek a megyei követektől igazgattatják magukat és a király kívánságaira nincsenek tekintettel.

Pázmány ezen szemrehányást nem méltatta figyelemre. A rendek bizalmatlanságát azzal magyarázta, hogy a proposícióban a »választás« kifejezés mellőztetett, ellenben a két főherceg »lemondásáról« van szó. Egyúttal figyelmeztette a biztosokat, hogy most nem egyszerűen atyáról fiúra és testvérről testvérré, hanem az uralkodóház egy másik ágára száll át a korona.

Később Pázmány, a kalocsai érsek és az országbíró külön megjelentek a bíbornoknál és erőteljes szavakkal (fast protestiert) felszólították őt, hogy »tekintettel az értelmetlen nép makacságára«, bírja rá a királyt, hogy a rendek ragaszkodásának megnyerésére nyíló alkalmat ne szalassza el.

Sikerült meggyőzniök őt és társait az engedékenység szükségességéről. Együtt, hatan, kidolgozták a király által kiállítandó okiratot, melyet a magyar tanácsosok kérésére Khlesl maga vitt föl Bécsbe.

A király a Pozsonyban kidolgozott okiratot titkos tanácsosainak bírálata alá bocsátotta és ezeknek javaslatai alapján átdolgoztatta.

Az új fogalmazat bevezetésében elmondatik, hogy a rendek által előterjesztett követelések elfogadása a király és titkos

tanácsosai előtt első tekintetre nehéznek látszott, mivel attól lehet tartani, hogy később félreértésből különféle, felesleges gyanút (suspiciones) kelthetnek, azonban megnyugtatta őket azon körülmény, hogy az összes karok és rendek, őszinte és hódolatteljes szándékuk bebizonyítására, április 7-ikén a királyi biztosok előtt kiváló állású megbízottaik által előszóval kijelentették, hogy nem volt és nincs szándékuk választásukban a felséges ausztriai háztól elszakadni, attól az illő tiszteletet megvonni, vagy végre a királyi családnak Magyarország körül szerzett érdemeit és az országra fordított kiadásait elfelejteni. Ennek következtében a rendek három követelését teljesíti. A királyválasztásra vonatkozó cikkely a következő szerkezetet nyerte: »A szabad királyválasztásnak az elődök által gyakorolt és utódaikra átszállott jogát most és örök időkre érvényesnek, szilárdnak és sérthetetlennek kívánja tekinteni és ezt az országgyűlés végzeményébe felvétni fogja, úgy hogy mihelyt ez megtörtént, ezen eredeti okirat vissza fog adatni.«

Az előszóval tett országgyűlési nyilatkozatnak az okiratba fölvétele ügyes taktika volt; ellenben az indokok, melyek miatt a királyi okiratnak az országgyűlési végzemény megalkotása után visszaszolgáltatása kívánatosnak látszott, nem állapíthatók meg.

Mégis a király attól tartván, hogy az okirat az országgyűlésen újabb bonyodalmakat fog támasztani, azokat gyermeki furfanggal igyekezett megelőzni. Khlesl utasította, hogy az okiratot Pozsonyban senkinek se adja kezeibe, még elolvasás végett sem, hanem arra szorítkozzék, hogy azt a biztosok egyike által olvastassa föl, amit azzal indokolt, hogy végleges elhatározását foglalván magában, vita tárgyául nem szolgálhat és elutasítása királyi méltóságát súlyosan sértené.

A megyei követek türelmetlenül várakoztak Khlesl visszatérésére. Fenyegetőztek, hogy ha április 23-áig nem jön meg, ők haza szélednek.

Khlesl, mikor Pozsonyba április 21-ikén visszaérkezett, engedelmeskedve a meghagyásnak, fölszólította a rendeket, hogy királyi elhatározás meghallgatása végett küldöttséget bocsássonak hozzá. Ez megjelent ugyan, de azt kívánta, hogy az okirat az országgyűlés színe előtt olvastassék föl, ami ellen Khlesl nem emelt kifogást és két biztos-társát küldötte az elegyes gyűlésre egybegyűlt két táblához, amelyek előtt a magyar kancellár felolvasta az okiratot, de ezt azután a biztosoknak mindjárt visszaadta.

Már a közlés módja a rendek körében bizalmatlanságot keltett. Az okirat tartalma sem elégítette ki őket. Április 7-iki szóbeli izenetüknek beiktatása és megörökítése nevetségesnek tüntette föl a szabad királyválasztás hangoztatását. Huszonnyolc megye követei kijelentették, hogy ha az okiratot elfogadnák,

odahaza feleségükkel és gyermekeikkel együtt agyonköveznék őket, jószágaikat feldúlnák. Találkozott, ki fenyegető hangon mondá »ne bízzák el magukat az urak, ne bizakodjanak erős váraikban, amelyeknek falai között kiéheztethetik őket, csakhamar 24.000 hajdú állhat fegyver alatt; az előkészületek már megtétettek.«¹

Az udvar hívei minden eszközt fölhasználtak, hogy az ellenzékét lecsillapítsák. Megkísérlették ajándékokkal is hatni.² Ekkor Khlesl találatkony elméje módot lelt, hogy mind a rendeket, mind az udvart kielégítse. Azt javasolta, hogy az okirat kiállításáról mondjon le az országgyűlés és elégedjék meg azzal, hogy a szabad választási jog a végzemény bevezetésében biztosíttassék, a nádorválasztás és a sérelmek orvoslása tárgyában pedig törvény-cikkelyek alkottassanak. A királyválasztásról szóló pont szövegében a király így szólal meg: »Kegyelmes megkérésünkre és atyai ajánlásunkra, kedves fogadott fiúnkat, tekintettel kiváló és hősi tulajdonságaira, az összes karok és rendek hosszú tárgyalások után, régi szokásuk és mindenkor tiszteletben tartott szabadságuk szerint, egyértelmű szavazattal és összhangzó meg egyezéssel urukká és királyukká választották, kikiáltották és ... megkoronázták.« (Elegerunt, proclamaverunt.)

Mikor ezen formula az alsó táblánál felolvastatott, a követek soraiból többen felháborodva úgy nyilatkoztak, hogy a bíbornok, úgy látszik, bolondoknak vagy a latin nyelvben teljesen járatlanoknak tartja őket, mintha nem tudnák, mi a különbség a szabad választás biztosítása és azon tény megállapítása között, hogy a rendek Ferdinándot szabadon választották.³

Azonban csakhamar belenyugodtak a formulába. Vezérek fölvilágosították őket arról, hogy a szabad választást megszorító és megsemmisítő április 7-iki nyilatkozat mellőzése értékes előnyt biztosít. Ezt a királyi biztosok is érezték, mert a jelzett nyilatkozat létrejöttéről és szövegéről az országbíró által hitelesített jegyzőkönyvet vétettek föl, amelyre az ausztriai ház később szükség esetén hivatkozhasnék.

A formula, miután azt mindkét tábla április 26-ikán elfogadta, Bécsbe küldetett, hol Mátyás nehézség nélkül adta meg hozzájárulását, amit az alsó tábla is a királyt lelkesen éltetve, vett tudomásul.⁴

¹ A kassai követek zárójelentése a város jegyzőkönyvében és egy április 23-ikán Pozsonyból Bécsbe küldött tudósítás. Hurter: Ferdinand II., VII., 221.

² Gindely, I. 219. írja: »Wobei, wie es scheint, auch Geschenke nicht gespart wurden«. Feltevése olyan iratokra támaszkodik, melyek a sorok írójának nem kerültek kezeibe.

³ Kassa város követeinek végjelentése.

⁴ Khlesl április 30-iki levele. Hammer, i. m., I., 845. szám.

Ezen megegyezés után sem került a választásra sor. Tizennégy napot vett még igénybe a királyi hitlevél kidolgozása, amelynél a vallásügyi cikk nagy nehézséget támasztott. A megállapított szövegre, mely Bécsbe terjesztetett föl, a király május 9-ikén megtette észrevételeit, amelyekhez szemrehányásokat csatolt amiatt, hogy a királyválasztás foganatósítását a rendek halogatják. Már a következő napon az országgyűlés megbízásából Pázmány a királyi biztosok elé járult és előadta a királyválasztás késésének okát; ugyanis régtől fogva nem tartatván országgyűlés, számos fontos kérdést kellett megoldani. Elmondotta, hogy a rendek reméltették, hogy a király nem fog kifogást emelni a hitlevél ellen, mely újat, lehetetlent, a királyi tekintélyre sérelmes dolgot nem foglal magában; abban sem kell a királynak megütköznie, hogy a föltételek a választás előtt terjesztetnek elő, ugyanez történt a korábbi királyválasztások alkalmával; régi szokáson alapszik az is, hogy noha az első cikkely általános kifejezésekben foglalja magában a következőket, némely pontok külön cikkelyekbe foglaltattak; végre alaptalannak jelzi azon aggodalmat, mintha a rendek azt kívánnák, hogy a megválasztandó király még az uralkodó életében a sérelmek orvoslásával a kormányzásba beavatkozzék; amit tőle kívánnak, azon időre vonatkozik, amikor a trónt elfoglalja.¹

A rendek a következő napokban a hitlevél némely pontját módosították, mire azt május 15-én Ferdinánd elfogadta és megerősítette.

Eszerint a megválasztandó király kötelezi magát, hogy az ország szabadságait, kiváltságait, jogait és törvényeit, névszerint a bécsi békekötés és az 1608-ik évi végzemény cikkelyeit tiszteletben tartja. A sérelmeket trónralépte után hat hónap lefolyása alatt tartandó országgyűlésen orvosolja. A magyar ügyeket magyarok útján intézi el. A végvárok tiszteivé magyarokat nevez ki. Az igazságszolgáltatásban a törvények szerint fog eljárni. A vallás szabad gyakorlatát szabályozó bécsi cikkelyeket és 1608-ik évi törvényeket megtartja. A nádorválasztás ügyében a törvényekhez alkalmazkodik. A véghelyekről a törvényeknek megfelelő módon gondoskodik. A királyi és bányavárosok jogait tiszteletben tartja. A koronát az országból el nem távolítja. Az országos határok körül fönnforgó vitás kérdéseket megoldja. A szomszéd országokkal fönnálló szövetségeket tiszteletben tartja. A hadizenet jogát szabályozó és az idegen hadak behozatalát tiltó törvényekhez alkalmazkodik. Az elzálogosított tizenhárom szepesi város és az osztrákoknak zálogba vetett várak kiváltásáról gondoskodik. A hajdúk kiváltságait tiszteletben tartja.

¹ Pázmány emlékiratának egykorú másolata a győri káptalan levéltárában. V. ö. Pázmány Péter és kora, I. 362.

Atyja életében, hozzájárulása nélkül az ország kormányzásába nem avatkozik.¹

A hitlevél elfogadása után a következő napon (május 16.) az országbíró lakásán elegyes ülésre meghívott két tábla tagjai, miután a hitlevél felolvastatott, közfelkiáltással Ferdinándot magyar királlyá megválasztották. Ugyanazon napon a nádorválasztásnál Forgách Zsigmond gróf országbíró nyerte el a szavazatok többségét.

Ezután az országos sérelmek tárgyalattak és csak július első napján foganatosított a koronázás.

A választás és koronázás körül származott nehézségek és felmerült akadályok mellett a magyar rendek az engedékenységgel és előékenységgel sokféle bizonyítékait nyújtották, amelyeknek értékét fokozta azon tény, hogy egy héttel a pozsonyi választás előtt, Csehországban a két királyi helytartó megöletésével nyílt lázadás tört ki.

Figyelemreméltó, hogy két évvel utóbb a rendek, elpártolásukat II. Ferdinándtól azzal indokolták, hogy »akarattuk ellenére és csodálatos mesterkedések hatása alatt« (inviti mirisque artibus inducti) választották meg királlyá.²

XX. Bethlen Gábor királlyá választása. 1620.

Bethlen fejedelem első támadása alkalmával diadalmas előnyomulásában 1619. október közepén Pozsonyba érkezett, hol a várat és az ott őrzött szent koronát Forgách Zsigmond nádor átadta neki, maga is hozzácsatlakozott és november 11-ére oda országgyűlést hirdetett avégből, hogy »az országot végső mulással fenyegető« veszélyek elhárításáról gondoskodják. Az egybegyűlt rendek nagy többsége Bethlen híveihez tartozott. Ezeknek körében csakhamar fölmerült és fölkaroltatott azon gondolat, hogy a fejedelmet királlyá választják meg.

December hó első felében, mikor a vallásszabadság ügye tárgyalatott, több szónok fejtegette azt, hogy a vallás szabadságát biztosítottnak csak akkor fogják tekinthetni, ha Ferdinánd a tróntól meg lesz fosztva és nemzeti király választatik, ki török védelem alatt az ország szabadságát fönntartja. Egyikök indítványt tett, hogy Bethlen választassék meg, amit a többség lelkesedéssel üdvözölt. A kisebbség néma maradt, csak a nádornak

¹ A hitlevél II. Ferdinánd trónralépte és a Bethlen Gáborral létrejött nikolsburgi béke megkötése után az 1622-ik évi országgyűlési végzemény első törvénycikkelyébe iktattatott.

² Katona, XXX. 464. Az országgyűlési irományok egy részének gyűjteménye 1790-ben Pesten nyomtatásban megjelent. Khlesl és biztostársainak a levelezése a bécsi belügyminisztérium levéltárának Fremde Akten jelezetű osztályában őriztetik.

volt elég bátorsága ahhoz, hogy a választás elhalasztása mellett szólaljon föl. Szavai a háborgó rendek közepett hatástalanul hangzottak el.¹

A rendek Ferdinándot, »mert a választási föltételek minden pontját megszegték«, a tróntól megfosztottak és a kormányzástól elmozdítottak nyilvánították.² Ugyanakkor megtették az előkészületeket a királyválasztásra. Kidolgozták a választási föltételeket, amelyek sorába azon intézkedés is befoglaltatott, hogy az egyházi javak a korona tulajdonának tekintendők.³ Mikor ezen munkával elkészültek, december 18-án ünnepélyesen bejelentették Bethlennek, hogy amennyiben föltételeiket elfogadja, készek őt »ösrégi és korlátlan választási szabadságuk alapján, önként, egyhangúlag urukká és királyukká megválasztani, kikiáltani és megkoronázni«, mivel az ország már-már végkép elveszett szabadságainak visszaállítását és megújítását tőle, mint a nemzet saját véréből származott fejedelemtől várják.⁴

Bethlen a föltételek ellen nem tett kifogást, de elhatározását a királyi méltóság elfogadása iránt függőben tartotta.⁵

A hevesebbek a megyei követek soraiból fenyegetőztek, hogy a koronát, ha Bethlen el nem fogadja, Frigyes pfalzi fejedelemnek, a németországi protestánsok vezérének ajánlják föl, vagy pedig török uralom alá helyezkednek.⁶

December legutolsó napjaiban II. Ferdinánd követei jöttek Pozsonyba béketárgyalások végett. A rendek nyíltan kijelentették nekik: »Ne igyekezzék fegyverrel öfelsége az országokat szubjiciálni, kiknek semmi kedvök öfelsége alatt való létehez nincsen;« mivel a koronát már följánlották Bethlennek, »nincs semmi módjuk, hogy örökkévaló gyalázatukra egyszeri végzésüket retractálhassák; nem is cselekednék soha, sőt készek magukat halomba rakatni fejenként, hogysem mint attól elálljanak.«⁷

A tárgyalások eredményre nem vezettek. Azonban Bethlen, ki a török portáról nyugtalanító híreket kapott, óvakodott véglegesen szakítani a királlyal. Így tehát a rendeknek meg kellett elégedniök azzal, hogy 1620. január 5-ikén Bethlent »Magyar-

¹ Ungarische Religionsbonen. című 1620-ban Augsburghban megjelent röpirat alapján.

² Bethlen 1620. aug. 25-iki okiratában szól arról, hogy a pozsonyi országgyűlésen a rendek »post Ferdinandi II. Romanorum regis reiectionem et ab officio regiminis amotionem« ajánlották fel neki a koronát. Arról, hogy mikor és miképen történt a »reiectio« és »amotio«, nincs tudomásunk.

³ A hitlevél Katonánál, XXX. 464.

⁴ A följánlás ilyen formulázásáról szól Bethlen 1620. aug. 28-iki okiratában.

⁵ Bethlen 1620. febr. 20-án a portára küldött követihez írt levele, Magyar Történeti Tár, IV. 200.

⁶ Olasz diplomáciai jelentések alapján. Gindely, I/2. 344.

⁷ Bethlen idézett levelében.

ország teljeshatalmú fejedelmévé« kiáltották ki, a trón betöltése iránt pedig a döntést a jövő országgyűlésre halasztották.

Ezt Bethlen Besztercebányára hívta össze és a vármegyéket arra szólította föl, hogy követeket teljhatalommal felruházva, részletes utasítások nélkül küldjék. »A mostani állapotban — úgy mond — nem ítéljük, hogy kegyelmek oly bizonyos instrukciót adhassanak követeknek, amelyen megmaradhatnának; holott Isten és az állapot mire fogja vezetni az ország statusit és császár ő felségét, azt senki ő felségénél egyéb nem tudhatja.«¹ Ezzel lehetővé akarta tenni, hogy az utasítással meg nem kötött követeket saját szándékai szerint irányíthassa.

Besztercebányán a tárgyalások Ferdinánddal megújultak, amelyek azonban most sem vezettek eredményre. Ekkor Thurzó Imre gróf újból indítványozta Bethlennek királlyá megválasztását. A cseh királlyá megválasztott Pfalzi Frigyes és a szomszéd országok követi buzgón fáradoztak, hogy az indítvány elfogadtassék. Erre megvolt a készség a rendek nagy többségében, mely halállal fenyegette azokat, kik ellenkezni merészelnek.²

Bethlen most már nem habozott többé. Elfogadta a választási föltételeket és augusztus 25-én a nádor elnöklete alatt tartott ülésben Magyarország királyává megválasztatott.³ Az ellenzék soraiból csak a győrmegyei követek tiltakoztak a választás ellen; az egyiket az ablakhoz hurcolták, hogy a csehek módjára bánjanak el vele; a higgadtabbak kiszabadították őt.⁴

Túlbuzgó hívei és hízelgő udvaroncái rábeszélni igyekeztek Bethlent, hogy a kezei között levő szent koronával koronáztassa meg magát, Pfalzi Frigyes példájára, kinek tizenkét református prédikátor tette fejére a cseh koronát. Alvinczi Péter a híres kassai prédikátor ajánlkozott a koronázás végrehajtására. A fejedelem tréfásan ellenveté: »Úgy ám, de te nem vagy az esztergomi érsek.« A pap válaszolá: »Parancsold, és esztergomi érsek leszek.« A párbeszédet Bethlen azzal végezte: »Csak koronázott király nevezhet ki esztergomi érseket.«⁵

Az óvatos fejedelem több év múlva őszintén bevallotta, hogy azért »nem meré magát megkoronáztatni,« mert nem bízott a rendek ragaszkodásának állhatatosságában.⁶ Belátta, hogy a koronával űzött játék személyének és az ügynek, melyért küzdött, hátrányos volna.

¹ Eszterházy Miklós gróf élete, I. 134.

² Katona, XXX. 561.

³ Ugyanott, 464, 481. A választásról szóló jelentés az országgyűlés végmenyének bevezetésébe iktatott, anélkül, hogy II. Ferdinándról említés történék.

⁴ Angyal Dávid: A magyar nemzet története, VI. 280.

⁵ Révai Péter »De sacra corona« c. munkájában beszéli el ezt.

⁶ 1627. ápr. 3-iki levele. Szilágyi Sándor: A Rákóczyak kora, I. 206.

XXI. III. Ferdinánd királyá választása. 1625.

II. Ferdinánd 1624. tavaszán kezdett azon gondolattal foglalkozni, hogy elsőszülött fiát, Ferdinánd-Erneszt főherceget magyar királlyá választatja. Május második felében Pázmányt és Sennyei kancellárt megbízta, igyekezzenek kipuhatolni, mily fogadtatásra számíthat terve a rendek körében.¹ Noha a két főpap jelentései nem voltak egészen kedvezőtlenek, a politikai viszonyok az országgyűlés összehívásának elhalasztását javasolták.²

A következő év tavaszán Thurzó Szaniszló nádor halála újabban szőnyegre hozta ezen ügyet. A király magyar tanácsosait május végén udvarába hívta és előadta nekik, hogy fiát utódjává választatni szándékozik. A tanácsosok azon nézetén voltak, hogy a főherceget előbb Csehországban kellene megválasztatni, amely előzmény megkönnyítené a sikert Magyarországon.³

A király ennek következtében szeptember 8-ára Sopronba hívta meg ugyan az ország rendeit; de a meghívó levélben királyválasztásról nem tett említést.⁴ Alig vették a hatóságok e királyi iratokat, híre ment, hogy az országgyűlés megnyitása elhalasztatik, és csak szeptember második felében gyülekeztek a rendek sűrűbben Sopronba.⁵ Ekkor a király bizalmas tanácsosai Német-újhelyen a királyi előterjesztések szerkesztésével foglalkoztak.⁶ A tanácskozások nagy titokban folytak. A császári család tagjain és a német minisztereken kívül a pápai nuncius és a spanyol követ, Pázmány, Sennyei és Esterházy Miklós voltak hivatalosak. A legfontosabb kérdés az volt, vajjon alkalmasnak tartható-e a jelen időpont arra, hogy az országgyűlésen a királyválasztás szőnyegre hozassék?⁷

¹ Flórenci követ 1624. május 25: »Dicesi ancora, che il medesimo Cancelliere... insieme con l'Acivescovo di Strigonia andranno scoprendo i pensieri de Regnicoli, caso, che l'Imperatore nella prossima Dieta che si facesse, havesse intenzione, de farvi designare l'Arciduca F. E., materia che si tratta con ogni delicatezza, perche ne il Regno, ne' la casa d'Austria vogliono pregiudicare alle loro pretensioni.«

² Velencei követ 1624. május 25, június 1, 8, 15.

³ Bécsi nuncius június 11: »Son stati i Consiglieri di parere, non esser bene far detta proposizione, sino che S. Altezza sia dichiarato successore alla Corona di Boemia, per maturar con questo gli cervelli erudi degli Unghari, che pretendono e stanno nella possessione della libera elezione del Re.«

⁴ Kovachich, Supplem. ad Vestigia Comit., III. 391.

⁵ Velencei követ szeptember 23-án. És Nagyszombat országgyűlési követe Sopronból szeptember 25. A város levéltárában.

⁶ A király szeptember 21-én Pázmányt e hó utolsó napjára Bécs-újhelyre hívja. Ered. fog. M. Canc. lev.

⁷ Caraffa bécsi nuncius emlékiratában 270. (Ez két hazai történetünkre is nagyfontosságú munkát írt; egy olasz emlékiratot: »Relatione dello stato dell' Imperio«, kiadta a bécsi Akadémia »Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen« 1860; s ezt »Caraffa emlékirata« címmel fogom

Két ellenkező felfogás állott egymással szemben. A német tanácsosok úgy vélekedtek, hogy a királyválasztást más időpontra kell halasztani. Ha a főherceg most választatik meg, — mondták — ki kell állítania az atyja által elfogadott hitlevelet, mely a katolikus vallásra és a királyi hatalomra sok tekintetben hátrányos, míg utóbb előnyösebb okmányt sikerülhet elfogadtatni a rendekkel; továbbá el kellene ismernie a szabad választás jogát, mi a császári ház örökösödési jogát sértené.

Ellenben a spanyol követ, Harrach gróf, Pázmány és Esterházy a választás elhalasztásából komoly veszélyeket jósoltak a dinasztia, a vallás és országra. Kifejtették, hogy a magyarok, ha II. Ferdinánd fiának megválasztatása előtt halna el, bizonyosan túltennék magukat az ausztriai ház örökösödési igényein s korlátlan választási szabadságot vennének igénybe; ha pedig a főherceget meg is választanák, az eddigieknél még hátrányosabb feltételeket fogadtatnának el vele; az sem lehetetlen, hogy a porta segítségével protestáns fejedelmet helyeznének a magyar trónra, ami nem hiú agyrem, mert ha a magyarok Bethlent, a csehek Pfalzi Frigyeszt koronás királyuk életében merték megválasztani: hasonló esettől még inkább lehet akkor félni, mikor a trón üresedésben lesz.

A király fölismerte, hogy házának és fiának érdeke az utóbbi javaslat elfogadását követeli.

Sennyei, Esterházy és mások megnyugtatták aziránt, hogy a hitlevél, melyet a főhercegnek kiállítani kellene, nem annyira hátrányos, mint némelyek hirdetik; elfogadását a vallás és lelkiismeret nem tiltja, mert 1618-ban kitűnő egyházi és világi férfiak, sőt maga a pápa is kifogástalannak tartották. Pázmány nem támogathatta ugyan ezen fölfogást, de azt hitte, hogy ha a főherceg most csak megválasztatni fog, a koronázás pedig későbbre halasztatik, az országgyűlés nem fogja követelni a hitlevél kiállítását.

Pázmány ezen alkalommal emlékiratban kifejtette azon fölfogását, hogy Magyarország szent István óta mindig örökös monarchia volt. I. Lajos, Mária, Erzsébet, V. László és II. Lajos örökösödési jog alapján léptek a trónra. A Habsburg-ház örökösödési jogait az 1547: V., az 1569: XXXIII. és az 1572: II. cikkek elismerik. Ezen törvények értelmét úgy magyarázta, hogy azok nem semmisítik meg a magyar rendek választási szabadságát, de azt olyképp korlátozzák, hogy királyaikat az ausztriai ház főhercegei közül kötelesek választani.¹

idézni, megkülönböztetendő diplomáciai jelentéseitől. A másik munka latin, címe »Commentaria de Germania sacra restaurata«, több kiadásban jelent meg.)

¹ Miller: Epistolae P. Pázmány, I. 103. ily cím alatt közli az emlékiratot: »P. Pazmanni Responsi ad questionem, an Ferdinando III. suc-

Pázmány mindazáltal nem ragaszkodott mereven álláspontjához. Kompromisszum létesítéséről elmélkedett. Meggyőzni igyekezett uralkodóját, hogy ha a rendek fölkérlik, miszerint fiát királlyá választatni engedje, ehhez megegyezését adhatja anélkül, hogy ebből az ausztriai ház örökösödési jogaira sérelem háramolnék. És sikerült a királyt meggyőznie. »Ha a magyar rendek — így szólott ez — a főherceg megválasztását indítványba hozzák, ezt kegyelmesen és hálásan meg fogom engedni.« Támogatta őt a spanyol követ, ki közlé, hogy Donna Mária infánsnő kezét a főhercegnek csak akkor helyezheti kilátásba, ha részére a magyar korona biztosítva leend.¹

Ezzel el volt döntve, hogy a királyi előterjesztések a királyválasztásról hallgatni fognak és a rendek kezdeményezése váratik be.²

Az országgyűlés megnyitása után a király bizalmas emberei, főleg Pázmány, Sennyei és Esterházy nagy buzgalommal igyekeztek a rendeket a király szándékainak megnyerni s a királyválasztás sikerét biztosítani. Kezdetben az eredmény kétségesnek látszott, mert a katolikusok és protestánsok száma úgyszólván egyenlő volt. Utóbb a horvátországi rendek megérkezése határozott többségbe hozta a katolikusokat, mindazáltal kíváncsos volt, hogy a választás közértelemmel, vagy legalább törpe kisebbség ellenében történjék.³

Nagy nehézséget Bethlen okozott, ki október első felében követet küldött Sopronba,⁴ azon megbízással, hogy a királyválasztást megakadályozni igyekezzék; az ő jogára alá jutott hét megye követeit és a protestáns rendeket is bosszújával fenyegette, ha a választáshoz megegyezésüket adják.⁵ Izgatásai nem maradtak hatástalanok. Az ellenzék fejei nagy tevékenységet fejtettek ki.

cessionis, vel electionis iure Regnum debeatur?« Miután az emlékirat eleje és vége hiányzik, valószínűnek tartom, hogy az nem teljesen kidolgozott fölterjesztés, hanem vázlat, vagy jegyzetek összeírása, melyeket szóbeli előadás anyagául papírra tett. — A bécsi nuncius 1625. október 29-iki és november 3-iki jelentései (úgyszintén emlékiratának 273.) szabatosan körülvonalozzák a primás álláspontját, melyet ezen kérdésben elfoglalt.

¹ Khevenhiller, Annales Ferdinandi, X. 700.

² A bécsi nuncius 1625. október 8.: »Nella propositione della futura Dieta non c'è parola della designatione dell' Arciduce F. E. in Re d' Ungheria, ne S. Mta lo dimanderà, per non pregiudicarsi alla pretendenza della successione a quel Regno, ma si tratta, che li Stati istessi dimandino la designatione e la faccino.«

³ Caraffa emlékirata, 274.

⁴ 1625. október 1-én kelt megbízólevele Kaprinaynál.

⁵ A bécsi nuncius november 3-án és a fiórenci követ november 12-én jelenti, hogy Bethlen hír szerint azzal fenyegeti a protestánsokat, hogy ha azok, kik a főhercegre szavaznak, kezeibe kerülnek, lefejezteti őket. A velencei követ pedig november 26-án kiemeli, hogy Bethlen követe rendkívüli tevékenységet fejt ki.

A lengyelek példájára szerettek hivatkozni, kik bár négy ízben fölhívtak királyuk által, állhatatosan vonakodnak megválasztani utódját. Nagy nyomatékkal bírt azon észrevételük, hogy a megyék és városok követei nincsenek fölhatalmazva a királyválasztáshoz járulni, mivel e fontos ügyben nem kaptak küldöiktől utasítást.¹ Mozgásba hozták az udvari cselszövények rugóit is; Battyányi Ferenc özvegye megkísérlette a császárnéra hatni, hogy mostoha-fiának megválasztatását ellenezze.²

A császárné elutasította a tolakodó tanácsosokat. Az ellenzék kifogásait pedig Pázmány és társai nehézség nélkül fosztották meg hatásuktól. Magyarország és Lengyelország viszonyai — mondották — lényegesen különbözök; itt a király életében sohasem választották meg utódját, hazánkban többször; a lengyelek választási szabadsága korlátlan, a magyaroké meg van szorítva. Az sem áll, hogy a követek küldöik utasítása nélkül nem bocsátkozhatnak a királyválasztásba, mert utasításaik általán fölhatalmazzák mindazon intézkedésekre, melyek az ország javának előmozdítására céloznak; már pedig a királyválasztás biztosítani fogná az ország nyugalmit és elhárítaná az interregnum veszélyeit.³ A rábeszélés mellett ígérek és fenyegetések sem mellőztek; sőt ahol szükséges volt, a pénzt sem kímélték s e célra mintegy 20—30 ezer forint utalványoztatott.⁴ Ily körülmények között az ellenzék mindinkább megfogyott és november közepe táján csaknem a hét megye rendire — kik Bethlen egyenes parancsai által megkötve voltak — olvadt le. Ez utóbbiak határozottan kijelentették, hogy »vagy ölik, vagy vágják őket, de ők sem választanak, sem koronáznak«.⁵ Ekkor felmerült a kérdés: vajjon ha Ferdinánd megválasztatik, koronázása azonnal megtörténjék-e vagy későbbre halasztassék?

Pázmány a halasztás mellett szólalt föl, azon indokolással, hogy ily módon elhalasztható a királyi hitlevél kiállítása, amely meggyőződése szerint a katolikus egyházra és a korona érdekeire hátrányos kötelezettségeket ró az uralkodóra. Kifejtette, hogy azok elvállalását II. Ferdinánd választásakor a viszonyok hatalma követelte, de ezek most nem annyira veszélyesek, sőt remélhető, hogy Bethlen halála vagy a császári fegyverek diadalai a hely-

¹ Bécsi nuncius október 29. és november 3.

² A bécsi nuncius november 26-án (és emlékiratának 274.) írja, hogy Batthyányiné elhítenni igyekezett a császárnéval, miszerint férje halála után a királyválasztásig őt illeti meg a kormányzói tisz.

³ Caraffa emlékirata, 274.

⁴ Ugyanaz, ugyanott. És a velencei követ november 26.: »Si e resoluto, che S. M. in segno della soddisfazione, che riceve, col dimostrare la gratitudine del suo animo si spendi in 30 mila fiorini in regali, da ripartire fra i primi della Dieta.«

⁵ Caraffa emlékirata, i. h. És a szatmármegyei követek tudósítása 1625. november 10. Horváth M: M. T. III. 559.

zetet még kedvezőbbé alakíthatják, úgyhogy a katolikus egyház és a korona hatalmát korlátozó törvényeknek előnyös megváltoztatását lehet majd elérni; kár volna tehát az ifjú fejedelmet szükség nélkül megkötni.¹

Ezen állaspontra helyezkedett a király, ki összes tanácsosainak s nejének igyekezetei által nem hagyta magát eltántoríttatni; lelkiismeretének védfalain mögé sáncolta el magát. »A főnnforgó kérdés — mondá — lelkiismeretének fórumához tartozik s mielőtt határoz, gyóntatója tanácsát kell kikérnie.« A császári gyóntató Lamormain jezsuita atya volt, ki a pápai nuncius által támogatva Pázmány nézetét fogadtatta el II. Ferdinánddal. A primás több oldalról szemrehányásokat vont magára, sőt találkozta, kik kimondották, hogy a császári házat és Magyarországot nagy veszélybe ejti. De a király határozottan megállapította, hogy a főherceg egyelőre csak megválasztatni fog.²

Ezek után Esterházy november 21-én és a következő napon az országgyűlés előkelőbb tagjaival magánértekezleteket tartott s előadván a király óhajtását, támogatásukat kérte ki.³ Az eredmény kielégítő volt. De az ellenzék fejének megnyerésére irányzott végső kísérletei sikerteleneknek bizonyultak.⁴ Végre a november 23-iki ülésben föllépett indítványával; fölhívta az országgyűlést, hogy Ferdinánd főherceget magyar királlyá kiáltssa ki. Előadását tiszteletteljesen meghallgatták, az indítvány tárgyalása a következő napra halasztatott.⁵

A főrendek lelkesedéssel fogadták a nádor felhívását. Az alsó táblánál, mely kora reggeltől késő estig tanácskozott, a hét megye rendei vonakodtak a választáshoz járulni. Ha ezt tennék, — mondák — Bethlen engesztelhetetlen haragját vonnák magukra. A nádor engedékenységre bírni igyekezett őket. Kérdést intézett hozzájuk, vajjon mint magyar nemesek. vagy mint erdélyiek jelentek-e meg az országgyűlésen? — Mint magyarok, válaszoltak. — Ha mint magyarok, hódoljanak meg a többség akarata előtt! A jelentéktelen ellenzék megakadályozta a főherceg egyhangú megválasztását. A nádor szavazásra bocsátotta a kérdést: kívánják-e a rendek a királyt fölkérni, hogy első-

¹ A nuncius ismerteti Pázmány álláspontját. Caraffa: *Commentaria de Germania*.

² Bécsi nuncius 1625. november 26. és a velencei követ december 3-iki jelentése.

³ Esterházynek 1626. április 10-én Bethlenhez intézett levele. *Élete*, II. 263.

⁴ Abauji követ naplója 1625. november 22-ikére: »Iterato nos aecessivit (Palatinus) et in electionem futuri Regis ut consentiremus potentissimis rationibus et minis efficere intendebat. Eodem die sub noctis silentio eadem causa me solum accersendo multis argumentis in propositum suum allicere conatur.«

⁵ Abaujmegyei követ naplója.

szülöttjének királlyá választását megengedje? Alig 10—12 szavazott nem-mel. Egy-két protestáns követ, hogy zavart okozzon, a király második fia, Leopold főherceg nevét hangoztatta.¹

A túlnyomó többség a következő határozatot hozta: »Mivel fenséges Ferdinánd ausztriai főherceg úr, ő felségének legkedvesebb elsőszülöttje, rendkívüli szelídsége, kitűnő bölcsesége és királyi jelleme által a hű karok és rendek szeretetét és tiszteletét kivívta: legméltóbbnak ítélik, hogy ő felségétől jövő királyuknak és uruknak legalázatosabban kikérjék.«² Hozzá tették, hogy a főherceg megválasztatása alkalmával az ország szabadságainak, jogainak és törvényeinek tiszteletben tartásáról hitlevelet fog kiállítani.³

A végzés első része az udvari párt diadalát tünteti fel, mely e fogalmazásban a szabad királyválasztási jog szabatos és határozott kifejezését, a király iránti tekintetből, mellőztette. Azonban a záradék, mely a hitlevél kiállítását a választáshoz és nem a koronázási cselekményhez kötötte, megzavarta a király örömét, megcsalta számításait; mert amiatt határozta el a koronázás elhalasztását, hogy fiának ne kelljen a hitlevelet kiállítania.

A király az első pillanatban nem volt magával tisztában a teendők iránt. A magyar urak, főleg a nádor és a kancellár, melegen kérték, nyugodjék meg az országgyűlés megállapodásában; figyelmeztették, hogy ellenszegülése kockáztatná a választást, mert a trón számos híveit, kik az ország szabadságait mindenekfölött becsülik, az ellenzékhez csatlakozásra vezetné és a protestánsokat, kik már-már megnyugodtak, arra bírná, hogy magukat újra Bethlen karjaiba vessék. Ezen tekintetknél nagyobb hatást gyakorolt a király lelkére Esterházy észrevétele. Szerinte a hitlevél, melyet a főherceg kiállít, — nem fogja a katolikus vallás és a korona érdekeinek előmozdításában akadályozni, ha a protestánsok megtérítése vagy más eszközök által sikerül a rendek körében a többségét megszerezni; akkor azután hatalmában áll a hátrányos törvényeknek megváltoztatását kieszközölni.⁴

Pázmány nem volt képes megcáfolni ezen, az alkotmányos elvek szempontjából is kifogástalan tételt. Tekintettel az országgyűlés hangulatára, meg a spanyol követ sürgetéseire, nem

¹ Bécsi nuncius 1625. nov. 26. és velencei követ dec. 3. összevetve a nádor előadásával. Esterházy, II. 264.

² Az 1625: III. t.-c.

³ Caraffa emlékirata, 276.

⁴ Bécsi nuncius nov. 26.: »Il Palatino Eszterházi ha fatt una buona consideratione: che questa promessa, che farà l'Arciduca poco nuocerà si se andava guadagnando gli animi degli Unghari, come s'e fatto, o con procurar, che diventino Cattolici, o captivarli con altra maniera; perche qualsivoglia articolo del Regno, ben vi concorre il Re e maggior parte de voti si potrà disfare.«

ellenzé tovább a hitlevél kiállítását.¹ A király meghajolt a tények hatalma előtt; megegyezését adta ahhoz, hogy a főherceg megválasztása előtt a hitlevelet kiállítsa. Miután pedig ekként megszűnt az ok, mely miatt a koronázást elhalasztani kívánta, hozzájárult ahhoz, hogy a választást haladéktalanul kövesse a koronázás.² Tisztába hozatván ezen fontos kérdés, a király november 25-én az országgyűlés küldöttségét fogadta. Pázmány volt szónoka. »A rendek, — mondá — az ország fönntartásáról és biztosításáról tanácskozva, elhatározták, hogy ő felségét közértelemmel fölkérik, méltóztatnék a császári ház iránti hódolatuk és hazájuk szeretete által sugalt hő óhajításukat teljesíteni és megengedni, hogy fenséges Ferdinánd-Erneszt főherceget ő felségének a magyar királyságban utódjává nyilváníthassák, királlyá választthassák és koronázthassák; készek a királyi beleegyezés elnyerése után a választást fogadosítani, a hitlevelet kiállítani és a koronázást végrehajtani.«

A király megadta beleegyezését, biztosítván a rendeket arról, hogy a szeretetet és gondosságot, amit Magyarország iránt ő tanusított, fiában ápolni fogja.³

A főherceg haladék nélkül kiállította a hitlevelet, ugyanazon szöveggel, mellyel azt atyja elfogadta volt. Az országgyűlés két táblája november 27-ikén tartott elegendő ülésben végrehajtotta Ferdinánd megválasztását, amely ezen alkalommal »a szavazatok és voksok« leadásával, nem közfelkiáltással történt.⁴ A szavazásnál szokatlan eset fordult elő. Az 1621-ben Bethlennek átengedett hét vármegye követei a tőle vett felszólításának sem engedve, a szavazástól tartózkodtak. Noha a választás ellen óvást nem emeltek, a nádor szükségesnek látta, hogy a választás egyhangúságán ejtett csorba kiköszörültessék. A hét vármegye követeit magához hivatta, több főrend és megyei követ jelenlétében kérdőre vonta. Ezek kijelentették, hogy noha a fejedelem bosszújától félvén, a választáshoz szavazatuk és voksukkal nem járulhattak hozzá (per vota et suffragia consentire non potuissent), jelenlétükkel és hallgatásukkal (praesentia et taciturnitate) a választáshoz beleegyezésüket adták; minélfogva a jövő királynak szabadon történt megválasztásával szemben nem szándékoznak ellenállani, sőt el vannak tökéelve, hogy iránta trónralépte után hűséget és engedelmisséget fognak tanusítani; mert a fejedelemtől

¹ A spanyol követ magának tulajdonítja érdemül, hogy Pázmány előbbi véleményétől eltért. »El (Eszterházi) y e Arzobispo — írja 1625. nov. 28. — cuando yo les dije le que ymportava al servicio de V. M., que la coronacion fuere juntas con la eleccion, lo concluyeron aquel dia mismo, quitando el escrúpulo, que S. M. Ces. tenia.«

² Bécsi nuncius nov. 26.

³ Khevenhüller, X. 702.

⁴ A nádor az alább idézendő okiratban világosan írja, hogy a rendek »in electionem futuri regis paribus votis et suffragiis consensissent«.

való félelem hatása alatt nem önként és szabad akaratból, nem is megbízóik nevében jártak el így.

Ezzel meg nem elégedtek. Fölkérték a nádort, hogy eljárásukért a királyi bocsánatot eszközölje ki.¹

A szent koronát december 8-ikán helyezte Pázmány a tizennyolc éves főherceg fejére.

Az országgyűlési végzemény III. cikkelye megállapítja, hogy az ország rendei őt »szabadon választották meg«. Hitlevele trónralépte után az 1638-ik évi országgyűlési végzemény első törvénycikkelyébe iktattatott.

XXII. IV. Ferdinánd és Lipót főhercegek királlyá választása. 1646. 1655.

Az I. Rákóczy György diadalmas támadása által támasztott polgárháború és az évtizedek óta elkeseredéssel folytatott vallásfelekezeti küzdelmek végleges megszűntét jelezte, vagy legalább ígérte a linzi békekötés (1644.). A beállott belső nyugalmat III. Ferdinánd arra használta föl, hogy elsőszülött fia trónöröklését biztosítsa. Evégből ugyanazon eljárást követte, amely a maga megválasztásánál sikeresnek bizonyult. Az 1646. május 1-ére országgyűlést hirdetvén, sem a meghívó levelekben, sem a megnyitás alkalmával bemutatott proposícióban szándékáról említést nem tett; be akarta várni, míg az ország rendei teszik meg a kezdeményező lépést és maguk folyamodnak hozzá avégből, hogy életében megválaszthassák utódját. Azzal, hogy a nádorválasztás fogantatását már néhány nappal az országgyűlés megnyitása után lehetővé tette, a köznemességre kedvező hatást gyakorolt.

Csakugyan a rendek rá voltak bírhatók arra, hogy az udvar reményét megvalósítsák. Maga a megválasztott ifjabb király írja hitlevele bevezetésében, hogy »az ország rendei saját önkéntes vágyukból hévvel fakadó esdeklődéssel eszközölték ki« öfelségétől, hogy a régi szokás és állandóan tiszteletben tartott szabadságuknak megfelelően, őt egyértelmű szavazatukkal és összhangú megegyezéssel királyuknak, uruknak, illő módon és szabadon megválaszthassák, kikiálthassák és megkoronázthassák.²

A választás június 3-ikán történt meg. Azonban az udvar által június 13-ikára kitűzött koronázás tekintetében nehézségek merültek föl, mivel a rendek azt kívánták, hogy előbb fogadja el és erősítse meg az új király a hitlevelet, és tárgyalásaikat

¹ Az oklevél eredetije a bécsi belügyminisztérium levéltárában. (Fremde Gegenstände, Num. 19). Érthetetlen, hogy november 24-ikén, tehát három nappal a választás előtt van keltezeve.

² Mikor és milyen körülmények között intéztetett a királyhoz a folyamodás, a rendelkezésemre álló történeti emlékekből nem állapíthattam meg. A diplomáciai jelentések és az országgyűlési követek tudósításainak felkutatását későbbi időkre kellett halasztanom.

nem siettették akkor sem, mikor az udvar figyelmüket arra hívta föl, hogy az elkészült koronázási érmeiken és a külföldi uralkodókhoz intézett levelekben június 13-ika van, mint a koronázás napja feltüntetve. Csak 16-ikán reggeli öt órakor tartott ülésben jelentette ki Ferdinánd, hogy az atyja és nagyatyja által elfogadott hitlevelet megerősíti. Erre még aznap megtörtént a koronázás.

A választás és koronázás ténye az országgyűlési végzés-mény második törvénycikkelyébe iktattatott be.

* * *

Noha a szabad királyválasztási jog gyakorlása I. Ferdinánd fiának megválasztása óta merő formáság és szertartás színvonálára süllyedt le, az uralkodóház attól tartván, hogy a hamu alatt lappangó szikrát a kedvező körülmények fuvalata valamikor lánggá lobbanthatja, oda törekedett, hogy ezt örök időkre lehetlenné tegye. Ezt úgy vélte elérhetni, hogy a Habsburg-uralkodóház trónöröklési jogát törvényben állapítja meg.

Ezen terv megvalósítására az 1655-iki évet szemelte ki; amely időpont pedig nem látszott alkalmasnak. Ekkor ugyanis II. Rákóczy György ült Erdély fejedelmi székén, nemzetségének legambíciózusabb sarja, ki az oláh és moldvai vajdákat protektorátusa alá hozta, a lengyel trónra vágyott és diplomáciájának szálait az északi és keleti Európa összes államaiba bocsátotta. Így tehát azok, akikben a nemzeti királyság eszménye még élt, az ő személyéhez kapcsolhatták reményeik horgonyát. Maga is emlegette, hogy ha a császárral háborúba bonyolódnék, nem érné be, mint atyja a magyarországi hét vármegyével.

Miután az 1647-ben megkoronázott IV. Ferdinánd 1654. július 7-én elhunyt, ifjabb fiának trónra emelését tervezvén III. Ferdinánd, 1655. január 24-ikére Pozsonyba országgyűlést hirdetett azon szándékkal, hogy most már ott az örökösödő királyság megalapítására kísérletet tesz. Azonban ehhez szerencsétlen módon fogott hozzá. A királyválasztás megszüntetését a nádori méltóság eltörlésének kellett volna megelőznie. Egyelőre az üresedésben lévő nádori méltóság betöltésének a jövő országgyűlésig elhalasztását kívánta. Ez ellen a rendek erőteljesen tiltakoztak és a király kényszerítve látta magát arra, hogy jelöltjeit megnevezze az országgyűlésnek, amely Wesselényi Ferencet választotta meg.

Ügyetlen volt azon eljárás is, amivel az udvar a trónöröklés ügyét szőnyegre hozta. A királyválasztási jog eltörlését javasló névtelen iratokat készíttetett, melyeket a fontos kérdéshez méltatlan módon terjesztett. Egyet, mely országgyűlési beszéd formájában készült, titkon az új nádor házába csempészték be.¹

¹ Szövegét közli Katona, XXXII. 780.

egy latin nyelven írt politikai röpiratot az utcán helyeztek el, ahol azt Zrinyi Miklós gróf véletlenül találta meg.

Az utóbbinak szerzője az országos állapotoknak sötét színekkel ecsetelése után felteszi a kérdést, vajjon a magyarok képesek-e hazájukat a török zsarnokság alól felszabadítani? A válasz úgy hangzik, hogy nem, mert a magyarok tehetetlenek; ha teljesen alávetnék magukat Ausztriának, ez saját erejével megvédené őket; továbbá az ország java, egységének helyreállítása és tekintélyének megszilárdítása kívánatosná teszi, hogy az uralkodóházban az örökösödés elve hozassék be, mert a nemzet valamelyik szülöttének megválasztása romlást hozna az országra, mely nem állhatna ellent Ausztria hatalmának, még más nemzet segítségével sem; pedig nem létezik nemzet, mely a magyarság megerősödését kívánná, mert mindannyi még visszaemlékezik a sok kárra, amit tőle egykor szenvedtek. A magyarok sok ezer katonát állíthatnának ki ugyan, de nélkülözik az alkalmas vezéreket; Hunyadi János és Mátyás dicsőségét mély feledés borítja.

Azután a második kérdést veti föl: Kiktől függ a nemzet megváltása? A felelet: »Istentől és az ausztriai uralkodóháztól.« Hogy pedig ezt a szükséges áldozatok meghozására hajlandóvá tegye a nemzet, a királynak és fiutódainak örökös királyokká nyilvánítását javasolja, minden egyéb jog és szabadság fönntartása mellett. Mivel — úgymond — az ország helyreállítására más mód nincs, esztelenség volna inkább a szabad királyválasztást megtartani, mint a királyságot megmenteni és az elvesztett melléktartományokat visszaszerezni; különben is a királyválasztási jognak csak neve van meg és félfő, hogy az uralkodóház, mihelyt a törökök hatalmát megtörte, a királyválasztás jogáról való lemondást ki fogja erőszakolni.¹

A nemzetet lealázó és Ausztria hatalmát túlbecsülő mű nem gyakorolhatott kedvező hatást a rendekre, kik célzatát magánértekezleteikben határozottan elutasították; minélfogva a királyválasztás megszüntetése az országgyűlésen nyilvános ülésben nem is került szónyegre.²

Sőt az örökösödési jog kérdésének fölvetése Lipót főherceg megválasztatása elé is nehézségeket gördített. Az alsó tábla magántermészetű értekezleteiben négy napon át (május 21—24.) folyt

¹ A röpiratot ismerteti Kanyaró Ferenc »Zrinyi Miklós ismeretlen munkája« című dolgozatának (Budapest, 1890.) bevezetésében. Egykorú példánya a bécsi állami levéltárban, ily cím alatt: »Quomodo recuperandum regnum Hungariae. Scriptum hoc prodit in publicis comitis.« (Acta Comitum Hungariae. Fasc. 402.)

² Zrinyi Miklós alább tárgyalandó munkájában elismeréssel adózik az országgyűlésnek azért, hogy a »haereditarium praetensiót« semmivé tette, 41, 50. Kazy említi történeti munkájában, hogy a rendek értekezleteiben foglalkoztak a röpirattal. II., 177.

tárgyalás után abban történt megállapodás, hogy a választás és koronázás ügyében csak a fölterjesztett sérelmekre adandó királyi válasz leérkezése után fog határozat hozatni.

Ezen válasz június 15-ikén megérkezvén és az alsó tábla rendeit kielégítvén, az országgyűlés másnap elhatározta, hogy Lipótot meg fogja választani, és küldöttséget bocsátott mind a királyhoz mind a főherceghez, kiktől a választás megejtéséhez fölhatalmazást kért. Ez megadotván, ugyanazon napon Lipót egyhangúlag királlyá megválasztott és koronázására június 27-ik napja tűzetett ki.

Ez alkalommal, eltérve az utolsó királyválasztásoknál követett eljárástól, a hitlevél kiállítását csak a választás után kívánta az országgyűlés. Az ezen ügyben megindult tárgyalások nyolc napot töltöttek be és zajos jeleneteket idéztek föl. Június 24-ikén a megyei követek egy része felháborodva távozott az ülésteremből és fenyegetőzött, hogy a koronázás ellen óvást fog emelni.

Azonban másnap a főherceg aláírta a hitlevelet, ugyanazon szöveggel, amelyet atyjáé tartalmazott; a nyugalom helyreállott és a koronázás zavartalanul folyt le.¹

Az ismertetett röpirat nem tűnt el nyomtalanul. Tartalma és célja Zrinyi Miklós gróf, a nagy magyar és jeles hadvezér lelkét mély felháborodással töltötte el és arra készítette, hogy kifejezést adjon az olvasásnál érzett fájdalomának »Siralmas Panasz« című névtelenül kéziratban terjesztett munkában, mely lángoló hazafiúi érzés, az eszmék nemessége, az állításainak támogatására szolgáló érvek súlya és magyar irányának erőteljessége tekintetében az általa neve alatt közzétett és nevének halhatatlan dicsőségét biztosító dolgozatok értékét megközelíti.

Az utcán talált röpirat szerzőjét lator, incselkedő vadászszal hasonlítja össze, ki színes barátságna és tökéletlen jóakarata hálóját veti ki, hogy az idegen német nemzetnek hasznos és szíves prédafalatot fogjon. Káromkodásnak bélyegezi a nemzethez intézett felszólítást, hogy örökösen hódoljon be országával, melyet elvesztett és másképen nem szerezhethet vissza. »Ki nem látja azt, — úgymond — hogy írása merő cigányság és alattomban való német kívánságnak fődele, hogy szabadságunknak szárnyaitól és szép tündöklő ékességétől megfosztván a magyarságot, pokol feltátott torka gyanánt telhetetlen kívánságaival prédájává tegye.«

Annak bebizonyítására vállalkozik Zrinyi, hogy a német uralom romlást, nem szabadulást hozott a nemzetnek. Nem

¹ Az országgyűlésről egy naplóban őriz a bécsi állami levéltár (Comitalia Hungariae, fasc. 402). Sajnos, tartalma rövid, hézagos és helyenként nem világos; a felsőmagyarországi levéltárak pedig, amelyekben a megyei és városi követek jelentései találhatók volnának, ezidőszertint megközelíthetetlenek. A hitlevél Lipót trónralépte után az 1659-ik évi országgyűlési végzeménybe iktattatott.

habozik kijelenteni, hogy a magyaroknak a török igája alatt jobb dolguk van, mint azoknak, kik a német királyt uralják. Előadja, hogy a magyarországi végvárat és városokat, melyek török kézre kerültek, Buda, Kanizsa, Babocsa, Győr, a német vesztette el, vagy miatta veszték el azok. Sziget végvárát »erős vitéz bajnokunk, Zrinyi Miklós erős, de kevés vitézeivel egész haláláig oltalmazta s meg is tartotta volna azt, bárcsak kevés segítséget küldött volna neki a német királyunk, de az mint azt könnyen elmulatta és vontatta, úgy kevés gondja volt rá. Az erős Esztergom várát német commandant gyalázatos gondviseléssel játszotta el. Erős szép Eger várát német vesztette el. Ezek az álnok és kérkedő, csak szóval és színnel oltalmazó tótoraink alatt lettek meg. Hogy pedig Mohács mezején és másutt is egyszer vagy kétszer megveretett nemzetünk, azzal el nem vesztettük volna az országot, mert sokszor jobban megromlott annál a tatárok által, de azután megint lábra állott, míg oly királyaink valának, kik szívből igyekeztek megtartásunkra. De az országnak minden romlásának, veszedelmének kezdője, oka, alkalmatossága a külső nemzet volt, és sokkal nagyobb veszedelmére volt a német, mintsem hasznára, aminthogy most is veszten veszünk ugyan szemlátomást!»

Zrinyi még azt is tagadja, hogy a magyarok hasznára válnék a törökök uralma alá jutott országrészek visszahódítása a németek által: »Ezek — úgymond — ekkor jobban felfuvalkodván, épen eltapodnák nemzetünket, eltörölnék, rabságra vetnék azt. Ne higgy a németnek és semmi hízelkedő édes beszédnek, hazugságinak! Benne termett a vastag királyság és felfuvalkodás; soha ezt el nem hagyhatja. Valahol van alkalmatossága, most is rugdóz, gyaláz téged, előmeneteledet nem kedveli; ha lehetne, mindenütt feletted volna és fejedén járna. A mostani királynak szelídségében se bízzál, mert ez nem sokáig tart; elmúlik az ember, mint a nap fénye változik. Ki tudja, mily tirannus uralkodnék nemzetünkön ezután!«

Elismeréssel adózik a nemzetnek azért, hogy az örökös királyságnak eddig útját állotta; további gondos örködésre inti azt, mert a dinasztia »arra úgy céloz és siet, mint a galambra vagy tyúkra a kánya«.

Felhívja a haza minden hű fiát, áhitatos szívvel esedezzék Istenhez: »tekintsen irgalmas szegény hazánkra és teremtsen a nemzet köréből vitézeket oly számban, hogy minden külső és belső ellenségeinket megtapodják, földünkről kiverjék. Nincs kétség, — úgymond — hogy szám nélkül való magyarság fel nem zendülne és támadna, ha a mindenható Úr Isten egy Hunyadi Jánost avagy Mátyás királyt támasztana országunk valamely szegletéből!«

Ezen nevek arra utalnak, hogy Zrinyi az örökös királyság

megállapítása ellen küzdve, a nemzeti királyság helyreállításának eszményét ápolta lelkében.

Ő és az ország rendei, kik az örökös királyság megalapítására célzó kísérletnek útjába álltak, szükségképen azon föltevésből indultak ki, hogy a választó királyság még teljes épségben fönáll. Az uralkodóház és némely híveinek ellentétes meggyőződése ellenére az annak kedvező 1547. és 1618. évi országgyűlési nyilatkozatok után is, fölfogásuk alapos volt. Ugyanis a királyválasztási jog fönnállását és az uralkodóház tagjai részéről történt elismerését ugyanezen időben ünnepélyesen hirdetik a választási hitlevelek, melyeket II. Ferdinánd, III. Ferdinánd és I. Lipót ifjabb királyok megválasztásuk előtt elfogadták. Az abban foglalt cikkelyeket az ország rendei »föltételeknek« (conditiones) nevezik és ezen kifejezést a szövegben húszszor ismételik. Ezen tény jelentőségét fokozza a hang, melyen szólanak. A föltételek elfogadása érdekében nem kérelemmel fordulnak a jelölthöz, hanem rendelkeznek. »Ezen föltételeket — írják — a királyi felség elfogadni, királyi szava lekötésével ... megerősíteni ... méltóztatik.« (Nem »méltóztassék«; »dignabitur«, nem »dignetur«.)

Föltételeket *szabván*, világosan hirdetik azon jog bírásának tudatát, hogy a föltételek elutasítása esetén a választást megtagadhatják, tehát a választás az ő szabad elhatározásuk ki-
folyása.

Azonban miként az uralkodóház által a törökök elleni küzdelemben kifejtett erőfeszítések eredménytelensége szolgáltatva Zrinyi Miklósnak és elvtársainak a királyválasztási jog oltalmazásában a legerősebb érveket, mikor kevéssel utóbb kedvező fordulat állott be és az ország fölszabadítása sikert ígérő módon megindult, a nemzet legféltettebb kincséről lemondva bizonyította be háláját.

KIRÁLYVÁLASZTÁST TÁRGYALÓ DOLGOZATAIM.

A/ A nemzeti uralkodóházból származott fejedelmek és királyok korából:

1. »A magyar nemzet műveltségének vázlata az első fejedelmek korában és a kereszténység behozatalának története.« A M. Tudományos Akadémiától jutalmazott pályamunka. Pest, 1861.
2. »A királyi trónöröklés rendje az Árpádok alatt.« A Katholikus Szemle 1913-iki évfolyamában.

B/ A vegyes házakból származott királyok korából:

3. »Magyarország egyházi és diplomáciai összeköttetése a római szentszékekkel.« I. kötet. Budapest, 1900.
4. »Mária magyar királyleány, nápolyi királyné élete.« A Budapesti Szemle 1906-iki évfolyamában.
5. »Wencel magyar király megválasztatása.« A Századok 1917-iki évfolyamában.
6. »Nagy Lajos király házassági politikája.« A Budapesti Szemle 1913-iki évfolyamában.
7. »Az első Habsburg-király trónrajutása Magyarországon.« A Századok 1913-iki évfolyamában.
8. »Cesarini Julián bíbornok magyarországi pápai követ (1441—44.).« Budapest, 1889.
9. »Carvajal János bíbornok magyarországi követségei.« Budapest, 1889.
10. »A Hunyadiak és Jagellók kora 1440—1526.« A M. T. Akadémiától jutalmazott munka. Budapest, 1896.
11. »Vitéz János esztergomi érsek élete (1440—72.).« Budapest, 1879.
12. »Mátyás király élete (1458—90.).« Budapest, 1890.
13. »Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja.« Budapest, 1913.
14. »Mátyás király örökbe fogadása a császár által 1463.« A Budapesti Szemle 1911-iki évfolyamában.
15. »Mátyás király törekvései a császári trónra.« Budapest, 1917.
16. »Váradi Péter kalocsai érsek élete.« A Századok 1883-iki évfolyamában.
17. »Bakócz Tamás élete.« Budapest, 1889.
18. »II. Ulászló királlyá választása.« A Századok 1885-ik évfolyamában.

19. »Miksa császár és a magyar korona.« Az 1887-ik évi Segítség-Albumban.

20. »Magyarország a mohácsi vész előtt, a pápai követek jelentései alapján.« Budapest, 1884.

21. »Werbőczy István élete.« Budapest, 1899.

22. »A nemzeti királyság visszaállítására célzó törekvések.« A Századok 1918-iki évfolyamában.

C/ A Habsburg-házból származott királyok korából :

23. »Magyar Országgyűlési Emlékek. Történeti bevezetésekkel I—VIII. (1526—87.).« Budapest, 1874—83.

24. »Pázmány Péter és kora (1570—1637.).« Budapest, 1872—5.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
I. A királyi trón betöltése a nemzeti uralkodóház korszakában (1000—1290)	9
II. A Habsburgok kísérlete a hűbéri jog címén Magyarország birtokába lépni (1290)	18
III. Az Anjou-uralkodóház törekvései a leányági örökösödés jog- címén Magyarország birtokába lépni (1290—1309)	22
IV. Nagy Lajos tárgyalásai a Luxemburg- és Habsburg-uralkodó- házakkal a magyar trónöröklés ügyében (1342—82)	35
V. Az első Habsburg- király megválasztása (1439)	47
VI. Küzdelem a nemzet szabad királyválasztási joga és a Habs- burg-ház trónöröklési igényei között (1439—1450)	61
VII. Hunyadi Mátyás királlyá választása 1458-ban	64
VIII. A magyar trónöröklésnek a Habsburg-uralkodóház javára biztosítása (1463)	95
IX. Corvin János herceg mint trónörökös	102
X. II. Ulászló királlyá választása (1490)	107
XI. A magyar trónöröklésnek a Habsburg-ház javára újabb biz- tosítása (1491)	135
XII. Küzdelem a nemzeti királyság visszaállításáért 1505-ben	139
XIII. Zápolyai János királlyá választása	158
XIV. Ferdinánd királlyá választása	167
XV. A váradi békekötésnek a trónöröklésre vonatkozó határozatai	181
XVI. Miksa főhercegnek királlyá választása	186
XVII. Rudolf főherceg királlyá választása (1572)	205
XVIII. II. Mátyás királlyá választása (1608)	210
XIX. II. Ferdinánd királlyá választása (1618)	213
XX. Bethlen Gábor királlyá választása (1620)	229
XXI. III. Ferdinánd királlyá választása (1625)	232
XXII. IV. Ferdinánd és Lipót főhercek királlyá választása	239
Királyválasztást tárgyaló dolgozataim	245